



**Jaarstukken 2022**



## Inhoudsopgave

Inhoudsopgave .....	3
Voorwoord .....	6
Jaarrekening in één oogopslag .....	8
Jaarrekening op hoofdlijnen .....	10
Kerngegevens .....	13
Opgave Strategie en omgeving .....	14
Klimaatmitigatie.....	15
Klimaatadaptatie.....	19
Participatie .....	22
Opgave Primaire keringen .....	29
Opgave Boezem .....	37
Boezemsysteem (instandhouding) .....	37
Vasthouden - Bergen - Afvoeren.....	42
Vasthouden - Voorraad vormen - Inlaten.....	44
Opgave Deelsystemen.....	47
Regulier waterbeheer .....	48
Waterkwaliteit voldoet.....	56
Omgaan met wateroverlast .....	58
Omgaan met watertekort .....	59
Opgave Waterketen.....	61
Instandhoudingsopgave.....	62
Transportopgave .....	64
Zuiveringsopgave .....	65
Verbeteren Waterkwaliteit.....	66
Duurzaamheidsopgave.....	70
Innovatie en Educatie .....	74

Opgave Assetmanagement.....	77
Opgave Bedrijfsvoering .....	84
Financiën .....	85
Informatievoorziening.....	86
Inzetten slimme technologieën.....	87
Informatisering, informatiebeveiliging en privacy.....	89
Dienstverlening; KCC.....	91
Het Waterschapshuis.....	92
Maatregelen klimaatmitigatie.....	93
Fryske flekspool.....	95
Grienskip.....	95
Informatiesysteem laboratorium .....	96
Paragrafen .....	99
Openbaarheidsparagraaf WOO .....	99
Ontwikkelingen in het vorig begrotingsjaar.....	99
Uitgangspunten en normen .....	100
Incidentele baten en lasten .....	101
Onttrekkingen aan overige bestemmingsreserves en voorzieningen .....	102
Waterschapsbelasting .....	107
Risicoparagraaf.....	108
Weerstandsvermogen .....	113
Financiering .....	115
Verbonden partijen.....	119
Bedrijfsvoering .....	133
EMU-saldo .....	135
Begrotingsrechtmatigheid .....	135

Jaarrekening Exploitatie .....	137
Exploitatierekening naar opgaves.....	137
Exploitatierekening naar Kostendragers.....	138
Exploitatierekening naar kosten en opbrengstensoorten .....	139
Te bestemmen resultaat .....	140
Jaarrekening Balans per 31-12-2022 .....	143
Toelichting op de balans Activa .....	145
Toelichting op de balans Passiva.....	151
Uitvoeringsinformatie.....	155
Realisatie van baten en lasten naar kosten- en opbrengstensoorten .....	155
Realisatie van netto-kosten naar beleidsproducten .....	158
Staat van vaste activa.....	159
Staat van vaste schulden .....	164
Overig .....	165
Statistische gegevens personeel .....	165
De 17 SDG en Maatschappelijk verantwoord ondernemen .....	166
Bijlagen .....	173
Specificatie verloopoverzicht kredietportefeuille .....	173
Investeringen .....	176
WNT.....	180
Sisa verantwoording.....	181

## Voorwoord

2022 was het jaar waarin we stap voor stap de coronamaatregelen achter ons konden laten. Echter, totaal onvoorzien kwam de oorlog in Oekraïne, met grote consequenties. Niet alleen veel menselijk leed, maar ook stijgende prijzen van energie en grondstoffen. Het maakte ons bewuster van de rol die wij als Wetterskip Fryslân kunnen spelen als het gaat om energie- en klimaatvraagstukken. Op deze terreinen hebben we het afgelopen jaar flinke stappen gezet.

Als het om ons eigen energieverbruik gaat, maakten we een grote sprong vooruit met het besluit om met de gemeente Súdwest-Fryslân deel te nemen in windpark Nij Hiddum-Houw. We haken bovendien aan bij de Coöperatie Openbare Verlichting & Energie Fryslân (OVEF) om de windstroom in eigen provincie te kunnen distribueren.

Ook op andere fronten werken we aan het opwekken én besparen van energie en het verminderen van ons gebruik van fossiele brandstoffen. Dat doen we bijvoorbeeld door voorbereidingen te treffen voor het plaatsen van nog eens 4300 zonnepanelen bij onze rioolwaterzuiveringsinstallaties (rwzi's), het getijdgestuurd bedienen van de pompen in zeegemaal Ropta en de overstap van het Woudagemaal op plantaardige HVO-brandstof.

### Klimaatprogramma

Het zijn stuk voor stuk maatregelen die aansluiten aan bij het klimaatprogramma Klimaatneutraal en circulair in 2030 dat in 2022 is voltooid (en goedgekeurd in januari 2023). Hiermee werken we toe naar onze doelen: energieneutraal zijn in 2025, CO<sub>2</sub>-neutraal in 2030 en volledig circulair in 2050.

Net zo gerelateerd aan het veranderende klimaat zijn de stappen die we hebben gezet bij de totstandkoming van onze Blauwe Omgevingsvisie. Hiervoor gingen we in 2022 samen met de provincie het gesprek aan met de mienskip tijdens zes gebiedsavonden. We belegden ook een speciale avond voor jongeren, de generatie die uiteindelijk nog veel meer te maken krijgt met de consequenties van hevige regenbuien, droogte, bodemdaling, verzilting en zeespiegelstijging.

De praktijk van de afgelopen zomer illustreerde dit. Die was uitzonderlijk droog en zonnig, waardoor we veel IJsselmeerwater moesten inlaten om te voldoen aan de vraag naar oppervlaktewater.

### Water en Bodem

Dat we het inspelen op deze ontwikkelingen niet voor ons uit kunnen schuiven, onderschreef het Rijk, met de lancering van het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG) en de 'structurende keuze' dat Water en Bodem voortaan sturend zijn bij ruimtelijke ontwikkelingen. Met de provincie namen we het voortouw voor de Friese uitwerking van deze programma's in gebiedsplannen.

De uitwerking van alle NPLG-opgaven zal straks gestalte moeten krijgen via gebiedsprocessen, een werkvorm waarmee we al volop ervaring opdoen binnen het Veenweideprogramma. Voor het gebied Hegewarren kozen we in 2022 (met de provincie en Smallingerland) voor de inrichtingsvariant Open en Natuurlijk. Aldeboarn-De Deelen kreeg een gebiedscommissie die ondertussen aan een gebiedsplan werkt en in Idzegea is een startnotitie opgesteld.

Deze werkwijze strookt met het participatiebeleid dat eind 2022 onder de titel Samen voor ons water ter inzage is gelegd (en in februari 2023 is vastgesteld). Het past ook bij de uitkomsten van ons reputatieonderzoek (Visie en leiderschap gevraagd). Hierin vragen onze stakeholders van ons dat we een bredere en steviger rol oppakken in de grote maatschappelijke opgaven en onze visie uitdragen over een toekomstbestendig watersysteem en een klimaatbestendig Fryslân.

### **Dijk- en duinversterking**

Ook bij het versterken van onze primaire keringen gaan we gebiedsgericht te werk. De dijk- en duinversterking op Schiermonnikoog bevindt zich in de verkennende fase, waarin we optrekken met gebiedspartners. Op het traject Koehool-Lauwersmeer zijn we al verder onderweg. Hier is de planuitwerkingsfase begonnen waarin we met gebiedspartners werken aan de uitwerking van plannen voor een veilige Waddenzeedijk, gecombineerd met koppelkansen.

In de samenwerking zijn we duidelijk over onze voorwaarden. We trokken ons eind 2022 terug uit de stuurgroep voor het initiatief Holwerd aan Zee, toen vaststond dat het ontwerp niet voldeed aan onze eis dat er concrete afspraken moesten liggen over eigendom, financiële dekking en het toekomstige beheer en onderhoud.

### **Rioolstelsel**

In de waterzuiveringsketen nemen klimaat- en duurzaamheidsmaatregelen een prominente plaats in. We doen ons best om regenwater op steeds meer plaatsen buiten het rioolstelsel te houden en proberen ervoor te zorgen dat via het gezuiverde water minder nutriënten naar oppervlaktewater stromen. We onderzoeken hoe we de uitstroom van chemische microverontreinigingen langs deze zelfde weg kunnen terugdringen. Dit zijn allemaal maatregelen die kunnen bijdragen aan het behalen van de doelen uit de Europese Kaderrichtlijn Water, waarvoor we in oktober een uitvoeringsplan vaststelden voor de jaren 2022-2027.

### **Beëindiging effluentverrekening**

De wijze waarop Wetterskip Fryslân binnenshuis afrekende voor het zuiveringswater dat bij rwzi's in het eigen oppervlaktewater terecht komt, was dit najaar punt van discussie. Dagelijks en algemeen bestuur stapten af van de zogenaamde 'effluentverrekening', waarbij een deel van de belastinginkomsten uit het Zuiveringsbeheer verschoof naar het Watersysteembeheer.

Voor het eindresultaat van toekomstige begrotingen maakt dit geen verschil, maar voor de deeltarieven voor de zuiveringsheffing en de watersysteemheffing levert dit wel een verschuiving op. In december is afgesproken dat we de algemene reserve voor Watersysteembeheer in 2023 eenmalig aanspreken om de effecten op de watersysteemheffing op te vangen. Het positieve resultaat van € 5,4 miljoen over 2022 biedt hiervoor de ruimte. Een belangrijke oorzaak van dit positieve resultaat is dat we niet alle voorgenomen werk konden uitvoeren door de economische tegenwind. Tekorten aan materiaal en menskracht speelden ons parten. Dat betekent dat we zaken moeten overhevelen naar dit lopende en komende jaren. Ook hier raakten de ontwikkelingen op het wereldtoneel dus ons werk.

Luzette Kroon, Dijkgraaf

Oeds Bijlsma, Secretaris-directeur

## Jaarrekening in één oogopslag

### Exploitatie resultaat

bedragen x € 1.000

	2022
<b>Inkomsten</b>	
Watersysteembeheer	107.132
Zuiveringsbeheer	56.285
<b>Subtotaal inkomsten</b>	<b>163.417</b>
<b>Uitgaven</b>	
Primaire keringen	12.678
Boezem	24.076
Deelsystemen	55.219
Waterketen	42.086
Assetmanagement	3.141
Strategie & omgeving	8.646
Bedrijfsvoering	12.145
<b>Subtotaal uitgaven</b>	<b>157.990</b>
<b>Exploitatieresultaat</b>	<b>5.426</b>
Onttrekking bestemmingsreserve	3.898
<b>Te bestemmen resultaat</b>	<b>9.324</b>
<hr/>	
Watersysteembeheer	8.072
Zuiveringsbeheer	1.252

bedragen x € 1.000

Watersysteembeheer	1-1-2022	Te bestemmen resultaat 2022	31-12-2022
<b>(incl. bestemming van het resultaat)</b>			
Algemene reserve	16.950	4.813	21.763
Overige bestemmingsreserves	9.266	3.259	9.033
<b>Eigen vermogen</b>	<b>26.216</b>	<b>8.072</b>	<b>30.796</b>

bedragen x € 1.000

Zuiveringsbeheer	1-1-2022	Te bestemmen resultaat 2022	31-12-2022
<b>(incl. bestemming van het resultaat)</b>			
Algemene reserve	6.926	930	7.856
Overige bestemmingsreserves	1.771	322	1.688
<b>Eigen vermogen</b>	<b>8.697</b>	<b>1.252</b>	<b>9.544</b>



bedragen x € 1.000

	Gewijzigde begroting 2022	Resultaat 2022	Vershil resultaat met gewijzigde begroting
Netto lasten	163.524	157.990	5.533
Netto belastingopbrengsten	163.750	163.417	-334
Exploitatieresultaat	227	5.426	5.200
Onttrekking bestemmingsreserves	3.900	3.898	-2
Te bestemmen resultaat	4.127	9.324	5.198
Besluitvorming AB bestemmingsreserves (dotatie/ vrijval)	900	3.581	2.681
Ten laste/ gunste van algemene reserve	3.227	5.743	2.516
Watersysteembeheer	2.600	8.072	5.472
Zuiveringsbeheer	600	1.252	652

## Jaarrekening op hoofdlijnen

### Inleiding

In dit hoofdstuk treft u in het kort het financiële beeld over 2022 aan. De leidraad voor deze verantwoording is de door het algemeen bestuur vastgestelde begroting 2022. In het jaarverslag geven we inzicht in de financiële positie en de besteding van middelen over 2022.

### Resultaat jaarrekening

De jaarrekening 2022 sluit met een positief saldo van € 5,4 miljoen ten opzichte van de tweede voortgangsrapportage. In Prognose 2022-III gingen we nog uit van een voordeel van € 3,2 miljoen (zonder vrijval en dotatie bestemmingsreserves). Het verschil wordt verderop in dit hoofdstuk op onderdelen verklaard. In de tabel Overzicht van baten en lasten staat het totaalbeeld van 2022 en de afwijkingen ten opzichte van de actuele begroting.

Daarnaast is er een vrijval van bestemmingsreserves van € 3,8 miljoen.

### Overzicht baten en lasten

bedragen x €  
1.000

Omschrijving van de kostensoorten	Jaarrekening g 2022	Gewijzigde begroting 2022	Begroting g 2022	Jaarrekening g 2021	Omschrijving van de opbrengstsoorten	Jaarrekening g 2022	Gewijzigde begroting 2022	Begroting g 2022	Jaarrekening g 2021
Rente	11.904	11.931	11.895	12.136	Financiële baten	3.021	2.875	2.400	2.600
Afschrijvingen	40.882	41.267	42.173	39.934	Personeelsbaten	615	466	189	604
Personeelslasten	58.320	59.321	57.666	55.894	Goederen en diensten aan derden	6.753	5.690	2.644	4.188
Onderhoud door derden	24.917	23.620	21.650	21.781	Bijdragen van derden	2.192	1.431	1.559	5.092
Goederen en diensten derden	32.681	35.495	36.671	32.834	Waterschapsbelastingen	167.037	168.013	164.439	164.088
Bijdragen aan derden	13.266	13.155	12.421	13.464	Kwijtschelding en oninbaarverklaring	-3.621	-4.263	-4.407	-4.267
Dotatie voorzieningen	364	200	300	538	Geactiveerde lasten	10.909	11.125	11.390	10.035
Onvoorzien	0	123	150	0	Onttrekking aan voorzieningen	852	0	0	254
<b>Totale lasten</b>	<b>182.333</b>	<b>185.111</b>	<b>182.927</b>	<b>176.582</b>	<b>Totale baten</b>	<b>187.759</b>	<b>185.337</b>	<b>178.215</b>	<b>182.595</b>
<b>Voordelig resultaat</b>	<b>5.426</b>	<b>227</b>	<b>0</b>	<b>6.013</b>	<b>Nadelig resultaat</b>	<b>0</b>	<b>0</b>	<b>4.713</b>	<b>0</b>
<b>Totalen</b>	<b>187.759</b>	<b>185.337</b>	<b>182.927</b>	<b>182.595</b>		<b>187.759</b>	<b>185.337</b>	<b>182.927</b>	<b>182.595</b>

## Toelichting resultaat

De oorspronkelijke begroting is gewijzigd bij Voortgangsrapportage 2022-I en 2022-II. Het resultaat valt ten opzichte van de actuele begroting 2022 € 5.426.000 positiever uit. Er zijn een aantal grote afwijkingen die dit verschil verklaren:

- hogere rente op onze voorziening pensioenen, waardoor een groot bedrag vrijvalt uit deze voorzieningen
- we hebben geplande baggerwerkzaamheden niet tijdig kunnen uitvoeren
- de krapte op de arbeidsmarkt maakt dat wij niet alle vacatures (tijdig) konden invullen

Voor een deel van het positieve resultaat wordt het algemeen bestuur voorgesteld bestemmingsreserves te vormen, om de geplande maar nog niet uitgevoerde werkzaamheden alsnog in de komende jaren uit te kunnen voeren. De afwijkingen worden, samen met de overige afwijkingen, nader in deze jaarrapportage 2022 ten opzichte van de actuele (lees: gewijzigde) begroting toegelicht.

## Investeringen

Het algemeen bestuur heeft met het vaststellen van de begroting ook het verzamelbesluit investeringen vastgesteld. Hieronder geven we op hoofdlijnen een overzicht van de werkelijk door het bestuur verstrekte netto investeringskredieten in 2022 t.o.v. hetgeen is begroot.

<i>bedragen x € 1.000</i>			
	Begroting kredieten per opgave 2022	Verstrekingen 2022	Vershil
Strategie en Omgeving	€ 3.000	€ 0	€ 3.000
Primaire Keringen	€ 5.600	€ 8.850	-/- € 3.250
Boezem	€ 10.506	€ 9.250	€ 1.256
Deelsystemen	€ 15.000	€ 13.011	€ 1.989
Waterketen	€ 11.792	€ 8.583	€ 3.209
Bedrijfsvoering	€ 1.695	€ 1.695	€ 0
<b>Totaal</b>	<b>€ 47.593</b>	<b>€ 41.389</b>	<b>€ 6.204</b>

Het totaal bedrag aan door het bestuur verstrekte netto investeringskredieten blijft voor ca € 6,2 miljoen achter. Dit komt doordat de geplande investeringsaanvragen rond het Zonnepanelen ze tranche voor € 3 miljoen (S&O), Zeegemaal € 2 miljoen (Boezem), Overige waterbeheersingswerken € 2 miljoen, Waterketen € 3,2 miljoen niet zijn aangevraagd, doordat de voorbereiding meer tijd vraagt of door dat de ontwikkelingen met andere stakeholders meer tijd vragen. Daar tegen overstaat, dat bij Primaire Keringen er voor € 3,3 miljoen extra kredieten zijn verstrekt. € 3 miljoen heeft betrekking op de Noorderhavendam en € 0,3 heeft betrekking op een hogere solidariteitsbijdrage HWBP.

## Belastingheffingen

De gehanteerde belastingtarieven voor begrotingsjaar 2022 komen overeen met de tarieven die in de vergadering van het algemeen bestuur van 23 november 2021 zijn vastgesteld.

De netto belastingopbrengsten zijn € 334.000 lager dan de gewijzigde begroting. Dit verschil is op hoofdlijnen als volgt onder te verdelen:

- Watersysteembeheer: opbrengst € 757.000 voordeel
- Zuiveringsbeheer: opbrengst € 1.733.000 nadeel
- Kwijtschelding en oninbaar: € 642.000 voordeel

In de paragraaf "Waterschapsbelasting" wordt nader ingegaan op de afwijkingen ten opzichte van de begroting.

## Reserves

Bij de behandeling van de jaarstukken 2021 in het algemeen bestuur op 31 mei 2022 zijn een aantal bestemmingsreserves gevormd. Van de gevormde bestemmingsreserves valt per balansdatum 31-12-2022 een bedrag van € 3.898.000 vrij ten gunste van het "te bestemmen resultaat 2022".

In de paragraaf "Onttrekkingen aan overige bestemmingsreserves en voorzieningen" wordt een gedetailleerder overzicht gegeven van de mutaties per bestemmingsreserve.

## Bestemmingsvoorstel

Het resultaat van de jaarrekening 2022 is € 5.426.000 positief. Daarnaast valt er een bedrag vrij vanuit de bestemmingsreserves van € 3.898.000. Daarmee komt het totaal "Te bestemmen resultaat" op € 9.324.000. Het dagelijks bestuur stelt voor om het resultaat van de jaarrekening als volgt te bestemmen, waarbij de toelichting is opgenomen onder "Jaarrekening, Te bestemmen resultaat":

*bedragen x € 1*

Voorstel dotatie bestemmingsreserves				
Bestemmingsreserve	Watersysteem	Waterzuivering	Totaal	Looptijd
			-	
Loopbrug hoofdkantoor	75.000	75.000	150.000	31-12-2023
Verouderde techniek	200.000	-	200.000	31-12-2023
Baggeren achterstallig onderhoud stedelijk water	125.000	-	125.000	31-12-2024
Baggeren grote vaarten	1.181.000	-	1.181.000	31-12-2023
KCC (KlantenContactCenter)	50.000	50.000	100.000	31-12-2023
inzet Woudagemaal en compensatie werk met bijzondere eisen	88.200	-	88.200	31-12-2023
Opstellen biodiversiteitsplan	200.000	-	200.000	31-12-2026
Baggeren waterkwaliteit	200.000	-	200.000	31-12-2023
Innovatie	141.500	141.500	283.000	n.v.t.
BOVI	55.000	55.000	110.000	31-12-2023
HWBP	676.000	-	676.000	n.v.t.
Waterconservering zandgronden	62.500	-	62.500	31-12-2027
Toegangsbeveiliging	150.000	-	150.000	31-12-2023
Overdracht Primaire keringen	55.000	-	55.000	31-12-2023
Algemene reserve	4.579.759	846290	5.426.049	n.v.t.
<b>Totaal</b>	<b>7.838.959</b>	<b>1.167.790</b>	<b>9.006.749</b>	

## Kerngegevens

### Kerngegevens

355.000 ha werkgebied	659.000 inwoners
3.240 km regionale waterkeringen	185,1 km primaire keringen
670 km lokale waterkeringen	80,8 km secundaire keringen
5.934 hoofdwatergangen	21.700 km overige wateren
301.400 ha stroomgebied Friese boezem	800 polders
Circa 1.000 gemalen	3 zeegemalen
5.154 inlaten	5.769 stuwen
33 zwemlocaties in het buitenwater	7.861 peilgebieden
100 miljoen m <sup>3</sup> gezuiverd afvalwater	27 rioolwaterzuiveringen (rwzi's)
€ 47,6 miljoen aan investeringen	€ 185,1 miljoen omvang begroting

## Opgave Strategie en omgeving

### Portefeuillehouder(s)

Luzette Kroon, Annet van der Hoek, Frank Jorna en Otto van der Galiën

### Beleidsvelden

- Bestuur en externe communicatie
- Planvorming

### Doel

#### Blik op de toekomst

Binnen de opgave Strategie en Omgeving (S&O) verkennen we de toekomst en brengen we mogelijke bewegingen, trends en patronen in beeld. Belangrijke vraag daarbij is of onze huidige manier van werken nog wel aansluit bij toekomstige ontwikkelingen of dat we moeten bijstellen. Een regelmatige toetsing van onze uitgangspunten – zoals die bijvoorbeeld zijn vastgelegd in het coalitieakkoord en waterbeheerplannen - past hierbij.

Vanuit deze opgave vormen we de ogen en oren voor zowel interne als externe ontwikkelingen en versterken we onze rol als sparringpartner voor zowel bestuur als organisatie. Daarbij hebben we onze voelsprietten uitstaan zowel in de organisatie als daarbuiten en zijn we goed verankerd in ons in- en externe netwerk. Dat draagt bij aan het helder en transparant zijn van Wetterskip Fryslân naar onze inwoners en partners toe.

### Trends en ontwikkelingen

Klimaat: Klimaatverandering is de belangrijkste uitdaging voor de komende decennia. De extremen in het weer nemen toe. Extreme neerslag en langdurige perioden met droogte komen steeds vaker voor. Maar ook het tempo waarin deze veranderingen plaatsvinden lijkt steeds weer hoger dan we voorzien. Zo was de zomer van 2022 ook weer langdurig warm en droog. Het bewustzijn groeit dat dit geen uitzonderingen meer zijn, maar nu al tot een 'gewoon' patroon zijn geworden. De urgentie om ons waterbeheer klimaatbestendiger te maken neemt daarmee alleen maar toe.

In onze klimaatagenda hebben we hiervoor twee lijnen uitgezet:

1. klimaatmitigatie (verkleinen van de omvang van de klimaatverandering)
2. klimaatadaptatie (aanpassen aan de veranderingen in het klimaat).

Voor de eerste lijn is een vijfsporen aanpak ontwikkeld en in 2022 is hiervoor een uitvoeringsprogramma opgesteld.

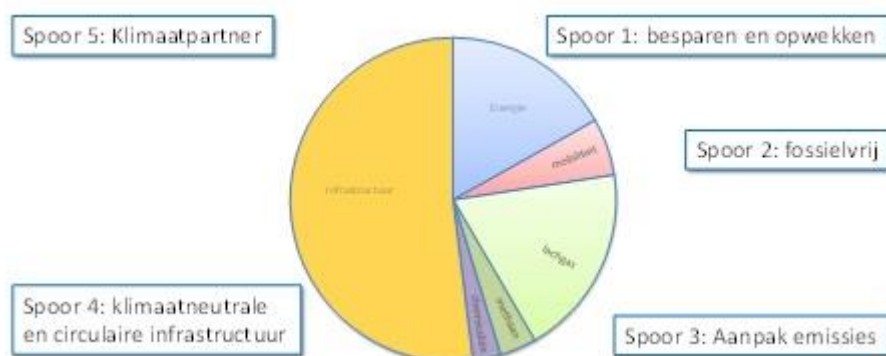
Ecologie: De druk op het ecosysteem blijft toenemen door de groeiende economie en bevolking en door de negatieve effecten van stikstof op de biodiversiteit en de kwaliteit van het milieu. Het afgelopen jaar is er veel debat geweest over hoe deze druk verminderd moet worden. Een belangrijk aspect in het debat is het vinden van een balans tussen economische ontwikkeling en de bescherming van het ecosysteem. Er is behoefte aan een integrale aanpak waarbij verschillende sectoren samenwerken om de negatieve effecten op het ecosysteem te verminderen. Ook het waterschap draagt hierin bij door maatregelen te treffen in het watersysteem (adaptatie) en de wijze van bedrijfsvoering (mitigatie). We streven naar een volledig circulair waterschap in 2050. In de dagelijkse uitvoering merken we hoe lastig dat is, maar tegelijkertijd boeken we ook voorzichtige voortgang. Zo hebben we in 2022 het uitvoeringsprogramma biodiversiteit vastgesteld en het Klimaatprogramma ("Klimaatneutraal en circulair in 2030") opgesteld.

**Samenleving:** De samenleving verandert in hoog tempo. Bestaande verhoudingen verschuiven door technologische ontwikkelingen. De oorlog in Oekraïne heeft laten zien hoe snel politieke en economische verhoudingen kunnen verschuiven. Dit heeft direct en indirect invloed op hoe de waterbeheerder zijn taken ten uitvoer brengt. We moeten ons goed blijven realiseren hoe we ons verhouden tot onze stakeholders nu en in de toekomst. Hoe geven we bijvoorbeeld participatie vorm en welke ontwikkelingen doen zich daarin voor. In het programma 'WF in de Mienskip' hebben we in 2022 beleid voor participatie ontwikkeld. In dit kader is ook de vraag "Wat voor waterschap willen we zijn in 2035?" relevant. Met de uitkomsten van vijf thema-avonden voor het algemeen bestuur hebben we hierop een antwoord gevonden en hiervoor de zogenaamde Lange Termijn Agenda opgesteld. Deze wordt in 2023 overgedragen aan een nieuw bestuur. In 2022 hebben we ook mogelijkheden onderzocht om meer jongeren te betrekken bij de besluitvorming van het waterschap. Dit met het doel om de toekomstige generaties een stem te geven in de besluitvorming rondom plannen die impact hebben op de langere termijn. Als eerste vingeroefening hebben we speciaal voor jongeren een avond georganiseerd om input te leveren voor de BOVi (blauwe omgevingsvisie). In het voorjaar van 2023 komen we met een voorstel tot het instellen van een jongerenraad.

## Klimaatmitigatie

### Inleiding

Weterskip Fryslân wil energieneutraal zijn in 2025, CO<sub>2</sub>-neutraal in 2030 en in 2050 volledig circulair werken. Daarom hebben we een vijfsporen aanpak gemaakt.



### Wat wilden we bereiken?

#### Spoor 1: besparen en opwekken (energie-neutraal worden)

In 2025 willen we energieneutraal zijn. Energie-neutraal gaat over het gebruik van elektriciteit en gas. Als we energie besparen en zoveel mogelijk energie die we nodig hebben duurzaam opwekken, dan stoten we minder CO<sub>2</sub> uit. Dit is daarmee een tussenstap op weg naar onze ambitie van klimaatneutraliteit. We hebben de afgelopen jaren allerlei maatregelen uitgevoerd om energie te besparen. Inmiddels wekken we 30% van ons energiegebruik duurzaam op.

### Wat hebben we daarvoor gedaan?

#### Zon op rwzi's.

#### Voortgang maatregel ■

In 2022 is de tweede fase van het project 'Zon op rwzi's' voorbereid voor de aanleg van 4.300 zonnepanelen op 14 rwzi's, de aanleg volgt in 2023.

## **Aanhaken bij regionale energie-initiatieven.**

### **Voortgang maatregel**

De laatste jaren wekken we steeds meer eigen onze eigen energie duurzaam op. Van 9,6% in 2013 naar 30,6% in 2021. En door de deelneming in windpark Nij Hiddum Houw zijn we in 2023 helemaal energieneutraal.

## **Onderzoek naar aanvullende energiebesparing.**

### **Voortgang maatregel**

In 2022 zijn maatregelen bepaald om aanvullend energie te besparen. Deze maatregelen zijn opgenomen in het klimaatprogramma 'Klimaatneutraal en circulair in 2030'. Zo zijn bij de tien grootste gasverbruikers binnen ons waterschap maatregelen bepaald om aardgas te besparen.

In 2022 is het zeegemaal Ropta voorzien van een energiebesparende regeling. Met deze regeling wordt meer water tijdens een periode van eb afgevoerd en minder tijdens periodes met hoog water. In de periode juli t/m december is hierdoor het energieverbruik voor pompen met 31% verlaagd. Onderzoek naar aanvullende elektriciteit besparende maatregelen binnen de hele organisatie volgt in 2023.

## **Wat wilden we bereiken?**

### **Spoor 2: fossielvrije brandstoffen (mobiliteit)**

We willen in 2030 volledig fossielvrij zijn. Om dat te bereiken, gaan we door met de vergroening van ons wagenpark en materieel. Zolang we nog diesel gebruiken, kopen we blauwe diesel. De voertuigkeuzes voor het personenwagenpark zijn al fossielvrij. We kiezen voor blauwe diesel en elektrisch. We stimuleren onze medewerkers om de uitstoot zoveel mogelijk te beperken. Denk aan: carpoolen, fietsen, decentraal werken, openbaar vervoer en thuiswerken.

## **Wat hebben we daar voor gedaan?**

### **Stimuleringsmaatregelen voortzetten.**

### **Voortgang maatregel**

In 2022 zijn we doorgedaan met het fietsenplan, de thuiswerkvergoeding en de regeling voor thuiswerkmiddelen (meubilair en ICT). Eind van het jaar hebben we een pilot gestart met een OV-app.



## **Ons wagenpark en materieel volledig elektrisch hebben.**

### **Voortgang maatregel** ■

In 2022 is een uitvoeringsplan opgesteld om ons wagenpark uiterlijk in 2030 volledig elektrisch te maken. Eind 2022 is een onderzoek gestart naar de benodigde laadinfra en de bijbehorende kosten. Het rapport wordt in februari 2023 opgeleverd.

## **Besparingen op brandstofgebruik.**

### **Voortgang maatregel** ■

In het klimaatprogramma 'klimaatneutraal en circulair in 2030' staan uitgangspunten om zo circulair mogelijk te werken. Dit zorgt er voor dat we materialen steeds meer en steeds hoogwaardiger gaan hergebruiken, en dat we waar mogelijk lokaal materiaal te gebruiken. Dit draagt ook bij aan besparen op brandstofgebruik, omdat zo steeds minder materiaal van ver weg hoeft worden aangevoerd. Bijvoorbeeld in ons dijkversterkingsprogramma, waarbij we inzetten op maximaal hergebruik van materialen, een gesloten grondbalans en het toepassen van regionaal en lokaal materiaal. In 2022 is hiervoor een grondstrategie en waddenslibstrategie gestart.

## **CO<sub>2</sub>-uitstoot via contracten verminderen.**

### **Voortgang maatregel** ■

In het nieuwe contract voor het transport van slib van 19 rioolwaterzuiveringen (rwzi's) voor de komende vier jaar is geregeld dat tankauto's op duurzame HVO 100 diesel (een fossielvrije en hernieuwbare brandstof met 90% minder CO<sub>2</sub>-uitstoot dan fossiele diesel) gaan rijden. Ook in de aanbesteding van het onderhoud van de watersystemen dat eind 2022 is opgesteld, is dit als eis gesteld.

## **Wat wilden we bereiken?**

### **Spoor 3: aanpak emissies waterzuivering en slibketen**

Momenteel meten we op enkele rwzi's onze uitstoot van lachgas en methaan. Op basis van deze monitoring maken we in 2022 een plan om deze uitstoot zoveel mogelijk terug te dringen. De resterende uitstoot compenseren we door bij de optimalisatie van de slibketen (inclusief eindverwerking) in te zetten op vastleggen van CO<sub>2</sub> die vrijkomt uit de schoorsteen van de slibverbrandingsinstallatie.

## **Wat hebben we daar voor gedaan?**

### **Continueren monitoring lachgas en methaan op rwzi's**

#### **Voortgang maatregel** ■

Sinds 2019 onderzochten we de uitstoot van methaan en lachgas op een aantal zuiveringen. Op basis hiervan is besloten om bij de renovatie op de rwzi Leeuwarden rekening te houden met het afdekken van de slibbuffer om methaanuitstoot te beperken.

In 2022 is het onderzoek geëvalueerd. Op basis hiervan is in de kaderbrief besloten de monitoring te continueren en uit te breiden. Met die kennis kunnen we door middel van diverse (proces)maatregelen de emissies van lachgas en methaan beperken.

## Wat wilden we bereiken?

### Spoor 4: klimaatneutrale en circulaire infrastructuur

In 2030 willen we volledig klimaatneutraal zijn en circulair werken. Ook in het landelijke klimaatakkoord 2 is afgesproken dat grond- weg en waterwerken (GWW) in 2030 klimaatneutraal en circulair zijn. Daarvoor ontwikkelden opdrachtnemers en opdrachtgevers die werkzaam zijn in deze sector in 2021 een landelijke aanpak. Dit traject sluit aan bij de sporen waaraan de Unie van Waterschappen werkt, namelijk 'Strategie Circulaire Waterschappen', 'Strategie Duurzaam opdrachtgeverschap', 'Strategie Klimaat neutrale waterschappen', 'CO<sub>2</sub>-beprijzing voor waterschappen' en 'Energie- en grondstoffenfabrieken'.

## Wat hebben we daar voor gedaan?

**Doelen voor energie, CO<sub>2</sub>-uitstoot en circulariteit onderdeel maken van opdrachten.**

### Voortgang maatregel ■

Op basis van de vijfsporenaanpak uit de begroting 2022 hebben we het programma 'klimaatneutraal en circulair in 2030' opgesteld. Op 24 januari 2023 heeft het dagelijks bestuur besloten om de uitgangspunten uit paragraaf 8.1 van het klimaatprogramma te hanteren voor al ons werk.

## Wat wilden we bereiken?

### Spoor 5: klimaatpartner

Door onze eigen CO<sub>2</sub>-uitstoot terug te dringen, dragen we ons steentje bij aan een duurzaam Fryslân. Door een actieve rol in en financiële bijdrage aan het Veenweideprogramma 2021- 2030 nemen we onze verantwoordelijkheid als waterbeheerder om de CO<sub>2</sub>-uitstoot uit dit gebied terug te dringen. Ook helpen we anderen CO<sub>2</sub>-uitstoot terug te dringen. Enerzijds door onze regulerende rol goed in te vullen voor alle energie- en klimaatinitiatieven die de komende decennia gaan spelen. Anderzijds door een proactieve rol in de energietransitie op het gebied van bijvoorbeeld aquathermie.

Klimaatpartner zijn is geïntegreerd in de andere vier sporen. In hoofdstuk 5 van het programma 'klimaatneutraal en circulair in 2030' staat wat we concreet doen als klimaatpartner.

## Klimaatadaptatie

### Inleiding

Klimaatadaptatie gaat over het beperken van het risico op schade door klimaatverandering en weersextremen. Dit vertaalt zich naar verschillende opgaven op het gebied van wateroverlast, verzilting, watertekort, zoetwater, hittestress en overstroming. De ambitie van het Rijk is om in 2050 klimaatbestendig te zijn. Onze doelstellingen sluiten hierop aan. We zijn partner voor andere partijen en nemen vanuit onze verantwoordelijkheid en expertise graag het voortouw op dit gebied.

Met het Fries Bestuursakkoord Water en Klimaat 2021-2025 geven de Friese overheden een regionale uitwerking van het eerdergenoemde Deltaplan Ruimtelijke adaptatie. Daarbij staat het vergroten van het waterbewustzijn in Fryslân hoog op de agenda. In 2021 is een programmaplan klimaatadaptatie opgesteld. Dat voeren wij in 2022 uit.

### Wat wilden we bereiken?

#### Blauwe omgevingsvisie (BOvi)

De Blauwe Omgevingsvisie (BOvi) is een integrale langetermijnvisie voor de toekomst van het Friese watersysteem. Als tijdlijn nemen we 2050 met een doorkijk naar 2100. De visie geeft aan hoe het watersysteem en het waterbeheer richting kunnen geven aan toekomstige ontwikkelingen op gebied van landgebruik en land(schaps)inrichting. Daarbij houden we rekening met de effecten van klimaatverandering. Ook geven we onze visie op hoe we met water als centraal en verbindend element kunnen omgaan met een aantal maatschappelijke opgaven. Denk aan circulaire economie, energietransitie en biodiversiteit. Met de BOvi bieden we onze externe partners (provincie, gemeenten, Rijkswaterstaat, Vitens, landbouworganisaties, natuurbeheerders en de recreatiesector) bovendien houvast over de intenties en de koers van het waterschap. Bij dit alles werken we nauw samen met de provincie Fryslân om een gedeelde visie op de toekomstige inrichting van Fryslân te ontwikkelen. Daarbij is in een bestuursopdracht afgesproken dat het waterschap de BOvi vaststelt en dat er een gezamenlijke Blauwe Drager komt die door het waterschap en de provincie wordt vastgesteld. Deze Blauwe Drager dient als input voor de eerstvolgende herziening van de provinciale Omgevingsvisie.

2022 stond in het teken van de interactie met de omgeving. Inwoners en stakeholders hebben in het najaar inbreng geleverd tijdens gebiedsbijeenkomsten. Daarnaast is een speciale bijeenkomst voor jongeren georganiseerd. De BOvi en Blauwe Drager zullen in het voorjaar van 2023 voor inspraak ter inzage gelegd worden. De BOvi en Blauwe Drager vormen de input voor het Fries Programma Landelijk Gebied (FPLG) en de uitwerking van het Nationale Omgevingsvisie Extra (NOVEX).

### Wat wilden we bereiken?

#### Communicatie en vergroten waterbewustzijn

Met onze corporate- en projectcommunicatie zetten we in op het vergroten van het waterbewustzijn (het belang van ons werk) de zichtbaarheid van ons werk en de betrokkenheid van onze stakeholders. Daarnaast werken we via het Fries bestuursakkoord Water en Klimaat (FBWK) samen met andere overheden aan het vergroten van het waterbewust handelen van inwoners, bedrijven en stakeholders. De communicatie is gericht op het aanjagen van klimaat adaptief handelen, zichtbaar maken van wat er al gebeurt en verbinden van initiatieven en partijen. Deze maatregel werken we uit in de opgave bedrijfsvoering.

In 2022 is vanuit het FBWK in overleg met de leden van het Provinciaal Bestuurlijk Overleg Water (PBOW) besloten om de inzet van de aanjager Waterbewustzijn te beëindigen. Door diverse ontwikkelingen is het doel van het FBWK om het waterbewustzijn te vergroten voor een belangrijk deel behaald. Ook wordt het waterbewustzijn de komende jaren vanuit de verschillende participatieprocessen verder vormgegeven. Hierin is geen rol (meer) weggelegd voor het FBWK.

### Wat wilden we bereiken?

#### Impulsregeling klimaatadaptatie

Net zoals in 2021, bereidden we ook in 2022 een gezamenlijke subsidieaanvraag in het kader van de impulsregeling klimaatadaptatie van het Rijk voor. Hiervoor worden projecten geselecteerd in de investeringsprogrammering die een bijdrage leveren aan klimaatadaptatie. In de impulsregeling klimaatadaptatie is € 13,7 miljoen aan subsidie gereserveerd voor de werkregio Fryslân (De Friese gemeenten, Wetterskip Fryslân en Provincie Fryslân). In het eerste deel in 2021 hebben we twee projecten ingediend waarvoor een subsidiebedrag van € 181.500 is aangevraagd. Alle projecten zijn geprogrammeerd en vragen geen extra eigen financiële middelen. Indien de subsidie wordt gehonoreerd betekent dit dat er 33% (dat is het subsidiepercentage) aan ruimte komt (ruimtebieder) in de investeringsprogrammering. Deze maatregel werken we uit in de opgave deelsystemen.

De aanvragen over de impulsregeling worden conform afspraak ingediend. In 2022 hebben we drie projecten ingediend waarmee een totaal subsidiebedrag is gemoeid van ruim een half miljoen euro. De beschikking van het Rijk wordt begin maart 2023 verwacht.

### Wat wilden we bereiken?

#### Lange termijn verkenning boezemwatersysteem

Samen met de provincie Fryslân brengen we in kaart wat de gevolgen zijn van de verwachte klimaatverandering op de boezem (stelsel van sloten, vaarten en kanalen). Als tijdljn nemen we het jaar 2100. We stellen knelpunten vast en schetsen mogelijke oplossingen: het boezempeil stijgt met de zeespiegel mee, blijft gelijk of daalt met het maaiveld mee, we gaan meer of minder bergen en bufferen. Voor de zomer van 2022 hebben we samen met de belanghebbenden de effecten van de mogelijke oplossingen in beeld gebracht. Ook hebben we bekeken of sommige oplossingen af kunnen vallen. In de tweede helft van 2022 en in 2023 hebben we de kansrijke scenario's in beeld gebracht die bijdragen aan een robuust en veerkrachtig boezemsysteem. In 2024 nemen we op basis daarvan een beslissing over de toekomstige adaptatie van het Friese boezemsysteem. De scenario's uit de boezemverkenning zijn input voor de Blauwe Omgevingsvisie (BOvi).

We hebben het speelveld van oplossingsrichtingen bepaald, zoals het boezempeil stijgt met de zeespiegel mee, blijft gelijk of daalt met het maaiveld mee, we gaan meer of minder bergen en bufferen. Met het uitwerken van de BOvi is besloten om het strategische gedeelte van de Boezemvisie op te nemen in de BOvi.

### Wat wilden we bereiken?

#### Vitale en kwetsbare functies

De werkgroep ruimtelijke adaptatie van het Regionaal Bestuurlijk Overleg (RBO) Noord voert in 2022 een stresstest uit van vitale en kwetsbare functies (V&K). De waterschappen zijn daarbij verantwoordelijk voor de kwetsbare functies Keren en beheren oppervlaktewater en Waterketen. Op basis van deze stresstest kunnen afzonderlijke partijen maatregelen treffen om het risico op uitval van V&K door weersextremen te minimaliseren.

Deze maatregel is verder uitgewerkt in de opgave Waterketen.

## Wat wilden we bereiken?

### Waterakkoorden

Gemeenten zijn niet langer verplicht om een basisrioleringsplan op te stellen. Daardoor ontbreekt bij ons het overzicht over de uitbreidingen en aanpassingen in het gemeentelijke rioleringsstelsel. Daardoor weten we niet precies wat de omvang is van onze afnameverplichting voor gemeentelijk afvalwater. Betere afstemming met gemeenten is dus nodig. Ook zien wij in betere samenwerking kansen voor een meer integrale benadering van het stedelijk watersysteem (afvalwater, oppervlaktewater en grondwater). De afspraken met gemeenten leggen we vast in waterakkoorden. In 2021 hebben we met de gemeente Leeuwarden hiervoor onderzoeken uitgevoerd.

Deze maatregel is verder uitgewerkt in de opgave Waterketen.

## Wat wilden we bereiken?

### Waterbeheerprogramma

De Waterwet en de Omgevingswet verplichten ons om elke zes jaar het Waterbeheerprogramma (WBP) te actualiseren. Dit programma geeft inzicht in de opgaven en maatregelen op de kortere termijn (2022-2050). We actualiseren het programma aan de hand van de intern opgeleverde Integrale Waterrapportage (IWR) en input vanuit (lopende) studies en processen. Denk aan de Friese boezemverkenning, de uitgangspunten van de Beleidsnota duurzaam beheer zoetwater en het Veenweideprogramma 2020-2030. Ook hier werken we nauw samen met de provincie Fryslân, die op hetzelfde moment werkt aan haar Regionale Waterprogramma (RWP).

Het Waterbeheerprogramma 2022-2027 loopt voor op de Blauwe Omgevingsvisie (BOvi). De vertaling van de visie naar prioriteiten, doelen en maatregelen op middellange termijn komen in het daaropvolgende Waterbeheerprogramma (WBP).

In 2022 is het Waterbeheerprogramma 2022-2027 vastgesteld.

## Participatie

### Inleiding

We hebben draagvlak nodig om ons werk te doen en tot resultaat te komen voor de kerntaken schoon, voldoende en veilig. Er kunnen altijd tegenstrijdige, of juist elkaar versterkende belangen zijn. Hetzelfde geldt voor de opgaven van onze belanghebbenden. We kunnen het niet alleen. Dus gaan we met onze belanghebbenden in gesprek. Dat doen we in integrale gebiedsprocessen. Wanneer we al in een vroeg stadium samenwerken, komen de verschillende perspectieven, kennis en creativiteit direct op tafel en zien we beter waar de gezamenlijke belangen liggen. Dit vergroot de kwaliteit van de oplossingen. De meest geschikte samenwerkingsvorm bepalen is altijd maatwerk. Onderdeel van het maatwerk is het bepalen welke rol en positie het bestuur heeft. De leden van het algemeen en dagelijks bestuur zijn actief aanwezig in de samenleving, ze stellen de kaders, luisteren naar de samenleving en evalueren het participatieproces.

We werken natuurlijk al langer samen met onze bewoners en maatschappelijke organisaties. Wel zien we dat de behoefte van de samenleving verandert. Dat geldt ook voor de eisen vanuit wetgeving. Zo stimuleert de Omgevingswet participatie om zo vroegtijdig belangen, meningen, kennis en creativiteit op tafel te krijgen. Daarom zijn in de Omgevingswet en in het Omgevingsbesluit regels over participatie opgenomen. Naar aanleiding van deze ontwikkelingen zijn wij gestart met de programma's WF in de Mienskip en Implementatie Omgevingswet. Met deze programma's willen we er voor zorgen dat participatie een uniform en structureel karakter krijgt. Deze nieuwe manier van werken vraagt flexibiliteit en tijdsinspanning van zowel onze medewerkers als van de belanghebbenden.

Ook het koppelen van maatschappelijke initiatieven van derden (overheden en particulieren) met ons werk of met een investering, is een vorm van participatie. We toetsen het initiatief aan onze regelgeving en bepalen wat ons te doen staat. Regisseren, stimuleren, toetsen of zelfs loslaten; volgens de treden van de participatieladder. We willen de initiatiefnemers sneller duidelijkheid geven over of en hoe we met hen gaan samenwerken. We gaan uit van de participatieladder en ontwikkelen samen met andere overheden een werkwijze die voor belanghebbenden herkenbaar is.

### Wat wilden we bereiken?

#### WF in de Mienskip

Het programma WF in de Mienskip moet ons bewust maken over hoe we beter kunnen inspelen op vragen uit de Friese samenleving en wat daarbij onze rol is. Een voorbeeld hiervan is right to challenge. Met het programma:

- brengen we samenhang aan in de wijze van participatie in onze plannen en projecten;
- zorgen we dat we sneller en duidelijker antwoorden kunnen geven op vragen van maatschappelijke initiatieven;
- richten we onze organisatie verder in op right to challenge;
- zijn we duidelijk over waar het right to challenge niet geldt;
- stellen we participatiebeleid op en implementeren het.

## Wat hebben we daar voor gedaan?

**We stellen het participatiebeleid vast en maken een start met de implementatie ervan.**

### Voortgang maatregel ■

Het participatiebeleid is opgesteld en ter participatie voorgelegd. Daarna is de mogelijkheid geboden om via de inspraakprocedure te reageren. In 2023 wordt het beleid vastgesteld door het algemeen bestuur. Er lopen verder acht pilots op het gebied van 'right to challenge'. Deze pilots worden in 2023 geëvalueerd en daarbij wordt ingegaan op de wijze waarop we right to challenge kunnen inzetten.

## Wat wilden we bereiken?

### Omgevingswet

De Omgevingswet treedt naar verwachting op 1 januari 2024 in werking. Het doel van de Omgevingswet is een verbetering van de dienstverlening van de overheid aan inwoners en het bedrijfsleven. Dit wordt bereikt door vereenvoudiging van de regelgeving en in te zetten op een meer participatieve en ondersteunende houding. Ook stimuleert de wet een manier van werken die wensen uit de samenleving begeleidt en uitgaat van samenwerking met alle betrokken partijen. Participatie moet daarom een plek krijgen in onze werkprocessen. Bij de totstandkoming van de nieuwe juridische kerninstrumenten (waterschapsverordening, projectbesluiten, Waterbeheerprogramma en Blauwe Omgevingsvisie) moeten we kunnen aantonen hoe participatie is toegepast. Ook is participatie een vereiste in de vergunningprocedure. Initiatiefnemers die een vergunningaanvraag indienen, moeten aantonen of en hoe zij hun omgeving betrokken hebben. Daarnaast moet een digitaal stelsel omgevingswet (DSO) de toegang tot de dienstverlening en informatie van de overheid makkelijker maken. Onze organisatie neemt maatregelen om te voldoen aan de eisen van de Omgevingswet.

## Wat hebben we daar voor gedaan?

**Overheden en ketenpartners betrekken bij totstandkoming Waterschap verordening.**

### Voortgang maatregel ■

De waterschapsverordening is in 2022 vastgesteld door het algemeen bestuur. De huidige regels en het huidige beleid uit de Keur, zijn overgezet naar een digitale waterschapsverordening. In de aanloop daarnaartoe zijn informatiesessies gehouden voor de overheden en ketenpartners die actief zijn in ons beheergebied. In de informatiesessies zijn de overheden en ketenpartners meegenomen in wat de waterschapsverordening is, hoe deze opgebouwd is, welke regels daarin opgenomen zijn en wat het betekent dat we beleidsluw overgaan. Daarnaast heeft de waterschapsverordening ter inzage gelegen. In die periode konden nog formele zienswijzen ingediend worden.

**Nieuwe projectbesluitprocedure invoeren, waarbij participatie en het betrekken van belanghebbenden integraal onderdeel van de procedure is.**

#### **Voortgang maatregel** ■

In 2022 zijn we gestart met het uitwerken van de nieuwe projectbesluitprocedure in samenhang met de procedure voor de vergunning eigen dienst. Vanwege het uitstel van de Omgevingswet en dat er nog gewerkt werd aan het participatiebeleid is gekozen om met de uitwerking en invoering van de projectbesluitprocedure te wachten tot het participatiebeleid vastgesteld is. Nu het participatiebeleid is vastgesteld kan de projectbesluitprocedure verder uitgewerkt en ingevoerd worden.

**We hebben vastgesteld hoe we in de vergunningprocedure met het participatievereiste omgaan. Dit hebben we vastgelegd in het uitvoeringsbeleid vergunningverlening.**

#### **Voortgang maatregel** ■

In het participatiebeleid is beschreven hoe we in de vergunningprocedure omgaan met het participatievereiste, zoals dat onder de Omgevingswet gaat gelden. Het participatiebeleid is door het algemeen bestuur vastgesteld. Dit wordt ook vastgelegd in het uitvoeringsbeleid van vergunningverlening. Daarmee is duidelijk hoe ons waterschap omgaat met het participatievereiste voor zowel initiatiefnemers als de eigen medewerkers.

### **Wat wilden we bereiken?**

#### **Samenwerking met andere overheden**

We werken al bij veel onderwerpen samen met andere overheden, waaronder de provincie Fryslân. We kijken naar mogelijkheden om deze samenwerking te verdiepen. Een voorbeeld is het ontwikkelen van 'de Friese samenwerking' en de aanpak van het Veenweidegebied. Daarnaast zijn we betrokken bij het opstellen van de lange termijn studie boezem en het provinciale waterprogramma in samenhang met ons eigen waterbeheerprogramma. Met de provincie en gemeenten ontwikkelen we een werkwijze om maatschappelijke initiatieven als één overheid te benaderen. Met het oog op efficiency en kwaliteit hebben we in 2022 het principe van de Fryske Flekspool verder uitgediept zodat we daar in 2023 mee gaan werken.



## Wat wilden we bereiken?

### Blue deal Mozambique

Het programma Blue Deal heeft één duidelijk doel: 20 miljoen mensen in 40 stroomgebieden wereldwijd aan schoon, voldoende en veilig water helpen. De waterschappen stellen zich daarbij op als een partner die helpt bij het zoeken naar oplossingen. We leren over en weer, waardoor ook de Nederlandse waterbeheerders hun werk kunnen blijven verbeteren.

Wij leveren een bijdrage aan deze internationale samenwerkingsprogramma Blue Deal Mozambique. Het programma ondersteunt de drie Mozambikaanse waterschappen om hun taken op het gebied van waterveiligheid, watervoorziening en waterkwaliteit te verbeteren. Daarbij verzorgen we de landelijke coördinatie. Als vervolg op het afgeronde sanitatieproject gaat het Blue Deal-programma door met het ondersteunen van de gemeente Beira bij haar taken op het gebied van sanitatie en stedelijk waterbeheer. Binnen het Blue Deal-programma verdubbelt het Rijk de inzet van de Nederlandse en Mozambikaanse waterschappen. Het programma levert een bijdrage aan duurzame ontwikkelingsdoelen (SDG's) zoals Schoonwater en sanitatie (SDG 6) en klimaatactie (SDG 13).

Naast de Blue Deal loopt er nog een klein project (IWAMAMBA) voor ondersteuning op het gebied van grondwaterbeheer bij een van de Mozambikaanse waterschappen. Voor dit programma is er een cofinanciering beschikbaar van het Ministerie voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking.

## Wat hebben we daar voor gedaan?

### Ondersteunen Mozambikaanse waterschappen

#### Voortgang maatregel ■

Op Unie niveau is gedurende 2022 de nieuwe visie van Dutch Water Authorities (DWA) opgesteld en vastgesteld. Tevens is door het Uniebestuur het overkoepelend raamwerk van de tweede fase (2023-2030) van de Blue Deal vastgesteld.

Ons programma in Mozambique bevond zich in 2022 in het laatste jaar van de eerste fase (2019-2022) en is conform planning verlopen. Gedurende de tweede helft van 2022 is het plan voor fase 2 van de Blue Deal Mozambique opgesteld en goedgekeurd. Daarmee is de financiële bijdrage vanuit het Rijk voor de komende 8 jaar gegarandeerd. De tweede fase strekt zich uit over 8 jaar tot/met het jaar 2030.

## Wat wilden we bereiken?

### Educatie en innovatie

Afgelopen jaar zijn innovatie en educatie gecombineerd. Zo gaan kennis delen en innovaties invoeren hand in hand. Hierdoor maken we beter zichtbaar wat er in een innovatieproject is geleerd, kunnen we deze kennis presenteren, door ontwikkelen en deze onderdelen delen binnen en buiten Wetterskip Fryslân. Daarnaast verwachten we dat deze geïntegreerde aanpak bevordert dat alle waterschappers hun werk doen vanuit een trots gevoel op het waterwerk, met gevoel voor het grotere geheel en de bedoeling van onze opgaven. Door meer te horen over het werk van anderen, begrijpen we het belang van het grotere geheel.

We onderscheiden binnen ons innovatieprogramma de volgende vier innovatiethema's:

- duurzaamheid en kringlopen
- innovaties in het watersysteem

- optimaliseren zuiveren
- sociale en maatschappelijke innovatie

Naast de bovengenoemde innovatieprojecten zijn er vanuit de primaire opgaven nog meer innovatieve onderzoeken met een eigen financieringsstroom. Educatie heeft als taak het waterbewustzijn in de samenleving op peil te houden. We werken actief samen met het onderwijs door onder andere stages, gastlessen en leerprojecten voor studenten (WO/HBO/MBO). De resultaten zijn voor zowel de studenten als voor ons leerzaam.

We bieden educatieve excursies aan bij onze assets. We werken landelijk samen met andere waterschappen om educatie materiaal te ontwikkelen voor het onderwijs. We werken intern samen met andere projecten (bijv. WF in de Mienskip) om inwoners te bereiken met educatieve doelen. Kleine subsidies besteden we met name aan samenwerking met inwonersinitiatieven waarbij water en kunst en cultuur aan elkaar gekoppeld zijn.

In 2022 hebben wij de verdere integratie van educatie en innovatie vormgeven en een bijdrage geleverd aan de lerende organisatie. Kennis ontwikkelen, delen en invoeren gaat dan hand in hand.

## Wat hebben we daar voor gedaan?

### **Educatiemateriaal voor gastlessen ontwikkelen in samenwerking met de noordelijke waterschappen.**

#### **Voortgang maatregel**

Met de noordelijke waterschappen hebben we het educatieve escaperoomspel Kraak de Klas ontwikkeld over klimaatverandering. Inmiddels worden er gastlessen in groep 7/8 gegeven en wordt het spel als afsluiting gespeeld. Het wordt zeer positief ontvangen.

### **Meerdere assets publiektoegankelijk maken. Via onze website bieden wij de mogelijkheid om excursies naar onze assets te boeken. We stellen bezoekersbeleid voor assets op.**

#### **Voortgang maatregel**

De werkgroep Assets voor Excursies heeft een eerste voorstel gemaakt voor het publiektoegankelijk maken van Wetterskip Fryslân assets ten behoeve van waterbewustwording van een brede doelgroep. Met de uitwerking is in 2021 een voorzichtige aanvang gemaakt. In dit kader is tevens een goede samenwerking ontstaan met de Stichting Waterschapserfgoed. Inmiddels is de 2.0 versie in de maak.

Het project Binnenstebúten is een van de initiatieven binnen Assets voor Excursies. Dit wordt in 2023 gerealiseerd. De gemalen Hoogland, Ropta, De Heining en Miedema worden voorzien van QR code dragers. Voorbijgangers krijgen zo informatie aan de buitenkant over wat er binnenin het gemaal gebeurt.

**We werken in het Jongerevent Water en Klimaat samen met Instituut Natuur Educatie en de noordelijke waterschappen en provincies.**

#### **Voortgang maatregel**

Aan dit project doet Wetterskip nu voor het derde jaar mee. De Technasia scholen in Fryslân, Groningen en Drenthe doen aan dit project mee. In totaal een bereik van circa 600 leerlingen. In Fryslân zijn dit zes scholen die meedoen. De eerste twee jaar werd gewerkt aan het onderwerp klimaatadaptatie, groene energie en biodiversiteit. Dit jaar is het onderwerp: hoe kun je afvalwater in je eigen woning hergebruiken en bedenk hierbij een campagne. Wetterskip geeft over de projectopdracht een gastles op de scholen en vervolgens mogen per school 1 à 2 winnende groepjes naar het slotevent in juni met de andere winnaars van Groningen en Drenthe.

**We werken samen met het Centrum Innovatief vakmanschap (CIV) Water en MBO scholen in het verzorgen van gastlessen en excursies.**

#### **Voortgang maatregel**

We werken veel samen met de opleiding MBO Life Sciences door gastlessen te verzorgen. Mee te werken aan Beleeftvents (dagprogramma's waar studenten zich voor kunnen inschrijven) en Centrum voor Innovatief Vakmanschap Water (CIV Water) verzorgt jaarlijks de cursus waterkwantiteit voor medewerkers van ons waterschap. Verder doen we mee aan techniek bijeenkomsten, leerlingen stimuleren om voor de sector techniek te kiezen.

**We bieden stageplekken, afstudeerplekken en promotieplekken aan voor studenten.**

#### **Voortgang maatregel**

Op jaarbasis ontvangen we vele (open)stageverzoeken. Deze stageverzoeken zijn heel divers; zowel MBO als HBO studenten, van techniek tot financieel en alles daar tussenin. Verzoeken voor snuffelstages, meewerkstages en afstudeeronderzoeken. Stages voor 10 weken, een half jaar of een jaar. De gemeenschappelijke deler van al deze stageverzoeken is dat al deze studenten graag iets voor ons waterschap willen betekenen. En als organisatie willen we hen natuurlijk zo goed mogelijk op weg helpen; het zouden namelijk zomaar eens onze werknemers van de toekomst kunnen zijn! Daarnaast vinden we het natuurlijk ontzettend mooi- ondanks alle krapte op de arbeidsmarkt- om te constateren dat we nog steeds erg in trek zijn als werkgever. Het hebben van stages en het actief aanbieden ervan draagt ook bij aan ons imago (onder andere) in het kader van goed werkgeverschap en maatschappelijke betrokkenheid. In ieder geval 2 keer per jaar inventariseren we alle mogelijke stageopdrachten/plaatsen binnen de organisatie. Deze stageopdrachten / plaatsen worden vervolgens onder andere gepubliceerd op onze website, op de website van Werken in Friesland en /of rechtstreeks aangeboden bij de scholen.

We hebben een gastsprekerslijst van medewerkers die voorlichting of een excursie kunnen begeleiden. We gaan oud medewerkers inzetten als vrijwilliger bij ontvangsten en excursies.

### Voortgang maatregel ■

We hebben een gastsprekerslijst als houvast. De educatiecoördinator beoordeelt elk verzoek en kijkt wie daar het beste bijpast. De vereniging van gepensioneerden Wetterskip Fryslân is inmiddels opgericht en er wordt verkend of zij een rol kunnen vervullen bij educatie verzoeken, bijvoorbeeld bij open dagen, rondleidingen en dergelijken.

## Wat heeft het gekost?

*bedragen x € 1.000*

Strategie & omgeving	Jaarrekening 2022	Gewijzigde begroting	Oorspronkelijke begroting	Vershil Gewijzigde begroting - Jaarrekening 2022
	8.646	8.839	8.592	193
<b>Eindtotaal</b>	<b>8.646</b>	<b>8.839</b>	<b>8.592</b>	<b>193</b>

## Toelichting op Wat heeft het gekost?

### Verschuiving over opgaven € 300.000 nadelig (incidenteel)

De inzet van uren wordt in de begroting verdeeld op basis van ervaring. De uitvoering verschilt hiervan zodat de kosten naar andere opgaven verschoven zijn. Het totaal aan personele lasten wijzigt door deze verschuiving niet.

### Klimaatadaptatie € 100.000 voordelig (incidenteel)

De aanpak van de klimaatadaptatie is nog in een opstartfase. Er zijn nog niet voldoende projecten aangemeld waarmee het volledige budget besteed is.

## Investerings

*bedragen x € 1.000*

	Begroting kredieten per opgave 2022	Verstrekkings 2022	Vershil
Strategie en Omgeving	€ 3.000	€ 0	€ 3.000

De geplande investeringsaanvraag rond het Zonnepanelen 2e tranche voor € 3 miljoen is nog niet ingediend.

## Toelichting op Investerings

In 2022 heeft er planvorming plaatsgevonden; uitgaven zullen pas in 2023 en verder gedaan worden.

## Opgave Primaire keringen

### Portefeuillehouder(s)

Bé de Winter

### Beleidsvelden

- Aanleg en onderhoud waterkeringen
- Planvorming

### Doel van de opgave

Zorgen dat dijken, duinen en sluizen langs het Wad en het IJsselmeer ons nu én in de toekomst beschermen tegen overstromingen. Dat is het doel van de opgave primaire waterkeringen. Wij beheren, onderhouden en versterken deze waterkeringen. Zo zijn we goed beschermd tegen hoog water en stormen. Volgens de wettelijke zorgplicht onderhouden en inspecteren we de waterkeringen. Daar waar de dijken niet voldoen aan de veiligheidseisen, versterken we de keringen om zo de verwachte klimaatveranderingen goed op te opvangen. Dit vraagt de komende jaren een grotere inspanning van ons.

Onze dijken en duinen hebben daarnaast een publieke functie. Mensen willen de dijk beleven en van het uitzicht genieten. Onze keringen lopen door het open landschap, door steden en dorpen. Naast het bewaken van de technische waterkerende functie, is aandacht hebben voor de ruimtelijk en economische ontwikkelingen daarom net zo goed onderdeel van onze zorgplicht. Dat vraagt om maatschappelijk afwegingen.

We leveren als waterschap een bijdrage aan het beschermen en verbeteren van flora en fauna. Dat doen we tijdens de uitvoering van ons werk, daar waar zich in de praktijk kansen voordoen. En dat doen we bij het maken van plannen, waarbij biodiversiteit een belangrijk thema is. Het jaar 2022 stond in het licht van het afronden van de beoordelingen, de overnamekeuze van de duinen op de eilanden en de uitwerking van de plannen voor Koehool – Lauwersmeer.

### Trends en ontwikkelingen (op hoofdlijnen)

We zien een intensievere samenwerking met overheidspartijen binnen Fryslân ontstaan. We zien een zakelijker en ook constructieve houding van de landelijke partners (Unie van Waterschappen en de Alliantie HWBP). Dat helpt ons qua integraliteit en professionaliteit.

## Wat wilden we bereiken?

### We zorgen goed voor onze primaire waterkeringen

Dijken, duinen en sluisen langs de Noordzee, Waddenzee en het IJsselmeer moeten veilig zijn voor het stormseizoen. Alle werkzaamheden die daarvoor nodig zijn, vallen onder onze 'instandhoudingsopgave' en zijn onderdeel van onze zorgplicht.

Zo herstellen we eventuele schade aan de dijk tijdens en na het stormseizoen en voeren we werkzaamheden uit die de veiligheid van de dijk niet beïnvloeden. Zoals onderhoud dijkmeubilair en inwassen van basaltglooiingen met steenslag. Maar denk ook aan onderhoud dat nodig is voor schapenbeweiding op de kering. Of aan het op een veilige manier plaatsen van bankjes, dijktrappen en vispassages.

Als de waterkering niet meer aan de veiligheidsnormen (zie maatregel 2) voldoet, dan nemen we voorlopige maatregelen om de waterkering veilig te houden tot we de waterkering kunnen verbeteren.

Daarnaast inspecteren we de kering volgens inspectieplan en leggen we onvolkomenheden vast. Ook bepalen we wanneer herstel moet plaatsvinden, waarbij we een afweging maken aan de hand van urgentie en risico's. Voordat het stormseizoen begint, testen we de sluitingsprotocollen voor de kunstwerken in de praktijk.

De dijk heeft steeds vaker ook een publieke functie. Daarom stellen we eisen aan activiteiten op de dijk en overleggen we vaker met initiatiefnemers van dit soort activiteiten. In 2022 hebben we ons beleid voor medegebruik geactualiseerd.

## Wat hebben we daar voor gedaan?

### Legger voor primaire en secundaire keringen voldoet aan zorgplicht.

#### Voortgang maatregel ■

Voor het onderdeel het toevoegen van dwarsprofielen van de kering aan de legger, wordt nog gewerkt aan een oplossing voor de toegankelijkheid en beveiliging van gegevens in 2023.

## Wat wilden we bereiken?

### Beoordeling waterveiligheid primaire waterkeringen

Als beheerder beoordelen we of onze primaire waterkeringen voldoen aan de veiligheidseisen. Dit doen we elke 12 jaar als onderdeel van de monitoring en evaluatie. Deze beoordelingsronde loopt tot 1 januari 2023. Via de Inspectie Leefomgeving en Transport (ILT) rapporteren we aan het Rijk. Die informatie gaat ook naar de Tweede Kamer. Vanaf 2023 start de volgende beoordelingscyclus van 12 jaar.

## Wat hebben we daar voor gedaan?

### Afronden beoordeling Waddenzeedijk Ameland.

#### Voortgang maatregel ■

De beoordelingen van Ameland en Terschelling zijn definitief ingediend bij de Inspectie Leefomgeving Transport (ILT) en de conformiteitsbrieven zijn ontvangen. Hiermee is de eerste formele beoordelingsronde voor onze primaire waterkeringen volledig afgerond.

## Veiligheidsrapportage opstellen.

### Voortgang maatregel ■

Op 5 december 2022 is het algemeen bestuur in de commissie Dyken, Stêd en Finânsjes (DSF) aan de hand van de veiligheidsrapportage geïnformeerd over veiligheidsbeoordeling.

## Datamodel vullen met gegevens uit eerste beoordeling.

### Voortgang maatregel ■

De data van de beoordeling is op orde. De gegevens uit de eerste beoordeling zijn ontsloten in een datamodel. Daarmee zijn de gegevens goed herleidbaar.

## Wat wilden we bereiken?

### We versterken de primaire waterkeringen via het Hoogwaterbeschermingsprogramma

In 2050 moeten alle primaire waterkeringen in Nederland voldoen aan de nieuwe veiligheidsnormen. Om dit te bereiken werken alle waterschappen en Rijkswaterstaat samen, als alliantie samen in het landelijke 'Hoogwaterbeschermingsprogramma' (HWBP). De opgave primaire keringen is zo te beschouwen als één grote opgave onder de noemer van klimaatadaptatie. De projecten binnen de opgave bereiden we integraal voor. Dat betekent dat we bij het definiëren van de scope alle thema's en opgaven betrekken. Daarbij werken we gebiedsgericht en samen met omgeving en overheden (participatie).

Het Rijk dekt de helft van de kosten en de gezamenlijke waterschappen dragen 40% bij. Daarnaast betalen we zelf 10% van de kosten van onze eigen projecten. Alle dijkversterkingsprojecten worden aangemeld bij het HWBP, dat vervolgens de voorbereidingen en uitvoering van projecten programmeert op basis van urgentie. In het najaar van 2022 is de programmering voor de periode 2024-2038 vastgesteld.

## Wat wilden we bereiken?

### Planuitwerking dijkversterking Koehool - Lauwersmeer

Op basis van het voorkeursalternatief (VKA) komen we tot een uitgewerkt plan voor de dijkversterking van Koehool - Lauwersmeer. Dat doen we gebiedsgericht. Samen met de gebiedspartners werken we aan een veilige dijk. Daarbij nemen we een aantal (ecologische) koppelkansen in het project mee. De kansen die wij niet kunnen koppelen, krijgen later mogelijk een plek in het Fries Programma Waddenzee dat onder de regie van de provincie Fryslân staat.

## Wat hebben we daar voor gedaan?

### We maken een uitwerking van het plan in 2022 en zorgen voor een Integrale planuitwerking in 2023.

### Voortgang maatregel ■

In planuitwerkingsfase is het traject Koehool-Lauwersmeer opgesplitst in een viertal deelprojecten:

Deelproject	Bijzonderheden
Deel Koehool - Zwarte Haan	Als eerste deelproject opstarten
Deel Zwarte Haan - Holwerd West	Zachte varianten: eerst onderzoek vergunbaarheid Natura 2000 afwachten
Deel Holwerd Oost - 't Skoar	Tot eind 2022 wachten op besluitvorming rond Holwerd aan Zee
Deel 't Skoar - Paesens Moddergat	Complexere ontwerp-opgave in verband met dorpen langs de dijk

Inmiddels is de planuitwerking voor de projecten Koehool-Zwarte Haan en Wierum-Paezens-Moddergat, met de IPM-teams opgestart.

Het deel Zwarte Haan – Holwerd West (zachte variant) wacht op de uitkomsten van het onderzoek rond vergunbaarheid in Natura 2000-gebied. De planuitwerking van het deel Holwerd Oost – 't Skoar wacht ook op de uitkomsten van dit onderzoek en daarnaast op de bestuurlijke besluitvorming over het project Holwerd aan Zee.

Om te komen tot een zo integraal mogelijk ontwerp voor alle vier de deelprojecten, wordt er vanuit het verband 1Dyk nauw samengewerkt met de gebiedspartners. Het gehanteerde governance-model geeft hier op een passende wijze invulling aan.

Naast de projecten Koehool-Zwarte Haan en Wierum-Paezens Moddergat werken we ook een aantal projectoverstijgende thema's. Voorbeelden hiervan zijn: vergunbaarheid groene variant in Natura 2000-gebied, de grondstrategie voor zowel vierkante als kubieke meters en de uitwerking van onze duurzaamheidsambities.

Zowel de planuitwerking, als de realisatie van de vier deelprojecten gebeurt stapsgewijs. De gefaseerde planuitwerkingsfase heeft een totale doorlooptijd van 4 jaar (2022 - 2025). De gefaseerde realisatiefase start naar waarschijnlijkheid in 2024 en heeft een verwachte totale doorlooptijd van 6 tot 8 jaar. Deze uitwerking ten opzichte van de prestatie-indicator tabel, is opgenomen in het plan van aanpak voor de planuitwerkingsfase, eind 2021 aangeboden aan het algemeen bestuur en afgestemd met het HWBP.

## Wat wilden we bereiken?

### Verkenning integrale oplossingen Schiermonnikoog

We gaan de primaire waterkering van Schiermonnikoog versterken. Daarbij gaat het om delen van de Waddenzeedijk en het duinengebied. In 2021 zijn we begonnen met de voorverkenning van het project 'Dijken duinversterking Schiermonnikoog'. Daarbij onderzoeken we in hoeverre we het vergroten van de veiligheid kunnen combineren met andere opgaven en wensen. En in welke mate samenwerking tussen gebiedspartners wenselijk is. We besteden specifiek aandacht aan veilig en toekomstbestendig, bestuurlijk en maatschappelijk gedragen en goed ingepast in de omgeving. Ook koppelkansen, innovaties en duurzame oplossingen maken deel uit van de verkenning

## Wat hebben we daar voor gedaan?

**We starten met de verkenning en ronden deze af in 2022.**

### Voortgang maatregel ■

De verkenningfase is begin 2022 opgestart en verloopt volgens planning. Ondersteund door het ingehuurd ingenieursbureau, wordt het zeefproces voor HWBP-projecten in deze fase doorlopen: bouwstenen, kansrijke oplossingen, kansrijke alternatieven en voorkeursalternatief. De verkenning ronden we naar verwachting in 2024 af met een door het algemeen bestuur vastgesteld voorkeursalternatief.

In de verkenningfase worden twee sporen parallel uitgewerkt; er wordt gekeken naar een 'meer traditionele dijktechnische' oplossing, maar daarnaast wordt ook onderzoek gedaan naar een 'waterkerend landschap' meer voor de langere termijn. we werken nauw samen met de gebiedspartners om een zo integraal mogelijk ontwerp te maken.



Het project op Schiermonnikoog staat (landelijk) in de belangstelling voor pilots op gebied van water- en bodemsturend (WABOS), de Blauwe Omgevingsvisie (BOvI) en een adaptieve aanpak.

### Wat wilden we bereiken?

#### Gebiedsstudie stad Harlingen als onderdeel van Zurich-Koehool

Rond 2024 starten we met het HWBP-project Zurich-Koehool. Daarvoor willen we helder hebben of we een aantal andere sociaaleconomische en infrastructurele vraagstukken rond Harlingen aan de dijkversterking kunnen koppelen. Dit beoordelen we samen met de provincie Fryslân en de gemeente Harlingen binnen het programma Harlingen. De vraagstukken betreffen onder andere:

- de renovatie van de Tjerk Hiddesluizen
- de logistiek rond het toerisme vervoer
- de ambities van de Port of Harlingen
- het vraagstuk vanuit de boezemvisie of het boezemwater nog onder vrij verval kan worden geloosd bij Harlingen

### Wat hebben we daar voor gedaan?

We brengen de mogelijk technische scope in beeld en verkennen mogelijkheden voor koppelingen met andere ontwikkelingen.

#### Voortgang maatregel ■

De gebiedsverkenning is in december 2022 ter besluitvorming voorgelegd aan dagelijks bestuur, college en gedeputeerde staten. Gevraagd besluit: instemmen met het integraal uitwerken van de ruimtelijk-economisch opgaven en daarmee een gebiedsproces te starten.

### Wat wilden we bereiken?

#### IJsselmeerkust: faciliteren maatschappelijke ontwikkelingen IJsselmeerkust

Veel maatschappelijke initiatieven, ambities, projecten en financiële middelen komen deze jaren samen aan de Friese IJsselmeerkust. Daarbij gaat het om investeringen in natuur, cultuurhistorie, recreatieve paden en vaarwegen. Op én naast de dijk. Koppeling met het HWBP-programma is niet mogelijk. Het gaat namelijk om investeringen voor de langere termijn. Daarom willen we in 2022 onderzoeken of en zo ja, hoe wij deze maatschappelijke initiatieven toch kunnen ondersteunen. Doel is om tot een gezamenlijk integraal plan voor de gehele IJsselmeerdijk te komen, met een afgestemde programmering en een tijdige reservering van middelen.

We willen de maatschappelijke betekenis van de dijk vergroten en kapitaalvernietiging voorkomen. Wij willen daarvoor personele capaciteit inzetten, zodat de goede samenwerking met de omgeving plaatsvindt en de waterkerende functie geborgd blijft.

### Wat hebben we daar voor gedaan?

Wij maken helder of en zo ja hoe wij maatschappelijke initiatieven kunnen faciliteren om duurzame investeringen mogelijk te maken.

#### Voortgang maatregel ■

Rondom de IJsselmeerkust worden diverse maatschappelijke ontwikkelingen voorbereid. Veel daarvan hebben gevolgen voor het beheer van de primaire kering (de IJsselmeerdijk). Met de gezamenlijke overheden hebben we in 2022 alle initiatieven opgehaald, de haalbaarheid ervan beoordeeld en enkele initiatieven en nadere verkenningen een plek gegeven in het uitvoeringsprogramma voor de komende jaren. Dit om de maatschappelijke ontwikkelingen zo goed mogelijk te faciliteren. Het uitvoeringsprogramma wordt in het eerste kwartaal van 2023 afgerond en aan beide portefeuillehouders voorgelegd.

### Wat wilden we bereiken?

#### Overname primaire waterkeringen Waddeneilanden

In het bestuursakkoord water uit 2011 is afgesproken dat primaire waterkeringen die gebieden beschermen waar het waterschap beheerder is, in beheer komen bij datzelfde waterschap. Voor ons waterschap gaat het om de overdracht van de dijk en duinwaterkering Vlieland, duinwaterkering Terschelling en duinwaterkering Ameland van Rijkswaterstaat naar ons. We werken de overdracht van het beheer in 2021 en 2022 in detail uit en onderhandelen met het Rijk over de condities en voorwaarden voor overname. Medio 2023 neemt het dagelijks bestuur een besluit.

### Wat hebben we daar voor gedaan?

**Advies opstellen over de eventuele overname en dit voorleggen aan het bestuur.**

#### Voortgang maatregel ■

Er is goede voortgang op de uitwerking van de overname van de zanderige kering. De samenwerking is goed. Er is goed en objectief zicht op het areaal. De concept intentieverklaring wordt medio 2023 verwacht. Dan wordt deze voorgelegd aan het dagelijks bestuur en het algemeen bestuur ter besluitvorming.

### Wat wilden we bereiken?

#### Ruimtelijke opgave: denken in kustzones: overgangen en BOvi

Het hoger en breder maken van dijken en duinen heeft gevolgen voor het landschap. Zo scheiden we kust en land steeds harder, terwijl dit niet altijd in het belang is van flora, fauna en de leefomgeving. Een integrale blik en het koppelen van andere belangen is steeds meer nodig. Dat doen we bijvoorbeeld door het opstellen van de Blauwe Omgevingsvisie (BOvi). Daarbij kijken we integraal naar alle wateropgaven in de kustzone en starten het gesprek over de gewenste adaptatie. Door klimaatverandering en nieuwe technische inzichten passen we de primaire waterkeringen telkens weer aan. Van ons wordt daarom steeds meer gevraagd breder te kijken en om andere belangen mee te koppelen. In de blauwe omgevingsvisie kijken we integraal naar alle wateropgaven in de kustzone vanuit de klimaatverandering en starten het gesprek over de gewenste adaptatie. Daarnaast zijn er actuele initiatieven die vanuit de omgeving op ons af komen.

### Wat hebben we daar voor gedaan?

**Er is een stevige programmatische aanpak voor de Friese Waddenzee kust.**

#### Voortgang maatregel ■

Zie Dijkversterkingsprogramma hierboven

De BOvi schetst lange termijn beelden voor de integrale adaptatie van de kustzone.

### Voortgang maatregel ■

In de BOvi is het huidige perspectief voor de lange termijn zeespiegelstijging opgenomen. Dit betekent dat dijkversterking noodzakelijk blijft om het achterland te kunnen blijven beschermen. Verder zien we een ontwikkeling richting dijklandschappen, een ruimtelijke zone waarin meerdere belangen worden gecombineerd. Hiervoor is het noodzakelijk dat we ruimte reserveren rondom de huidige dijken.

Initiatieven worden vanuit vergunningverlening beoordeelt en volgens de uitgangspunten voor de waterveiligheid.

### Voortgang maatregel ■

## Wat heeft het gekost?

*bedragen x € 1.000*

Primaire Keringen	Jaarrekening 2022	Gewijzigde begroting	Oorspronkelijke begroting	Vershil Gewijzigde begroting - Jaarrekening 2022
	12.678	12.985	14.091	308
<b>Eindtotaal</b>	<b>12.678</b>	<b>12.985</b>	<b>14.091</b>	<b>308</b>

## Toelichting op Wat heeft het gekost?

### Lagere Consultancykosten/ kosten derden € 100.000 voordelig (incidenteel)

Meer werkzaamheden konden door eigen personeel worden ingevuld en enkele activiteiten zijn later in het jaar opgestart waarmee de kosten in 2022 lager uitvallen.

### Lagere kosten onderhoud € 100.000 voordelig (incidenteel)

De distelbestrijding kon door krapte op de arbeidsmarkt niet met volledige bezetting worden uitgevoerd. Dit heeft door de droogte niet geleid tot ongewenste effecten op de grasmat. Daarnaast was er aan de verharde glooiing op de keringen minder herstelwerk nodig dan gemiddeld.

### Verschuiving over opgaven € 100.000 voordelig (incidenteel)

Bij het opstellen van de begroting worden de personeelskosten zo goed mogelijk verdeeld over de opgaven en programma's. Gedurende het jaar wordt deze inschatting bijgesteld. Binnen de opgave primaire keringen leidt dat in 2022 tot een verschuiving van € 100.000. De netto personeelslasten wijzigen overigens niet; het gaat om een verschuiving.

## Investerings

*bedragen x € 1.000*

	Begroting kredieten per opgave 2022	Verstrekingen 2022	Vershil
Primaire Keringen	€ 5.600	€ 8.850	-/- € 3.250

## Toelichting op Investerings

### HWBP-Activeerbare bijdrage landelijk programma 2022

Op 12 juli 2022 heeft het algemeen bestuur via de Kaderbrief 2023-2027 goedkeuring gegeven de solidariteitsbijdrage voor het landelijke HWBP programma met € 300.000 te verhogen. De uitvoering van projecten – landelijk gezien - vertraagd om verschillende redenen, daarom een aanpassing.

### Noorderhavendam

Op 31 mei 2022 heeft het algemeen bestuur een krediet verstrekt van € 2.950.000 voor het herstel van de Noorderhavendam. Op het moment dat de kredietaanvraag voor de aanpak van de Noorderhavendam in het algemeen bestuur werd behandeld, was er nog geen helderheid ten aanzien van de subsidiabiliteit van de werkzaamheden.

Inmiddels is de beschikking van het HWBP ontvangen waarbij 90% van de raming van de herstelkosten die is opgenomen in het plan van aanpak subsidiabel is. Het subsidiebedrag zal worden meegenomen worden in de subsidieaanvraag voor de realisatiefase van het traject Zurich-Koehool. We moeten dan wel aantonen dat de havendam een positieve bijdrage levert aan de waterveiligheid van het traject Zurich-Koehool en de veiligheidsopgave van het voorkeursalternatief (VKA) door de herstelmaatregelen verminderd wordt. Tot die tijd financiert ons waterschap voor.

Het werk is vanwege de urgentie inmiddels uitgevoerd en afgerond voor de start van het stormseizoen 2022/2023. De uitvoering is goedkoper gerealiseerd dan de 90% te ontvangen bijdragen. Hierdoor kan er een bedrag van € 75.000 worden gedoteerd aan de bestemmingsreserve HWBP bij de jaarrekening 2023.

### Afronden van de verkenningsfase Koehool-Lauwersmeer

In mei 2022 kon de verkenning van Koehool - Lauwersmeer formeel financieel worden afgerekend. Ten opzichte van de ontvangen 90% subsidie zijn de werkelijke kosten lager. Dit komt omdat we minder advieskosten hebben gemaakt dan geraamd en omdat er in deze fase geen beroep is gedaan op de beschikte risicoreservering. Zoals al gemeld bij de Voortgangsrapportage II 2022 zal er een bedrag van € 676.000 worden gedoteerd aan de bestemmingsreserve HWBP.

### Verloop kredietreserve

In het algemeen bestuur van 21 december 2021 is besloten een kredietreserve HWBP te vormen. Deze wordt gevoed met restantkredieten die op basis van de eindwerkinschatting van HWBP-projecten kunnen vrijvallen. Na goedkeuring van het algemeen bestuur kan (een deel) van de kredietreserve HWBP ingezet worden voor een HWBP investering, zonder dat dit leidt tot een toename van kapitaalslasten in de meerjarenbegroting. Het vormen van deze kredietreserve kan ook gezien worden als een beheersmaatregel om risico's binnen de HWBP projecten in financiële zin te mitigeren. Het algemeen bestuur wordt middels de reguliere voortgangsrapportage geïnformeerd over het verloop van de kredietreserve HWBP.

Project	Projectnaam	Fase	AB-besluit	Bedrag
OW.11502	Koehool-Lauwersmeer	Verkenning	21-12-2021	€ 950.000
OW.11103	Dijk- en duinversterking Schiermonnikoog	Voorverkenning	21-12-2021	€ 1.500.000
OW.11502	Koehool-Lauwersmeer	Planfase	21-12-2021	-/- € 535.000
OW.11103	Dijk- en duinversterking Schiermonnikoog	Verkenningsfase	21-12-2021	-/- € 490.000
OW.1160	Lauwersmeerdijk	Realisatie	31-05-2022	€ 160.000
<b>Saldo kredietreserve per 31-12-2022</b>				<b>€ 1.585.000</b>

## Opgave Boezem

### Portefeuillehouder(s)

Frank Jorna en Otto van der Galiën

### Beleidsvelden

- Aanleg en onderhoud waterkeringen
- Inrichting en onderhoud vaarwegen en havens
- Inrichting en onderhoud watersystemen
- Planvorming

### Doel van de opgave

Onder de opgave Boezem valt het beheer en onderhoud van de Friese boezem, enkele tussenboezem-systemen en gedeelten die we van de Friese boezem afgesloten kunnen afsluiten (de zogenoemde 'beheerste boezems'). Daarnaast besteden we ook aandacht aan de inrichting en instandhouding van de beekdalen die van belang zijn voor de aan- en afvoer van water. Het is een uniek watersysteem met een grote waarde voor het landschap, natuur, recreatie en bedrijvigheid. Overtollig water uit ons beheergebied voeren we grotendeels via de beekdalen en de boezem af naar het Lauwersmeer, de Waddenzee en het IJsselmeer. Tekorten vullen we aan vanuit het IJsselmeer. Om het water en het watersysteem in een goede ecologische toestand te brengen en te houden is er, naast aandacht voor waterzuivering, gerichte aandacht voor een natuurvriendelijke inrichting en een natuurvriendelijk onderhoud van deze watersystemen. Wij beheren, onderhouden, beoordelen en verbeteren het boezemwatersysteem zodat deze onder normale, natte en droge omstandigheden aan de gestelde normen voldoet. Binnen de opgave Strategie en omgeving wordt de lange termijn verkenning boezemwatersysteem uitgevoerd. In deze verkenning komen we tot een adaptatiestrategie voor de Friese Boezem aan de klimaatverandering. De boezembeslissing nemen we in 2024. Vervolgens wordt onze opgave uitgewerkt in een boezemplan. We nemen ook de actualisatie van het veiligheidsplan mee in dit boezemplan.

### Trends en ontwikkelingen (op hoofdlijnen)

#### Boezemplan

In het veiligheidsplan II uit 2014 staan maatregelen tegen wateroverlast in de boezem. In 2023 komen nieuwe klimaatscenario's beschikbaar met actuele informatie over onder andere de zeespiegelstijging. Vanaf 2024 kunnen we op basis daarvan beleid en maatregelen voor de boezem in het boezemplan actualiseren.

Voor deze opgave ligt voor de komende jaren met name de nadruk op de uitvoering van het verbeterprogramma regionale en lokale keringen, vaarwegbeheer en de uitvoering van de KRW-maatregelen in de boezem.

### Boezemsysteem (instandhouding)

*Thema: Klimaatadaptatie, klimaatmitigatie, participatie en biodiversiteit*

<i>Maatschappelijk doel:</i>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• De instandhouding van het boezemsysteem</li> </ul>
<i>Hoofddoelen:</i>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Regionale waterkering (RWK) voldoet aan wettelijke norm</li> <li>• Waterkwaliteit voldoet aan KRW eisen</li> </ul>

We werken iedere dag aan het onderhouden en verbeteren van het watersysteem in de Friese boezem. De meeste tijd en geld besteden we vanuit het verbeterprogramma regionale keringen aan het verbeteren en de instandhouding van het watersysteem. We nemen, gerelateerd aan de thema's klimaatadaptatie, klimaatmitigatie, participatie en biodiversiteit, de volgende maatregelen:

### Wat wilden we bereiken?

#### Veiligheidsbeoordeling regionale waterkeringen

Tussen 2016 en 2022 voerden we de derde beoordelingsronde van de regionale waterkeringen uit. In 2018 zijn we begonnen met het aanpassen en testen van de ICT die nodig is voor het toetsen van hoogte en stabiliteit. Ook hebben we geïnvesteerd in onze kennis, met name op het gebied van stabiliteit. In 2022 zijn de resultaten van de derde beoordeling beschikbaar.

De uitkomst van de derde veiligheidsbeoordeling geeft aan wat de renovatie-opgave is. Verbeterwerken die hieruit voortkomen, pakken we ná 2027 op.

### Wat hebben we daar voor gedaan?

#### Hoogtetoets uitvoeren

##### Voortgang maatregel ■

De hoogtetoets is in 2022 afgerond en ambtelijk opgeleverd bij de provincies. De hoogtebeoordeling wordt samen met de stabiliteitsbeoordeling in 2023 ter vaststelling aangeboden aan het bestuur van Wetterskip Fryslân en de provincies.

#### Stabiliteitstoets uitvoeren.

##### Voortgang maatregel ■

Het uitvoeren van de stabiliteitstoets heeft vanwege technische (software) problemen een langere doorlooptijd gehad dan aanvankelijk voorzien. Hierdoor wordt de stabiliteitstoets begin 2023 afgerond.

### Wat wilden we bereiken?

#### Monitoring

We monitoren de natuurvriendelijke oevers in onze KRW-waterlichamen (natuurvriendelijke assets) door middel van inspectie met als doel wanneer en hoe er op ecologische wijze onderhouden moet worden ten behoeve van de ecologische waterkwaliteit.

### Wat hebben we daar voor gedaan?

**We meten diverse onderdelen en voeren inspecties uit om na te gaan wanneer en in welke mate onderhoud nodig is.**

##### Voortgang maatregel ■

In 2022 zijn alle regionale waterkeringen visueel geïnspecteerd en op basis daarvan is het buitengewoon onderhoud ingepland. Voor constatering van het niet verrichten van het gewoon onderhoud zijn ambtelijke aanschrijvingen verstuurd. Vanwege de droogte is er tevens een aanvullende droogte-inspectie uitgevoerd. Op basis daarvan is er een spoedreparatie uitgevoerd.

## Wat wilden we bereiken?

### Zwemwater

Wij monitoren jaarlijks de waterkwaliteit van zwemwateren en geven hiervoor een beoordeling. We stellen verbeteringsplannen (zwemwaterprofielen) op voor zwemwateren die anders dan een 'goed' of 'uitstekend' scoren. Samen met onze partners nemen we maatregelen om de waterkwaliteit te verbeteren. Het kan hierbij om fysieke maatregelen gaan, maar ook om afspraken over communicatie, regelgeving, handhaving, taakverdeling en samenwerking. De verantwoordelijkheid voor de uitvoering van de maatregelen ligt bij de betrokken partijen zoals gemeenten, exploitanten en de provincie Fryslân. In sommige gevallen is er meer onderzoek naar de oorzaken van verontreinigingen nodig. Hierover maken we afspraken met de betrokken partijen. In 2023 stelt de provincie Fryslân een zwemwatervisie op. Wij worden hierbij betrokken.

## Wat hebben we daar voor gedaan?

**Wij actualiseren circa vijf zwemwaterprofielen.**

### Voortgang maatregel ■

In 2022 zijn er vijf zwemwaterprofielen geactualiseerd en verbetermaatregelen met gemeente en locatiehouder besproken.

## Wat wilden we bereiken?

### Baggeren hoofdwaters boezem

Door te baggeren zorgen we voor een goed functionerend en gezonde waterinfrastructuur. Dit draagt positief bij aan: de water aan- en afvoer voor het peilbeheer, de ecologie, het gebruik als E- en F-vaarweg en de waterkwaliteit. We voeren baggerwerken uit in de hoofdwaters van de boezem (waaronder de E- en F-vaarwegen). Daarbij kijken we naar de hoeveelheid bagger en toetsen we de kwaliteit van het baggerslib om te beoordelen of we slib moeten afvoeren naar depots voor verontreinigende bagger of dat dit ter plaatse aan de kant kan worden gezet. Het resultaat is goed functionerende, gezonde watersystemen, die bijdragen aan de integrale maatschappelijke doelen.

## Wat hebben we daar voor gedaan?

**We voeren in 10 boezemvaarten baggerwerkzaamheden uit of bereiden deze voor.**

### Voortgang maatregel ■

In 2022 hebben we het volgende voorbereid en uitgevoerd:

E en F categorie vaarwegen (boezem):

- Opvaart Molenend: 2 kilometer, 10.000 m<sup>3</sup> bagger op naastgelegen percelen gedeponeed
- Opvaart Sint Nicolaasga: 1,8 kilometer, 7200 m<sup>3</sup> bagger op naastgelegen percelen gedeponeed
- Sminkevaart nabij Oudemirdum, 2,5 kilometer, 7500 m<sup>3</sup>, deels afgevoerd (niet verspreidbaar) deels in weilanddepot tijdelijk opgeslagen

Boezemvaarten (af- en aanvoer water):

- Draaisloot Sneek, 3 kilometer, 9000 m<sup>3</sup> op naastgelegen percelen gedeponeed

In 2022 zijn meerdere grotere vaarten gebaggerd maar dat waren allemaal vaarten die worden bemalen, geen boezemvaart dus!

## Wat wilden we bereiken?

### Vaarwegen

In totaal omvat ons beheergebied circa 4150 kilometer oevers langs de Friese boezem. De Friese boezem heeft daarnaast 850 kilometer aan vaarwegen. Dit is exclusief de Friese meren. In 2014 is het zogenoemde 'natte vaarwegprofiel' van de Friese vaarwegen herverdeeld en formeel overgedragen. Het op vaarwegprofiel houden en brengen van de E- en F-vaarwegen is daarbij aan ons toebedeeld. Het op profiel houden van de E- en F- vaarwegen (totaal 180 kilometerlengte) is opgenomen in het baggerplan en in de beleidsregels Legger. De vaarwegen binnen Fryslân hebben ook 1.700 kilometer oeverbescherming (exclusief de Friese meren). Het beheer en onderhoud daarvan is op dit moment onvoldoende geregeld. Samen met de provincie Fryslân en de Friese gemeenten werken we daarom aan een dekkende toedeling van de verantwoordelijkheid voor het instandhouden van deze oeverbescherming langs de Friese Vaarwegen. In 2020 hebben de Provinciale Staten een voorkeursvariant, basisafspraken en een beslisboom vastgesteld. In 2021 hebben de samenwerkende overheden de basisafspraken verder uitgewerkt tot een ontwerp-toedelingskaart en een ontwerp verordening vaarwegen Fryslân.

In 2022 start de inspraak voor de ontwerp-toedelingskaart en ontwerp verordening vaarwegen Fryslân. Ook stellen de Friese overheden een ontwerp samenwerkingsovereenkomst voor het oeverfonds op. Met de vaststelling door Provinciale Staten van de toedelingskaart en de verordening vaarwegen Fryslân komt een deel van de verantwoordelijkheid voor de instandhouding van de oeverbescherming langs de Friese vaarwegen bij ons te liggen. De daarmee samenhangende kosten nemen we op in de eerstvolgende begroting (2023 en verder).

## Wat hebben we daar voor gedaan?

### Inspraak op en besluitvorming over toedelingskaart en Verordening.

#### Voortgang maatregel

In september heeft het DB advies verzonden aan college van Gedeputeerde Staten over de kaart en toedeling volgens een beslisboom en over een aantal uitwerkingen. Ook is ingestemd met het opstellen van een samenwerkingsovereenkomst vooraf gegaan door een Nota van Uitgangspunten. Naar verwachting zal Gedeputeerde Staten de digitale kaart met toedeling van het oeverbeheer vanaf april 2023 6 weken ter inzage leggen. Het definitieve besluit wordt eind 2023 verwacht. Vanaf 1 januari 2024 kunnen de afspraken in werking treden.

### Uitwerken en vaststellen samenwerkingsovereenkomst Oeverfonds verwerking afspraken in begroting 2023.

#### Voortgang maatregel

De uitwerking en het vaststellen van de samenwerkingsovereenkomst Oeverfonds zal uiterlijk per 1 januari 2024 worden vastgesteld. Dit is later dan verwacht.



## Wat wilden we bereiken?

### Waterkwaliteit voldoet aan de wettelijke norm voor de Kaderrichtlijn Water (KRW)

De Europese Kaderrichtlijn Water (KRW) verplicht lidstaten stroomgebiedbeheerplannen (SGBP-en) vast te stellen. De doelen en maatregelen voor de KRW-waterlichamen (de grote wateren) zijn opgenomen in de Nederlandse plannen. Wij vallen onder het stroomgebied van de Rijn. Om de zes jaar vindt herziening van de plannen plaats.

In 2021 is voor de periode 2022-2027 een nieuwe KRW beslisnota voor de het derde stroomgebiedbeheerplan (SGBP<sub>3</sub>) vastgesteld. Vanaf 2021 pakken we de KRW-werkzaamheden aan via een KRW-programma 2021-2027.

## Wat hebben we daar voor gedaan?

**Opstellen SGBP<sub>3</sub> uitvoeringsplan voor de maatregelen die zijn voorgesteld in de beslisnota.**

### Voortgang maatregel ■

In oktober 2022 is door het algemeen bestuur een uitvoeringsplan KRW-programma vastgesteld. Zie ook onder Opgave deelsystemen.

**Opstellen voorstel voor een andere wijze van rapporteren over de KRW-prestaties vanaf 2023.**

### Voortgang maatregel ■

Dit voorstel maakt onderdeel uit van het uitvoeringsplan KRW-programma dat is vastgesteld door algemeen bestuur.

## Wat wilden we bereiken?

### Aanleg luwe ondiepe waterzones/natuurvriendelijke oevers

#### *Thema: Biodiversiteit, participatie*

De opgave draagt bij aan het thema participatie in de vorm dat opgaves inclusief projecten van derden (bijvoorbeeld provincie) zijn. De bijdrage aan het thema biodiversiteit doen we door de aanleg van natuurvriendelijke oevers, maar ook door de manier van onderhouden van deze oevers.

## Wat hebben we daar voor gedaan?

**We verbeteren natuurvriendelijke inrichting van luwe ondiepe waterzones in boezemmeren (circa 21 hectare).**

### Voortgang maatregel ■

We hebben 15,3 hectare aan luwe ondiepe waterzone's ingericht in de boezemmeren. De overige hectare worden gerealiseerd in een provinciaal project dat nog niet klaar is. Onze opgave is dus gerealiseerd.

**We leggen langs boezemkanalen natuurvriendelijke oevers aan (circa 32 kilometer).**

**Voortgang maatregel** ■

We hebben 13,5 km aan natuurvriendelijke oevers aangelegd in de boezemkanalen. De overige km worden in 2023 gerealiseerd, een deel (14,6 km) hiervan is al wel klaar in het veld. In 2023 resteert nog een klein stuk waarover nog onderhandelingen met gemeente en eigenaren plaatsvindt. Daarnaast heeft zich een kans voorgedaan voor realisatie van een natuurvriendelijke oever die ook in 2023 wordt uitgevoerd.

**Wat wilden we bereiken?**

**Energiebesparingsplan**

Voor het beheer en onderhoud van de deelsystemen is energie nodig in de vorm van elektriciteit en brandstoffen. Hiervoor wordt in 2022 een inventarisatie gedaan. Dit leidt tot een besparingsplan.

**Wat hebben we daar voor gedaan?**

**We inventariseren het energieverbruik binnen boezem.**

**Voortgang maatregel** ■

Op basis van de vijfsporenaanpak uit de begroting 2022 heeft de organisatie het programma 'klimaatneutraal en circulair in 2030' opgesteld, zie opgave Strategie en omgeving, paragraaf klimaatmitigatie. Onderdeel hiervan zijn energiebesparingsmaatregelen voor de watersystemen. Hiervoor gaan we 'slim malen' invoeren. Dit houdt in dat gemalen zo bediend worden dat slim gebruik gemaakt wordt van tijdelijke overcapaciteit in de productie van hernieuwbare energie. En we gaan een energielabelkaart maken. Het doel hiervan is om meer inzicht te hebben in het energiegebruik voor het peilbeheer van de watersystemen. Zo wordt energiebesparing vroegtijdig en gericht meegenomen in het beheer (in het veld door rayonbeheerder). Maar ook in de vroege planvorming en voorbereiding van gebiedsprocessen/peilbesluiten en investeringsprojecten.

**Vasthouden - Bergen - Afvoeren**

**Inleiding Vasthouden - Bergen - Afvoeren**

*Thema: Klimaatadaptatie, klimaatmitigatie, participatie en biodiversiteit*

<i>Maatschappelijk doel:</i>	<ul style="list-style-type: none"> <li>We beperken overstromingen uit de Friese boezem</li> </ul>
<i>Hoofddoelen:</i>	<ul style="list-style-type: none"> <li>Het risico op overstromingen voldoet aan de (overstromings)norm</li> </ul>

Als gevolg van klimaatverandering krijgen we in de toekomst vaker te maken met extreme regenval. Denk aan de overstroming in Limburg, Duitsland en België en aan de wateroverlast deze zomer in Fryslân. De volgende maatregelen, gerelateerd aan de thema's Klimaatadaptatie, klimaatmitigatie, participatie en biodiversiteit, moeten helpen om (de gevolgen van) wateroverlast te beperken.

## Wat wilden we bereiken?

### Programma verbeterwerken regionale waterkeringen

Met het programma verbeterwerken regionale waterkeringen zorgen we dat de regionale waterkeringen weer voldoen aan de door de provincie gestelde norm. Waterkeringen zakken in de loop van de tijd. Daarom beoordelen we ze elke zes jaar opnieuw. Waterkeringen die we al eerder hebben aangepakt, hogen we dus na verloop van tijd opnieuw op. Het huidige Verbeterprogramma is gebaseerd op de in 2014 en 2016 uitgevoerde tweede beoordeling van hoogte en stabiliteit. Op verschillende locaties zijn verbeteringen nodig. In totaal gaat het om circa 190 kilometer per 1 januari 2022. Alle trajecten zijn geanalyseerd, geprioriteerd en gedeeltelijk geprogrammeerd. Bij de uitvoering van deze projecten bieden we waar mogelijk ruimte voor andere maatschappelijke voorzieningen (zoals natuur en recreatie). Met de provincies Groningen en Fryslân is afgesproken het huidige programma in 2027 af te ronden. Het Groninger deel van het programma is in 2020 afgerond.

In 2022 ronden we de derde beoordeling af. Verbeterwerken die uit deze beoordeling voortkomen, pakken we ná 2027 op. Ook gaan we met de provincie in gesprek om nieuwe afspraken te maken over de normering van de hoogte en stabiliteit van de regionale waterkeringen.

## Wat hebben we daar voor gedaan?

### Opleveren 25 kilometer verbeterde regionale waterkering.

#### Voortgang maatregel ■

In 2022 hebben we meer kunnen realiseren dan de prognose van 25 kilometer. Er is 32,7 kilometer regionale waterkering opgeleverd. Daarmee lopen we binnen de planning voor de nog resterende opgave van 156 kilometer welke voor eind 2027 afgerond moet zijn.

### Vorbereiden tracés in de gebieden rondom Leeuwarden en Sneek.

#### Voortgang maatregel ■

Voor de gebieden Sneek is krediet aangevraagd en ontvangen, de voorbereidingen gedaan en er is gestart met de uitvoering. Voor het gebied Leeuwarden-Zuid is het tweede krediet aangevraagd en ontvangen voor de uitvoering. Het krediet voor het project Oevers & Kaden Ljouwert is aangevraagd en ontvangen, de voorbereidingen zijn in volle gang.

## Wat wilden we bereiken?

### Maatregelen ter beperking van wateroverlast

In het veiligheidsplan-II, opgesteld in 2014 en geëvalueerd in 2018, staan maatregelen om wateroverlast nu en in de toekomst te beperken. De eerste maatregel is het realiseren van 1.500 hectare bergingsgebieden vóór het jaar 2035. De eerste hectares leveren we in 2022 op. De tweede maatregel is het uitbreiden van de Friese boezem met 600 hectare voor het jaar 2035. Tijdens uitvoeringsprojecten werken we aan beide maatregelen. Waar mogelijk liften we mee op initiatieven voor gebiedsontwikkeling. Het veiligheidsplan, en daarmee ook de opgave voor de boezemerging, zullen we in 2023 of 2024 herzien op basis van de nieuwe klimaatscenario's.

## Vasthouden - Voorraad vormen - Inlaten

### Inleiding Vasthouden - Voorraad vormen - Inlaten

*Thema: Klimaatadaptatie, klimaatmitigatie, participatie*

<i>Maatschappelijk doel:</i>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Voldoende water voor verschillende functies conform prioriteit verdringingsreeks</li> </ul>
<i>Hoofddoel:</i>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• De gevolgen van droogte zoveel mogelijk beperken</li> </ul>

Als gevolg van klimaatverandering krijgen we in de toekomst vaker te maken met extreme droogte. De droge zomers van de afgelopen jaren zijn hiervan goede voorbeelden. De volgende maatregelen moeten helpen om (de gevolgen van) droogte te beperken en zijn gerelateerd aan de thema's klimaatadaptatie, klimaatmitigatie, participatie.

### Wat wilden we bereiken?

#### Beleidsnota duurzaam beheer zoetwater

In 2022 stellen we de beleidsnota duurzaam beheer zoetwater op. Het hoofdthema binnen duurzaam beheer zoetwater is waterbeschikbaarheid: het in stand houden en zo mogelijk versterken van de zoetwatervoorraad voor zowel het grondwater als oppervlaktewater. Dit doen we in samenhang met andere lopende programma's zoals het Waterbeheerprogramma en de BOvi, maar ook het Regionaal Waterprogramma (RWP) van de provincie. Zo volgt uit het RWP, dat we in de komende planperiode gezamenlijk aan de slag gaan met een visie op het Noordelijk zeekleigebied, waarin verzilting een belangrijk thema is.

### Wat hebben we daar voor gedaan?

**We leggen de beleidsnota duurzaam beheer zoetwater ter vaststelling aan het bestuur voor.**

#### Voortgang maatregel ■

In 2022 heeft een bestuurlijke werkgroep met leden van het algemeen bestuur verschillende thema's uitgediept, zoals zoetwaterbeschikbaarheid in heel Fryslân, droogte op de zandgronden, verzilting in het kleigebied en zoetwaterbeschikbaarheid op de Waddeneilanden. Er is gekozen om het strategische beleid voor zoetwater op te nemen in de BOvi. Het tactisch en operationeel beleid voor zoetwater wordt verder uitgewerkt en in 2023 vastgesteld.

## Wat wilden we bereiken?

### Deltaprogramma zoetwater

In 2022 beginnen we in het kader van het deltaprogramma zoetwater met de uitvoering van maatregelen om watertekorten, verzilting en droogte tegen te gaan. Hiervoor krijgen we een bijdrage uit het Deltafonds. Het gaat om maatregelen in de periode 2022 tot en met 2027 (tweede tranche Deltafonds). Elke landelijke zoetwaterregio (voor ons de IJsselmeerregio Noord Nederland) moet dit jaar daarvoor een bod doen aan het Rijk. Een bod dat bestaat uit de maatregelen en de eigen financiering.

De onderstaande maatregelen voor Fryslân zijn, samen met de provincie Fryslân, ingediend voor een bijdrage uit het Deltafonds tweede tranche (2022-2027):

- Freshem (kartering zoet zout overgangen);
- zoet op zout Lauwersmeer;
- waterconservering zandgronden;
- inrichting beekdal Linde;
- inrichting beekdal Koningsdiep.

## Wat hebben we daar voor gedaan?

We stellen in 2022 de beleidsnota duurzaam zoetwaterbeheer vast en geven uitvoering aan de maatregelen uit het Deltafonds.

### Voortgang maatregel ■

Het project Freshem is in 2022 gestart en loopt door tot 2026. Voor de waterconservering zandgronden is een subsidieregeling in het algemeen bestuur van 21 februari 2023 vastgesteld. De regeling wordt naar verwachting in april - mei 2023 opengesteld voor initiatiefnemers. Het project zoet op zout Lauwersmeer wacht op een verdere doorstart. In de langjarige gebiedsprocessen voor de Linde en het Koningsdiep werken we met de provincie aan de realisatie van de opgaven voor zoetwater en andere doelen.

## Wat heeft het gekost?

bedragen x € 1.000

Boezem	Jaarrekening 2022	Gewijzigde begroting	Oorspronkelijke begroting	Vershil Gewijzigde begroting - Jaarrekening 2022
	24.076	23.960	24.203	-115
<b>Eindtotaal</b>	<b>24.076</b>	<b>23.960</b>	<b>24.203</b>	<b>-115</b>

## Toelichting op Wat heeft het gekost?

### Monitoring watersysteem € 100.000 voordelig (incidenteel)

Er is vertraging opgetreden bij monitoringswerkzaamheden door ziekte. Enkele onderzoeksopdrachten, zoals analyse van macrofauna, biota en probleemstoffen, zijn daardoor wel gestart in 2022, maar komen pas in 2023 tot afronding.

### Verschuiving over opgaven € 200.000 nadelig (incidenteel)

Bij enkele opgaven komt een afwijking 'verschuiving over opgaven' voor. Bij het opstellen van de begroting wordt de capaciteitsinzet op basis van ervaring gealloceerd bij de verschillende activiteiten en programma's. Daarnaast worden budgetten toegewezen aan opgave bedrijfsvoering waarvan, bij het uitvoeren van de begroting, nog niet duidelijk is waar de kosten terechtkomen (bijvoorbeeld voor de taakstellingen, inzet flexpool, IKB opname, et cetera). Het gevolg is dat de inzet van capaciteit naar de programma's anders is dan begroot. Er is dan ook sprake van een verschuiving van capaciteit over de verschillende programma's. Het totaal aan netto personeelslasten wijzigt door deze verschuiving niet.

### Investeringen

*bedragen x € 1.000*

	Begroting kredieten per opgave 2022	Verstrekingen 2022	Vershil
Boezem	€ 10.506	€ 9.250	€ 1.256

### Toelichting op Investeringen

Er is voor € 9.250.000 aan krediet aangevraagd voor de Oever- en Kadeprojecten Leeuwarden en Sneek. Daarmee is de begroting gerealiseerd en het restantkrediet uit 2021 is hiervoor ingezet.

## Opgave Deelsystemen

### Portefeuillehouder(s)

Frank Jorna, Annet van der Hoek en Otto van der Galiën

### Beleidsvelden

- Inrichting en onderhoud vaarwegen en havens
- Inrichting en onderhoud watersystemen
- Planvorming

### Doel van de opgave

De 622 deelsystemen in ons beheergebied bestaan uit de poldergebieden en de vrij afstromende gebieden. De hogere zandgronden in het zuidoosten met de beeksystemen van de Lende, de Tsjonger en het Alddjip, de veenweidegebieden, de Greidhoeke en de hogere kleigronden in het noorden. Ze hebben allemaal hun specifieke eigenschappen, geschiedenis en opgaven voor het waterbeheer. De (KRW) plassen behoren ook tot de deelsystemen. Het gaat om de laagveenplassen Fryslân, Nanneviid en de Lytse Wielen. Hoe groot de verschillen ook zijn, goed waterbeheer van de boezem is voor alle deelsystemen van groot belang. De deelsystemen zijn namelijk voor de aan- en afvoeren van water grotendeels afhankelijk van de boezem of de op de boezem afwaterende bekenstelsels. Alleen het deelsysteem van het noordelijk kleigebied heeft een eigen afvoer naar de Waddenzee. Maar voor dit gebied is de aanvoer van zoet water vanuit de boezem voor de verziltingsbestrijding weer van groot belang. Via de boezem laten we IJsselmeerwater in en verdelen het over ons beheergebied. Dit doen we voor het handhaven van een goed oppervlaktewaterpeil in de 8.000 peilvakken, conform de peilbesluiten, voor het bestrijden van verzilting en voor het verbeteren van de waterkwaliteit. Als waterbeheerder werken we iedere dag aan het onderhouden en verbeteren van het watersysteem van de verschillende deelgebieden. Het areaal bestaat uit circa 1.000 poldergemalen, 5.750 stuwen en 5.150 inlaten, die we dagelijkse inzetten. De 5.900 kilometer hoofdwatgangen en bijna 118.000 kilometer schouwwateren zorgen voor een fijnmazig watersysteem waarin we de functies in Friesland bedienen. Binnen de begroting hebben we vijf thema's gekozen die door alle opgaven heen terug te vinden zijn. Eén van deze thema's is biodiversiteit. We willen als waterschap een bijdrage leveren aan het beschermen en verbeteren van de biodiversiteit. Dit doen we door in ons werk rekening te houden met flora en fauna en, waar mogelijk, dingen te doen of te laten die de situatie verbeteren. In 2021 hebben we onze ambitiebepaling voor het thema biodiversiteit vastgesteld. In 2022 werkten we in een uitvoeringsplan nader uit hoe we deze ambities invullen. Ondertussen namen we maatregelen waar zich kansen voordoen. Deze zijn terug te vinden bij de inhoudelijke maatregelen in deze begroting.

### Trends en ontwikkelingen (op hoofdlijnen)

De klimaatontwikkeling vraagt fundamentele keuzes als het gaat om de inrichting van ons watersysteem. Ons eerste streven is dat we een leefbare omgeving creëren waarin we proberen alle functies - landbouw, natuur, wonen, werken en recreatie - zo goed mogelijk te bedienen. Maar de grenzen van de maakbaarheid, zowel in financieel als in technisch opzicht, komen in zicht en dat vraagt om andere oplossingen. Die gaan over de inrichting van gebieden waar water en bodem sturend zijn. Kiezen we ervoor te blijven investeren in een situatie die ons boven het hoofd dreigt te groeien, of accepteren we het risico dat we soms met overlast te maken krijgen?

Over de gewenste inrichting van een gebied moeten we vanuit onze rol als waterautoriteit in gesprek gaan met de algemene democratie. Om te voorkomen dat de rekening achteraf bij ons komt te liggen, is het zaak dat we met kennis en overtuiging meepraten aan de voorkant van ruimtelijke ontwikkelingen.

Tegelijk zullen we niet altijd op de rem kunnen trappen, gezien de bouwopgave waarvoor ons land staat. Maar we moeten in ieder geval het gesprek aangaan over waar de kosten uiteindelijk komen te liggen. Dat wij aan het eind van de keten de fysieke inrichting van het watersysteem realiseren, kan niet automatisch betekenen dat wij ook opdraaien voor de consequenties.

Het vraagt veel inzet om in alle situaties aan de voorkant scenario's te schetsen en mee te praten. Als we vanuit onze rol als waterautoriteit meer regie willen nemen, zullen we daarin moeten investeren. Dat kan lonend zijn, omdat we dan ook kunnen helpen kosten te besparen door een watersysteem efficiënt in te richten.

We moeten durven consequenties te verbinden aan keuzes die ingaan tegen onze adviezen en ideeën in plaats van ze automatisch te faciliteren. Onevenredig dure maatregelen zijn lastig te verenigen met het solidariteitsbeginsel dat de basis vormt van ons belastingstelsel. Wij hechten aan deze solidariteit. Een waterschap doe je met zijn allen.

## Regulier waterbeheer

<i>Maatschappelijk doel:</i>	<ul style="list-style-type: none"> <li>We leveren de bij de functies passende waterkwantiteit</li> </ul>
<i>Hoofddoel:</i>	<ul style="list-style-type: none"> <li>Het regulier beheer van de deelsystemen voldoet aan de peilbesluiten en bedient de functie</li> </ul>

### Wat wilden we bereiken?

#### Uitwerken veenweidevisie

##### *Thema klimaatadaptatie, participatie*

Met de Friese veenweideaanpak willen we de uitstoot van broeikasgassen beperken. Ook het beperken van de negatieve gevolgen van de bodemdaling door veenoxidatie en het aanpassen van het watersysteem aan klimaatverandering, zijn belangrijke doelen van deze gezamenlijke integrale aanpak.

Met deze aanpak dragen we bij aan het terugdringen van CO<sub>2</sub> in de veenweidegebieden zoals dat in het landelijke klimaatakkoord is afgesproken.

### Wat hebben we daar voor gedaan?

#### Herijken veenweideprogramma 2021-2030 (inclusief aanpak funderingssystematiek).

#### Voortgang maatregel ■

Bestuurlijk is besloten de herijking parallel te schakelen aan het proces voor de provinciale uitwerking van het FPLG (Fries Programma Landelijk Gebied). De aanpak funderingen en hoogwatercircuits is wel in december 2022 ter besluitvorming aan het algemeen bestuur voorgelegd en vastgesteld.



## 6 gebiedsprocessen actief om doelstellingen veenweideprogramma te realiseren.

### Voortgang maatregel ■

In 6 gebieden hebben we samen met betrokkenen uit de streek gewerkt aan een gebiedsproces. Voor het gebied Hegewarren is een besluit genomen over de inrichtingsvariant. In het gebied Aldeboarn de Deelen is een gebiedscommissie ingesteld en hebben we voortgang geboekt met het opstellen van een gebiedsplan. Verwacht wordt dat dit eind 2023 kan worden afgerond. In het gebied Idzegea is een startnotitie opgesteld. In de overige drie gebieden heeft het proces zich vooral gericht op het verkrijgen van draagvlak en het opstarten van pilots.

### Gebiedsplan Aldeboarn de Deelen afgerond.

### Voortgang maatregel ■

Het gebiedsproces heeft vertraging opgelopen. Enerzijds omdat de uitwerking van flankerend beleid meer tijd heeft genomen en anderzijds door de onrust die is ontstaan als gevolg van de ontwikkelingen rondom het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG). Het gebiedsplan wordt afgerond in 2023.

### Gebiedsplan Hegewarren afgerond.

### Voortgang maatregel ■

Voor het gebiedsproces Hegewarren zijn enkele inrichtingsvarianten uitgewerkt. Door het algemeen bestuur, Provinciale Staten en de gemeenteraad van Smallingerland is de inrichtingsvariant 'Open en natuurlijk' vastgesteld.

## Uitvoering innovatieve pilots op basis van veenweideprogramma 2021-2030.

### Voortgang maatregel ■

Samen met betrokkenen worden diverse innovatieve pilots uitgevoerd. Onder andere op het gebied van flexibel peilbeheer, het samen met boeren meten aan grondwater en bodemexperimenten om CO<sub>2</sub> vast te leggen en ter bevordering van de bodemvitaliteit. Ook zijn in samenwerking met het Nationaal Onderzoeksprogramma Broeikasgassen Veenweiden metingen gedaan aan de uitstoot van broeikasgassen.

## Wat wilden we bereiken?

### Programma Stedelijk water

#### *Thema participatie, klimaatadaptatie*

Het programma stedelijk water is een brede samenwerking tussen Wetterskip Fryslân, de Friese gemeenten en provincie Fryslân in het stedelijk gebied. De integrale thema's rond klimaat, waterkwaliteit, beheer- en onderhoud en data op orde komen hier samen. Het programma is erop gericht om de samenwerkingsovereenkomst en het bijhorende addendum tot uitvoering te brengen. Dit alles in het licht van nieuwe ontwikkelingen rond klimaatadaptatie, zoals hittestress, extreme wateroverlast en verdroging.

## Wat hebben we daar voor gedaan?

### Opstellen nieuwe regeling buiten hoofdwatzen en secundaire watzen.

#### Voortgang maatregel ■

We hebben in 2019 met gemeenten een overeenkomst gesloten over het beheer en onderhoud van watergangen in bebouwd gebied (Overeenkomst Stedelijk Water 2019).

Begin 2022 heeft ambtelijke projectgroep OSW (Overdracht Stedelijk Water) bestaande uit Wetterskip Fryslân en een aantal gemeenten van de stuurgroep OSW en het PBOW (Provinciaal Bestuurlijk Overleg Water) de opdracht gekregen om gezamenlijk te werken aan een toekomstgerichte nieuwe regeling in de overeenkomst OSW, en de financiële uitwerking daarvan. Deze regeling specifiek voor het onderhouden van een onderhoudsbijdrage voor vijvers en open water in bebouwd gebied.

De resultaten en aanbevelingen van de ambtelijke projectgroep zijn in 2023 door het dagelijks bestuur en het algemeen bestuur bekrachtigd.

### Implementatie proces stedelijk water.

#### Voortgang maatregel ■

De implementatie van het de afspraken vindt plaats via drie werksporen:

- werkspoor 1: Wegwerken achterstallig onderhoud;
- werkspoor 2: Data op orde. Het maken van proces afspraken over vastleggen, actualisatie en beheer van data;
- werkspoor 3: Opstellen beheer en onderhoudsplannen. Opnemen en uitwerken van beheerplannen per gemeente over het gehele en actuele areaal.

Deze werksporen werken we in samenwerking met gemeenten uit.

Naast bovenstaande werksporen zijn afspraken gemaakt om de samenwerking met gemeenten te intensiveren op de onderwerpen:

- integraliteit met (toekomstige) ontwikkelingen, projecten en initiatieven;
- klimaat adaptatie maatregelen in bebouwd gebied;
- uitwerking van doelen en normen voor de niet-KRW-watzen in bebouwd gebied;
- invasieve exoten.

### Wegwerken achterstallig onderhoud.

#### Voortgang maatregel ■

Wegwerken achterstallig onderhoud is één van de werksporen. Dit werkspoor in 2019 gestart. Vanaf de start werken wij met alle gemeenten samen in uitvoeringsprogramma's. Het werkspoor loopt tot 2025.

Resultaten tot op heden:

- 1 gemeente heeft programma afgerond;
- 4 gemeenten met grootste opgave hebben programma in uitvoering;
- 5 gemeenten starten in 2023 met programma;
- 5 gemeenten met kleinere opgaven zijn in voorbereiding.

## Wat wilden we bereiken?

### Maatregelen verbeteren doelrealisatie

#### *Thema participatie, klimaatadaptatie*

Voor de gebruikersfunctie landbouw is afgesproken dat we voldoen aan een gemiddelde doelrealisatie van minimaal 70%. In de watergebiedsplannen is per deelgebied vastgelegd welke maatregelen daarvoor nodig zijn. Daarvoor is draagvlak nodig. Er kan namelijk sprake zijn conflicterende of juist elkaar versterkende belangen. In gebiedsprocessen brengen we belangen bij elkaar en bereiden we samen met de gebruikers van het gebied maatregelen voor.

## Wat hebben we daar voor gedaan?

**We bereiden maatregelen voor die bijdragen aan een gemiddelde van minimaal 70% doelrealisatie landbouw.**

### Voortgang maatregel ■

In de tweede helft van 2022 zijn geen voorbereidingen gestart voor verbeteren van de doelrealisatie landbouw vanwege de nieuwe kabinetslijnen in het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG), de Nationale Omgevingsvisie Extra (NOVEX) en het programma Water en Bodem sturend (WABOS). Die geven aan dat het watersysteem ingericht moet worden op een toekomst waarin het klimaat verandert en water meer bepalend wordt bij de ruimtelijke de inrichting van Fryslân.

## Wat wilden we bereiken?

### Peilbesluiten

De waterpeilen in het beheergebied zijn vastgelegd in peilbesluiten. Als de watergebiedsplannen klaar zijn, leggen we de actuele peilen vast in revisiepeilbesluiten. Peilafwijkingen die in de afgelopen jaren met een watervergunning zijn toegestaan, nemen we hierin mee. De revisiepeilbesluiten vormen de basis voor toekomstige partiële herzieningen, zoals vanuit de watergebiedsplannen. De uitvoering van de revisiepeilbesluiten is de afgelopen jaren vertraagd vanwege een interpretatieverschil met de provincie over het vervallen van de peilbesluitplicht in vrij afstromende gebieden. Hierover zijn in 2021 eenduidige afspraken gemaakt.

## Wat hebben we daar voor gedaan?

**Actualiseren en vaststellen nota peilbeheer.**

### Voortgang maatregel ■

Er is een nieuwe Nota peilbeleid opgesteld, waarin al het beleid over peilbesluiten is samengevoegd en geactualiseerd. Er is met een werkgroep met leden van het algemeen bestuur gekeken wat de mogelijkheden zijn om het bestuurlijke proces efficiënter te maken. Dit heeft geresulteerd in een voorstel om voor een deel van de peilbesluiten het vaststellen te mandateren aan het dagelijks bestuur. Deze mandaatregeling en de Nota peilbeleid zijn op 20 februari 2023 door het algemeen bestuur vastgesteld.

## Wat wilden we bereiken?

### Programma actieve kunstwerken

#### *Thema klimaatmitigatie*

We werken doorlopende aan het programma actieve kunstwerken. Doel is om het bestaande areaal actieve kunstwerken in een goede staat te krijgen en te houden. Dit doen we volgens een vaste werkwijze. Daarbij houden we rekening met beschikbare budgetten en (personele) capaciteiten. De komende jaren ligt de focus op het gebied de Greidhoeke.

In de projectfase passen we de methodiek van duurzaam grond-, weg- en waterbouw (GWW) toe. Zo maken we duurzaamheid tot een integraal onderdeel in het ontwerp. Daarnaast werken we binnen assetmanagement aan standaardisatie waarbij we duurzaamheid, kosten en levensduur tegen elkaar afwegen.

De Greidhoeke ligt grofweg tussen de steden Leeuwarden, Franeker, Bolsward en Sneek. In het gebied staan 191 gemalen. Dit is 20% van het totale areaal. De gemalen komen voor een groot gedeelte uit de jaren '80 en '90. In 2030 zijn alle (geautomatiseerde) assets in de Greidhoeke onderzocht en waar nodig gereviseerd of vernieuwd.

## Wat hebben we daar voor gedaan?

### Investeringsplanning gereed voor 2023.

#### Voortgang maatregel ■

Het maken van de investeringsplanning is een continu proces. Doel is om een zo goed mogelijke afstemming te krijgen tussen de vraag, budget en (mens) capaciteit van P&P.

Streven is dat de planning gereed is in de zomer voor het jaar van uitvoering.

## Wat wilden we bereiken?

### Beheerplan waterlopen

#### *Thema participatie, digitalisering en biodiversiteit*

In het beheerplan waterlopen staan de werkzaamheden die nodig zijn voor instandhouding van de waterlopen. Het gaat om:

- het uitvoeren van 'klein en groot onderhoud' van hoofdwaters in landelijk gebied. Denk aan maaien en hekkelen, baggeren en onderhoud beschoeiingen en waar mogelijk inzaaien kruidenrijk mengsel om de biodiversiteit te vergroten.
- toezicht op schouwwaters en actieve communicatie over natuurvriendelijk schonen.
- het onderhoud van passieve kunstwerken, zoals dammen, duikers en sifons.
- het maken van afspraken met grondeigenaren over het zelf onderhouden van watergangen ('right to challenge')
- het bestrijden van exoten volgens het plan van aanpak plaagsoorten. Denk aan de grote waternevel, rivierkreeften en reuzebereklauw.

## Wat hebben we daar voor gedaan?

### Afronden implementatie schouwproces.

#### Voortgang maatregel ■

Reguliere schouw is uitgevoerd in het noordelijk gedeelte van de provincie. Grote delen van de schouwwateren zijn geschoond. Pilot schouwen met luchtfoto's heeft plaatsgevonden en wordt in 2023 geëvalueerd.

### Regulier baggeren.

#### Voortgang maatregel ■

De uitvoering van de baggerwerkzaamheden is volgens planning verlopen.

### Afronden opstellen proces passieve kunstwerken.

#### Voortgang maatregel ■

De proces flow van passieve kunstwerken is verkend. De vervolgstap is het opstellen van een verbeterproces en de implementatie hiervan.

### Opstellen beslisboom oevers.

#### Voortgang maatregel ■

De beslisboom is opgesteld en wordt toegepast.

### Met 15 groepen eigenaren afspraken maken over zelf onderhouden watergangen.

#### Voortgang maatregel ■

Groepen eigenaren voeren het gedifferentieerd onderhoud in zelfbeheer uit en ontvangen daarvoor een vergoeding. De vervolgstap kan zijn om ook andere werkzaamheden door eigenaren uit te laten voeren. Dit komt terug in het plan van aanpak van het participatiebeleid.

### Bestrijden grote waternavel en reuzeberenklauw volgens plan van aanpak.

#### Voortgang maatregel ■

De bestrijding van waternavel en reuzeberenklauw is goed verlopen door extra inzet menskracht en middelen. De uitdaging is dat andere partijen, zoals gemeenten, natuurorganisaties, particulieren en provincie hun verantwoordelijkheid nemen in het opstellen van beleid en de daarbij horende uitvoering.

## Wat wilden we bereiken?

### Peilbeheer

#### *Thema participatie*

In ons beheergebied bevinden zich circa 8.000 peilgebieden. Deze peilgebieden zijn vastgesteld en vastgelegd in de peilbesluitenkaart. De rayonbeheerder beheert deze peilen door het gebruik van onze assets (stuwen, inlaten, gemalen, waterlopen, waterkeringen). Bij iedere asset stellen we het peil in uit het geldende peilbesluit. Dat staat vermeld op de peilbesluitenkaart. Aan de hand van de peilschalen en software voor het bedienen van assets controleren we of het juiste peil is ingesteld. Het beheren van de peilen is een continu proces waar rayonbeheerders, afhankelijk van de weersomstandigheden, een groot deel van hun beschikbare tijd mee bezig zijn. Daarnaast komen er meldingen binnen van te hoge of te lage waterstanden afhankelijk van de actuele weersomstandigheden. De rayonbeheerder reageert hierop door controle van het peil en eventueel het nemen van extra maatregelen.

## Wat hebben we daar voor gedaan?

### Het afhandelen van het aantal meldingen.

#### Voortgang maatregel

De meldingen van inwoners zijn in 2022 afgehandeld

### Instellen van peilen aan de hand van peilbesluiten kaart.

#### Voortgang maatregel

Peilbeheer is een basistaak van het waterschap. De peilen zijn ingesteld volgens de peilenkaart. Daarnaast proberen we zoveel mogelijk te anticiperen op de weersomstandigheden om zo wateroverlast of verdroging te voorkomen.

## Wat wilden we bereiken?

### Wet natuurbescherming

#### *Thema biodiversiteit*

Bij de buitenwerkzaamheden door onze medewerkers zelf of door aannemers in opdracht van ons moeten we rekening houden met de gedragscode en de Wet Natuurbescherming. In de meeste gevallen gebeurt dat nu al, maar nog niet in alle gevallen. In 2022 informeren we betrokkenen over het voldoen aan de gedragscode en de Wet Natuurbescherming. Het is wenselijk om altijd te voldoen aan deze wet, omdat wij ons als overheid altijd aan wet- en regelgeving moeten houden. Bovendien hebben wij het achterliggende gedachtegoed van de wet - biodiversiteit en het behoud van beschermde soorten - als beleidsdoel.

## Wat hebben we daar voor gedaan?

Instrueren belanghebbenden over voldoen aan gedragscode en de Wet natuurbescherming waardoor nul overtredingen optreden.

### Voortgang maatregel ■

Onze medewerkers en aannemers worden geïnstrueerd via zogenaamde 'toolbox meetings' en een informatieve film. Factsheets met bevindingen worden bijgehouden.

## Wat wilden we bereiken?

### Energiebesparingsplan

#### *Thema klimaatmitigatie*

Voor het beheer en onderhoud van de deelsystemen is energie nodig (elektriciteit en brandstoffen). In 2022 inventariseren we het energieverbruik binnen deelsystemen. In 2023 willen we tot een plan komen om dit gebruik van energie te kunnen.

## Wat hebben we daar voor gedaan?

Inventariseren energieverbruik binnen deelsystemen.

### Voortgang maatregel ■

Op basis van de vijfsporenaanpak uit de begroting 2022 heeft de organisatie het programma 'klimaatneutraal en circulair in 2030' opgesteld, zie opgave Strategie en omgeving, paragraaf klimaatmitigatie. Onderdeel hiervan zijn energiebesparingsmaatregelen voor de watersystemen. Hiervoor gaan we 'slim malen' invoeren. Dit houdt in dat gemalen zo bediend worden dat slim gebruik gemaakt wordt van tijdelijke overcapaciteit in de productie van hernieuwbare energie. En we gaan een energielabelkaart maken. Het doel hiervan is om meer inzicht te hebben in het energiegebruik voor het peilbeheer van de watersystemen. Zo wordt energiebesparing vroegtijdig en gericht meegenomen in het beheer (in het veld door rayonbeheerder). Maar ook in de vroege planvorming en voorbereiding van gebiedsprocessen/peilbesluiten en investeringsprojecten.

## Waterkwaliteit voldoet

Maatschappelijk doel:	<ul style="list-style-type: none"> <li>Waterkwaliteit past bij de functies en wettelijke norm.</li> </ul>
Hoofdoel:	<ul style="list-style-type: none"> <li>Waterkwaliteit voldoet aan de wettelijke norm voor de Kaderrichtlijn water (KRW)</li> </ul>

### Wat wilden we bereiken?

#### Waterkwaliteit KRW-waterlichamen

##### Thema biodiversiteit

De Europese Kaderrichtlijn Water (KRW) verplicht lidstaten stroomgebiedbeheerplannen (SGBP-en) vast te stellen. De doelen en maatregelen voor de KRW-waterlichamen (de grote wateren) zijn opgenomen in de Nederlandse plannen. Wij vallen onder het stroomgebied van de Rijn. Om de zes jaar vindt herziening van de plannen plaats.

In 2021 is voor de periode 2022-2027 een nieuwe KRW-beslisnota voor het derde stroomgebiedbeheerplan (SGBP<sub>3</sub>) vastgesteld. Vanaf 2021 pakken we de KRW-werkzaamheden aan via een KRW-programma 2021-2027. Vanuit dit programma is een SGBP<sub>3</sub> uitvoeringsplan opgesteld dat in 2022 (zomer) is opgeleverd. Dit uitvoeringsplan bevat de programmering van de in de KRW-beslisnota 2022-2027 voorgenomen maatregelen. In 2022 werkten we ook aan de uitvoering van de KRW-maatregelen die vastgesteld zijn voor het SGBP<sub>3</sub> en de KRW-factsheets per waterlichaam.

### Wat hebben we daar voor gedaan?

**We verbreden circa 2,6 kilometer van de KRW-hoofdwatergangen en circa 4 kilometer van de overige hoofdwatergangen.**

#### Voortgang maatregel ■

We hebben 3,6 kilometer aan KRW-hoofdwatergangen verbreed en 4 kilometer aan overige hoofdwatergangen.

**We heffen 6 vismigratieknelpunten op (in boezem en deelsystemen).**

#### Voortgang maatregel ■

Twee gemalen zijn visvriendelijk gemaakt. Vier gemalen zijn in uitvoering, waarvan twee medio 2023 opgeleverd worden.

#### Opstellen uitvoeringsplan KRW programma

#### Voortgang maatregel ■

In oktober 2022 is het uitvoeringsplan KRW-programma door het algemeen bestuur vastgesteld.



**We hebben circa 10 kilometer aan beken natuurvriendelijker ingericht**

#### **Voortgang maatregel**

Er is 4,6 kilometer aan beken natuurvriendelijker ingericht. Wij hebben hiermee onze bijdrage geleverd. De overige 6,1 kilometer die via provinciale landinrichtingsprojecten verloopt, is nog niet afgerond in 2022.

#### **Wat wilden we bereiken?**

##### **Waterkwaliteit niet-KRW wateren**

###### *Thema biodiversiteit*

Ongeveer de helft van het water in ons beheergebied behoort niet tot de KRW-waterlichamen ('niet KRW-wateren'). Voor alle wateren die niet behoren tot de KRW-waterlichamen, is na inwerkingtreding van de KRW-implementatie geen duidelijke bescherming middels normen en doelen. Met provincie Fryslân is afgesproken om ons met de bescherming van deze wateren te richten op drie categorieën:

1. wateren in landelijk gebied;
2. wateren in natuurgebied;
3. wateren in bebouwd gebied.

Elk van deze categorieën heeft een eigen aanpak. Daarmee gaan we de komende jaren samen met provincie Fryslân aan de slag.

#### **Wat hebben we daar voor gedaan?**

**Methodiek ontwikkelingen samen met gemeenten en provincie voor beschermen en verbeteren van wateren in bebouwde omgeving.**

#### **Voortgang maatregel**

In 2022 is gezamenlijk met de provincie en gemeenten een methodiek ontwikkeld om de waterkwaliteit in het bebouwd gebied te inventariseren. In 2023 starten we met de implementatie.

## Omgaan met wateroverlast

<i>Maatschappelijk doel:</i>	We beperken de schade door wateroverlast.
<i>Hoofddoelen:</i>	We voorkomen wateroverlast in de deelsystemen door uit te gaan van de provinciale normen voor wateroverlast.

### Wat wilden we bereiken?

#### Actualisatie en realisatie wateroverlastbeleid

##### *Thema klimaatadaptatie, participatie*

In het veiligheidsplan-II uit 2014 staan maatregelen om wateroverlast nu en in de toekomst te voorkomen. Dit plan hebben we in 2018 geëvalueerd. Diverse ontwikkelingen die in de evaluatie zijn benoemd (zoals de visie toekomst bestendig waterbeheer) vragen in 2022 om actualisatie van het wateroverlastbeleid voor de deelsystemen. Voor de uitvoering van maatregelen is 2022 een overgangsjaar. Conform het huidige beleid voeren we in 2022 nog de maatregelen uit die in de vergevorderde plannen van de watergebiedsplannen zijn opgenomen.

### Wat hebben we daar voor gedaan?

**We toetsen de deelsystemen op kans op wateroverlast en actualiseren het wateroverlastbeleid.**

#### Voortgang maatregel ■

De toetsing van de deelsystemen ronden we in het voorjaar van 2023 af. De resultaten van de toetsing en actualisatie van beleid wordt in het najaar van 2023 aan het bestuur voorgelegd. Hierin verwerken we de uitgangspunten van de Blauwe omgevingsvisie.

**We bepalen welke actuele en toekomstige opgaven er zijn voor de waterberging in de deelsystemen.**

#### Voortgang maatregel ■

Het nieuwe beleid, dat in het najaar van 2023 aan het bestuur wordt voorgelegd, geeft in de potentiële opgaven voor de periode tot 2050. In gebiedsprocessen worden verdere afspraken gemaakt over de realisatie van de opgaven.

## Omgaan met watertekort

<i>Maatschappelijk doel:</i>	Beperken schade landbouw, natuur en bebouwd gebied door watertekort
<i>Hoofddoelen:</i>	In de deelsystemen is voldoende water beschikbaar voor de functies, conform de verdringingsreeks.

### Wat wilden we bereiken?

#### Duurzaam beheer zoet water deelsystemen

##### *Thema klimaatadaptatie, participatie*

Om verdroging van natuurgebieden tegen te gaan, nemen we in overleg met de streek maatregelen. Dat doen we binnen het programma zoet water in projecten die we mede uitvoeren in het kader van de Regio Deal Zuidoost en de lopende gebiedsprocessen van beekdal Linde, Dulf Mersken, Murk Wrâns, Graverijpolder en Harich-Elahuizen. De gebiedsprocessen van Oldelamer Nijelamer en de Jordaan zijn recent afgerond waarbij de uitvoeringsmaatregelen voor verdrogingsbestrijding zijn bepaald. In 2022 vindt voorbereiding op en uitvoering van maatregelen plaats.

### Wat hebben we daar voor gedaan?

We bereiden maatregelen voor die bijdragen aan de doelrealisatie natuur.

#### Voortgang maatregel ■

Binnen de Regio Deal Zuidoost zijn een groot aantal maatregelen uitgevoerd om verdroging van natuur en landbouw tegen te gaan. Een voorbeeld is waterconservering bij Boschhoeve in Nijeberkoop, waar 60 ha verdrogingsbestrijding natuur is gerealiseerd. In het gebiedsproces van beekdal Linde is door maatregelen in polder Hoekstra 40 ha verdrogingsbestrijding natuur gerealiseerd.

### Wat heeft het gekost?

*bedragen x € 1.000*

Deelsystemen	Jaarrekening 2022	Gewijzigde begroting	Oorspronkelijke begroting	Verschil Gewijzigde begroting - Jaarrekening 2022
	55.219	56.994	54.824	1.775
<b>Eindtotaal</b>	<b>55.219</b>	<b>56.994</b>	<b>54.824</b>	<b>1.775</b>

### Toelichting op Wat heeft het gekost?

#### **Verschuiving over opgaven € 1.100.000 voordelig (incidenteel)**

Bij enkele opgaven komt een afwijking 'verschuiving over opgaven' voor. Bij het opstellen van de begroting wordt de capaciteitsinzet op basis van ervaring gealloceerd bij de verschillende activiteiten en programma's. Daarnaast worden budgetten toegewezen aan opgave bedrijfsvoering waarvan, bij het uitvoeren van de begroting, nog niet duidelijk is waar de kosten terechtkomen (bijvoorbeeld voor de taakstellingen, inzet flexpool, IKB opname, et cetera). Het gevolg is dat de inzet van capaciteit naar de programma's anders is dan begroot. Er is dan ook sprake van een verschuiving van capaciteit over de verschillende programma's. Het totaal aan netto personeelslasten wijzigt door deze verschuiving niet.

### **Baggeren € 1.000.000 voordelig (incidenteel)**

We hadden voor 2022 voorzien dat we een aantal grote vaarten zouden baggeren. Dit werk loopt uit naar 2023, waardoor we in 2022 een flink deel van het beschikbare budget overhielden. Dit geldt ook voor de budgetten die bestemd waren voor het kwaliteitsbaggeren van de Skoatterlânske Kompanjonsfeart en het Nannewiid.

Met de gemeenten is afgesproken dat het wegwerken van het achterstallig onderhoud volgens een programma wordt uitgevoerd. Dit programma is ook zo opgenomen in ons meerjarenprogramma. Het wegwerken van het achterstallig onderhoud wordt uitgevoerd door de gemeenten, waarbij wij 50% van de kosten betalen. De gemeenten hebben in 2022 niet kunnen waarmaken wat was afgesproken, daarom schuift het wegwerken van het achterstallig onderhoud door naar volgende jaren. Met een bestemmingsvoorstel wordt het niet gebruikte budget toegevoegd aan de bestaande bestemmingsreserve.

Er wordt voorgesteld het grootste deel van het niet benutte bedrag budget van kwaliteitsbaggeren te reserveren omdat er sprake is van een langere voorbereidingstijd (vergunningen/procedures) en hogere kosten van brandstof en aannemers, met name voor project Nannewiid. Er is nu alleen met de voorbereiding gestart.

### **Analoge lijnen € 200.000 voordelig (incidenteel)**

Voor 2022 kon weer een deel van het budget niet worden benut door problemen met de levering van de benodigde materialen en de nodige menskracht om te installeren. Om alle gemalen te voorzien van de benodigde procesautomatisering, moet het overgebleven budget van 2022 beschikbaar blijven om de werkzaamheden alsnog uit te voeren in 2023.

### **Onderhoud waterlopen € 300.000 nadelig (incidenteel)**

Het zomer- en herfst onderhoud wordt grotendeels uitgevoerd door aannemers die werken met een vast contract. In dit contract is opgenomen dat zij extra werkzaamheden en hogere kosten voor brandstof in rekening kunnen brengen. Omdat de dieselolieprijs in 2022 fors boven het gemiddelde ligt is dit gecompenseerd. Dit leidt tot een overschrijding van het budget.

## **Investeringen**

*bedragen x € 1.000*

	Begroting kredieten per opgave 2022	Verstrekingen 2022	Verschil
Deelsystemen	€ 15.000	€ 13.011	€ 1.989

## **Toelichting op Investeringen**

## Opgave Waterketen

### Portefeuillehouder(s)

Otto van der Galiën

### Beleidsvelden

- Bouw en exploitatie zuiveringstechnische werken
- Planvorming

### Doel van de opgave

Schoon en gezond water is van groot belang. Voor de bescherming van de volksgezondheid en de kwaliteit van onze leefomgeving. Maar ook voor recreatie, natuur en economie. Vanuit de opgave waterketen leveren we hier een belangrijke bijdrage aan.

#### **We dragen bij aan een goede waterkwaliteit**

We zuiveren het huishoudelijk en industrieel afvalwater in ons beheergebied. Zo dragen we bij aan een goede kwaliteit van het oppervlaktewater en een duurzame leefomgeving voor mens en dier. Dit doen we door het beheren, onderhouden en continu verbeteren van onze zuiveringsinstallaties en bijbehorende transportstelsels. Het behalen van de waterkwaliteitsdoelen van de Europese Kaderrichtlijn Water (KRW) is een belangrijke ambitie voor ons.

#### **We houden rekening met klimaatverandering**

Samen met onze ketenpartners, waarvan gemeenten de belangrijkste zijn, zorgen we voor een infrastructuur die rekening houdt met klimaatverandering (klimaatadaptatie). Het afkoppelen van hemelwater door gemeenten is een belangrijke maatregel om het (vuilwater)riool te ontlasten. Hierdoor verbeteren de zuiveringsprestaties en verminderen het aantal riooloverstorten (met vervuild afvalwater).

#### **Afvalwater als grondstof**

Grondstoffen, reststoffen en energie (her)gebruiken we zo duurzaam mogelijk. Ook het gezuiverde water zien we als een grondstof. Dit water kunnen we nuttig inzetten voor de industrie, maar ook als water voor de natuur. Met het terugwinnen van grondstoffen dragen we bij aan een circulaire economie. Effecten op milieu, maatschappij en financiën wegen we hierbij integraal af.

#### **Beleids- en beheernota zuiveren**

In 2022 gaven we verder invulling aan de doelen en maatregelen van de in 2019 vastgestelde beleids- en beheernota zuiveren.

#### **Klimaatdoelstellingen**

We willen de uitstoot van CO<sub>2</sub> terugbrengen naar nul in 2030 en we willen in 2025 energieneutraal zijn. Ook de uitstoot van lachgas en methaan vanuit het zuiveringsproces en de slibverwerking draagt bij aan de klimaatverandering. Het gaat daarbij om ongeveer 40% van onze totale bijdrage aan de klimaatvoetafdrak. Ongeveer 70% van ons elektriciteitsverbruik vindt plaats binnen de opgave Waterketen. Een groot deel van onze duurzaamheidsdoelstellingen zullen we daarom binnen deze opgave moeten realiseren. Met het uitvoeren van de slibstrategie verwachten we een grote bijdrage te kunnen leveren.

## Trends en ontwikkelingen (op hoofdlijnen)

In 2022 zijn een achttal trends en ontwikkelingen geïdentificeerd als meest betekenisvol voor het waterschap. Deze zijn voor de opgave Waterketen verder vertaald. De trends en ontwikkelingen zijn:

1. klimaatverandering
2. technische transformatie en digitaal werken
3. energie en klimaatneutraal
4. samenwerken in de regio
5. transitie naar circulaire economie
6. veranderende samenleving
7. milieukwaliteit onder druk
8. multifunctioneel ruimtegebruik en veranderingen landelijk gebied

Daarnaast is eind 2022 de Europese Richtlijn Stedelijk Afvalwater gepubliceerd. Deze ligt nu bij de lidstaten voor zienswijzen. Deze richtlijn gaat er voor zorgen dat de waterkwaliteit verder gaat verbeteren. Enerzijds doordat emissies nog verder teruggedrukt worden, anderzijds komt er meer aandacht om medicijnen en micro's uit afvalwater te verwijderen. Deze richtlijn wordt op zijn vroegst in 2024 definitief.

## Instandhoudingsopgave

Onder de instandhoudingsopgave vallen de maatregelen die we nemen om onze assets optimaal in te kunnen zetten voor de opgave Waterketen.

### Wat wilden we bereiken?

#### Modernisering/ uitbreiding rwzi's en transportstelsel

We investeren tijdig in de modernisering van onze assets. Zo zorgen we ervoor dat we ze effectief kunnen blijven inzetten. Door onze rwzi's samen te voegen en te moderniseren, kunnen we het beheer en onderhoud van de installaties beter en efficiënter uitvoeren. Wanneer kansen zich voordoen onderzoeken we waar deze liggen en wat de bijdrage aan doelmatigheidsverbeteringen is.

### Wat hebben we daar voor gedaan?

**We blijven OAS-studies uitvoeren.**

#### Voortgang maatregel ■

Voor de rwzi's Sint Annaparochie en Akkrum zijn in 2020 eerdere uitgevoerde optimalisatiestudies van het afvalwatersysteem (OAS) geactualiseerd. Onderzocht is of er koppelkansen zijn door rwzi's samen te voegen met andere rwzi's. Voor de rwzi Sint Annaparochie is op basis van de studie in 2021 door het dagelijks bestuur besloten om een variant uit te werken. Daarbij zuiveren we het afvalwater van deze zuiveringskring op de nog te renoveren (en uit te breiden) rwzi van Franeker. De rwzi Akkrum blijft behouden, maar zal wel een grote renovatie ondergaan. Bovenstaande projecten zijn opgenomen in de meerjarenbegroting.

## Wat wilden we bereiken?

### Veiligheid van onze medewerkers en informatiebeveiliging

Veiligheid is een belangrijk onderdeel van het dagelijks werk. Bij de zuivering komen biologische en chemische stoffen vrij. Daarom gelden op onze zuiveringsinstallaties strikte veiligheidseisen. Er is specifieke aandacht voor gasveiligheid op locaties waar we door vergisting biogas winnen.

Het zuiveringsproces is grotendeels geautomatiseerd. Naast fysieke veiligheid is daarom ook cybersecurity een belangrijk thema voor ons. Hierover zijn in 2018 landelijke afspraken gemaakt binnen het bestuursakkoord water (BAW). In de daaropvolgende jaren hebben we diverse maatregelen genomen om het aantal kwetsbare onderdelen in het proces te verminderen. Hier zijn we in 2022 mee door gegaan. Ook verbeteren we de fysieke beveiliging van vitale onderdelen van onze infrastructuur. En we bekijken mogelijkheden om een aantal zuiveringen in te zetten voor flexibeler werken en vergaderen. Dit in het kader van 'Anders Werken'.

## Wat hebben we daar voor gedaan?

### Herijking van de procesautomatisering op onze zuiveringen.

#### Voortgang maatregel

Een eerste scan laat zien dat de huidige inrichting van de procesautomatisering nog wel functioneert, maar steeds meer verouderd ten opzichte van wat er aan nieuwe soft- en hardware op de markt beschikbaar komt. Hierdoor ontstaan er steeds meer problemen in de dagelijkse aansturing en het verzamelen van gegevens. Met betrekking tot de cybersecurity zijn eerder al maatregelen genomen, maar ook daar neemt de dreiging verder toe. Deze ontwikkeling zien we ook bij andere waterschappen en ook daar wordt actie ondernomen. In 2022 hebben wij maatregelen getroffen om de directe kwetsbaarheid tegen te gaan. In 2023 starten we met het opstellen van een plan van aanpak en het verkennen van mogelijke oplossingen die aansluiten bij onze infrastructuur en standaarden.

## Wat wilden we bereiken?

### Vervangingen

We willen onze zuiveringstaak nu én in de toekomst goed blijven uitvoeren. Ook willen we blijven voldoen aan onze afspraken met gemeenten over de afname van de afgesproken hoeveelheid afvalwater uit het gemeentelijk rioolstelsel. Voor dit alles is een goed functionerende infrastructuur nodig. Hiervoor voeren we jaarlijks beheer en onderhoud uit. Ook blijven we investeren in onze assets.

We geven invulling aan de bezuinigingstaakstelling binnen de waterketenbudgetten. Vanuit Assetbeheer verbeteren we onze beheer- en onderhoudsprocessen. Zo voorkomen we grote verschuiving van de risicoprofielen binnen het assetmanagement. In de praktijk betekent dit dat de kans op falen van onderdelen in de waterketen eerst toeneemt. Dat geldt ook voor de kans op het overschrijden van beheer- en onderhoudskosten.

Veel van de transportstelsels zijn in de jaren '80 aangelegd en naderen het einde van de levensduur. Dit vraagt op de korte tot middellange termijn een grote vervangingsoperatie. De afgelopen jaren zijn op basis van verschillende afwegingscriteria (ligging, materiaal, leeftijd, enzovoort) de meest risicovolle persleidingen in kaart gebracht. Ook is een meerjarig investeringsprogramma opgesteld om deze risico's terug te brengen naar een aanvaardbaar niveau.

## Wat hebben we daar voor gedaan?

**We hebben gewerkt aan het reguliere vervangingsprogramma.**

### Voortgang maatregel ■

We werken aan de vervanging van de rwzi Bolsward en aan de fijnroosters en de perscontainer op de rwzi Heerenveen. Op de rwzi Burgum is groot onderhoud uitgevoerd op de biogasinstallatie. De elektrische installatie op RWZI Akkrum wordt vervangen. Vervanging van de persleidingtracés bij De Westereen, Buitenpost en op Vlieland zijn in voorbereiding.

## Transportopgave

Via de riolering zamelen gemeenten stedelijk afvalwater in. Dit ingezamelde afvalwater nemen we daarna van hen over. Het overnamepunt is in veel gevallen een rioolgemaal van het waterschap. Dit afvalwater transporteren wij naar één van onze 27 zuiveringsinstallaties. Hiervoor hebben wij een transportstelsel tot onze beschikking, bestaande uit 275 rioolgemalen en 826 kilometer aan persleidingen. Een aantal gemeenten leveren afvalwater direct aan op de zuiveringsinstallatie van het waterschap.

## Wat wilden we bereiken?

### Capaciteit en hoeveelheid te verwerken afvalwater

De totale hoeveelheid afvalwater over alle zuiveringen is de afgelopen jaren stabiel gebleven. Op de rwzi's in Leeuwarden en Heerenveen zien we een lichte groei. Op rwzi Leeuwarden vanwege woning-uitbreiding en op rwzi Heerenveen vanwege groei van bedrijfsmatige lozingen. Dit ligt in lijn met de demografische, maatschappelijke en economische ontwikkelingen in ons beheergebied. Ook regenwater komt in het rioolstelsel terecht. Daardoor zien we een verschil in het aanbod van afvalwater tussen droge en natte jaren. Wij zorgen, in afstemming met gemeenten, dat ons transportstelsel voldoende capaciteit heeft om de komende jaren het afvalwater vanuit het gemeentelijk rioleringsstelsel te kunnen verwerken. Door lokale groei in volume kunnen investeringen op rwzi's nodig zijn. Dit willen we zoveel mogelijk voorkomen. Daarom overleggen we met gemeenten, bijvoorbeeld over afkoppeling van regenwater. Zo doen we met de gemeente Smallingerland onderzoek naar water dat niet in de riolering thuishoort. we zien hier bijvoorbeeld dat er oppervlaktewater in het vuilwaterriool kan stromen.

## Wat hebben we daar voor gedaan?

**Onze rioolgemalen voldoen in 2022 aan de gevraagde capaciteit om afvalwater af te voeren vanuit de rioleringsstelsels van de gemeenten.**

### Voortgang maatregel ■

We hebben circa 275 rioolgemalen. Deze gemalen verpompen het door de gemeente ingezamelde afvalwater (vaak een mengsel van huishoudelijk- en bedrijfsafvalwater en regenwater). Per gemeente zijn afspraken gemaakt over de hoeveelheid in te zamelen afvalwater. In de meeste gevallen is de norm dat er niet meer dan 4 keer de hoeveelheid aan te verwachten huishoudelijk- en bedrijfsafvalwater wordt ingezameld. Op deze afgesproken hoeveelheid (afnameverplichting) stellen wij de capaciteit van onze gemalen in. In 2022 voldeden we in 98% van de gevallen aan deze afgesproken norm per gemaal (100% is wel het doel, maar in de praktijk niet of nauwelijks te garanderen). De afnameverplichting is een getal waarop we worden gebenchmarkt.



## Wat wilden we bereiken?

### Minder regen in riool opvangen

In het verleden hebben gemeenten veel riolering als een gemengd rioelstelsel aangelegd. Vooral in stedelijk gebied wilde men regenwater zo snel mogelijk afvoeren via een riool. Het makkelijkste was om hiervoor het vuilwaterriool te gebruiken. Decennia lang zagen we de rioleringsbuizen groter worden in diameter om de afvoer te kunnen garanderen. Sinds de jaren'90 veranderde het inzicht er werd, vooral in nieuwbouwwijken, steeds vaker een gescheiden riool aangelegd. Regenwater en afvalwater wordt dan gescheiden afgevoerd. Langzamerhand zien we dat bij herstructurering van woonwijken en bedrijventerrein het riool wordt omgebouwd van gemengd naar gescheiden. Dit is een (zeer) positieve ontwikkeling. Gemeenten zien in dat (relatief) schoon regenwater van het afvalwater gescheiden moet worden, waarbij het de voorkeur heeft om het regenwater op perceelniveau te verwerken door het (oppervlakkig) te infiltreren of door het lokaal te bergen.

## Wat hebben we daar voor gedaan?

**Wij stimuleren het afkoppelen van hemelwater van het vuilwaterriool.**

### Voortgang maatregel

Wij stimuleren gemeenten en inwoners in het afkoppelen van regenwater van gemengde rioelstelsel. In het verleden stimuleerden we dit door hiervoor een 'afkoppelsubsidie' te verlenen. Alleen gemeenten konden hier aanspraak op maken en een vergoeding krijgen per m<sup>2</sup> afgekoppeld verhard oppervlak. Het is te overwegen om gemeenten (en wellicht ook inwoners) weer een vorm van afkoppelsubsidie aan te bieden. Op dit moment zijn we afhankelijk van 'goede wil'. In gesprekken met gemeenten proberen we dat de gemeente het beleid zo inricht dat het versneld en actief afkoppelen van regenwater gestimuleerd wordt. Op dit moment hebben we weinig tot geen wettelijk instrumenten om dit beleid af te dwingen.

## Zuiveringsopgave

Voor het zuiveren van afvalwater hebben we 27 eigen rwzi's. We spannen ons dagelijks in om voldoende capaciteit (hydraulische en biologische belasting) voor zuivering beschikbaar te hebben. Daarnaast moeten we ervoor zorgen dat het gezuiverde afvalwater aan de wettelijke eisen voldoet. En het moet voldoen aan onze eigen doelstellingen uit de Beleids- en Beheernota Zuiveren van 2019 om de emissie van stikstof en fosfaat terug te dringen.

In 2020 en in het bijzonder in 2021 was de aanvoer toegenomen ten opzichte van de voorgaande jaren. In 2022 is de hoeveelheid weer gedaald tot normale hoeveelheden. De tijdelijke toename tijdens de Covid pandemie is niet duidelijk te verklaren.

## Wat wilden we bereiken?

### Industriële klanten

Grote industriële klanten zijn bedrijven die afvalwater op onze zuivering lozen en meer dan 5% van de belasting van de betreffende zuivering bepalen. Op dit moment zijn er acht industriële klanten die aan dit criterium voldoen. De meeste van deze klanten zijn zuivelbedrijven. Deze bedrijven bepalen voor 8% onze inkomsten op de zuiveringsheffing.

## Wat hebben we daar voor gedaan?

**Met de grote bedrijven bespreken we jaarlijks de afvalwatersituatie.**

### Voortgang maatregel ■

Met de bedrijven wordt de afvalwatersituatie regelmatig besproken door vertegenwoordigers van handhaving en het Noordelijk Belastingkantoor (NBK). Daarnaast worden er vertegenwoordigers van de opgave waterketen betrokken wanneer er ontwikkelingen of problemen zijn bij het verwerken van bedrijfsafvalwater. In 2022 zijn bij een drietal bedrijven gesprekken gevoerd.

## Verbeteren Waterkwaliteit

De kwaliteit van het oppervlaktewater mag niet verslechteren door lozing van gezuiverd water. Daarom zoeken we continu naar mogelijkheden om de kwaliteit van het gezuiverde afvalwater te verbeteren. Zo leveren we een bijdrage aan het bereiken van waterkwaliteitsdoelen.

## Wat wilden we bereiken?

### KRW-plannen voor de waterketen 2022-2027

Doel van ons waterbeheerplan 2016-2021, en ook van het nieuwe waterbeheerprogramma, is dat de grote wateren in het beheergebied in 2027 in een goede chemische en ecologische toestand zijn. Onze rwzi's lozen op grote wateren en hebben dus een effect op de chemische en ecologische toestand van het water. Ze bepalen daarmee ook of we de doelstelling in 2027 kunnen halen.

## Wat hebben we daar voor gedaan?

### Opstellen uitvoeringsplan vanuit KRW-programma 2021 - 2027.

### Voortgang maatregel ■

In 2022 is het Uitvoeringsplan KRW 2022-2027 door het algemeen bestuur vastgesteld. Daarin zijn ook maatregelen opgenomen voor de waterketen. Ten aanzien van de waterketen staan er drie gebiedsbrede doelen genoemd:

1. het verminderen van de emissie van nutriënten (stikstof en fosfaat) uit rwzi's;
2. de vermindering van emissie van zware metalen en overige milieuvreemde stoffen;
3. een onderzoek naar riool-overstortlocaties die van invloed zijn op de KRW doelen.

In het uitvoeringsplan zijn voor deze drie doelen acties voor de komende jaren aangegeven.

## Wat wilden we bereiken?

### Verminderen van emissies stikstof en fosfaat

Met het zuiveren van afvalwater richtten we ons de afgelopen jaren op het terugdringen van de emissies van stikstof en fosfaat (nutriënten) naar het oppervlaktewater. Voor het realiseren van de doelstellingen van de Europese Kaderrichtlijn Water is een verdere vermindering van de emissies in ons beheergebied nodig. We bekijken waar we met de lozingen vanuit de rwzi's hieraan kunnen bijdragen.

## Wat hebben we daar voor gedaan?

### Vervangen en verbeteren onderdelen in zuiveringsproces van rwzi Franeker

#### Voortgang maatregel ■

Een voorstel voor extra voorbereidingskrediet voor het uitwerken van de renovatie van rwzi Franeker en de opheffing van rwzi Sint Annaparochie is bestuurlijk aangehouden. Het voorstel wordt nu verbeterd en een deel van de voorbereiding wordt naar voren gehaald om in de zomer 2023 opnieuw voor te kunnen leggen.

#### Invoeren verbeterde processturing.

#### Voortgang maatregel ■

De rwzi Sint Annaparochie is voorzien van ammonium- en nitraatmeting waar het zuiveringsproces op wordt gestuurd. De rwzi Damwoude is voorzien van nieuwe online metingen. Door een tekort aan (externe) capaciteit voor procesautomatisering is deze nog niet in gebruik voor processturing.

Voor de nieuw te bouwen slibontwatering in Heerenveen is onderzoek gedaan naar toekomstige online metingen van droge stof.

### Gebruik maken van extra hoge dosering ijzerhoudende chemicaliën

#### Voortgang maatregel ■

Er zijn in 2022 minder chemicaliën gebruikt dan in 2021. Dit heeft geen gevolgen gehad voor de effluentkwaliteit. Uit onderzoek moet blijken of het huidige gebruik wel effectief is om de fosfaatgehalten in het effluent te verlagen.

### We nemen deel aan het project "Vergaande P-verwijdering uit afvalwater".

#### Voortgang maatregel ■

In 2022 is door de Vereniging voor Waterketenonderzoek Noord Nederland (WON) een studie uitgevoerd naar vergaande fosfaat-verwijdering in rwzi-effluent. Waarbij in het bijzonder is gekeken naar de aanpak van het moeilijk te verwijderen opgelost organisch gebonden fosfor (afgekort tot DOP). Als waterschap participeren wij in deze technologische vereniging. De belangrijkste conclusie van deze beknopte studie is dat er meer niet dan wel bekend is over het verwijderen van DOP uit afvalwater. De uitkomst was deels verwacht, maar heeft geleid dat we meedoen met het Stowa-project 'Opstellen methodiek voor afleiden KRW-effluentnormen voor totaal fosfor, rekening houdend met (deels biobeschikbaar) organisch fosfor (DOP)'. Een medewerker van ons waterschap is lid van de begeleidingscommissie. De eerste uitkomsten van dit vervolgonderzoek worden in 2023 verwacht.

## Wat wilden we bereiken?

### Nieuwe probleemstoffen

Er is steeds meer aandacht voor microverontreinigingen in het afvalwater. Het gaat hierbij om micro-plastics, resten van medicijnen, drugs en andere opkomende chemische stoffen die voorkomen in het rioolwater. Wij willen voorkomen dat dit soort probleemstoffen in het oppervlaktewater terecht komen. Daarom onderzoeken we de mogelijkheden om de emissie van deze stoffen te verminderen. Zo doen we onderzoek naar de effecten van medicijnresten op het waterleven. Samen met bijvoorbeeld gemeenten en organisaties in de zorg nemen we maatregelen bij de bron van de verontreiniging. In sommige gevallen zijn wij afhankelijk van Europees beleid.

Om de ernst van de problemen met 'nieuwe' stoffen te duiden, is er meer inzicht nodig in de effecten van deze stoffen op het oppervlaktewater. Met onze monitoringsgegevens en resultaten van onderzoek naar de effecten van medicijnresten op het waterleven dragen we bij aan de 61 kennisontwikkeling op dit gebied. Wij willen de emissie van microverontreinigingen naar het oppervlaktewater zoveel mogelijk terugdringen via maatregelen die aan de bron van de verontreiniging worden genomen. Dit vraagt om een goede samenwerking met partners als gemeenten en zorgsector. In sommige gevallen zijn wij afhankelijk van Europees beleid.

## Wat hebben we daar voor gedaan?

### Deelname aan Netwerk Medicijnresten Noord Nederland.

#### Voortgang maatregel ■

*Regionaal* - In 2019 is het netwerk 'Medicijnresten uit Water Noord-Nederland' opgericht, waarin de gezondheids- en watersector een samenwerking met elkaar zijn aangegaan. Deze samenwerking wil door ideeën, initiatieven en innovaties de sterke positie van Noord-Nederland gebruiken om op (inter-)nationaal niveau koploper te worden in het reduceren van medicijnresten in water. Eind 2021 is met succes een aanvraag ingediend bij het Samenwerkingsverband Noord-Nederland (SNN) om binnen het netwerk een project uit te voeren. Deze bestaat uit verscheidene experimenten, die in het eerste kwartaal van 2022 van start zijn gegaan. Het netwerk 'Medicijnresten uit Water Noord-Nederland' wil de regio positioneren als ontwikkelplek en proeftuin voor oplossingen en innovaties in de gehele keten; van bron (gezondheidspreventie) tot end-of-pipe (waterzuivering). Van leefstijl, via voorschrijfgedrag en inzameling van medicijnen, nieuwe vormen van zuivering en voor de lange termijn het ontwikkelen van nieuwe medicijnen die beter door het milieu afgebroken kunnen worden. Momenteel zijn 23 partijen betrokken bij het Netwerk 'Medicijnresten uit Water Noord-Nederland'. Wij dragen bij aan kennisontwikkeling en zetten onze jarenlange ervaring in het meten van medicijnen in waterige milieu hiervoor in.

*Landelijk* - Op dit moment wordt de tweede fase van het Versnellingsprogramma Medicijnresten uitgewerkt. Dit programma is op initiatief van Vereniging van zuiveringsbeheerders (VVzB), Stichting toegepast onderzoek waterbeheer (Stowa) en Unie van Waterschappen (UvW). Binnen dit programma wordt gewerkt aan de verwijdering van medicijnresten op rioolwaterzuiveringen. Ambtelijk wordt meegedacht en geschreven aan een ombuiging naar een bredere en effectgerichte aanpak van milieuvreemde stoffen. Dit versnellingsprogramma integreert investeringen en onderzoek in verregaande (afval)waterzuivering.

**We gaan verder met onderzoek naar aanwezigheid van Zeer Zorgwekkende Stoffen (ZZS) in 10 geselecteerde zuiveringen.**

#### **Voortgang maatregel**

Voor een aantal locaties voeren we een extra onderzoek uit, zodat we meer duiding kunnen geven bij de resultaten van de eerste ronde. Het rapport verschijnt in 2023.

#### **Wat wilden we bereiken?**

##### **Covid 19 bemonstering**

Sinds het uitbreken van het coronavirus begin 2020 doen we mee aan een onderzoeksprogramma van het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM), het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) en de Unie van Waterschappen (UvW). In 2021 hebben we met genoemde partijen een overeenkomst gesloten om dagelijks de influenten van alle zuiveringslocaties te bemonsteren. Dit voor de periode van drie jaar met een optie voor twee extra jaren. Het RIVM haalt dagelijks de genomen watermonsters op en analyseert deze op de aanwezigheid van genetisch materiaal van het Covid-19-virus. De resultaten moeten een beeld geven van de regionale besmettingsgraad van het virus. De resultaten worden opgenomen in het landelijk corona dashboard.

#### **Wat hebben we daar voor gedaan?**

**We bemonsteren alle zuiveringslocaties vier keer per week.**

#### **Voortgang maatregel**

Wekelijkse leveren we vier monsters aan het RIVM. Daarvoor nemen we wekelijks per zuivering vijf tot zes monsters zodat we altijd voldoende goede, representatieve monsters bij het RIVM aanleveren. Dit proces loopt inmiddels prima.

#### **Wat wilden we bereiken?**

##### **Slibverwerkingsopgave**

Bij het zuiveren van afvalwater ontstaat een hoeveelheid slib ('surplus slib') die we niet meer kunnen gebruiken in het zuiveringsproces en apart verwerken. Dit slib wordt op iedere zuiveringsinstallatie ingedikt en periodiek afgevoerd naar onze centrale slibontwateringsinstallatie (SOI) in Heerenveen. Hier ontwateren we het slib mechanisch tot een 'slibkoek'. Deze slibkoek voeren we per vrachtwagen af naar Slibverwerking Noord-Brabant (SNB) BV in Moerdijk. Hier wordt het slib verbrand. Met SNB hebben we een verwerkingscontract dat eind 2026 afloopt.

De Unie van Waterschappen heeft in 2021 het robuust plan slibeindverwerking vastgesteld. Hierin is op nationaal niveau een strategie bepaald om in calamiteitensituaties gezamenlijk opslagcapaciteit te realiseren voor slib. Elk waterschap draagt jaarlijks bij aan deze voorziening. Deze afspraak loopt per eind 2024 af.

In oktober 2020 heeft het algemeen bestuur op basis van een plan van aanpak opdracht gegeven de eerder uitgevoerde slibstrategie te herijken. De herijking is inmiddels uitgevoerd en in september 2021 is hierover besloten. Er ligt een programmatische aanpak, waarbij projectonderdelen zijn losgekoppeld in verschillende fasen. De projectnaam is gewijzigd in 'Optimalisatie Slibketen', met hieronder twee fasen.

Fase 1: het realiseren van de noodzakelijke vervangingsinvesteringen op Leeuwarden en Heerenveen.

Fase 2: de uitvoering van de maatregelen naar aanleiding van de vastgestelde slibstrategiestudie.

Voor fase 1 zijn de uitvoeringskredieten door het algemeen bestuur verstrekt. De slibstrategie wordt stapsgewijs uitgevoerd, waarbij steeds beslismomenten zijn ingebouwd voor het bestuur.

## Wat hebben we daar voor gedaan?

### Project Optimalisatie Slibketen, fase 1.

#### Voortgang maatregel ■

##### Status Leeuwarden

De uitvoering van de renovatie in Leeuwarden is in 2021 gestart. De aanpassing van diverse onderdelen van de sliblijn is inmiddels opgeleverd. De vernieuwing van de biogas- en warmte-installatie wordt naar verwachting eind maart 2023 afgerond. De nieuwe procesautomatisering bestuurt de waterlijn en sliblijn vanuit één systeem.

##### Status Heerenveen

In de zomer 2022 is de nieuwbouw van de SOI in Heerenveen gestart. Het heiwerk en de diepste onderdelen zijn nu in aanbouw en de fabricage van de ontwateringscentrifuges is gestart. Naar verwachting wordt de nieuwe SOI in het voorjaar van 2024 in bedrijf gesteld. Daarna worden de bestaande installaties en gebouwen gesloopt, om ruimte te maken voor het nieuwe bedieningsgebouw. Volgens de planning is het project gereed in mei 2025.

### Project Optimalisatie Slibketen, fase 2.

#### Voortgang maatregel ■

In 2021 is een herijkte slibstrategiestudie vastgesteld. In 2022 is een marktconsultatie uitgevoerd naar potentiële slibeindverwerkers die ons zouden passen. Er zijn meerdere partijen geweest die zich bij ons hebben gemeld, maar er zijn ook partijen die wij actief hebben benaderd. Een aantal partijen hebben aangegeven ons graag te willen binden als aandeelhouder. Na alle gevoerde gesprekken is de conclusie dat er voldoende partijen zijn die ook na 2026 ons slib kunnen en willen verwerken. De uitkomsten zijn eind 2022 met het bestuur gedeeld. Het bestuur heeft de organisatie gevraagd de aanbestedingsroute verder uit te werken. Hierbij is ook aangegeven de gesprekken met HVC en OMRIN nog verder te voeren om te kijken wat dit ons biedt.

## Duurzaamheidsopgave

Onze klimaatdoelstelling is om de uitstoot van CO<sub>2</sub> terug te brengen naar nul in 2030 en energieneutraal te zijn in 2025. De uitstoot van lachgas en methaan wordt geschat op ongeveer 40% van onze totale bijdrage aan de klimaatvoetafdruk. Deze gassen komen vrij bij het zuiveringsproces en de slibverwerking. Ook vindt ongeveer 70% van het elektriciteitsverbruik plaats bij de assets van de waterketen. Een groot deel van de duurzaamheidsopgave van Wetterskip Fryslân zal daarom liggen bij de opgave Waterketen. Met de uitvoering van de slibstrategie verwachten we een grote bijdrage te leveren in de duurzaamheidsopgave, hetzij in de slibeindverwerking, hetzij in de eigen slibketen.

## Wat wilden we bereiken?

### Klimaatvoetafdruk verkleinen

De klimaatvoetafdruk van de waterketen wordt bepaald door:

- het energiegebruik van de rwzi's voor het zuiveringsproces. Dit is circa 70% van het totale elektriciteitsgebruik van Wetterskip Fryslân. Daarom werkt de waterketen al sinds 2008 aan energiebesparing door deelname aan de meerjarenafspraken energie (MJA3).
- de slibketen. De totale uitstoot vanuit de slibketen is een optelsom van de uitstoot op verschillende plekken in onze eigen slibketen én bij de uitbestede eindverwerking van slib. Door naar de hele keten te kijken bij het nemen van maatregelen, kan maximale CO<sub>2</sub>-reductie worden bereikt. Hiervoor hebben wij in 2021 de slibstrategie vastgesteld. In 2022 zetten we hierin nieuwe voorgestelde stappen.
- emissies van methaan en lachgas. Op de rwzi's komt methaan en lachgas vrij. De monitoring naar methaan en lachgas loopt nog en zetten we door. Op basis van de meetresultaten besluiten we over maatregelen en stellen we een plan op hoe we de uitstoot van methaan en lachgas beperken.
- de instandhouding van onze assets, waaronder de assets van de waterketen, speelt een belangrijke rol in klimaatmitigatie. De materialen die we in de assets gebruiken en de werkzaamheden op de bouwplaats (opbouw, renovatie en sloop) zorgen samen voor ongeveer de helft van onze CO<sub>2</sub>-uitstoot. Hoe we onze assets ontwerpen, onderhouden en bouwen heeft dus veel impact op klimaatmitigatie.

## Wat hebben we daar voor gedaan?

### Energiebesparingsplan opstellen voor de opgave waterketen.

#### Voortgang maatregel ■

In 2022 zijn voor de zuiveringsinstallaties in Heerenveen en Leeuwarden energiebesparingsplannen gemaakt. Dit is een verplichting vanuit de vergunning (verstrek en gecontroleerd door de Fryske Utfieringstsjinst Miljeu en Omjouwing (FUMO)), nu de eerdere afspraken zoals vastgelegd in de MJA3 zijn afgelopen. Omdat er in 2022 nog geen nieuwe sectorafspraken gelden, vallen we terug op wat er is geregeld is in bestaande wet- en regelgeving. We moeten nu voor al onze assets (zeker alle zuiveringsinstallaties, mogelijk ook een groot aantal gemalen) deze energiebesparingsplannen maken.

Op dit moment is de Unie van Waterschappen bezig met een aanpak, genaamd multisite-aanpak, als aanvulling op de verbrede energiebesparingswet. In de CWE van februari 2022 is hier een besluit over genomen. Dit besluit was: *'om in te stemmen als gehele sector, onder voorbehoud van individuele besluitvorming binnen de waterschappen, met de multisite-aanpak als invulling van de verplichte Verbrede Energiebesparingsplicht die per 1 juli 2023 in werking treedt via de Omgevingswet of aanpassing Activiteitenbesluit Milieubeheer'*. Per waterschap vraagt dit een besluit om een intentieverklaring te ondertekenen voor 1 juli 2023. Het vervolg daarvan is een multisiteplan voor 1 september 2023 aan te leveren met CO<sub>2</sub>-reductiemaatregelen voor de komende vier jaar en een jaarlijkse voortgangsrapportage met sectorspecifieke KPI's.

### Emissiebesparingsplan opstellen voor de opgave Waterketen.

#### Voortgang maatregel ■

Zie ook opgave Strategie en omgeving, onderdeel mitigatie, Spoor 3: aanpak emissies waterzuivering en slibketen.

De factsheets met reductiemaatregelen voor de waterketen zijn in concept gereed.

## Wat wilden we bereiken?

### Beperken van de gevolgen van klimaatverandering

Het zuiveren van afvalwater zorgt direct en indirect voor een grote bijdrage aan de klimaatvoetafdruk van onze organisatie. Wij willen in 2025 honderd procent van onze energiebehoefte duurzaam opwekken en in 2030 klimaatneutraal zijn. Vanuit de waterketen dragen we hieraan bij.

#### *Project zonnepanelen op rwzi's*

Door het plaatsen van zonnepanelen op een groot aantal rwzi's wekken we nu 17% van onze jaarlijkse energiebehoefte duurzaam op. Zo verminderen we de fossiele CO<sub>2</sub>-emissie.

## Wat hebben we daar voor gedaan?

**Vorbereiden fase 2 van het project zonnepanelen op rwzi's.**

### Voortgang maatregel ■

In 2022 is de tweede fase van het project 'Zon op rwzi's' voorbereid voor de aanleg van 4.300 zonnepanelen op 14 rwzi's. De daadwerkelijke aanleg volgt in 2023. Zie ook Opgave Strategie en omgeving, onderdeel 'klimaatmitigatie'.

## Wat wilden we bereiken?

### Maatregelen Klimaatadaptatie door waterketen

Het Rijk heeft in het Deltaprogramma Ruimtelijk Adaptatie 13 vitale en kwetsbare functies benoemd. Hierbij gaat het niet alleen om de risico's bij overstrooming, maar ook de risico's als gevolg van wateroverlast, droogte en hitte. Waterschappen zijn daarbij verantwoordelijk voor twee kwetsbare functies:

1. keren en beheren van oppervlaktewater;
2. de waterketen, met rioolgemalen, persleidingen en zuiveringsinstallaties.

## Wat hebben we daar voor gedaan?

**We voeren een stresstest uit van vitale en kwetsbare functies.**

### Voortgang maatregel ■

In het regionaal bestuurlijk overleg Fryslân, Groningen en Noord-Drenthe (RBO Noord) is een stresstest uitgevoerd naar vitale en kwetsbare functies. Wetterskip Fryslân heeft daarvoor gegevens aangeleverd over onze keringen, zuiveringen, gemalen, en persleidingen. Een definitief rapport met aanbevelingen voor nader onderzoek is opgeleverd aan het RBO Noord. In het rapport zijn een aantal aanbevelingen gedaan voor het vervolg. Hierover wordt in het RBO Noord besloten.



## Wat wilden we bereiken?

### Waterakkoorden

#### *Thema: klimaatadaptatie*

Gemeenten zijn niet meer verplicht om gemeentelijke rioleringsplannen (en in het verlengde hiervan basisrioleringsplannen) op te stellen. Hierdoor hebben wij niet altijd goed zicht op de uitbreidingen en aanpassingen in het gemeentelijk rioleringsstelsel. En daarmee ook niet op de omvang van de afnameverplichting van het waterschap voor het gemeentelijk afvalwater. Dit vraagt om een betere en structurele afstemming. Ook zijn er kansen om het stedelijk watersysteem (afvalwater, oppervlaktewater, grondwater) meer integraal te beschouwen en verder te optimaliseren. We kijken hierbij naar de meerwaarde van de vorming van waterteams (beleidsteams) per (cluster) van gemeente(n). Ook in de waterketen kunnen we bijdragen aan het zoveel mogelijk voorkomen van de negatieve gevolgen van klimaatverandering. Minder regen in het riool opvangen is een eerdergenoemde maatregel. Er liggen kansen om het stedelijk watersysteem te verbeteren. Hiermee bedoelen we de berging, aan- en afvoer functie maar ook de verbetering van de waterkwaliteit. Daarnaast kunnen deze maatregelen een gunstig effect hebben op het verminderen van hittestress in bebouwd gebied, het versterken van de ruimtelijke kwaliteit en daarmee de leefbaarheid in het algemeen. Als er sprake is van meerwaarde, leggen we afspraken met gemeenten vast in waterakkoorden.

## Wat hebben we daar voor gedaan?

### We sluiten een waterakkoord af met de gemeente Leeuwarden.

#### Voortgang maatregel

In 2022 is door de gemeente Leeuwarden nader in beeld gebracht hoe het afvalwateraanbod zich in de toekomst voor de kern Leeuwarden gaat ontwikkelen. Om dit aanbod af te stemmen met de capaciteit van onze rwzi Leeuwarden is een optimalisatiestudie door beide partijen gewenst. Hierbij kan een optimale afvalwaterketen worden ontwikkeld die uit oogpunt van kosten en duurzaamheid het meest gewenst is. Na de optimalisatiestudie moet blijken of we de uitkomsten door middel van een afvalwaterakkoord kunnen vastleggen.

## Wat wilden we bereiken?

### Terugwinnen van grondstoffen

Waterschappen beschouwen het afvalwater steeds meer als een bron van duurzame energie en grondstoffen in plaats van als afval. Het 'verwaarden' van reststromen speelt een steeds belangrijker rol in de overgang naar een circulaire economie. Wij blijven ons de komende jaren inzetten op het ontwikkelen en het gebruik van hernieuwde grondstoffen en 'biobased' producten. Binnen de netwerkorganisatie energie- en grondstoffenfabriek onderzoeken we samen met andere waterschappen de mogelijkheden om grondstoffen terug te winnen. Samen met de markt zetten we stappen in de doorontwikkeling van producten voor hergebruik. De landelijk 'koplopersgroepen' van waterschappen sluiten ketens voor verschillende grondstoffen en zorgen zo voor een versnelling.

### **Bioplastics en cellulose**

We richten ons de komende jaren op het terugwinnen van bioplastics (PHA) uit afvalwater. Hiervoor hebben we ons aangesloten bij deze landelijke koplopersgroep. In 2021 is gestart met de bouw van een demonstratie-installatie bij HVC in Dordrecht. De uitvoering ligt bij de projectgroep PHA2USE. Sinds maart 2022 is de installatie operationeel. Wij hebben hiervoor € 500.000 gereserveerd. In het innovatiebudget is de komende jaren rekening gehouden met deze uitgave.

Voor het terugwinnen van cellulose hebben we onderzoeken gedaan naar de mogelijkheden om een zeefinstallatie te plaatsen op één van onze rioolwaterzuiveringen. Tot dit moment heeft dit nog niet geleid tot kansen. Onze betrokkenheid bij de koplopersgroep beperkt zich tot agendalid.

### **Fosfaat**

Sinds 2017 gaat ons zuiveringsslib naar eindverwerker SNB in Moerdijk. In 2021 is het contract met vijf jaar verlengd. Slib of producten uit slib en afvalwater verwachten we in de toekomst elders nuttig toe te passen. SNB werkt samen met ICL in Amsterdam om het fosfaat vergaand terug te winnen uit de verbrandingsassen. Als dit succesvol verloopt kan tot 90% van het fosfaat uit het Friese slib worden teruggewonnen. In het pilottraject 'Waterschoon in Sneek' winnen we al fosfaat als struviet terug.

### **Wat hebben we daar voor gedaan?**

**We nemen met onze samenwerkingspartners de installatie voor PHA-productie in bedrijf.**

### **Voortgang maatregel ■**

In 2022 is een demonstratie-installatie in bedrijf genomen bij HVC in Dordrecht. De installatie en de productie van PHA is in mei 2022 opgestart. In het najaar zijn de eerste kilogrammen PHA geproduceerd. De opstart is vertraagd door 'kinderziektes' in de installatie. Deze waren voorzien, maar hebben niet kunnen voorkomen dat er een projectvertraging is opgetreden. Deze vertraging heeft geleid tot een begrotingstekort. In het algemeen bestuur van 20 februari 2023 is ingestemd het beschikbaar stellen van extra krediet. In mei 2024 ronden we deze fase van het project af. Op dat moment weten we meer over de marktpotentie.

## **Innovatie en Educatie**

Met name de twee innovatiethema's 'Duurzaamheid en Kringlopen' en 'Optimalisatie zuiveringen' zijn belangrijk voor de waterketen. In de afgelopen jaren is van het innovatiebudget gebruik gemaakt om innovaties in de waterketen een stap verder te brengen.

### **Wat wilden we bereiken?**

#### **Demosite Leeuwarden en Waterschoon Sneek**

##### **Demosite Leeuwarden**

De demosite van onze rwzi in Leeuwarden leent zich uitstekend om de link te maken tussen innovatie en educatie. Veel studenten watertechnologie van de Watercampus in Leeuwarden hebben een stage afgerond bij de bedrijven die onderzoek hebben gedaan op de demosite. Om de demosite nog meer in te zetten als opleidingslocatie voor studenten, hebben we in 2021 onderzocht of er een grotere rol mogelijk is voor het Centre of Expertise Watertechnology (CEW). De demosite is echter aan een opknopbeurt toe. Als er voldoende gezamenlijke draagkracht is om door te gaan, leggen we in 2022 een voorstel aan het bestuur voor om de demosite te renoveren.

### Waterschoon Sneek

Wetterskip Fryslân, Elkien, Stowa, gemeente Súdwest-Fryslân en DeSaH bv hebben gezamenlijk een duurzaam en innovatief waterzuiveringssysteem aangelegd in de wijk Noorderhoek in Sneek. Het afvalwater van 232 nieuwbouwwoningen wordt aan de bron gescheiden ingezameld en schoongemaakt in een kleine zuiveringsinstallatie in de wijk. Het project Waterschoon Sneek loopt al sinds 2010. Het project laat zien dat het scheiden van grijs- en zwartwater door vacuümriolering, directe vergisting van het geconcentreerde zwartwater en het terugwinnen van fosfaat goed mogelijk is. Eind 2023 loopt het samenwerkingscontract met onze partners af. Deze partners willen ook na 2023 het onderzoek voortzetten. Omdat het nodig is om onderdelen van de zuiveringsinstallatie te vernieuwen, ligt er een kans om ook stikstof terug te winnen en water te produceren voor hergebruik. We blijven de ontwikkelingen volgen, zodat het bestuur in 2023 een beslissing kan nemen over verlenging of beëindiging van de samenwerking.

### Wat hebben we daar voor gedaan?

We nemen een besluit hoe we de demosite in de daaropvolgende jaren gaan inzetten.

### Voortgang maatregel ■

#### Demosite Leeuwarden

In 2010 is in samenwerking met Wetsus de demonstratielocatie (demosite) 'afvalwaterzuiveringstechnologie' gerealiseerd op de RWZI Leeuwarden. In 2018 is de exploitatie en de onderhoudsstatus van de site geëvalueerd. De evaluatie heeft uitgewezen dat op beide punten verbeteringen nodig zijn, om de demosite voort te kunnen zetten. Om de bezetting van de site en de administratieve afhandeling te verbeteren, is in 2022 een uitgebreidere samenwerking gezocht met het CEW, het Waterapplicatiecentrum (WAC) en het Centrum voor Innovatief Vakmanschap Water (CIV Water). Daarnaast zijn de nodige verbeteringen op het gebied van milieu (vloeistofdichte vloer) en arbo (gebruikersfaciliteiten) onderzocht. Het algemeen bestuur heeft op 20 februari 2023 besloten € 735.000 beschikbaar te stellen om de demosite weer bij de tijd en up en running te maken. De samenwerking wordt in 2023 verder uitgewerkt in een samenwerkingsovereenkomst.

#### Waterschoon Sneek

Het project Waterschoon Sneek, de decentrale waterzuiveringslocatie in de wijk Noorderhoek, bestaat nu 10 jaar. In deze jaren is er veel ervaring opgedaan met alle kanten van het decentraal waterzuiveren. Zowel over het inzamelen van gescheiden afvalwaterstromen (incl. het gebruik hiervan door bewoners) en het verwerken van deze gescheiden afvalwaterstromen. Wij zijn eigenaar van de zuiveringsinstallatie en verantwoordelijk voor het beheer en onderhoud. Het projectcontract met andere projectpartners loopt in 2023 af. Omdat er nog onderzoeksvragen liggen, zijn we in 2022 gestart met een onderzoek naar mogelijk vervolgonderzoek naar decentraal zuiveren en de financiering hier van. In 2023 verwachten we het bestuur hier verder over te informeren.

### Wat heeft het gekost?

bedragen x € 1.000

Waterketen	Jaarrekening 2022	Gewijzigde begroting	Oorspronkelijke begroting	Vershil Gewijzigde begroting - Jaarrekening 2022
	42.086	42.957	42.587	871
<b>Eindtotaal</b>	<b>42.086</b>	<b>42.957</b>	<b>42.587</b>	<b>871</b>

## Toelichting op Wat heeft het gekost?

### Slibafzet € 300.000 voordelig (incidenteel)

De slibaanvoer was relatief gering, met name als gevolg van de droge zomer, waardoor meer slibafbraak in de leidingen plaatsvond. In de bedrijfsvoering van de installatie zijn hogere droge stof percentages bereikt en betere ontwateringsresultaten. Daarnaast hebben we het onderhoud en de reserveonderdelen op de verouderde installatie geminimaliseerd.

### Verschuiving over opgaven € 700.000 voordelig (incidenteel)

Bij enkele opgaven komt een afwijking 'verschuiving over opgaven' voor. Bij het opstellen van de begroting wordt de capaciteitsinzet op basis van ervaring gealloceerd bij de verschillende activiteiten en programma's. Daarnaast worden budgetten toegewezen aan opgave bedrijfsvoering waarvan, bij het uitvoeren van de begroting, nog niet duidelijk is waar de kosten terechtkomen (bijvoorbeeld voor de taakstellingen, inzet flexpool, IKB opname, et cetera). Het gevolg is dat de inzet van capaciteit naar de programma's anders is dan begroot. Er is dan ook sprake van een verschuiving van capaciteit over de verschillende programma's. Het totaal aan netto personeelslasten wijzigt door deze verschuiving niet.

## Investerings

*bedragen x € 1.000*

	Begroting kredieten per opgave 2022	Verstrekingen 2022	Vershil
Waterketen	€ 11.792	€ 8.583	€ 3.209

## Toelichting op Investerings

Er is € 9,1 miljoen aan kredieten toegekend voor onder andere vervangingsinvesteringen op rwzi Burgum, Bolsward, Heerenveen, de besturing van rioolgemalen en de voorbereiding van vervanging van de persleidingen Vlieland, de Westereen en Buitenpost. De 2e tranche van het investeringskrediet voor RWZI Franeker is niet meer toegekend in 2022, omdat nader onderzoek heeft geleid tot vertraging in de voorbereidingsfase van het project. Het restantkrediet was begroot voor geurmaatregelen op rwzi Burdaard waarvoor nog onderhandelingen met de gemeente lopen.

## Opgave Assetmanagement

### Portefeuillehouder(s)

Luzette Kroon, Frank Jorna

### Beleidsvelden

- Aanleg en onderhoud waterkeringen
- Inrichting en onderhoud watersystemen

### Doel van de opgave

De opgave bevat maatregelen die nodig zijn om assetmanagement binnen Wetterskip Fryslân verder te brengen en de noodzakelijke kennis erover te ontwikkelen en binnen de organisatie te delen. Daarnaast dragen we bij aan onze strategische (beleids)doelen en het professioneel beheer van onze infrastructuur. Op basis van betrouwbare informatie (metingen, inspecties en monitoring) maken we keuzes. Daarbij kijken we naar de prestaties die we van onze assets verwachten de risico's die we bij achterblijvende prestaties lopen en naar de kosten die we voor onderhoud en vervanging moeten maken.

### Trends en ontwikkelingen (op hoofdlijnen)

We onderscheiden bij de implementatie van assetmanagement grofweg drie rubrieken:

1. areaal inzichtelijk (waar bevinden de assets zich, wat is de conditie, wat is de onderhoudshistorie, datamanagement, prestatiecontracten en -afspraken)
2. randvoorwaarden (kennis en draagvlak in de organisatie, eigenaarschap bij bestuur en organisatie, voldoende mensen en geld beschikbaar, kennisontwikkeling over assetmanagement in de organisatie)
3. scenario's (planning in de levenscyclus; financiële scenario's (meerjarenbegroting) en scenario's met verschillende prestatie- en risicoprofielen).

Op alle drie rubrieken is vooruitgang geboekt. Het dagelijks bestuur heeft inmiddels een strategisch assetmanagement plan vastgesteld, waarin de activiteiten staan beschreven die we de komende jaren gaan uitvoeren om assetmanagement verder te ontwikkelen.

### Wat wilden we bereiken?

#### Areaal op orde en inzichtelijk maken: Stuwen en inlaten

Om het peil in ons watersystemen goed te handhaven, hebben we duizenden assets in beheer. Daaronder vallen gemalen, maar ook stuwen en inlaten. We hebben zoveel stuwen en inlaten (bij elkaar opgeteld circa 10.000) dat het nodig is om een beter beeld te krijgen wat we in de toekomst aan onderhoud en vervanging kunnen verwachten. Aan het eind van 2022 wilden we alle stuwen en inlaten in kaart hebben gebracht die we moeten onderhouden. Daarbij registreren we gegevens als conditie, leeftijd, risico bij falen, volgend inspectiemoment en voortgang van inspecties.

## Wat hebben we daar voor gedaan?

**We brengen alle stuwen en inlaten in kaart waarvan Wetterskip Fryslân onderhoudsplichtig is.**

### Voortgang maatregel ■

Het primaire doel - overzicht krijgen in de conditie van de stuwen en inlaten - is behaald. Het inventariseren van de laatste 20% ronden we in 2023 af.

## Wat wilden we bereiken?

### Areaal op orde en inzichtelijk maken: Telemetrie

Veel assets van zowel de watersystemen, zuiveringsbeheer als ons meetnet (zoals chloride, grondwater en waterpeilen) zijn geautomatiseerd en via datalijnen met ons netwerk verbonden. Beheerders zijn daardoor in staat op afstand deze assets en bijbehorende peilen te monitoren. Zij kunnen ingrijpen wanneer verstoringen optreden door veranderende weersomstandigheden of storingen van de assets zelf.

Regelmatig moeten we investeren in dit zogenoemde telemetrienetwerk. Het betreft een inhaalslag van de bestaande, al jaren in gebruik zijnde assets waar geen renovaties of nieuwbouw heeft plaatsgevonden. Zo voeren providers van de vaste en mobiele netwerken de komende jaren vernieuwingen door zoals het uitfaseren van verouderde protocollen en de 2G & 3G netwerken. De assets blijven werken, maar voor assets die gebruik maken van de uitgefaseerde netwerken is uiteindelijk geen controle en bediening op afstand meer mogelijk. Dit betekent dat beheerders geen inzicht meer hebben en het vaker bezoeken van de assets nodig is. Dit kost veel meer tijd dan op afstand sturen en vraagt een grotere personele bezetting. Een goed functionerende procesautomatisering waarmee we op afstand onze assets kunnen (blijven) bedienen draagt bij aan een professionele organisatie. Het is nodig om te investeren in het telemetrienetwerk om een goede monitoring van de assets uit te voeren en de inspanningen van de medewerkers op een acceptabel niveau te houden.

## Wat hebben we daar voor gedaan?

**Vervangen van uitgefaseerde telemetrie units.**

### Voortgang maatregel ■

Er waren problemen met de levering van materiaal. Vooral de analoge kaarten waren niet of slecht leverbaar. De providers zaten met hetzelfde probleem, daarom is de termijn verlengd tot eind 2025. Voor de vervanging bij storing van een bestaande asset is er als beheermaatregel een alternatief beschikbaar. De aanvankelijke planning halen we niet, maar door het extra jaar respijt is dat op dit moment nog geen probleem. Er zijn inmiddels afspraken gemaakt met de leverancier, maar die is op zijn beurt ook weer afhankelijk van toeleveranciers.

Doordat we de werkzaamheden uitsmeren over een langere periode, gebruiken we een deel van het budget voor 2022 niet. In de voortgangsrapportage is dit al aangegeven. Er is een verschuiving van het benodigde budget naar 2023 en later. Van de gedane bestellingen krijgen we zo nu en dan wat geleverd, een groot deel pas in 2023. Voor alle duidelijkheid: dit betreft bestellingen, en dus uitgestelde betalingen. Voor een deel van het budget (€ 200.000) wordt aan het algemeen bestuur gevraagd om dit te bestemmen in een bestemmingsreserve .

### Wat wilden we bereiken?

#### Areaal op orde en inzichtelijk maken: Woudagemaal fossielvrij

In ons coalitieakkoord staat dat het Woudagemaal vanaf 2023 fossielvrij is. In 2022 starten we met pilots waarin we kijken naar het verduurzamen van de brandstof voor het gemaal.

### Wat hebben we daar voor gedaan?

In 2022 treffen we de voorbereidingen om het Woudagemaal vanaf 2023 op een fossielvrije brandstof te laten opereren.

#### Voortgang maatregel ■

In 2022 is twee keer HVO-100 aangeschaft als brandstof voor het Woudagemaal. De hogere kosten zijn gedekt uit eenmalige meevallers. Voor een structurele dekking van de hogere kosten voor fossielvrije brandstof is een ruimtevrager voor de komende kaderbrief opgesteld ter hoogte van € 160.000.

### Wat wilden we bereiken?

#### Doorontwikkelen inzicht kosten: Planmatig onderhoud sifons

In ons beheergebied bevinden zich circa 800 sifons. Een sifon is een bijzondere vorm van een duiker die zorgt voor een doorgaande verbinding tussen watergangen. Sifons zijn nodig in het watersysteem om peilen te handhaven. Veel sifons zijn in de jaren '70 en '80 aangelegd en hebben een gemiddelde levensduur van 50 jaar. De kans op falende sifons wordt de komende jaren steeds groter. Bij een deel van de sifons heeft falen aanzienlijke gevolgen voor de omgeving en is herstellen lastig. In onze begroting is op dit moment geen specifiek budget opgenomen voor het vervangen van sifons. Om te kunnen sturen op kosten, prestaties en risico's is inzicht in de staat van onderhoud cruciaal. Van sifons is dit inzicht op dit moment niet volledig.

### Wat hebben we daar voor gedaan?

Opstellen plan van aanpak vervanging en onderhoud sifons.

#### Voortgang maatregel ■

Het areaal sifons is geactualiseerd en de verkenning voor de uitvoering van de inspecties is gereed. Uitgebreide inspecties zijn kostbaar. In 2023 doen we eerst op kleine schaal ervaring op; in het verlengde hiervan ligt het vormgeven van de risico-inschatting. De opdracht loopt door in 2023.

## Wat wilden we bereiken?

### Klimaatmitigatie: Standaardisatie assets en assetonderdelen

Standaardisatie en het vaststellen van standaarden draagt bij aan efficiënt beheer en onderhoud van de assets en helpt bij het maken van afwegingen tussen duurzaamheid, kosten en levensduur. We hebben de afgelopen jaren flinke stappen gezet op het gebied van standaardisatie. Voor kunstwerken zitten honderden standaarden en uitgangspunten nu vaak 'verstopt' in bestekken. Dit aantal brengen we terug. De standaarden die overblijven zijn toegankelijk voor de organisatie. Er zijn assetgroepen ingesteld en we werken met een Standaardisatie & Innovatie commissie. Voor primaire keringen en voor kunstwerken zijn diverse standaarden vastgesteld. Ook voor waterlopen hebben we een begin gemaakt. De komende jaren gaan we hiermee door. Standaardisatie is gericht op:

- uniforme standaard van objecten met duidelijke keuzemogelijkheden en opties;
- opzetten van de organisatie om mutaties in de standaarden te borgen;
- bijdragen aan energieneutraal Wetterskip Fryslân;
- goede toegankelijkheid van standaarden voor iedereen.

## Wat hebben we daar voor gedaan?

**Alle assetgroepen hebben minimaal 5 standaarden vastgesteld volgens de vastgestelde opzet.**

### Voortgang maatregel

Alle assetgroepen leveren conform afspraak vijf standaarden op en werken door aan verdere uitbreiding van standaarden.

Met standaarden willen we een bijdrage leveren aan de organisatiedoelen. Bij de vaststelling van standaarden besteden we onder andere aandacht aan de gehele levenscyclus van een asset, zowel met betrekking tot de kosten als ten aanzien van doelstellingen voor klimaatmitigatie- milieu (CO-2 reductie) en biodiversiteit.

## Wat wilden we bereiken?

### Optimaliseren data: Kunstwerken en waterlopen

Ook kunstwerken en waterlopen maken deel uit van onze legger. Onder kunstwerken en waterlopen vallen alle waterstaatswerken in ons beheergebied. Op dit moment ontbreken in de legger nog de zogenoemde 'KRW-assets'. Dit zijn voorzieningen die zijn aangelegd om de waterkwaliteit te verbeteren. In 2022 werken we deze achterstand weg zodat de legger klopt met de feitelijke situatie en wij ons bronhouderschap invullen. De overige onderdelen die vallen onder kunstwerken en waterlopen zijn veelal wel in beeld. Hiervoor is dataoptimalisatie een continu proces.

## Wat hebben we daar voor gedaan?

**Opnemen van de KRW-assets in de legger.**

### Voortgang maatregel

Het areaal aan natuurvriendelijke assets (nva's) is nu als legger-object in een GIS-database vastgelegd. De leggerprocedure volgt - conform planning - in 2023.



## Wat wilden we bereiken?

### Optimaliseren data: Legger en beheerregister

De nieuwe Omgevingswet vraagt van ons dat we de legger continu actueel houden. In het project legger en beheerregister maken we daarom de overstap naar realtime data. Om tot een continue verwerkingsstroom te komen, beoordelen we per proces welke data nodig zijn. We checken de processen en passen ze waar nodig aan. Het borgen in de organisatie vraagt om afstemming in de keten en een cultuur waarin iedereen binnen Wetterskip Fryslân verantwoordelijkheid neemt voor de aanlevering van juiste data en gegevens. In 2022 hebben we deze nieuwe processen ingevoerd en houden we de legger continu actueel. Dan ronden we ook de initiële leggervaststelling af. Vanaf dat moment wordt er conform de vastgelegde processen gewerkt zodat er een continue dataverwerkingsstroom richting de continue legger is. Er lopen verschillende projecten en programma's rondom realtime data, zoals zaakgericht werken, de Omgevingswet en Digitale transformatie. Al deze projecten en programma's raken diverse processen binnen de organisatie. Dit vraagt om integrale afstemming.

## Wat hebben we daar voor gedaan?

**Initiële vastlegging afgerond en er wordt gewerkt conform de nieuwe processen rondom de continue legger.**

### Voortgang maatregel ■

De legger en de bijbehorende antwoordnota zijn in december 2022 door het dagelijks bestuur vastgesteld. Daarmee is de initiële leggervaststelling afgerond. De procesafspraken voor de aanleverende processen (vergunningen, projecten en overige wijzigingen) zijn in een vergevorderd stadium en worden stap voor stap geïmplementeerd om de continue legger mogelijk te maken. Tegelijkertijd blijven we verbeteringen doorvoeren in het proces n.a.v. de monitoring. Voor 2023 staan verschillende werkzaamheden op de planning om de doorgevoerde wijzigingen te borgen en in beheer te nemen en de procesafspraken verder door te ontwikkelen.

## Wat wilden we bereiken?

### Optimaliseren data: stedelijk water

Stedelijk water gaat onderdeel uitmaken van onze legger. Dat is op dit moment nog niet het geval. Bij stedelijk water gaat het om alle waterstaatswerken in stedelijk gebied. Met de gemeenten zijn afspraken gemaakt over het overnemen van het onderhoud van de wateren en de kunstwerken in het bebouwd gebied. De afspraken over de onderhoudsplicht, de normering en de dimensionering van de waterhuishoudkundige objecten nemen we op in de legger. Voor het onderhoud dat gemeenten zelf uitvoeren, krijgen ze een financiële vergoeding. De informatie die nodig is voor het onderhoud van het stedelijk water, nemen we in het beheerregister op.

## Wat hebben we daar voor gedaan?

**Opstellen beleidsregels voor het stedelijk gebied.**

### Voortgang maatregel ■

De concept beleidsregels voor de integrale legger voor stedelijk water zijn begin 2023 in het dagelijks bestuur behandeld en worden daarna met de gemeenten besproken.

**Beoordelen welke gegevens in de werkprocessen (aanvullend) nodig zijn conform de methoden en techniek van realtime data.**

#### **Voortgang maatregel** ■

Nadat de beleidsregels zijn vastgesteld (eind 2023) kan bepaald worden welke gegevens in de werkprocessen aanvullend nodig zijn conform de technieken van realtime data.

**Herinrichten van de werkprocessen voor actuele data.**

#### **Voortgang maatregel** ■

Het herinrichten van de werkprocessen bij Wetterskip Fryslân en de gemeenten komt tot stand in 2024 en volgende jaren. Het doel is om de ontbrekende data aan te vullen en de gegevens daarna actueel te houden.

### **Wat wilden we bereiken?**

#### **Optimaliseren data: waterkeringen**

Voor de primaire en secundaire keringen gaan we de data op orde brengen. Daarmee voldoen we aan onze wettelijke zorgplicht. In 2021 zijn we begonnen met de onderdelen inspecteren en beoordelen. In 2023 ronden we deze onderdelen af. Het aanvullen van ontbrekende gegevens volgt later bijvoorbeeld met gegevens uit reguliere inspecties. In 2023 willen we ook de data van de regionale en lokale waterkeringen op orde brengen. Hiermee verbeteren we de interne werkprocessen.

### **Wat hebben we daar voor gedaan?**

**Afronden onderdelen inspecteren en beoordelen als dit nodig is.**

#### **Voortgang maatregel** ■

Er zijn stappen gezet, maar er is vertraging, veroorzaakt door langdurige ziekte bij medewerkers. Ook waren er veel werkzaamheden op het gebied van real time data, waarvoor telkens een beroep gedaan werd op dezelfde medewerkers en de capaciteit is niet toereikend.

**Legger voor primaire en secundaire keringen voldoet aan zorgplicht.**

#### **Voortgang maatregel** ■

Voor het onderdeel het toevoegen van dwarsprofielen van de kering aan de legger, wordt nog gewerkt aan een oplossing voor de toegankelijkheid en beveiliging van gegevens in 2023.

### **Wat wilden we bereiken?**

#### **Verbeteren proces beheer & onderhoud rwzi's**

Resultaten van inspecties op rwzi's zijn slechts beperkt en niet-uniform vastgelegd. Dit maakt het plannen en prioriteren van inspecties en onderhoud lastig. Dit willen we verbeteren door een meer uniforme aanpak van assetbeheer te introduceren. Met een goed gebruik van het onderhoudsmanagementsysteem kunnen we een betere afweging maken tussen kosten en bedrijfszekerheid.

## Wat hebben we daar voor gedaan?

Alle onderhoudsmedewerkers werken met het onderhoudsmanagementsysteem.

### Voortgang maatregel ■

Er is gewerkt aan een optimalisatieslag betreffende het preventief onderhoud (po's). Zo zijn onder meer de po's voor de dompelpompen op de rwzi's aangepast, zodat we op uniforme wijze werken. Ook zijn er afspraken gemaakt rondom de opvolging (vervolgbonnen) voor de po's die op de nieuwe wijze zijn ingericht.

## Wat heeft het gekost?

bedragen x € 1.000

Assetmanagement	Jaarrekening 2022	Gewijzigde begroting	Oorspronkelijke begroting	Vershil	Gewijzigde begroting - Jaarrekening 2022
	3.141	3.175	3.146		34
<b>Eindtotaal</b>	<b>3.141</b>	<b>3.175</b>	<b>3.146</b>		<b>34</b>

## Toelichting op Wat heeft het gekost?

### Procesautomatisering € 300.000 voordelig (incidenteel)

Digitalisering van de assets en informatiebeveiliging vragen veel kennis van procesautomatisering / elektrotechniek. De invulling van vacatures en ook inhuur voor functies op het gebied van procesautomatisering verliep moeizaam, omdat deze kennis op de arbeidsmarkt schaars is. Daardoor zijn de personeelskosten lager uitgevallen, zoals ook in Prognose 2022-III aangekondigd.

### Verschuiving over opgaven € 300.000 nadelig (incidenteel)

Bij enkele opgaven komt een afwijking 'verschuiving over opgaven' voor. Bij het opstellen van de begroting wordt de capaciteitsinzet op basis van ervaring gealloceerd bij de verschillende activiteiten en programma's. Daarnaast worden budgetten toegewezen aan opgave bedrijfsvoering waarvan, bij het uitvoeren van de begroting, nog niet duidelijk is waar de kosten terechtkomen (bijvoorbeeld voor de taakstellingen, inzet flexpool, IKB opname, et cetera). Het gevolg is dat de inzet van capaciteit naar de programma's anders is dan begroot. Er is dan ook sprake van een verschuiving van capaciteit over de verschillende programma's. Het totaal aan netto personeelslasten wijzigt door deze verschuiving niet.

## Opgave Bedrijfsvoering

### Portefeuillehouder(s)

Luzette Kroon, Bé de Winter

### Beleidsvelden

- Bestuur en externe communicatie
- Heffing en invordering
- Planvorming

### Doel van de opgave

Onze organisatie verandert voortdurend. Logisch, de wereld om ons heen staat niet stil en we bewegen mee. De opgave bedrijfsvoering is een van de zes opgaven; met de andere vijf opgaven werken we samen aan de realisatie van onze kerntaken Veilig, Voldoende en Schoon.

### Opgavedoelstelling

Met de opgave bedrijfsvoering willen we duidelijk maken waar we als organisatie voor staan en wat we doen tegen welke kosten. Daarop willen we ook aanspreekbaar zijn. Belangrijk daarbij is om in ons werk aan te sluiten bij verwachtingen vanuit de samenleving. Dat vraagt om een andere manier van samenwerken: van buiten naar binnen. Door iedere opgave centraal te zetten, houden we focus op het resultaat en aansluiting bij de maatschappelijke opgave. We zetten in op voortdurend verbeteren. We maken helder wie opdrachtgever is en wie opdrachtnemer. Onder het motto: H2O (Helder, Samen en Ontwikkelen) investeren we in elkaar en in goed samenwerken. Ook met andere overheden. We denken en werken gebiedsgericht. We werken steeds slimmer; onder andere door te digitaliseren. We slagen erin om onze interne en externe dienstverlening continu te verbeteren. Met deze manier van werken geven we resultaatgericht en efficiënt werken een extra impuls.

In de doelenboom van bedrijfsvoering geven we invulling aan de ondersteunende functie van de organisatie, waarbij de tactische doelen zijn gebaseerd op wie we als modern waterschap willen zijn. De indicatoren zijn een weergave van onderdelen uit bestaande benchmarks (Waves en Venster voor Bedrijfsvoering) waarmee we de prestaties op een gestandaardiseerde wijze weergeven en daarmee kunnen vergelijken met andere publieke organisaties. De inspanningen zijn gerelateerd aan de maatregelen in deze begroting.

### Trends en ontwikkelingen (op hoofdlijnen)

In 2022 hebben we inzet gepleegd op bovenstaande doelen o.a. door als werkgever te investeren in onze medewerkers. We boden een uitdagende en motiverende werkomgeving met voldoende mogelijkheden voor scholing en training. In 2022 zijn alle vakgroepen erin geslaagd om een Strategisch Personeelsplan (SPP) te maken. Een SPP is een belangrijk hulpmiddel bij het afstemmen van het personeelsbestand op de huidige en toekomstige behoefte en het creëren van een aantrekkelijk werkgeverschap. We merken overigens wel dat door het krappere aanbod van het personeelsaanbod het steeds moeilijker wordt om specifieke vacatures (met name technisch en ICT) ingevuld te krijgen. Eén van de gevolgen daarvan is dat de werkdruk op veel plekken hoog is, hetgeen hoogstwaarschijnlijk ook een belangrijke oorzaak is van het gestegen ziekteverzuim. De gemiddelde leeftijd van de medewerkers bij Wetterskip Fryslân is hoog. Uitstroom vanwege pensionering levert het risico op dat kennis en ervaring verdwijnt. Het aantrekken en binden van jong talent is in de breedte ondanks de uitdagende arbeidsmarkt het afgelopen jaar redelijk goed gelukt en zal de komende jaren erg belangrijk blijven.

In 2022 zijn ook weer stappen gezet in het kader van de digitale transformatie. Tevens is een concernbrede visie op informatiemanagement (I.M. 3.0) door de directie vastgesteld.

Als gevolg van de doorontwikkeling van de organisatie (WF 3.0) is er, zoals ook vermeld in de jaarrapportage 2021, een start gemaakt met de samenvoeging van Concerncontrol, financiën en inkoop tot de vakgroep CFI met als doel om hierdoor op een efficiëntere manier de interne en externe (financiële) informatie- en verantwoordingsvoorziening te kunnen verzorgen. Verder wordt de introductie van een nieuw financieel pakket voorbereid. Afscheid nemen van het huidige financiële pakket is noodzakelijk omdat de leverancier van het huidige pakket heeft aangekondigd dat dit pakket niet meer onderhouden gaat worden.

Voor de verbetering van de dienstverlening is in 2022 een nieuw zaakstelsel geïntroduceerd. Dit heeft zowel de dienstverlening aan degene die een beroep doet op onze diensten, zoals bijvoorbeeld vergunningaanvragers, als het interne behandelproces aanmerkelijk verbeterd.

Ook op het gebied van de Informatieveiligheid en AVG zijn stappen gezet. Uit een vergelijking met andere waterschappen is overigens gebleken dat wij het erg goed doen op deze onderdelen.

## Financiën

Een gezond en toekomstbestendig financieel beleid en een betaalbaar waterschap. Dat is een belangrijke ambitie in ons coalitieakkoord. In aanloop naar de Kaderbrief 2022-2026 is er een intensief traject met het algemeen bestuur doorlopen. Uitgangspunt daarbij was dat er met ingang van 2023 sprake is en blijft van een sluitende begroting. Er komen een groot aantal ontwikkelingen op ons af die impact hebben op de financiën van het waterschap. Om een betaalbaar waterschap te blijven heeft het bestuur keuzes gemaakt hoe om te gaan met deze ontwikkelingen. Een aantal keuzes hebben vooral effect op de lange termijn en maken we in aanloop naar de volgende kaderbrief voor de periode 2023-2027. Hierbij gaat het bijvoorbeeld over onze schuldpositie en het minimumniveau van het weerstandsvermogen.

### Wat wilden we bereiken?

**We gaan aan de slag met het optimaliseren van de P&C cyclus en haar producten.**

- We realiseren onze opgaven en prestaties binnen de afgesproken kaders van onze begroting.
- We willen, ook in dit proces, meer toe naar digitalisering en maken een start met het opnieuw inrichten van de systemen om toekomstbestendig stuur- en verantwoordingsinformatie te kunnen genereren.

### Wat hebben we daar voor gedaan?

**Evalueren van P&C processen.**

**Voortgang maatregel** ■

In 2022 zijn de laatste aanpassingen in de voortgangsrapportages doorgevoerd welke door de werkgroep met leden van het algemeen bestuur zijn voorgesteld. In de tweede voortgangsrapportage 2022 is als bijlage in de vorm van een rapportage bij de voortgangsrapportage voor grote projecten opgeleverd.

**Gebruik maken van een applicatie die ondersteunt bij het tot stand brengen van de P&C producten.**

**Voortgang maatregel** ■

In 2022 zijn we begonnen het kadernota proces via een softwarepakket te faciliteren. Uit de evaluatie bleek dat dit pakket niet voldeed aan de verwachting. Dit leidde tot de keuze van voor nieuwe applicatie die beter past in onze digitale infrastructuur en voor een meer optimale en efficiënte totstandkoming van de P&C producten leidt. Deze nieuwe applicatie is inmiddels geïmplementeerd.

**We starten met het opnieuw inrichten en vereenvoudigen van de financiële administratie.**

### **Voortgang maatregel**

In het voorjaar van 2021 zijn we gestart met het project financiële informatie voorziening 3.0, dat ervoor moet zorgen dat we met ingang van het boekjaar 2024 de beschikking hebben over een nieuwe financiële applicatie. Dit is omdat de huidige financiële applicatie Decade dan 'end of life' is. Tevens willen we ook de financiële administratie vereenvoudigen, zodat het sturen en verantwoorden voldoet aan de huidige wensen van de eindgebruikers en dat het ook als bronsysteem kan fungeren voor het datawarehouse. De projectorganisatie die in het voorjaar van 2021 is gestart, is in 2022 vooral bezig geweest met het opstellen van het programma van eisen, de pakketselectie en kaders voor de inrichting. Dit resulteerde eind december 2022 in een definitieve keuze. Dit pakket zal een aantal van onze huidige applicaties gaan vervangen.

## **Informatievoorziening**

We bereiden ons voor op een meer toekomstbestendige manier van werken. Daarin spelen data en daarop gebaseerde informatie een prominente rol in sturing en besluitvorming. Daarvoor is ook een andere informatievoorziening nodig, die bijvoorbeeld is gebaseerd op gebied, deelsysteem of asset.

Doelen zijn:

- het bestuur, directie en management beter te faciliteren om besluiten te kunnen nemen en te verantwoorden;
- beter te kunnen inspelen op actualiteiten en ontwikkelingen in het gebied;
- meer aanbod van (wettelijke) integrale informatie over de opgaven maar ook over thema's als: KRW, streekagenda et cetera.

### **Wat wilden we bereiken?**

#### **Inrichten van integrale en doelgerichte informatievoorziening**

We willen integrale en doelgerichte informatievoorziening inrichten, zodat deze bruikbaar is voor afnemers binnen en buiten de organisatie en voldoet aan wetgeving. Hierbij is het van belang dat de organisatie processen heeft ingericht en aansluit bij (landelijke) standaarden.

### **Wat hebben we daar voor gedaan?**

**Inrichten van een aantal dynamische en interactieve dashboards en rapportages voor onze assets en de bedrijfsvoering.**

### **Voortgang maatregel**

We zetten stappen om onze informatievoorziening naar een hoger niveau te brengen. Hiervoor is het conceptueel model ordeningsprincipe uitgewerkt.

We zijn inmiddels zover dat we kunnen beginnen met het vertalen van het concept naar de praktijk, met als eerste focus het financieel perspectief (vervanging financieel pakket). In de aankomende jaren gaan we dit ook vertalen naar de (her)inrichting van de overige bronsystemen: onderhoudsmanagementsysteem, geo-informatie en zaakstelsel.

Daarnaast wordt het datawarehouse verder ontwikkeld (de plek waar onze data en in de toekomst ook open data integraal bij elkaar komen) en hebben we eerste inrichtingen gemaakt als het gaat om onder andere inzicht geven door middel van dashboards in de waterkwaliteit.

Als alle bronsystemen zijn ingericht volgens het ordeningsprincipe en waar nodig ontsloten in het datawarehouse, draagt dit bij aan het versterken van onze informatiepositie. We zijn daardoor beter in staat om onze waterschapstaken uit te voeren als het gaat om:

- integraal te sturen
- gebiedsgericht informatie te ontsluiten
- integrale vraagstukken sneller te beantwoorden
- sneller te signaleren en hierop te handelen
- informatie te verstrekken aan externe stakeholders
- trends en scenario's te ontwikkelen
- meer inzicht in kosten, risico's en prestaties

## Inzetten slimme technologieën

Er komen steeds meer technologieën beschikbaar om sneller en gemakkelijker informatie te verzamelen. Hierbij kan worden gedacht aan sensoren die automatisch omgevingsvariabelen rapporteren of de inzet van drones om geografische informatie te verzamelen. We zien voordelen in dergelijke technologieën omdat het verzamelen van gegevens minder arbeidsintensief is en de mogelijkheid biedt om gegevens digitaal vast te leggen. Slimme technologieën bieden mogelijkheden om laagdrempelig meer gegevens te verzamelen. Door de toename van gegevens ontstaat ook de mogelijkheid om nieuwe analysetechnieken te gebruiken zoals kunstmatige intelligentie. Daarmee kunnen we het inzicht in het beheergebied vergroten, waar mogelijk werkprocessen optimaliseren en steeds efficiënter gaan werken.

## DEEP-programma

Als onderdeel van het DEEP 2-programma waar we aan deelnemen worden drie vraagstukken opgepakt. DEEP staat voor Data science & Engineering Expert Program: een eenjarig leerprogramma waar datascientists en engineers worden opgeleid voor het werk in de waterschapsector. Het programma is bedoeld voor startende talenten en technische collega's die al langere werkzaam zijn bij de waterschappen. Daarnaast biedt het programma een platform voor waterschappen om kennis en ervaringen te delen.

- Voorspellen toevoer naar boezem: met behulp van data science is er een nieuw voorspelmodel gemaakt die op basis van parameters een voorspelling doet voor de toevoer naar de boezem. Aan de hand van deze oplossing kan je naast het bestaande model een extra voorspelling doen. Het onderzoek krijgt een vervolg in 2023.
- Waternavel detectie: het detecteren van waternavel in een waterloop aan de hand van drone foto's waarbij gebruik wordt gemaakt van kunstmatige intelligentie/ remote sensing technieken. Aan de hand van deze oplossing kunnen exoten zoals de waternavel gedetecteerd en daarna gelokaliseerd worden. Hierdoor kan er een beter bestrijdingsplan worden gemaakt.
- KRW dashboard: elk jaar leveren alle waterschappen data aan die bestaan uit fysisch-chemische en biologische monitoringgegevens van oppervlaktewater-, grondwater- en bodemkwaliteit om deze te toetsen aan landelijke waterkwaliteitsnormen zoals de KRW. Uit de aquo-kit komen dan de nieuwste KRW-oordelen rollen voor onze 24 waterlichamen. Deze eindoordelen moeten inzichtelijk worden gemaakt middels een dashboard (ESRI/Dash Plotly), zodat per KRW lichaam inzichtelijk is wat de kwaliteit is. Het dashboard wordt verder uitgewerkt in 2023

### **Minor data science NHL Stenden Hogeschool**

Het doel van deze minor was het uitvoeren van een pilot-project door studenten om een complex vraagstuk met behulp van data science op te lossen bij Wetterskip Fryslân. Daarnaast droeg de minor ook bij in de samenwerking tussen NHL Stenden Hogeschool, CEW en ons, als het gaat om het delen van inzichten, kennis en ervaring. Het project wat de studenten hebben uitgevoerd is:

- inzicht creëren in wanneer de vissen zwemmen, waar ze heen gaan en waar dat door komt. Ze keken naar factoren als lokstromen en het veranderende tij. Waarom? De vispassage zorgt voor een overgang tussen zoet- en zoutwater. Vooral glasaaltjes profiteren hiervan. Ze kunnen zo makkelijker naar zoet water, om daar op te groeien tot paling. Door inzicht te krijgen in wanneer vissen door de vispassage gaan en waarom, kunnen we ons werk hier op aanpassen.

### **Wat wilden we bereiken?**

**Wij onderzoeken wat de mogelijkheden zijn om werkprocessen efficiënter in te richten en waar slimme technologieën bijdragen aan een verbeterd inzicht te creëren over ons beheergebied.**

Omdat de ontwikkelingen snel gaan en technologie veelvuldig in de markt beschikbaar komt, willen we waar mogelijk samenwerken met andere waterschappen en overheden. Op die manier worden de ontwikkelkosten verdeeld en tegelijkertijd wordt in gezamenlijkheid kennis verworven.

### **Wat hebben we daar voor gedaan?**

**Het gebruik van kunstmatige intelligentie bij de najaarsshow onderzoeken.**

#### **Voortgang maatregel**

We hebben in november 2022 een succesvolle pilot afgesloten samen met de rayonbeheerders. Het computermodel is in staat om sloten te detecteren die schoon of vies zijn. De pilot krijgt een vervolg in 2023.

**Het innovatieprogramma voor inzet van drones overdragen naar de lijnorganisatie ter ondersteuning en verbetering van onze werkprocessen.**

#### **Voortgang maatregel**

De overdracht van project naar de staande organisatie heeft plaatsgevonden. De functie van drone-coördinator is belegd in de organisatie.

**In samenwerking met HHNK onderzoeken of dronebeelden gebruikt kunnen worden om met behulp van kunstmatige intelligentie droogte scheuren te ontdekken.**

#### **Voortgang maatregel**

Hiervoor zijn door ons drone- beelden aangeleverd. De pilot krijgt vervolg in 2023.

**In het project data op orde onderzoeken of kunstmatige intelligentie ingezet kan worden om de data makkelijker en sneller op orde te brengen.**

#### **Voortgang maatregel**

Hiervoor is een computermodel gemaakt en dit krijgt vervolg in 2023.



**Een innovatievoorstel uitvoeren om met behulp van sensoren meer inzicht te krijgen in de invloeden van toerisme en de waterkwaliteit van de vaarwegen in de beheergebied(en) van Wetterskip Fryslân en Noorderzijlvest.**

### **Voortgang maatregel** ■

Er zijn sensoren geplaatst om data te verzamelen over de waterkwaliteit bij recreatie en vaargebieden. De pilot krijgt een vervolg in 2023.

## **Informatisering, informatiebeveiliging en privacy**

De afgelopen jaren is er veel veranderd. We zijn massaal thuis gaan werken, de wijze van communiceren is sterk veranderd en de afhankelijkheid van informatiesystemen is toegenomen. Dit heeft als gevolg dat de digitale transitie in een stroomversnelling is gebracht. De technische ontwikkelingen gaan snel en de daaraan gekoppelde eisen vanuit wetgeving en informatiebeveiliging worden steeds strenger. In deze snel veranderende digitale wereld willen we slagvaardig kunnen blijven. We willen slim samenwerken en zorgen voor een veilige stabiele werkplek waar medewerkers plaats- en tijd onafhankelijk hun werkzaamheden kunnen uitvoeren. De nieuwe manier van werken heeft gevolgen voor hoe we met applicaties en software omgaan. Deze (wereldwijde) ontwikkeling vraagt een totaal andere aanpak van het IT-landschap. Voor onze ict vraagt dit een ander type beheer en maatregelen in het kader van toenemende informatiebeveiligingsrisico's en steeds strenger wordende eisen vanuit wetgeving. Het geeft tegelijkertijd de kans om passende voorzieningen te treffen en waar mogelijk de diversiteit en complexiteit van ict-voorzieningen te verminderen. Specifiek is er aandacht voor de procesautomatisering om het functioneren van de geautomatiseerde assets veilig te stellen. Hierin wordt nauw samengewerkt met de andere waterschappen en Rijkswaterstaat. Als richtlijn voor de inrichting wordt de Baseline Informatiebeveiliging Overheid (BIO) gebruikt.

In 2022 hebben we ons it-landschap verder vereenvoudigd en gemoderniseerd. Waar we tot enkele jaren geleden vooral op ons eigen centrale computersysteem werkten willen we tegenwoordig online met elkaar samenwerken. Door deze ontwikkeling gaan we nieuwe en bestaande software in toenemende mate beschikbaar stellen via de clouddiensten. Hierbij ontstaat een verschuiving van investeringsgelden naar exploitatiegelden zoals aangegeven in de kaderbrief 2022-2026.

### **Beeld van afgelopen jaar**

Een aantal cruciale componenten in ons datacenter waren eind 2021 aan vervanging toe. De vervanging is eind 2022 ingezet echter zal de uitvoer in 2023 plaatsvinden. De reden hiervoor is tweeledig. Sinds de covid-19 pandemie is de productie van microchips teruggelopen. Hierdoor zijn de levertijden voor ict middelen sterk opgelopen. Omdat we begin 2022 een nieuwe aanbesteding hebben uitzet voor het inkopen van ict hardware hebben we gekozen om deze eerst de aanbesteding af te ronden en dan pas over te gaan tot bestellen. Dit laatste om overlap tussen leveranciers in verband met levertijden te voorkomen. De verschillende vervangingsprojecten zijn in 2022 gestart en zullen in 2023 ten uitvoer gebracht worden.

### **Baseline Informatiebeveiliging Overheid (BIO)**

Vanuit de BIO (baseline informatiebeveiliging overheid) wordt van waterschappen gevraagd dat de eigen it-omgeving gecontroleerd wordt op kwetsbaarheden en aanvallen van buitenaf. Om dit zelfstandig als waterschap in te regelen is een aanzienlijke uitbreiding van personele capaciteit nodig. We hebben in 2022 ingezet op een gezamenlijk SOC (Security Operations Center) om deze controlerende functie in te richten conform de wettelijke BIO richtlijn. Daarnaast zetten we in op een collectieve dienstverlening waarbij we in geval van calamiteiten expertise kunnen inschakelen.

## Wat wilden we bereiken?

### We werken toe naar een ander applicatie landschap gebaseerd op IT als dienstverlening.

Deze ontwikkeling ((hybrid) cloud ) ondersteunt de organisatie bij deze nieuwe vormen van samenwerking. Hierbij willen we het volgende bereiken:

- voorspelbare kosten;
- eenvoud van beheer;
- meer capaciteit voor het ontwikkelen van functionaliteit;
- sneller kunnen inspelen op veranderende behoeften;
- veilig IT-landschap.

## Wat hebben we daar voor gedaan?

### Het omzetten van applicaties naar Cloud voorzieningen.

#### Voortgang maatregel ■

In 2022 is onze nieuwe IM 3.0 visie vastgesteld. Deze geeft richting bij de selectie van nieuwe applicaties. Zo is ons nieuwe financiële pakket ook een cloud applicatie. Ook zijn we verder gestandaardiseerd op Microsoft waardoor we veiliger zijn en de omgeving minder complex hebben gemaakt. We zijn gestart met de implementatie van ons Datawarehouse. Dit nieuwe platform zorgt ervoor dat we de integrale vraagstukken waar wij mee te maken hebben, kunnen beantwoorden. De versimpeling van het IT landschap samen met de toepassing van cloudapplicaties vormt een basis voor de vervolgstappen in 2023.

### We tonen aan dat we voldoen aan de BIO-normen en de AVG.

#### Voortgang maatregel ■

Voor zowel Informatiebeveiliging als privacy zijn afspraken gemaakt met directie en bestuur over het volwassenheidsniveau dat wordt nagestreefd (niveau 4) alsmede de wijze waarop door de organisatie wordt gestuurd. Er is veel aandacht geweest voor het vergroten van het beveiligingsbewustzijn onder de medewerkers. Als onderdeel hiervan is een e-learning geselecteerd die begin 2023 bij medewerkers en bestuur wordt uitgerold.

Aan de kant van de techniek zijn er preventieve en detectieve maatregelen doorgevoerd om het IT-landschap veilig te houden. Het initiatief voor een gezamenlijk SOC (Security Operating Center) ten behoeve van de waterschappen is nog niet goed van de grond gekomen. Datzelfde geldt voor een gezamenlijk af te sluiten 'waakvlam-contract' dat recht geeft op ondersteuning bij een cyber-incident.

In 2022 is door de waterschappen gezamenlijk met Rijkswaterstaat een methode ontwikkeld t.b.v. de veiligheid van de assets en de procesautomatisering (de Cyber Security Implementatie Richtlijn). Binnen Wetterskip Fryslân zijn de eerste stappen gezet om de CSIR toe te passen. De focus hierbij ligt op de fysieke toegangsbeveiliging van de assets.

Er is een stuurgroep Informatieveiligheid die stuurt op de implementatie van de BIO (Baseline Informatiebeveiliging Overheid). In 2022 zijn nog niet alle maatregelen uit de BIO geïmplementeerd. Dit was wel de ambitie. Maatregelen ten behoeve van ict-uitwijk en de veiligheid van de procesautomatisering hebben hierbij prioriteit.

**We stellen en in-control statement op.**

#### **Voortgang maatregel** ■

Met ingang van 2025 geldt voor de waterschappen een nieuwe wijze van rechtmatigheidscontrole. In overleg met de Unie van Waterschappen zijn wij bezig om hiervoor richtlijnen en processen te ontwikkelen. Dit heeft in 2022 nog niet tot concrete producten geleid.

#### **Dienstverlening; KCC**

Het KCC is een overkoepelend hulpmiddel waarmee alle klantcontacten van onze organisatie, of dat nu mondeling, schriftelijk, telefonisch of digitaal is, worden afgehandeld.

#### **Wat wilden we bereiken?**

**We willen de organisatie fysiek en digitaal zo inrichten dat we snel en integraal kunnen reageren op een vraag van inwoners en bedrijven.**

Zoals in het coalitieakkoord, als ambitie, aangegeven gaan we werken met één systeem/loket waarin de dienstverlenende processen worden geïmplementeerd. Hiermee willen we maximaal inzetten op de digitale dienstverlening. We sluiten hiermee aan bij de ontwikkelingen ten aanzien van de Omgevingswet. De basis achter ons loket wordt gevormd door zaakgericht werken. Bij zaakgericht werken staat de vraag van de klant centraal. Persoonlijk contact en maatwerk bepalen de kwaliteit van onze dienstverlening. Als klant word je actief geïnformeerd over de voortgang en heb je inzicht in je dossier, de verwachte afhandeltermijn en heb je één vast aanspreekpunt.

#### **Wat hebben we daar voor gedaan?**

**Middels een o-meting meten we de klanttevredenheid van onze dienstverlenende processen.**

#### **Voortgang maatregel** ■

In 2022 is een onderzoek naar de reputatie van Wetterskip Fryslân uitgevoerd bij inwoners en bedrijven. De conclusie luidt dat ingezetenen tevreden zijn over de dienstverlening: Wetterskip Fryslân is goed bereikbaar, communiceert in begrijpelijke taal en neemt mensen serieus bij vragen en klachten. Alleen op 'snel en in één keer goed' valt nog te winnen. De uitkomsten van dit onderzoek dienen als nulmeting voor de verdere verbetering van onze dienstverlening.

**We gaan onze dienstverlening verbeteren op basis van feedback van onze klanten.**

#### **Voortgang maatregel** ■

In 2022 is een onderzoek naar de reputatie van Wetterskip Fryslân uitgevoerd bij inwoners en bedrijven. Daarnaast is in 2021 een onderzoek uitgevoerd naar de tevredenheid over de dienstverlening van vergunningverlening. De uitkomsten van beide onderzoeken worden gebruikt om onze dienstverlening verder te verbeteren.

**We starten met het opstellen van een Wetterskip Fryslân brede producten-dienstencatalogus voor onze dienstverlening.**

#### **Voortgang maatregel** ■

In 2022 is een start gemaakt met het opzetten van een kennisbank over de producten en diensten die het Wetterskip Fryslân biedt. Op basis van de inhoud van de kennisbank zal in 2023 een producten- en dienstencatalogus gemaakt worden.

**We gaan onze betrokken medewerkers opleiden en trainen in het zaakgericht werken.**

#### **Voortgang maatregel** ■

De medewerkers van de vakgroep dienstverlening hebben allemaal een opleiding gevolgd om de zaken en contacten zaakgericht af te kunnen handelen.

### **Het Waterschapshuis**

Het Waterschapshuis (hWh) is de regie- en uitvoeringsorganisatie voor de 21 waterschappen op het gebied van informatie- en communicatietechnologie. Het Waterschapshuis realiseert projecten in opdracht van de Unie van Waterschappen of van een specifiek waterschap. De sturing op de organisatie vindt plaats vanuit de opdrachtgeverstafel waar onze secretaris directeur aan deelneemt. De kaderstelling en de bewaking van de kaders vindt plaats in het algemeen bestuur van hWh waaraan onze dijkgraaf deelneemt.

### **Contractbeheer**

In 2022 zetten we ons verder in voor het behalen van collectief inkoopvoordeel van software en dienstverlening.

### **Leeromgeving**

Bij hWh is een leerlijn ontwikkeld om voor de waterschappen expertise te ontwikkelen bij Waterschappen. In 2022 hebben we meegedaan aan een leerprogramma voor nieuwe technologieën (DEEP).

### **Landelijke gegevens ontsluiting**

In het kader van het delen van ruimtelijke informatie op Europees niveau is in de Nederlandse wet de (Europese) INSPIRE-richtlijn opgenomen. Hiervoor moeten we gegevens beschikbaar stellen. Deze gegevens worden via hWh op één punt verzameld en gedeeld. In 2022 zetten we ons in om de eigen gegevenshuishouding verder te standaardiseren. Op basis hiervan kan informatie worden gedeeld met andere waterschappen.

### **Wat wilden we bereiken?**

**We willen ons richten op de activiteiten van het hWh met een duidelijke meerwaarde voor Wetterskip Fryslân.**

We richten ons op de activiteiten van het hWh met een duidelijke meerwaarde voor Wetterskip Fryslân. We dragen samen met andere waterschappen bij aan de ontwikkeling van hWh als aanbieder van dienstverlening (Shared Service Center). Ook blijven we hWh actief stimuleren in het organiseren van een voorspelbare bedrijfsvoering.

## Wat hebben we daar voor gedaan?

**Naast de lopende projecten nemen we deel aan de volgende nieuwe ontwikkelingen bij hWh.**

### Voortgang maatregel

In 2022 is het kenniscentrum verder ontwikkelt bij hWh. Dit kenniscentrum richt zich initieel op Microsoft producten. Wij hebben hier veelvuldig gebruik van gemaakt. Dit heeft geleid tot lagere implementatiekosten met een betere kwaliteit van inrichting wat zorgt voor een veilige en moderne werkplek.

Daarnaast is er deelgenomen aan een opleidingsprogramma voor nieuwe technologieën en is er een digitale leerlijn voor leidinggevendens geïmplementeerd.

hWh heeft de DAMO standaard doorontwikkeld waardoor de watersector eenvoudiger aan haar wettelijke verplichtingen kan voldoen.

In het kader van de stuurbaarheid van hWh is er gestart met het opstellen van een nieuwe strategienota met bijbehorend koersplan wat een verdere invulling geeft aan de stuurbaarheid.

## Maatregelen klimaatmitigatie bedrijfsvoering

In het hoofdstuk Strategie en Omgeving staat de vijfsporen-aanpak waarmee we in 2030 klimaatneutraal willen worden beschreven. Vanuit de bedrijfsvoering leveren we een bijdrage aan deze doelstelling.

## Wat wilden we bereiken?

### Fossielvrije mobiliteit

Wij gebruiken brandstof voor transport van zuiveringsslib, onderhoud van de watersystemen, zakelijk verkeer en woonwerk verkeer. Om in 2030 klimaatneutraal te zijn maken we dit de komende jaren stapsgewijs fossielvrij. In de tussentijd gebruiken wij blauwe diesel in plaats van fossiele diesel voor ons eigen materieel en wagenpark.

## Wat hebben we daar voor gedaan?

**In 2022 leveren we een uitvoeringsplan op om ons wagenpark en materieel in 2030 volledig elektrisch te hebben, inclusief de daarvoor benodigde laadinfrastructuur.**

### Voortgang maatregel

In 2022 is een uitvoeringsplan opgesteld om ons wagenpark uiterlijk in 2030 volledig elektrisch te maken. Eind 2022 is een onderzoek gestart naar de benodigde laadinfra en de bijbehorende kosten. Het rapport is in februari 2023 opgeleverd.

## Wat wilden we bereiken?

### Klimaatneutraal en circulair inkopen

Het inkopen van goederen, diensten en werken is een onderdeel van bedrijfsvoering. De keuzes die hierin worden gemaakt kunnen een belangrijke bijdrage leveren aan het verminderen van de uitstoot van broeikasgassen.

## Wat hebben we daar voor gedaan?

**We laten het dagelijks bestuur de uitgangspunten voor alle inkooptrajecten om CO<sub>2</sub>-uitstoot te beperken en circulariteit te bevorderen vaststellen.**

### Voortgang maatregel ■

Op basis van de vijfsporenaanpak uit de begroting 2022 heeft de organisatie het programma 'klimaatneutraal en circulair in 2030' opgesteld, zie hoofdstuk klimaatmitigatie. Op 24 januari 2023 heeft het dagelijks bestuur besloten om de uitgangspunten van het klimaatprogramma te hanteren voor al ons werk.

## Wat wilden we bereiken?

### Voldoen aan wet- en regelgeving (compliance)

Onder de naam 'baseline op orde' ten aanzien van het minimale ambitieniveau van onze digitale dienstverlening zijn in de Unie van Waterschappen afspraken gemaakt. Deze baseline wordt in de komende jaren volgens een groeipad gerealiseerd. De wet- en regelgeving is medebepalend wat er minimaal moet gebeuren. Het actief openbaar maken van nader benoemde documenten -op basis van de nog in werking te treden Wet open overheid (Woo)- is één van die afspraken. De Woo moet ervoor zorgen dat overheidsinformatie beter vindbaar, uitwisselbaar, eenvoudig te ontsluiten en goed te archiveren is. De wet is 1 juli 2022 in werking getreden. Als Wetterskip Fryslân willen we een betrouwbare en toegankelijk waterschap zijn en voldoen aan de bovenstaande wet en regelgeving.

## Wat hebben we daar voor gedaan?

**Het programma baseline op orde zorgt ervoor dat we als Wetterskip Fryslân voldoen aan de wettelijke verplichtingen met als doel onze dienstverlening verder te verbeteren.**

### Voortgang maatregel ■

In 2022 zijn we gestart met het invoeren van de Woo. We verbeteren onze dienstverlening door het actief openbaar maken van de voorgeschreven informatiecategorieën. In 2023 willen we dat voor vier informatiecategorieën uit de wet gereed hebben, waaronder vergaderstukken, convenanten en Woo-verzoeken.

Ten aanzien van de gehele Baseline Basis op Orde, heeft er een inventarisatie plaatsgevonden op de verschillende onderwerpen uit de baseline. Op deze onderwerpen wordt afzonderlijk gestuurd, er is dus geen sprake van een overkoepelend programma. Rapportage over de onderwerpen vindt plaats aan de verschillende opdrachtgevers binnen de organisatie. Een voorbeeld hiervan is de invoering van Digi-d en E-herkenning, dat is uitgevoerd door het Projectteam Zaakgericht Werken.

## Fryske flekspool

### Wat wilden we bereiken?

#### Oprichten Fryske Flexpool

Vier organisaties hebben de afgelopen twee jaar intensief gewerkt aan een nieuwe vorm van samenwerking op personeel vlak. De gemeente Leeuwarden, de gemeente Súdwest-Fryslân, de provincie Fryslân en Wetterskip Fryslân hebben verschillende vormen van samenwerking onderzocht. De gekozen vorm is het oprichten van een Fryske Flexpool (FFP). Bovengenoemde partners formeren een pool van gekwalificeerde medewerkers, die binnen hun eigen organisatie ervaring hebben met het ontwikkelen en/of uitvoeren van multidisciplinaire initiatieven, programma's en/of projecten in een complexe omgeving. Deze kennis en ervaring kunnen ze inzetten bij andere partners.

### Wat hebben we daar voor gedaan?

#### Organisatorische inbedding van de Fryske Flexpool

#### Voortgang maatregel

Het werven van twee medewerkers die vanuit onze organisatie beschikbaar worden gesteld aan de Fryske Flexpool. Daarnaast schakelen we de Fryske Flexpool in bij bemensingsvraagstukken voor programma's en/of projecten. Middels een externe wervingsprocedure eind 2022 vanuit de Fryske Flexpool zijn er medewerkers geworven waarvan er twee in 2023 bij ons op de loonlijst komen en beschikbaar worden gesteld aan de Fryske Flexpool. Pas nadat er medewerkers beschikbaar zijn (2023) kunnen wij diensten afnemen van de Fryske Flexpool.

## Grienskip

Met het oprichten van Grienskip - een samenwerkingsverband tussen Wetterskip Fryslân, Caparis en Empatec - bieden we mensen met afstand tot de arbeidsmarkt kansen op de arbeidsmarkt op basis van leren door te doen.

### Wat wilden we bereiken?

#### Invulling geven aan onze maatschappelijke verantwoordelijkheid en de participatiewet.

Met Grienskip geven we mensen met achterstand op de arbeidsmarkt een kans om te werken en leren. In 2022 hebben de medewerkers van Grienskip het groenonderhoud op onze waterschapsassets uitgevoerd. Daarnaast hebben gemiddeld tien personen met ons leer/werk bedrijf kennis en ervaring opgedaan. Vanuit het leer/werk bedrijf zijn vier medewerkers doorgestroomd naar een reguliere baan in het bedrijfsleven.

### Wat hebben we daar voor gedaan?

**We zetten met Grienskip een volgende stap door een erkend leerwerkbedrijf te worden en gaan zorgen dat we aan de daar gestelde voorwaarden voldoen.**

#### Voortgang maatregel

Zorgvuldigheid in het proces van samenwerking en het meenemen van de betreffende mensen is bepalend voor het tempo. Indien nodig zal meer tijd dan alleen 2022 genomen worden.

## Informatiesysteem laboratorium

Een modern laboratorium kan geen dag functioneren zonder LIMS (Laboratorium Informatie Management Systeem). Met behulp van het LIMS wordt informatie vastgelegd en ontsloten over klanten, projecten, opdrachten, monsterpunten, monsterroutes, monsters, testen, planningen, audits, tarieven, controlemonsters, voorraden, e.d. Het huidige LIMS van het waterschap is nu een maatwerk oplossing die al jaren niet meer wordt ondersteund door de leverancier en waar vanaf 1 januari 2022 ook geen enkel ander laboratorium meer mee werkt. Daarmee is de continuïteit van de bedrijfsvoering kwetsbaar en vervanging moet in gang worden gezet. Wij kunnen nu aansluiten om samen met de andere waterschapslaboratoria een nieuw LIMS uit te kiezen en te implementeren, met als doel om vanaf 2024 met de vervanging van het huidige LIMS te starten. Het invoeren van de nieuwe applicatie zal naar verwachting ongeveer vier jaar aan doorlooptijd vragen. Gezien de hoge investeringen laten we parallel aan het vervangingstraject onderzoeken we of het huidige LIMS langer kan worden gebruikt, als alternatief om daarmee mogelijke kosten te besparen.

### Wat wilden we bereiken?

**Een keuze maken of het gebruik van het huidige LIMS verantwoord kan worden verlengd.**

In 2022 hebben we een keuze gemaakt of het gebruik van het huidige LIMS verantwoord kan worden verlengd, of dat het vervangingstraject in gang moet worden gezet, zodat continuïteit van het laboratorium blijft gewaarborgd.

### Wat hebben we daar voor gedaan?

**Uitvoeren onderzoek verlenging gebruik huidige LIMS met besluitvorming in dagelijks bestuur, over wel/niet vervangen.**

#### **Voortgang maatregel** ■

Intern onderzoek, uitgevoerd door IM-ICT, heeft geconcludeerd dat we het vervangen van het LIMS niet moeten uitstellen en zoals gepland in 2023 moeten starten met de vervanging van het LIMS. Belangrijkste redenen zijn de leeftijd van het LIMS, geen ondersteuning meer van de leverancier, het niet meer passen van het huidige LIMS in de ICT infrastructuur en de kwetsbaarheid omdat we nog de enige gebruiker van dit LIMS zijn.

Een samenwerkingsovereenkomst voor implementatie en beheer van een nieuw LIMS met Waterlaboratorium Noord (WLN) wordt in de tweede helft van 2023 opgesteld met de intentie om voor hetzelfde LIMS te kiezen als WLN heeft gekozen. Definitieve besluitvorming over welk LIMS zal worden aangeschaft hangt mede af van de ervaringen van WLN na 1 januari 2023, de datum waarop WLN de definitieve overstap maakt voor het door hen gekozen LIMS.

**Uitvoering geven aan het genomen besluit.**

#### **Voortgang maatregel** ■

Eind 2022 is de samenwerkingsovereenkomst voor implementatie en beheer van een nieuw LIMS met Waterlaboratorium Noord (WLN) opgesteld. Deze overeenkomst is begin 2023 ondertekend.



## Wat heeft het gekost?

bedragen x € 1.000

Bedrijfsvoering	Jaarrekening 2022	Gewijzigde begroting	Oorspronkelijke begroting	Vershil Gewijzigde begroting - Jaarrekening 2022
	12.145	14.613	17.301	2.468
<b>Eindtotaal</b>	<b>12.145</b>	<b>14.613</b>	<b>17.301</b>	<b>2.468</b>

## Toelichting op Wat heeft het gekost?

### Verschuiving over opgaven € 1.100.000 nadelig (incidenteel)

Bij enkele opgaven komt een afwijking 'verschuiving over opgaven' voor. Bij het opstellen van de begroting wordt de capaciteitsinzet op basis van ervaring gealloceerd bij de verschillende activiteiten en programma's. Daarnaast worden budgetten toegewezen aan opgave bedrijfsvoering waarvan, bij het uitvoeren van de begroting, nog niet duidelijk is waar de kosten terechtkomen (bijvoorbeeld voor de taakstellingen, inzet flexpool, IKB opname, et cetera). Het gevolg is dat de inzet van capaciteit naar de programma's anders is dan begroot. Er is dan ook sprake van een verschuiving van capaciteit over de verschillende programma's. Het totaal aan netto personeelslasten wijzigt door deze verschuiving niet.

### Voorziening pensioenen € 850.000 voordelig (incidenteel)

Jaarlijks bepalen wij de hoogte van de voorziening voor de pensioenen van onze huidige en oud leden van het dagelijks bestuur. Als gevolg van de toenemen de rente kan een deel van de voorziening vrijvallen.

### ICT middelen € 600.000 voordelig (incidenteel)

De kosten voor het beheer en implementatie van ICT middelen zijn in 2022 minder geweest dan begroot. Deze onderschrijding is incidenteel en heeft vooral betrekking op vertraging in de implementatie van nieuwe systemen.

### Lagere afschrijvingslasten € 400.000 voordelig (incidenteel)

De afschrijvingslasten voor ICT goederen is lager dan begroot. Als gevolg van gewijzigde regelgeving is het niet meer mogelijk om software die aangeschaft wordt als cloud-oplossing, te activeren. Dit effect is in de vorige begroting reeds verwerkt in de investeringskredieten. De afschrijvingslasten zijn hier nog niet voldoende op gecorrigeerd. Wij hebben deze wijziging doorvertaald naar de toekomstige begrotingen.

### Hogere opbrengst verkoop grond € 300.000 voordelig (incidenteel)

De daadwerkelijke verkoopopbrengsten waren in 2022 nog € 300.000 hoger dan wij in de voortgangsrapportage II hebben aangegeven.

### Bijdrage NBK € 225.000 voordelig (incidenteel)

De exploitatiekosten voor het NBK zijn lager uitgevallen dan begroot. Dit levert een voordeel op in de jaarrekening.

### Incidentele baten € 246.000 voordelig (incidenteel)

Wij hebben in 2022 een verschillende incidentele baten ontvangen, die niet allemaal in de begroting waren voorzien. Dit is een incidenteel voordeel.

### Inzet externen en consultancy € 650.000 voordelig (incidenteel)

Om verschillende redenen hebben wij niet het volledige budget voor externe inhuur en consultancy benut. Door de gespannen arbeidsmarkt is het niet altijd gelukt om de juiste mens op de juiste plek te vinden. Daarnaast hebben wij niet al het consultancybudget nodig gehad in 2022. Wij aan voor de huidige en nieuwe begroting bezien of de huidige budgetten aangepast moeten of kunnen worden.

### Personeelskosten € 250.000 voordelig (incidenteel)

Als gevolg van de krapte op de arbeidsmarkt, hebben wij niet alle vacatures tijdig kunnen invullen.

## Investeringsen

*bedragen x € 1.000*

	Begroting kredieten per opgave 2022	Verstrekingen 2022	Vershil
Bedrijfsvoering	€ 1.695	€ 1.695	€ 0

## Paragrafen

### Openbaarheidsparagraaf WOO

In artikel 3.5 (Openbaarheidsparagraaf) van de Wet Open overheid (Woo) wordt voorgeschreven dat bestuursorganen in de jaarlijkse begroting aandacht besteden aan de beleidsvoornemens inzake de uitvoering van deze wet en in de jaarlijkse verantwoording verslag doen van de uitvoering ervan, mede in relatie tot de beleidsvoornemens.

In de memorie van toelichting bij de Woo staat onder andere dat met dit artikel beoogd wordt een impuls te geven aan de actieve openbaarheid door voor te schrijven dat bestuursorganen in hun begroting en verantwoordingsverslag aan moeten geven hoe zij rekening houden met de bepalingen uit de Woo. Deze verplichting geldt reeds voor de jaarrekening 2022.

### Wat wilden we bereiken in 2022?

We wilden een start maken met de implementatie van de wet die op 1 mei 2022 in is gaan. Het doel was om de Woo-procedure te actualiseren en intern goed te beleggen. Daarnaast wilden we ook een speciale website over het thema Open Overheid op onze website inrichten, zodat de procedure helder was voor iedereen die een Woo-verzoek wilde indienen.

Tot slot waren we voornemens om de Informatiecategorieën (die voorgeschreven werden in het meerjarenplan van de Unie van Waterschappen en die ons waterschap voor inwerkingtreding van de Woo al actief openbaar maakte) te actualiseren conform de Woo. Dit waren de categorieën "Wet- en Regelgeving" en "Organisatiegegevens".

### Wat hebben we daarvoor gedaan?

We hebben gedaan wat we wilden! Namelijk:

- de Woo-werkinstructie is vastgesteld, zodat Woo-verzoeken efficiënt afgehandeld kunnen worden.
- de rol van Woo-contactpersoon is structureel belegd voor 12 uur per week bij team DIV. De rol van Woo-coördinator (voorheen Wob-coördinator) is bij Juridische zaken gebleven.
- het werkproces van een Woo-verzoek (met daarbij een webformulier en geactualiseerde briefsjablonen) is ingericht in het Zaaksysteem.
- de categorieën "Wet- en Regelgeving" en "Organisatiegegevens" op de website zijn getoetst op de Woo, en waar nodig bijgewerkt.
- er is een speciale webpagina ingericht over Woo-verzoeken en het thema Open Overheid.
- er is gewerkt aan bewustwording, door presentaties in team-overleggen te geven en berichten op intranet te plaatsen.
- de werkgroep heeft advies gegeven over de aanschaf van anonimiserings-software. Deze software is eind 2022 aangeschaft en wordt vanaf 2023 in de organisatie geïmplementeerd.
- we hebben 12 Woo-besluiten genomen. Ook is er 5x een verzoek om zienswijze behandeld.
- de Openbaarheidsparagraaf is opgenomen in de begroting van 2023.
- we nemen deel aan de landelijke overleggen (Coördinatoren Woo Waterschappen (CWW)).

### Ontwikkelingen in het vorig begrotingsjaar

De ontwikkelingen in het vorige begrotingsjaar zijn in de programmaverantwoording per opgave toegelicht.

## Uitgangspunten en normen

In deze paragraaf geven wij aan welke uitgangspunten en normen wij hebben gehanteerd bij het opstellen van de begroting 2022.

### Personele kosten

De personele lasten stijgen als gevolg van cao-verhogingen, stijging van werkgeverslasten en periodieke verhogingen. Voor de jaren 2022 is gerekend met een jaarlijkse verhoging van de personele lasten 2,5%. Voor de periode vanaf 2023 is gerekend met een percentage van 3,0%.

### Inflatie

Voor de inflatieverwachtingen in de begroting hebben we aangesloten bij het streven van de Europese Centrale Bank om de Geharmoniseerde Consumptieprijsindex (HICP) op middellange termijn op of onder de 2% te houden om de prijsstabiliteit te handhaven. In de primitieve begroting hebben we een inflatiepercentage van 2% aangehouden. Gedurende het jaar hebben we de norm aangepast naar de huidige onzekere situatie. In het derde kwartaal zijn we uitgegaan van een inflatiestijging van 10% conform de ECB.

### Energie

In 2021 is het leveringscontract voor energie opnieuw aanbesteed. De prijs is grotendeels afhankelijk van de gasprijs en de CO<sub>2</sub>-prijs. Beide zijn in het afgelopen jaar flink gestegen. Voor 2022 en 2023 liggen de leveringstarieven al gedeeltelijk vast; hierin zit een stijging van meer dan 10%.

Vanaf eind 2021 is er op de energiemarkten sprake van een stijging van de kosten voor aardgas en elektriciteit. De oorlog in Oekraïne en de hieruit voortkomende sancties tegen Rusland hebben er voor gezorgd dat de variabele tarieven voor aardgas en elektriciteit extreem zijn gestegen. Wetterskip Fryslân heeft in 2020 al 75% van het gasvolume voor 2023 ingekocht. Hierdoor wordt de stijging van de kosten voor aardgas voor Wetterskip Fryslân nog enigszins gedempt.

Vanaf 2021 is in de Begroting rekening gehouden met het opwekken van 8,4 MWh aan zonne-energie. Energie die niet direct wordt gebruikt, wordt terug geleverd aan het net. Over de vergoeding die we krijgen voor deze terug geleverde stroom betalen we wel bemiddelingskosten (mark-up) aan de leverancier. Als gevolg van een te betalen mark-up aan de leverancier komen de opbrengsten voor terug levering van stroom ongeveer 20% lager uit.

De ontwikkeling van de netbeheerkosten is zeer onzeker. De verwachting is dat de netbeheerder in de komende jaren fors moet investeren in het elektriciteitsnet. Deze investeringen in het elektriciteitsnetwerk brengen een stijging van de tarieven voor netbeheer met zich mee.

### Rente

In de begroting 2022 is de renteontwikkeling opgenomen die is gebaseerd op de percentages zoals die zijn opgenomen in de begroting 2021 en de inzichten van de externe treasurer. Deze renteontwikkeling is geactualiseerd op basis van de meest recente gegevens en inzichten. De verwachting is dat de rente zich opwaarts zal bewegen. Voor de begroting 2022 en de volgende jaren is rekening gehouden met onderstaande renteontwikkeling:

Korte rente: - 0,30%

Lange rente: 0,35 %

## Incidentele baten en lasten

### Inleiding

In het verslagjaar 2022 heeft zich een aantal incidentele lasten en baten voorgedaan. Dit zijn lasten en baten die we niet tot de gewone bedrijfsuitoefening rekenen. In deze paragraaf gaan we hier verder op in.

### Incidentele lasten

Bedragen x € 1.000

Nr.	Omschrijving	Bedrag
1	R&D kosten Kalverdijkje	187
2	Peilbesluit de Hemmen	120
3	Diversen	20
		<b>327</b>

### Toelichting op Incidentele lasten

1. Het nieuwe gemaal Kalverdijkje zal als een circulair gemaal worden gebouwd. De plankosten van dit innovatieve gemaal zijn hoger dan de reguliere plankosten. De meerdere kosten worden gezien als algemene R&D kosten omdat de opgedane kennis en ervaring in dit project ook voor andere circulaire projecten zal worden ingezet.
2. Het industrieterrein de Hemmen in Sneek wordt uitgebreid. Door deze uitbreiding wordt een gedeelte van de opvaart afgekoppeld van het boezemsysteem. Deze afkoppeling resulteert in hogere realisatiekosten voor de gemeente. Het afkoppelen heeft voordelen voor het waterschap en daarom is besloten om de gemeente tegemoet te komen in deze extra kosten.
3. Diverse kleine posten hebben geleid tot een incidentele last van € 20.000.

### Incidentele baten

Bedragen x € 1.000

Nr.	Omschrijving	Bedrag
1	Koehool-Lauwersmeer	676
2	Teruggaaf BTW 2020	71
3	Vervallen voorboekingen diverse projecten	42
4	Diversen	22
		<b>811</b>

### Toelichting op Incidentele baten

1. In de eerste voortgangsrapportage van 202 is aangegeven dat de kosten van de verkenningsfase van het project Koehool-Lauwersmeer naar verwachting lager uitvallen. Na afronding is het positieve saldo overgeboekt naar de exploitatie. Voorgesteld zal worden om dit positieve resultaat bij de vaststelling van de jaarrekening te doteren aan de bestemmingsreserve HWBP.
2. In 2022 is de aangifte omzetbelasting over het jaar 2020 afgehandeld. Er is een bedrag van € 71.000 ontvangen van de belastingdienst.
3. Bij het opstellen van de jaarrekening 2021 zijn bedragen opgenomen voor nog te verwachten kosten. In 2022 is gebleken dat sommige bedragen te hoog waren ingeschat. De vrijval van deze verplichtingen is in 2022 als een incidentele bate verantwoord.
4. Diverse ontvangen bedragen hebben in 2020 geleid tot een incidentele bate van € 22.000.

## Onttrekkingen aan overige bestemmingsreserves en voorzieningen

### Bestemmingsreserves

Bedragen x € 1.000

Overige bestemmingsreserves	Balans per 31-12-2021	Toevoeging (+) 2022	Onttrekking / vrijval (-) 2022	Balans per 31-12-2022
<i>Langdurige bestemmingsreserves</i>				
Opwaarderen serviceniveau gegevensbeheer	55	0	0	55
Generatiebeleid	370	0	0	370
Innovatie	520	0	0	520
Renovatie sluisen Lauwersoog	995	0	200	795
HWBP	885	0	0	885
Overdracht/ onderhoud Noorderpier	674	0	0	674
Overdracht/ onderhoud vaarwegbeheer	214	0	214	0
Doorontwikkeling organisatie	191	0	59	132
<i>Bestemmingsreserves met korte looptijd</i>				
Veiligheidstoetsing Keringen	538	0	0	538
Implementatie omgevingswet	306	0	0	306
Werkplaats Holstmeerweg	162	0	162	0
Bestemmingsres Bez. Centrum WG	157	0	0	157
Bezuinigingstaakstelling organisatie (2021)	500	0	0	500
Persoonsgebonden Basis Budget (PPB)	150	0	150	0
Bezuinigingstaakstelling organisatie (2022)	400	0	0	400
<i>Bestemmingsreserves met karakter overlopende post</i>				
100-jarig bestaan Wouda	50	0	0	50
Blauwe omgevingsvisie (BOVI)	150	0	150	0
Overdracht Primaire Keringen	55	0	55	0
KCC	80	0	41	39
Waternavel	500	0	500	0
Stedelijk water	500	0	500	0
Programmamanagement slibverwerking	150	0	150	0
Loopbrug	115	0	115	0
Toegangsbeveiliging	150	0	150	0
Baggeren hoofdwatergangen	760	0	760	0
Baggeren achterstallig onderhoud	1.380	0	0	1380
Regiodeal	200	0	200	0
Huur centrifuge SOI	400	0	142	258
Legger	280	0	280	0
Analoge lijnen	70	0	70	0
Sloop rioolgemaal Exmorra	80	0	0	80
<b>Subtotaal overige bestemmingsreserves</b>	<b>11.037</b>	<b>0</b>	<b>3.898</b>	<b>7.139</b>

### Toelichting bij langdurige bestemmingsreserves

#### Onderhoud vaarwegen

Er is in 2022 langs diverse vaarwegen onderhoud gepleegd waarvoor de bestemmingsreserve volledig is ingezet.

### **Doorontwikkeling organisatie**

De afschrijvingslasten voor een investering in crisismanagementsoftware (3Di, hydrodynamisch simulatie) worden voor de jaren 2019 t/m 2022 gefinancierd uit de bestemmingsreserve.

### **Renovatie sluizen Lauwersoog**

De sluizen van Lauwersoog zijn eigendom van Waterschap Noorderzijlvest. Volgens afspraak dragen wij een deel van de onderhouds- en beheerskosten. Onder projectleiding van Waterschap Noorderzijlvest werken we aan de renovatie van de twaalf sluiskokers van de Cleveringsluizen op Lauwersoog. Bij de vaststelling van de jaarrapportage van 2010 en 2014 reserveerden we middelen voor de renovatie van de sluizen op Lauwersoog. In 2022 is € 0,2 miljoen ten laste van de reserve gebracht. In de periode t/m 2025 gebruiken we het restant (€ 0,795 miljoen) om onze bijdrage aan Waterschap Noorderzijlvest te financieren. Van de 12 sluiskokers zijn er nu 8 gerenoveerd.

## **Toelichting bij kortlopende bestemmingsreserves**

### **Werkplaats Holstmeerweg**

Werkplaats Holsmeerweg zou worden gesloopt en voor de afwaardering van de boekwaarde en de sloopkosten was een bestemmingsreserve gevormd. Nu de werkplaats is opgeknapt voor de verhuur aan Grienskip kan het restant van de bestemmingsreserve vrijvallen.

### **Persoonsgebonden Basis Budget (PPB)**

Bij het vaststellen van het jaarverslag 2020 heeft het algemeen bestuur besloten een bestemmingsreserve te vormen voor het PPB. Wij hebben het algemeen bestuur hierom verzocht, omdat vanwege corona veel opleidingen en trainingen niet plaats hebben gevonden. Inmiddels ligt de corona pandemie achter ons en gaan opleidingen en trainingen gelukkig weer zoals voorheen. Deze bestemmingsreserve kan vervallen.

## **Toelichting bij bestemmingsreserves met karakter overlopende post**

### **100-jarig bestaan Wouda**

Deze bestemmingsreserve kan blijven bestaan.

### **Blauwe omgevingsvisie (BOVI)**

De werkzaamheden voor de BOVI lopen door tot in 2023. Dan is de inspraakperiode en wordt ook de besluitvorming afgerond. Dat was eerst voor 2023 maar door het samen optrekken met de provincie is enige vertraging ontstaan. Van de verwachte kosten ad. € 150.000 is in 2022 € 40.000 daadwerkelijk besteed. Gegeven de einddatum van 31-12-2022 valt het resterende bedrag vrij. Omdat de kosten in 2023 doorlopen wordt voor de resterende kosten een nieuwe bestemmingsreserve ingesteld.

### **Overdracht Primaire Keringen**

Na een bestuurlijk overleg met Rijkswaterstaat (RWS) zijn we eind 2021 gestart met de inventarisatie en een voorzichtige eerste onderhandeling overdracht van het beheer van de primaire waterkering op de Friese Waddeneilanden. Volgens plan had de uitwerking van de overdracht van het beheer van de primaire waterkeringen op de Friese Waddeneilanden in 2022 in detail uitgewerkt moeten zijn. Dit proces vergt meer tijd gedacht mede door personele wisselingen bij RWS. Het werk loopt nog door in 2023 en de benodigde onderzoeken hiervoor zullen in 2023 uitgevoerd gaan worden in plaats van in 2022.

### **KCC**

De bestemmingsreserve heeft een looptijd tot 31-12-2023. De oorspronkelijke omvang van de reserve bedroeg € 150.000, het saldo per 1-1-2023 is € 39.000.

De totale verwachte uitgaven voor de ontwikkeling van het KCC zijn € 60.000 hoger dan verwacht. Deze uitgaven zijn noodzakelijk om ons telefoonsysteem en belprocessen te optimaliseren, kwaliteitshandboek op te stellen en een kennisbank in te richten.

### **Waternavel**

Met name de waternavel rukt fors op in Fryslân. In de tweede helft van 2021 is duidelijk geworden dat hier fors op moet worden ingezet om problemen met de waterkwaliteit en met name ook met de doorstroom en dus de waterbeheersing, te voorkomen. Bij jaarrekening 2021 is daarom € 500.000 als bestemmingsreserve opgevoerd om extra werkzaamheden in 2022 te kunnen uitvoeren. Vanaf begroting 2023 is de extra inspanning als regulier budget opgenomen. In 2022 zijn de extra bestrijdingswerkzaamheden uitgevoerd.

### **Stedelijk Water**

Met de gemeenten is afgesproken dat het wegwerken van het achterstallig onderhoud volgens een programma wordt uitgevoerd. Dit programma is ook zo opgenomen in ons meerjarenprogramma. Het wegwerken van het achterstallig onderhoud wordt uitgevoerd door de gemeenten, waarbij wij 50% van de kosten betalen. De gemeenten hebben ook in 2022 niet kunnen waarmaken wat was afgesproken en daarom schuift het wegwerken van het achterstallig onderhoud door naar volgende jaren. Om in de komende jaren over voldoende budget te beschikken wordt voorgesteld het niet gebruikte budget toe te voegen aan de bestaande bestemmingsreserve.

### **Programmamanagement slibverwerking**

In 2022 is het vervolgproces slibstrategie uitgewerkt. Mede op verzoek van het algemeen bestuur is nog eens goed naar het programmamanagement gekeken. De conclusie was dat een zwaardere inzet op zowel inhoud als capaciteit nodig was. Externe inhuur was de enige mogelijke optie. Hiervoor is uit het jaarresultaat 2021 de bestemmingsreserve voor een bedrag van € 150.000 gevormd. In 2022 is een programmamanager ingehuurd. In totaal is hieraan € 76.000 uitgegeven. Het restant kan vrijvallen.

### **Loopbrug**

De bestemmingsreserve groot onderhoud loopbrug vervalt op 31-12-2022. De werkzaamheden zijn echter nog niet verricht. Voor de verbodsbepaling blijkt in het verleden Chrom 6 te zijn gebruikt. Dit heeft tot gevolg dat het onderhoud niet regulier kan zijn, een langere voorbereidingstijd vraagt en duurder uitvalt. Het groot onderhoud is nu gepland in 2023. Wij vragen u om hiervoor € 150.000 te reserveren, in plaats van de eerder gereserveerde € 115.000.

### **Toegangsbeveiliging**

De vervanging van de toegangsbeveiliging is voor een deel al afgerond, maar het project loopt nog door in 2023. Omdat de bestemmingsreserve een einddatum kent van 31-12-2022, valt deze vrij in het 'te bestemmen resultaat'. Echter, omdat we deze reserve in 2023 nog wel nodig hebben, doen wij het voorstel om de reserve in 2023 opnieuw op te voeren.

### **Baggeren hoofdwatertgangen**

Door procedures, beschikbare baggercapaciteit en weersomstandigheden zijn niet alle geplande werkzaamheden uitgevoerd, waardoor het gehele baggerbudget niet in 2022 is benut. Een deel van de werkzaamheden wordt in 2023 uitgevoerd (Dijkvaart Ropta/Koehool, Poldyksfeart, Zwarte Haan, Roptafeart/Seisbierumerfeart, Schoterlandse Compagnons vaart) Omdat hiervoor in 2023 geen budget beschikbaar is wordt voorgesteld voor deze werkzaamheden een bestemmingsreserve op te voeren. Drie projecten baggeren grote vaarten zijn opgestart in 2022 en worden april 2023 afgerond.

### **Regiodeal**

Van het rijk is in 2021 € 220.000,- ontvangen voor het bestrijden van verdroging in vooral Zuidoost-Friesland. De gaat dan vooral om het vasthouden van water in het deelsysteem. De werkzaamheden voor 2021 waren wel deels voorbereid en ook zijn bestellingen voor onder andere stuwen geplaatst, maar het gros van de werkzaamheden is in 2022 uitgevoerd.

### **Huur centrifuge SOI**

Tijdens de bouwwerkzaamheden voor de nieuwe slibontwateringsinstallatie (SOI), is een centrifuge gehuurd. Deze kosten zijn ten laste van de bestemmingsreserve gebracht, zoals was afgesproken. De huur loopt door tot de nieuwe installatie in bedrijf gaat.



## Legger

Deze bestemmingsreserve kan vrijvallen. Wij hebben in 2022 de werkzaamheden die nog uitgevoerd moesten worden, kunnen dekken uit de bestaande begroting.

## Analoge Lijnen

Voor het vervangen van de verouderde protocollen van de 2G en 3G netwerken van het telemetrienetwerk van de gemalen is jaarlijks budget beschikbaar. Voor 2021 kon een deel van het budget niet worden benut door problemen met de levering van de benodigde materialen en de nodige menskracht om e.e.a. te installeren. De werkzaamheden die waren gepland voor 2021 zijn in 2022 uitgevoerd.

De werkzaamheden zijn echter nog niet afgerond, daarom stellen wij voor om deze bestemmingsreserve opnieuw op te voeren, zie ook voorstel 'te bestemmen resultaat'.

## Sloop rioolgemaal Exmorra

Het project is in uitvoering, zodra het oude rioolgemaal wordt gesloopt, vindt een onttrekking uit de bestemmingsreserve plaats.

## Voorzieningen

Bedragen x € 1.000

Voorzieningen	Stand	Onttrekkingen		Stand
	1-1-2022	c. q vrijval	Dotatie	31-12-2022
Pensioenvoorziening voormalig bestuur	5.903	1.933		3.970
Wachtgeld voormalig bestuur	537	98		439
Voormalig personeel	354	295	31	90
Jubileumgratificatie	801	164	177	814
Persoonsgebonden basisbudget	474		151	625
Thuiswerkplek	129		5	134
<b>Totaal voorzieningen</b>	<b>8.198</b>	<b>2.490</b>	<b>364</b>	<b>6.072</b>

## Toelichting bij voorzieningen

### Pensioenvoorziening voormalig bestuur

De pensioenen van de (oud-)bestuursleden komen ten laste van Wetterskip Fryslân ('eigen beheer'). Voor deze toekomstige, contant gemaakte verplichtingen is een voorziening gevormd. De basis voor deze voorziening is de actuariële berekening waarmee de pensioenrechten zijn berekend. De voorziening is getroffen voor de voormalige bestuursleden die inmiddels met pensioen zijn en de voormalige bestuursleden die de pensioengerechtigde leeftijd nog niet hebben bereikt. De uitbetaalde pensioenuitkeringen zijn in 2022 rechtstreeks in mindering gebracht op de voorziening. Daarnaast zijn de pensioenaanspraken van een oud-bestuurslid overgedragen aan een pensioenfonds.

Bij het berekenen van de benodigde stand per 31-12-2022 is rekening gehouden met een hogere levensverwachting, een daling van het aantal pensioengerechtigden, een rekenrente die ten opzichte van vorig jaar is gestegen en de opbouw van pensioen door de huidige bestuursleden. Per saldo is een bedrag van € 849.000 vrijgevallen ten gunste van het 'Te bestemmen resultaat 2022'.

### Uitgangspunten voor pensioenen

Voor de pensioenen die al zijn ingegaan:

- Peildatum voor het deelnemersbestand uit de opbouwadministratie is 30-09-2022.
- Berekening van het bruto jaar pensioenbedrag vindt plaats op AOW-gerechtigde leeftijd of, daar waar deze afwijkt van de AOW-leeftijd, op de ingangsdatum van het pensioen.
- Rentepercentage is 3,061 procent voor verplichtingen met een looptijd van tien jaar.
- Waarde voor het nabestaandenpensioen is, waar nodig, ook opgenomen.

Voor de toekomstige pensioenen:

- Peildatum voor het deelnemersbestand uit de opbouwadministratie is 30-09-2022.
- Gehanteerde factoren zijn volgens wettelijke tarieven voor individuele waardeoverdrachten 2023 met pensioen richtleeftijd 68 jaar.
- Rentepercentage is 2,472 procent voor verplichtingen met een looptijd van 25 jaar.
- Contante waarde voor het nabestaandenpensioen is ook opgenomen.

#### Pensioenvoorziening peildatum 31-12-2022

In onderstaande tabel staan de gegevens van de pensioenvoorziening voor pensioenen die ingegaan zijn op 31-12-2022 en toekomstige pensioenen.

Onder gepensioneerden vallen (oud-)leden van het dagelijks bestuur, hun partners en dagelijks bestuursleden van de rechtsvoorgangers die door pensionering pensioen uitbetaald krijgen. Onder actieven vallen de huidige leden van het dagelijks bestuur. Onder slapers verstaan we (oud-)leden van het dagelijks bestuur die bij uitdiensttreding anders dan door pensionering premievrije aanspraken op pensioen behouden.

*Bedragen x € 1.000*

	Aantal	Uit te betalen per jaar	Hoogte voorziening
Gepensioneerden	89	278	2.844
Actieven en slapers	9		1.126

#### **Wachtgeld voormalig bestuur**

Na de verkiezingen van 2015 en 2019 zijn nieuwe besturen aangetreden. Vanuit het oude dagelijkse bestuur namen diverse leden weer zitting in het nieuwe dagelijks bestuur. Eén oud-bestuurslid werd wethouder. De berekening is gebaseerd op huidige wet- en regelgeving en het geldende overgangsrecht. De totale wachtgeldverplichting is toegevoegd aan een voorziening. Inkomsten uit een nieuwe betrekking brengen we in mindering op de uitkering en de voorziening.

#### **Voormalig personeel**

De afgelopen jaren en ook in 2022 stroomde een aantal medewerkers uit. Voor de ontstane aanspraken is een voorziening gevormd. In 2022 is een bedrag van € 295.000 uitgekeerd ten laste van de voorziening. Voor de mogelijke toekomstige uitstroom van medewerkers in het kader van de transitie naar opgave gericht werken is in 2020 een bedrag van € 300.000 aan de voorziening gedoteerd. Aan het eind van 2022 is de hoogte van de voorziening beoordeeld en is een bedrag van € 31.000 toegevoegd aan de voorziening.

#### **Voorziening gratificatie jubilea**

Dit is een voorziening voor alle, op grond van de geldende arbeidsvoorwaarden opgebouwde rechten van werknemers en bestuursleden op jubilea-uitkeringen. De voorziening geldt voor de huidige werknemers en bestuurders. We houden er rekening mee dat iemand kan vertrekken. De geschatte kasstroomen maken we contant. In 2022 is een bedrag van € 164.000 rechtstreeks ten laste gebracht van de voorziening 'gratificatie jubilea'. Door de actualisatie en toevoeging van rente hebben we de voorziening verhoogd met een bedrag van € 177.000.

#### **Persoonsgebonden basisbudget**

In de cao voor de waterschappen is een persoonsgebonden basisbudget (PBB) opgenomen. Het PBB bedraagt met ingang van 2021 € 6.000 per medewerker. Medewerkers kunnen dit budget in een periode van vijf jaar inzetten voor loopbaanontwikkeling. Administratief gaan we ervan uit dat per medewerker jaarlijks gemiddeld € 1.200 beschikbaar is. De bedragen die in 2022 niet zijn ingezet, houden we voor 2023 en verder beschikbaar. Om aan deze toekomstige verplichting te kunnen voldoen, is een voorziening PBB ingesteld. Bij het bepalen van de omvang van deze voorziening gaan we ervan uit dat onze medewerkers 80 procent van € 6.000 gaan aanwenden. In 2022 is door de medewerkers, mede als gevolg van de nasleep van corona, weinig gebruik gemaakt van het opleidingsbudget. Aan het eind van 2022 is daarom het niet bestede deel ter grootte van € 151.000 toegevoegd aan de voorziening.

### Thuiswerkplek

FNV Overheid heeft een akkoord met de andere cao-partijen bereikt over thuiswerken. De overeengekomen afspraken gaan over twee punten: een thuiswerkbudget en een thuiswerkvergoeding. De afspraken gelden vanaf 1 april 2020 tot 1 april 2025 en zijn onderdeel van de cao Waterschappen. Voor elke medewerker die structureel thuiswerkt is een budget beschikbaar. De medewerker kan hiervoor op declaratiebasis middelen voor een arbo-en ergonomisch verantwoorde thuiswerkplek aanschaffen (zoals een bureau of een stoel). Dit budget is niet bedoeld voor hardware (zoals een computer, laptop of een beeldscherm). Niet alle medewerkers die hiervoor in aanmerking komen hebben in de afgelopen jaren middelen aangeschaft en gedeclareerd. De verwachting is dat deze medewerkers dat alsnog in de periode 2023 tot 1 april 2025 gaan doen.

## Waterschapsbelasting

De gehanteerde belastingtarieven voor begrotingsjaar 2022 komen overeen met de tarieven die in de algemeen bestuursvergadering van 23 november 2021 zijn vastgesteld. De netto belastingopbrengsten zijn € 334.000 lager dan de gewijzigde begroting.

Bedragen x € 1.000

	Gewijzigde begroting 2022	Realisatie	Vershil resultaat met gewijzigde begroting
Watersysteembeheer	107.082	108.007	924
Zuiveringsbeheer	56.668	55.410	-1.258
	163.750	163.416	-334

## Toelichting waterschapsbelasting watersysteembeheer

### Watersysteembeheer: opbrengst € 757.000 voordeel

De opbrengst van de ingezetenheffing viel ruim € 108.000 hoger uit. Dit was vooral een gevolg van diverse interne controles waardoor bestandsverbeteringen hebben plaatsgevonden. Daarnaast zijn de heffingseenheden als gevolg van nieuwbouw in de laatste jaren meer gestegen dan voorzien.

De WOZ-waarde blijft de laatste jaren stijgen. Bij het opstellen van de begroting houden we steeds rekening met de laatste inzichten van de Waarderingskamer. De WOZ-waarden zijn echter nog meer gestegen dan waarmee in de begroting rekening is gehouden. Tevens is er nog een na-ijleffect van de stijging van de WOZ-waarden in voorgaande jaren. In 2022 is de opbrengst hoger dan begroot. Het voordeel ten opzichte van de gewijzigde begroting 2022 komt uit op € 530.000.

De opbrengst ongebouwd is € 92.000 hoger dan begroot. Door mutaties en correcties van de meegetaxeerde oppervlakte over voorgaande jaren is een meeropbrengst ontstaan. Deze correcties werken ook door in de opbrengst van 2022.

De opbrengsten van de categorieën natuur en de verontreinigingsheffing zijn vrijwel conform de gewijzigde begroting met een totaal verschil van € 27.000.

## Toelichting waterschapsbelasting zuiveringsbeheer

### Zuiveringsbeheer: opbrengst € 1.733.000 nadeel

Bij de zuiveringsheffing bedrijven valt de uiteindelijke opbrengst over het jaar 2022 en voorgaande jaren € 1.890.000 lager uit dan de gewijzigde begroting. Bij de tweede voortgangsrapportage werd nog uitgegaan van een hogere opbrengst bij de nog op te leggen aanslagen over voorgaande jaren. Aan het eind van 2022 is gebleken dat deze meeropbrengst niet kan worden gerealiseerd. De effecten van de coronacrisis vallen hoger uit. Dit heeft met name betrekking op de jaren 2020 en 2021 waar de verwachte opbrengst achter blijft. Ook over het jaar 2022 zal de opbrengst bij de tabelbedrijven lager uitvallen.

De opbrengst van de zuiveringsheffing woningen is € 157.000 hoger uitgevallen dan de gewijzigde begroting. Het aantal woonruimten is door nieuwbouw meer gestegen dan verwacht. Dit levert ook meer eenheden op voor de zuiveringsheffing woningen. De stijging is nog hoger dan waarmee in de gewijzigde begroting 2022 rekening mee was gehouden.

## Kwijtschelding en oninbaar

### Kwijtschelding en oninbaar: 642.000 voordeel

De kosten van kwijtschelding vallen ten opzichte van de gewijzigde begroting € 311.000 lager uit. Van een corona-effect is derhalve nog geen sprake.

De daadwerkelijke kosten van oninbaarheid zijn in 2022 lager uitgevallen. Door het invorderen van nog openstaande posten uit voorgaande jaren kon ook de voorziening voor dubieuze debiteuren naar beneden worden bijgesteld. Door deze twee oorzaken zijn de kosten € 331.000 lager uitgevallen.

## Risicoparagraaf

Wetterskip Fryslân heeft bij het uitvoeren van haar activiteiten te maken met risico's en onzekerheden die het behalen van haar doelstellingen in de weg kunnen staan. Voor het (financieel) afdekken van de risico's is een minimaal benodigd weerstandsvermogen vastgesteld. Om risicobewust werken verder te ontwikkelen is in 2022 een pilot gestart. Dit heeft geresulteerd in het nieuwe risicobeleid dat op 4 oktober 2022 is vastgesteld door het algemeen bestuur. Daarin wordt de relatie gelegd tussen risico's (en hun mogelijke impact) en het weerstandsvermogen. Voor 2023 zal risicobewust werken organisatiebreed aandacht krijgen en structureel ingericht worden.

## Ontwikkelingen 2022

In 2022 zijn de eerste stappen gezet in het verder ontwikkelen van risico bewust werken binnen Wetterskip Fryslân. De volgende twee beleidstukken zijn vastgesteld:

1. Beleid risicobewust werken
2. Risicomatrix (risicobereidheid van Wetterskip Fryslân)

Om de organisatie zich beter bewust te maken van risicobewust werken zijn er met de opgaven diverse risicosessies geweest met als belangrijkste doelen het verhogen van het risicobewustzijn en het inventariseren van de belangrijkste risico's per opgave. Deze risico's zijn opgenomen in de begroting 2023. Ook is het weerstandsvermogen op basis van deze risico inschattingen berekend. De uitkomst was dat de eerder genoemde € 5 miljoen aan weerstandsvermogen verhoogd is naar € 8 miljoen.

Voor de jaren 2023 tot en met 2025 is budgetruimte vrijgemaakt om risicobewust werken verder uit te werken en te implementeren. Met als doel:

- beter kunnen sturen op de organisatiedoelstellingen;
- het weerstandsvermogen 'laten meebewegen' met de risico's

De beoogde aanpak zal zich richten op inventarisatie van meest belangrijke risico's, die het behalen van de doelstellingen kunnen beïnvloeden. Hiervoor zal per belangrijk risico geïnventariseerd worden welke acties nu lopen om de risico's te beheersen en of aanvullende maatregelen noodzakelijk zijn. In de aanpak zal ook aandacht zijn voor een monitoringsmodel om de voortgang van risicobeheersing te volgen. Dit zal resulteren in een proces waarin risico's steeds beter beheerst worden en het weerstandsvermogen zal zich ieder jaar aanpassen aan de mate van risicobeheersing.

## Operationele risico's met een potentieel effect groter dan € 100.000

Als eerste stap om het risicomanagement proces binnen WF te verbeteren zijn in 2022 risicosessies georganiseerd binnen diverse organisatieonderdelen van WF. Op basis van de resultaten van deze sessies is het risicoregister opgesteld. De risico's zijn uiteindelijk beoordeeld op kans van optreden en mogelijke financiële effect. In de tabel op de volgende pagina zijn de operationele risico's opgenomen met een mogelijk effect > € 100.000.

Omdat de begroting van WF is onderverdeeld in de taken 'Watersystemen' en 'Waterketen' is dit onderscheid in de tabel aangegeven. Indien het voor beide begrotingen speelt wordt het risico verdeeld conform de verhouding in omvang van de begroting: 2/3 Watersystemen (WS) en 1/3 Waterketen (WK). Deze berekening is gebruikt om de benodigde weerstandsvermogen per taak uit te rekenen (zie paragraaf Weerstandsvermogen).

In de begroting 2023, door het algemeen bestuur vastgesteld op 21 december 2022, zijn de operationele risico's met een potentieel effect groter dan € 100.000 weergegeven:

Begroting*	Risico	Kans**	Effect	Risicobedrag***
WS/WK	Digitale veiligheid; ransomware aanval, hacking telemetrie (directe en indirecte kosten).	M	€ 2.000.000	€ 1.000.000
WS	Tegenvallen dividend NWB	L	€ 900.000	€ 180.000
WS/WK	Afwijking t.o.v. aannames gehanteerd bij opstellen begroting voor cao-ontwikkelingen	H	€ 4.000.000	€ 3.600.000
WS/WK	Hogere werkelijke inflatie (G&D) dan geraamd in de begroting (3%)	M	€ 1.100.000	€ 550.000
WS/WK	Renterisico pensioenen voormalige bestuurders	M	-/- € 300.000	-/- € 150.000
WS	Maatschappelijke schade door nalatig handelen in waterbeheer	L	€ 10.000.000	€ 2.000.000
WK	Afvoer afvalwater bij uitval zuivering	L	€ 2.500.000	€ 500.000
WS/WK	Stijging energiekosten, opwek en gebruik onvoldoende afgestemd	M	€ 500.000	€ 250.000
WS/WK	Prijsstijging contracten, lange levertijden	M	€ 1.000.000	€ 500.000
WK	Uitval slibontwateringsinstallatie	L	€ 2.500.000	€ 500.000
<b>Totaal</b>				<b>€ 8.930.000</b>

#### \* Begroting

Ons waterschap kent een afzonderlijke begroting voor de taken: Watersystemen en Waterketen. Aangegeven wordt voor welke begroting het risico speelt. Indien het voor beide begrotingen speelt wordt het risico verdeeld conform de verhouding in omvang van de begroting: 2/3 Watersystemen (WS) en 1/3 Waterketen (WK). Deze berekening is gebruikt om de benodigde weerstandsvermogen per taak uit te rekenen (zie paragraaf Weerstandsvermogen).

#### \*\* Betekenis Kans

H: hoog: het risico heeft een grote kans van voordoen en wordt voor 90% meegenomen (vermenigvuldigingsfactor 0,9).

M: midden: het risico heeft een middelgrote kans van voordoen en wordt voor 50% meegenomen (vermenigvuldigingsfactor 0,5).

L: laag: het risico heeft een kleine kans van voordoen en wordt voor 20% meegenomen (vermenigvuldigingsfactor 0,2)

#### \*\*\*) Risicobedrag

Het risicobedrag ontstaat door het effect te vermenigvuldigen met de met de kans corresponderende vermenigvuldigingsfactor.

In het vervolg van deze paragraaf worden de risico's uit de begroting 2022 geactualiseerd.

### COVID-19: Algemeen

In de eerste twee maanden van 2022 was nog een deel van de coronamaatregelen actief. Vanaf maart zijn de meeste maatregelen verdwenen. Het gevolg van het afschaffen van de maatregelen was dat, met name werkzaamheden die in samenwerking met derden uitgevoerd dienen te worden, weer beter opgepakt kunnen worden.

### Veenweidevisie: Deelsystemen

De Veenweidevisie geeft de doelen en maatregelen voor het veenweidegebied op hoofdlijnen aan. De uitvoering van dit programma is een proces waarbij verschillende actoren een belangrijke rol spelen. Hun belangen zijn soms heel verschillend. Daardoor kan weerstand en de nodige discussie ontstaan. Voor 2023 is een werkplan opgesteld.

## Nadeelcompensatie omleggen persleidingen: Waterketen

Op 26 augustus 2020 is door de Afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State in hoger beroep uitspraak gedaan ter zake van de kosten van het verleggen van persleidingen bij de Centrale As en de provinciale weg N381. Wetterskip Fryslân is in het ongelijk gesteld met als grondslag dat de provincie de beleidsruimte toekomt om de schadeloosstelling, voor het verleggen van leidingen in eigendom bij de netbeheerders zoals het waterschap, te regelen zoals vastgelegd in de provinciale nadeelcompensatieverordening. Dit mede tegen de achtergrond van een liggingsduur van 33 jaar van de persleidingen die moesten worden verlegd als gevolg van de aanleg van de genoemde provinciale wegen, waaruit volgt dat dit tot het normale maatschappelijk risico behoort.

Vanaf het jaar 2000 wordt er een afweging gemaakt bij het aanleggen van persleidingen of het vestigen van recht van opstal doelmatig is, vanwege de kosten die er mee zijn gemoeid. Hierbij wordt gekeken naar het risico op omleggingen in de toekomst.

## Ontwikkeling plaagsoorten: Deelsystemen

Invasieve exoten zijn planten of dieren die van nature niet in Nederland voorkomen. Deze exoten kunnen veel schade veroorzaken. Zo kunnen exotische waterplanten, zoals Grote Waternavel, de sloot verstoppem waardoor het water niet goed meer kan doorstromen. En kunnen exoten zoals de muskusrat gangen graven, waardoor de dijken en oevers kwetsbaar worden. Naast het bestrijden van bijvoorbeeld de muskusrat zal er in de toekomst planmatig gewerkt worden om exoten te bestrijden.

## PFAS: Algemeen

De nieuwe normen voor PFAS in grond en bagger kunnen leiden tot hogere kosten bij projecten en onderhoud waarbij grondverzet of afzet van bagger aan de orde is. Bij onderhoud geldt dit met name bij baggeren in stedelijk gebied. Hierbij is afzet van bagger op de kant vaak niet mogelijk en moet de bagger afgevoerd worden. De kosten hiervoor zijn momenteel in ontwikkeling. Ook bij baggeren nabij riooloverstorten moet de bagger afgevoerd worden. Voor het baggeren in het landelijk gebied lijken er weinig risico's te zijn. Bij een verkenning in het beheergebied op twintig locaties bleek alle PFAS in de bagger ruimschoots onder de norm te zitten die geldt voor het verspreiden van bagger op de kant.

Bij projecten waarbij grondverzet aan de orde is (zoals bijvoorbeeld herstel van keringen), hebben we te maken met hogere onderzoekskosten en hogere kosten voor aanvoer van geschikte grond en de afvoer van grond. De kostenontwikkeling is sterk afhankelijk van de besluitvorming ten aanzien van PFAS.

## SDE Subsidie: Algemeen

Voor de energie besparende projecten maakt Wetterskip Fryslân gebruik van de Stimuleringsregeling Duurzame energie (SDE-subsidie).

De stijging van de markttarieven voor elektriciteit leiden tot een forse verlaging van de SDE-subsidie. De hoogte van de subsidie is gekoppeld aan de gemiddelde marktwaarde voor elektriciteit. Hoe hoger de marktwaarde, hoe minder subsidie ondernemers ontvangen, omdat de energieleverancier een hoger tarief voor teruglevering vergoedt. WF heeft een lager (terug)leveringstarief gecontracteerd en profiteert niet van een hogere terugleververgoeding. De ontvangen SDE-voorschotten over 2021 en 2022 moeten worden gerestitueerd aan de RVO. In 2023 zullen gezien de ontwikkeling van de elektriciteitstarieven ook de begrote SDE-opbrengsten niet worden gerealiseerd.

## Afvalstoffenheffing slib: Waterketen

De afvalstoffenheffing op zuiveringsslib gaat niet door. Dit is de uitkomst van overleg tussen de waterschappen en het Rijk. Huidige marktpartijen hoeven voor de verwerking van zuiveringsslib deze belastingheffing niet af te dragen. Normaal gaat het om een heffing van € 33,15 per ton (2021). In ons geval zou een dergelijke belasting leiden tot een verhoging van de slibkosten met € 2,3 miljoen per jaar. Het risico blijft aanwezig dat een nieuw kabinet een herziening van deze vrijstelling op de agenda zet.

## Vervangingsinvesteringen persleidingen: Waterketen

We beheren 814 kilometer persleidingen en 278 rioolgemalen in het afvalwater-transportstelsel. De afschrijvingslasten vormen samen met de instandhoudingskosten voor het transportstelsel het grootste deel van het jaarlijks budget. De oudste persleidingen zijn nu circa 55 jaar oud.

In de begroting 2023 en volgende jaren is een aantal vervangingsinvesteringen opgenomen. Door de vervangingen wordt een deel van de risico's op breuken weg genomen, maar gelijktijdig neemt het overall risico toe door het verder verouderen van het stelsel. Extra kosten die ontstaan door breuken en andere calamiteiten vangen we op binnen het weerstandsvermogen.

Door middel van nieuwe onderzoeksmethoden gaan we de restlevensduur van de meest kritische en kwetsbaarste persleidingen in kaart brengen. Op basis daarvan wordt een meerjarig investeringsprogramma voorgelegd aan het bestuur, waarin een keuze gemaakt kan worden tussen risico's en kosten.

## Wettelijke beoordeling Primaire Keringen: Primaire Keringen

In het voorjaar van 2020 is de landelijke masterplanning vastgesteld. Waterschappen geven hierin hun planning van de beoordelingen van hun primaire keringen aan. Daarbij is de deadline voor de afronding van de beoordeling nu vastgelegd op 1 juli 2022, waarmee de Inspectie Leefomgeving en Transport (ILT) de mogelijkheid geboden wordt tijdig de voorgelegde beoordelingen te toetsen. Er blijft echter een kleine kans dat een voorlopig oordeel niet mogelijk blijkt te zijn. Dan halen we met de beschikbare capaciteit en middelen de landelijke planning niet. In 2022 is de toetsing afgerond inclusief voorlopig oordeel voor de IJsselmeerdijken. Derhalve heeft het geschetste risico zich in 2022 niet voorgedaan.

## Ingangstoets Hoogwaterbeschermingsprogramma: Primaire Keringen

Het doel van de ingangstoets is om de landelijke programmering van de HWBP-projecten stabiel te maken. De ingangstoets haalt een deel van de werkzaamheden en onderzoeken uit de verkenningsfase naar voren. Dat deel is dan waarschijnlijk niet meer subsidiabel. In 2022 is een traject gestart op alliantieniveau met als doel om te komen tot een voorspelbaar en betrouwbaar realisatie van het Hoogwaterbeschermingsprogramma .



## Vervangingswaarde assets: Assetmanagement

De vervangingswaarde van onze assets zegt iets over omvang van de toekomstige investeringen en over de afschrijvingen. Een berekening op basis van het huidige areaal en actuele kosten kengetallen, om de vervangingswaarde van de assets te bepalen is weliswaar een theoretische exercitie, maar wel een exercitie die inzicht geeft in welke infrastructuur nodig is om wonen, werken en recreëren in het beheergebied mogelijk te maken en welke investeringskosten gemoeid gaan met de instandhouding ervan. Het hanteren van formele afschrijvingstermijnen uit de Verordening Waarderingsgrondslagen levert een balanstotaal op tegen vervangingsprijzen, en economische afschrijvingslasten. Deze verschilt echter van het balanstotaal en de afschrijvingen uit het Meerjaren Perspectief omdat die balans sterk historisch is bepaald. Actualisatie van de getallen laat een behoorlijke discrepantie zien tussen de werkelijkheid en het 'theoretische model'. Sturing op toekomstige vervangingsinvesteringen én nieuwe investeringen is bepalend voor een stabiele financiële basis in relatie tot een betrouwbare en bestendige uitvoering van de taken. Hiervoor is het noodzakelijk de komende periode de getallen te verfijnen en op basis hiervan keuzes te maken inzake beheerdoelen in relatie tot risico's, afschrijvingstermijnen, fysieke herinrichting of hoogte van investeringen. Met het bestuur (zowel algemeen bestuur als dagelijks bestuur) is het afgelopen jaar gesproken over wat voor waterschap we willen zijn en wat voor duurzaam financieel beleid daarbij hoort. Hierbij is de huidige beschikbare informatie gebruikt die op hoofdlijnen inzicht geeft in de orde en grootte van de problematiek. Vanaf 2026 is een verfijning van de informatie noodzakelijk. Hierbij wordt in het kader van assetmanagement aan gewerkt. Om daar te komen zullen de verschillende bronsystemen (waaronder het financieel systeem en Assetmanagement systeem) zodanig aangepast moeten worden dat we via het datawarehouse de benodigde informatie op verschillende niveaus kunnen ontsluiten ten behoeve van het sturen en het nemen van besluiten.

## Overige risico's

Naast bovengenoemde punten, vanuit de begroting 2022, heeft in het jaar 2022 de oorlog in Oekraïne veel impact gehad. Ook heeft dit grote gevolgen gehad voor Wetterskip Fryslân. Zo zijn de energieprijzen, de prijzen van materialen en grondstoffen enorm gestegen. Naast deze prijsontwikkeling is de beschikbaarheid van materialen en grondstoffen erg onder druk komen te staan. Dit alles heeft een hoge impact op de uitvoering van onze projecten.

Ook hebben we last van de krapte op arbeidsmarkt. Het is lastig om vacatures in te vullen en het borgen van kennis van personeel staat onder druk. Om dit beter te beheersen krijgt strategische personeelsplanning volop aandacht nu en in de toekomst.

## Weerstandsvermogen

Het 'weerstandsvermogen' is het vermogen van het waterschap om (financiële) tegenvallers op te vangen zonder dat de continuïteit van het waterschap in gevaar komt. Het weerstandsvermogen wordt weergegeven als ratio. De weerstandsratio wordt bepaald als verhoudingsgetal tussen enerzijds weerstandscapaciteit en anderzijds de financiële risico's. De weerstandscapaciteit is de omvang van de financiële middelen die vrijgemaakt kunnen worden om onverwachte financiële tegenvallers op te vangen. De weerstandscapaciteit wordt gevormd door de algemene reserves.

De (financiële) risico's (na het nemen van beheersmaatregelen) worden jaarlijks in kaart gebracht. Bij de bepaling van de weerstandsratio wordt rekening gehouden met het gegeven dat risico's zich nooit allemaal met een maximale omvang zullen voordoen. Daartoe wordt de kans van voordoen bepaald. Alleen bedragen boven de €100.000 worden meegenomen in de bepaling van de weerstandsratio. Daarbij wordt tevens rekening gehouden met het gegeven dat de risico's niet allemaal in hetzelfde jaar tot incidenten leiden: het samenlooperpercentage. Dit samenlooperpercentage is, zoals gebruikelijk binnen de overheid, bepaald op 90%.

In formule ziet dit er als volgt uit: weerstandsratio = weerstandscapaciteit / (0,9 x risico's)

Wetterskip Fryslân streeft daarbij een weerstandsratio na die als voldoende wordt bestempeld. Daarbij wordt gebruik gemaakt van de onderstaande tabel. In dit model wordt een oordeel gekoppeld aan het verhoudingsgetal weerstandsratio.

Waardering weerstandsratio		
Waarderingscijfer	Weerstandsratio	Betekenis
A	> 2,0	Uitstekend
B	1,4 - 2,0	Ruim voldoende
C	1,0 - 1,4	Voldoende
D	0,8 - 1,0	Matig
E	0,6 - 0,8	Onvoldoende
F	< 0,6	Ruim onvoldoende

Dit betekent dat het Wetterskip een weerstandsratio nastreeft van minimaal 1,0. Indien bij de actualisatie van de risico's blijkt dat het weerstandsratio onder deze grens valt, beziet het bestuur of dit aanleiding geeft tot het verhogen van de aangehouden algemene reserve. Het aanhouden van alleen een ondergrens voor het weerstandsratio betekent dat de omvang van de algemene reserve niet van jaar tot jaar fluctueert.

Wetterskip Fryslân streeft naar een organisatie brede benadering van risicomanagement, waarbij meerdere schadesoorten worden beschouwd en er structureel en organisatie breed aandacht wordt gegeven aan het onderwerp. Het beleid is vastgelegd in de beleidsnota Risicobewust werken vastgesteld in het algemeen bestuur van 4 oktober 2022.

In de risicoparagraaf zijn de belangrijkste risico's inzichtelijk gemaakt. Bij het inzichtelijk maken van risico's wordt een onderscheid gemaakt naar:

- Strategische risico's zijn risico's welke van invloed zijn op het halen van strategische doelen of gedefinieerde strategie. Met strategische doelen bedoelen we de doelen uit de doelenboom waaraan in de Opgaves wordt gewerkt. Hieraan valt merendeels (nog) geen bedrag te koppelen. Veelal spelen deze risico's op de middellange termijn.
- Operationele risico's zijn risico's welke zich in het komende begrotingsjaar kunnen voordoen met een aanzienlijk financieel effect (> € 100.000). Deze risico's worden zo goed als mogelijk gekwantificeerd en worden meegenomen in het bepalen van de minimale weerstandscapaciteit.
- Risicovolle ontwikkelingen zijn bestuurlijk relevante ontwikkelingen die aanzienlijke risico's inhouden voor de taakuitvoering van het waterschap op termijn maar waarvan de aard en omvang van het financiële effect nog erg onzeker zijn. Veelal gaat het om de lange termijn.

## Weerstandscapaciteit

De weerstandscapaciteit wordt gevormd door de algemene reserve.

In de risicoparagraaf is een overzicht opgenomen van de operationele risico's groter dan € 100.000. Dit geeft een inschatting van de middelen die we nodig hebben bij het optreden van de risico's: de benodigde weerstandscapaciteit. Op basis van een inschatting van de kans, impact en financiële omvang bedragen de bestuurlijk relevant geachte risico's maximaal € 8,9 miljoen. Dit bedrag wordt gecorrigeerd voor de samenloopfactor (0,9). Daarmee wordt uitdrukking gegeven aan het gegeven dat niet alle risico's zich tegelijk voordoen.

De totaal minimaal benodigde weerstandscapaciteit voor Wetterskip Fryslân bedraagt: € 8,0 miljoen.

Opgesplitst naar taak is dit:

- Watersystemen: € 5,8 miljoen
- Waterzuivering: € 2,2 miljoen

## Algemene reserves

Met algemene reserves kunnen we onvoorziene fluctuaties op korte termijn opvangen. Bij de behandeling van het begroting 2023 op 20 december 2022 besloot het algemeen bestuur de minimumnorm voor de algemene reserve van de taak watersysteembeheer vast te stellen op € 5,8 miljoen en voor de taak zuiveringsbeheer op € 2,2 miljoen. Hiermee verwacht het algemeen bestuur voldoende buffer te hebben om in te spelen op mogelijke risico's. De hoogte van de bedragen is gebaseerd op de norm voor de weerstandsratio zoals dit in het beleid risicobewust werken is vastgesteld.

Bedragen x € 1.000

	Watersysteembeheer	Zuiveringsbeheer	Totaal
	31-12-2022	31-12-2022	31-12-2022
Algemene reserve	16.950	6.926	23.876
<b>Totaal</b>	<b>16.950</b>	<b>6.926</b>	<b>23.876</b>

## Weerstandsratio

De weerstandsratio is de verhouding tussen de beschikbare weerstandscapaciteit (algemene reserves en egaliseringsreserves) en de benodigde weerstandscapaciteit. Wetterskip Fryslân hanteert een minimale ratio van 1,0 voor de ratio weerstandsvermogen.

De weerstandsratio op balansdatum is:  $\text{€ } 23.876.000 : (0,9 \times \text{€ } 8.930.000) = 2,97$

Daarmee is de weerstandsratio op balansdatum uitstekend, conform de tabel hierboven.

## Financiering

Voor het financieren van de uitgaven beschikken we over interne en externe financieringsmiddelen. De interne financieringsmiddelen bestaan uit de lopende inkomsten, vooral belastingopbrengsten.

Onder de externe financiering vallen de korte en de langlopende leningen. We leggen de diverse aspecten die hierbij een rol spelen hieronder uit.

## Treasury

Het treasurystatuut geeft het formele kader waarbinnen onze treasury-activiteiten moeten plaatsvinden. De geplande activiteiten leggen we ieder jaar vooraf vast in een treasuryjaarplan. De treasurycommissie kwam in 2022 vijf keer bij elkaar. De commissie voerde de doelstellingen uit het jaarplan uit. Begin 2018 sloten we een raamovereenkomst af met de Europese Investeringsbank (EIB). Het gaat om een raamovereenkomst voor het aantrekken van maximaal € 100 miljoen krediet binnen een periode van drie jaar. Wetterskip Fryslân sloot deze raamovereenkomst af, omdat de EIB vaak tegen heel concurrerende tarieven leningen kan verstrekken. De EIB mag maximaal 50 procent krediet verstrekken van de bruto investeringen. De rest van de financieringsbehoefte moeten we financieren uit subsidies en leningen van andere banken (over het algemeen de Nederlandse Waterschapsbank).

## Staat van herkomst en besteding van middelen

De mutatie van de netto vlottende financiering in 2022 leggen we uit in de staat van herkomst en besteding van middelen:

Bedragen x € 1.000

Omschrijving	Herkomst	Besteding	Mutatie
<b>Resultaat 2022</b>	5.426		
Vaste activa			
- Afschrijvingen	40.845		
- Desinvesteringen	37		
- Investerings		48.117	
<b>Eigen vermogen lang</b>			
Dotatie aan bestemmingsreserve			
<b>Vreemd vermogen lang</b>			
- Afname voorzieningen		2.126	
- Toename langlopende leningen	10.697		
<i>Financieringsmutatie</i>	57.005	50.243	6.762
<b>Vlottende financieringsmiddelen</b>			
- Toename crediteuren	2.907		
- Toename overlopende passiva	12.272		
- Toename negatieve liquide middelen		21.334	
- Toename debiteurensaldo	147		
- Toename overlopende activa		757	
- Afname voorraden	2		
<i>Mutatie netto vlottende financieringsmiddelen</i>	15.328	22.091	-6.763

## Overzicht kasstromen

Bedragen x € 1.000

Kasstroomoverzicht	2022
<b>Resultaat</b>	5.426
Afschrijving vaste activa	40.845
Mutatie reserves en voorzieningen	-2.126
<i>Bruto kasstroom uit operaties</i>	44.145
<b>Exploitatie</b>	
Toename van de vorderingen	-610
Afname van de voorraden	2
Toename kortlopende schulden	15.179
<i>Kasstroom uit operationele activiteiten</i>	14.571
<b>Investerings</b>	
Investerings in vaste activa	-42.231
Besteding vooruit ontvangen subsidie	-5.885
Desinvesteringen	37
<i>Kasstroom uit investeringsactiviteiten</i>	-48.079
<b>Kapitaalstortingen</b>	
Opgenomen leningen	50.000
Aflossingen leningen 2022 naar kortlopende schulden	-39.303
<i>Kasstroom uit financieringsactiviteiten</i>	10.697
<b>Afname liquiditeiten</b>	21.334

## Opbouw en verloop langlopende schuld

In 2022 losten we voor een totaalbedrag van € 38,6 miljoen af. Een bedrag van € 30 miljoen heeft betrekking op een herfinanciering van drie leningen. Deze leningen zijn vervroegd afgelost en vervangen door leningen met een lager rentepercentage en een langere looptijd. Tegelijkertijd zijn voor een bedrag van € 50,0 miljoen nieuwe leningen, waarvan € 30 miljoen herfinanciering, afgesloten. Per saldo nam de langlopende schuld toe met € 11,3 miljoen. Door de dalende rente op de kapitaalmarkt en een proactieve uitvoering van het treasurybeleid is de rentelast in de afgelopen jaren vrijwel op hetzelfde niveau gebleven. Dit ondanks een stijgende langlopende schuld.

Hieronder staan enkele kerngegevens over de opbouw en het verloop van de langlopende schuld in 2022

Bedragen x € 1.000

Vreemd vermogen	2018	2019	2020	2021	2022
Langlopende schuld op 1 januari	429.886	449.307	472.419	480.531	491.610
- Af: aflossingen	-5.079	-20.888	-6.888	-27.221	-38.636
- Bij: nieuwe geldleningen	24.500	44.000	15.000	38.300	50.000
<b>Langlopende schuld op 31 december</b>	<b>449.307</b>	<b>472.419</b>	<b>480.531</b>	<b>491.610</b>	<b>502.974</b>
Rentelast langlopende leningen	12.308	12.585	12.071	12.157	11.905

## Opbouw en verloop kortlopende schuld

We financieren onze activiteiten binnen de kasgeldlimiet met korte middelen. De kasgeldlimiet geeft het maximumbedrag aan waarvoor we kortlopende financieringsmiddelen kunnen aantrekken. Kortlopend betekent een looptijd korter dan een jaar. De kasgeldlimiet bedraagt 23 procent van het begrotingstotaal (€ 182,9 miljoen). Artikel 4 van de Wet financiering decentrale overheden (Wet Fido) bepaalt dat overheden de kasgeldlimiet maximaal twee achtereenvolgende kwartalen mogen overschrijden.

Bedragen x € 1.000

Kortlopende vordering/schuld ten opzichte van kasgeldlimiet	Vordering/schuld	Kasgeldlimiet
1e kwartaal	-1.745	42.073
2e kwartaal	-22.121	42.073
3e kwartaal	-22.954	42.073
4e kwartaal	-39.713	42.073

## Rente langlopende financiering

Bedragen x € 1.000

Rentekosten 2022	Begroting 2022	Gewijzigde begroting 2022	Jaarrekening 2022	Vershil
Rentelasten langlopende verplichtingen	11.895	11.931	11.903	-28
Rentelasten rekening-courant/kasgeld	-	-	-	-
Rentebaten	-	-	-145	-145
<b>Totaal rentekosten</b>	<b>11.895</b>	<b>11.931</b>	<b>11.758</b>	<b>-173</b>

## Rente rekeningcourant/kasgeld rente

In 2022 zijn er geen kasgeldleningen geweest. Wel is er een renteopbrengst geweest door positieve saldi van de bankrekeningen en schatkistbankieren.

Het saldo van de bankrekeningen is in bijna geheel 2022 positief geweest. Vanaf halverwege september wordt er weer rente vergoed over positieve saldi. Per saldo komen de rentebaten in 2022 uit op een bedrag van afgerond € 145.000.

## Renteomslag

Het renteomslagpercentage = (€ 11,9 miljoen / € 487,0 miljoen) = 2,44 procent.

Bedragen x € 1.000

Renteomslagberekening	Totaalbedrag	Gemiddeld
<b>Materiële vaste activa</b>		
Materiële vaste activa per 1 januari	438.040	438.040
Geactiveerde werken per 1 januari	31.661	31.661
Overige investeringen/desinvesteringen	-	-
Afschrijvingen	-40.845	-20.423
<i>Subtotaal</i>	<i>428.856</i>	<i>449.279</i>
<b>Onderhanden werk</b>		
Uitgaven op onderhanden werk per 1 januari	68.902	68.902
Geactiveerde werken per 1 januari	-31.661	-31.661
<i>Subtotaal</i>	<i>37.241</i>	<i>37.241</i>
<b>Financiële vaste activa</b>		
Financiële vaste activa per 1 januari	512	512
<i>Subtotaal</i>	<i>512</i>	<i>512</i>
<b>Gemiddeld geïnvesteerd bedrag</b>		<b>487.032</b>
Rente	11.904	
Rentebaten	-145	
<b>Totaal betaalde rente</b>	<b>11.759</b>	

## Renterisico

In de Wet financiering decentrale overheden is een renterisiconorm voor decentrale overheden vastgelegd. Dit houdt in dat in enig jaar het totaal aan aflossingen en renteconversies een gesteld maximum niet mag overschrijden. Voor waterschappen is deze norm 30 procent van het begrotingstotaal (€ 182,9 miljoen). In 2022 hebben we deze risiconorm niet overschreden.

## Mutatie langlopende leningen 2022

In de begroting hielden we rekening met het feit dat we de financieringsbehoefte konden dekken met kortlopende middelen (kasgeld/rekening courant). In 2022 is één lening afgesloten met uitgestelde storting in 2026. Daarnaast zijn in 2022 drie leningen vervroegd afgelost en vervangen door drie nieuwe leningen met een lager rentepercentage en een langere looptijd.

De gemiddelde rente van de langlopende leningenportefeuille is 2,35 procent per ultimo 2021 (2021: 2,45 procent). De duration (gemiddeld gewogen rentetypische looptijd) is circa 15,1 jaar (2021: 14,8 jaar).

De belangrijkste kenmerken van de gestorte/afgeloste leningen zijn:

Mutatie leningen in 2022	Rente (%)	Hoofdsom	Looptijd (jaren)	Storting
Tegenpartij		(x € 1.000)		/aflossing (datum)
Nederlandse Waterschapsbank	1,528	-10.000		1-mrt
Nederlandse Waterschapsbank	1,216	-10.000		5-sep
Nederlandse Waterschapsbank	1,328	-10.000		5-nov
Nederlandse Waterschapsbank	1,107	10.000	40	4-apr
Nederlandse Waterschapsbank	1,043	10.000	45	4-apr
Nederlandse Waterschapsbank	1,063	10.000	30	4-apr
Nederlandse Waterschapsbank (uitgestelde storting)	0,41	10.000	30	3-okt
Nederlandse Waterschapsbank (uitgestelde storting)	0,415	10.000	30	4-nov
<b>Totaal</b>		<b>20.000</b>		

## Toekomstige financiering

Voor de toekomstige financiering is in 2021 een lening met uitgestelde storting afgesloten. In de komende jaren vindt de storting plaats van leningen die in het verleden zijn afgesloten om te profiteren van het lage renteniveau. De belangrijkste kenmerken van deze leningen staan hieronder:

Afgesloten leningen met uitgestelde storting	Rente (%)	Hoofdsom	Looptijd (jaren)	Storting (datum)
Tegenpartij		(x € 1.000)		
Bank Nederlandse Gemeenten	0,495	10.000	30	4-10-2023
Nederlandse Waterschapsbank	0,44	10.000	30	3-6-2024
Bank Nederlandse Gemeenten	1,897	15.000	50	4-9-2026
<b>Totaal</b>		<b>35.000</b>		

## Verbonden partijen

Wij hebben een aantal taken ondergebracht in samenwerkingsverbanden waarin meerdere waterschappen en/of andere instellingen participeren. Het gaat hier om deelnemingen in vennootschappen, gemeenschappelijke regelingen en stichtingen. De samenwerkingsvormen duiden we aan met het begrip 'verbonden partijen'. Hieronder verstaan we een privaatrechtelijke of publiekrechtelijke organisatie waarin het waterschap een bestuurlijk en een financieel belang heeft.

Met bestuurlijk belang bedoelen we: het waterschap heeft zeggenschap door vertegenwoordiging in het bestuur of door stemrecht.

Onder financieel belang verstaan we: het bedrag dat ter beschikking is gesteld en dat niet verhaalbaar is of waarvoor aansprakelijkheid bestaat als de verbonden partij failliet gaat of haar verplichtingen niet nakomt.

## Visie op verbonden partijen

Wetterskip Fryslân werkt op vele manieren samen met andere organisaties. Dit doen we in de verwachting om op deze manier meer rendement voor Wetterskip Fryslân en de Mienskip te behalen. Eén van deze samenwerkingsvormen is het deelnemen aan verbonden partijen. Deze vorm van samenwerking vraagt om een goede balans van bevoegdheden, verantwoordelijkheden en verantwoording.

Wanneer de vraag opkomt of het wenselijk is een samenwerking aan te gaan, om op deze manier een taak van het waterschap op afstand te organiseren, vraagt dit een goede afweging.

Onderstaande uitgangspunten zijn van toepassing bij het maken van een afweging over het al dan niet toetreden tot een verbonden partij en de inrichting ervan:

1. Er worden alleen activiteiten overgedragen aan een verbonden partij als deze zich hiervoor lenen.
2. Voor samenwerking in een verbonden partij wordt de best passende bestuurlijke, organisatorische en juridische vorm gekozen. De keuze tussen een publiek- of privaatrechtelijke samenwerking wordt per geval gemaakt. Er wordt gekozen voor een samenwerkingsvorm die zo eenvoudig mogelijk is.
3. Bij besluitvorming over samenwerking in een verbonden partij wordt naast een voorstel voor de rechtsvorm, ook aandacht besteed aan risico's en beheersmaatregelen, governance, informatievoorziening en evaluatiemomenten en een exit-strategie.

## Zeggenschap

Het waterschap kan invloed uitoefenen door middel van:

- besturen van stichtingen en gemeenschappelijke regelingen
- vergadering van aandeelhouders
- raad van commissarissen
- toezicht

Sinds 1 juli 2022 is de Wet gemeenschappelijke regelingen (Wgr) gewijzigd. Deze wijziging heeft als doel om de positie, de besluitvorming en de controlerende rol van het waterschap te versterken.

Wij wenden onze invloed aan als het gaat om sturing op (onder andere) financiën, risico's en toekomstvisie. Het zijn vormen van verlengd lokaal bestuur. Hierdoor is de directe invloed per definitie beperkt. Bij een meerderheid voor een voorstel zal de minderheid zich moeten schikken. De democratische controle op de verbonden partijen ligt bij het algemeen bestuur. Leden van het dagelijks bestuur die deel uitmaken van een bestuur van een verbonden partij, leggen verantwoording af aan het algemeen bestuur.

## Wetterskip Fryslân Deelnemingen BV, Leeuwarden

Rechtsvorm	Besloten vennootschap (BV)
Deelnemende partijen	Wetterskip Fryslân (100%)
Doel verbonden partij (openbaar belang)	De activiteiten van de holding bestaan met name uit het deelnemen in, zich financieel interesseren in, toezicht uitoefenen op en het bestuur voeren uitsluitend voor andere ondernemingen en vennootschappen met bepaalde doelen. De holding neemt voor 50% deel in de Voorzuivering afvalwater Workum V.O.F., 50% deel in Grienskip BV en voor 33,3% in de Ballumerbocht Ameland BV
Doel dat Wetterskip Fryslân nastreeft met deelname aan verbonden partij	Toezicht uitoefenen op het bestuur van de dochter ondernemingen van Wetterskip Fryslân Deelnemingen B.V.?
Prestaties	Zie toelichting bij de Voorzuivering Workum V.O.F. , Grienskip B.V. en Ballumerbocht Ameland B.V.
Financiële situatie verbonden partij	Per 31-12-2021 bedraagt het Enkelvoudig eigen vermogen € 579.585 Enkelvoudig resultaat na belasting € 80.780 De jaarrekening 2022 is nog niet opgesteld



Bestuurlijke betrokkenheid Wetterskip Fryslân	De directie bestaat uit de Secretaris - directeur en de adjunct-secretaris directeur. Zij leggen verantwoording af aan het dagelijks bestuur van Wetterskip Fryslân.
Financieel belang Wetterskip Fryslân	Wetterskip Fryslân is 100% aandeelhouder van Wetterskip Deelnemingen B.V.
Risico's	Zie toelichting bij de Voorzuivering Workum V.O.F., Grienskip B.V. en Ballumerbocht B.V.
Exit strategie	n.v.t.
Ontwikkelingen/bijzonderheden	Op 15 februari 2022 heeft het AB het beleidskader verbonden partijen vastgesteld op basis waarvan de afweging kan worden gemaakt om wel dan niet samen te werken via een verbonden partij, het zij via een privaatrechtelijke deelneming een publiekrechtelijke samenwerking via een gemeenschappelijke regeling of een publieke private samenwerking

### Voorzuivering Zuivelafvalwater Workum V.O.F., Leeuwarden

Rechtsvorm	Vennootschap onder Firma
Deelnemende partijen	Wetterskip Fryslân Deelnemingen BV Friesland Campina
Doel verbonden partij (openbaar belang)	Een duurzame en doelmatige werking van de waterketen
Doel dat Wetterskip Fryslân nastreeft met deelname aan verbonden partij	Een doelmatige werking van RWZI Workum
Prestaties	Het komende jaar gaan we een meerjaren investeringsbegroting opstellen. Hiermee willen we ook voor de komende jaren duidelijk krijgen welke investeringen noodzakelijk zijn voor een toekomstbestendige VZW.
Financiële situatie verbonden partij	Per 31-12-2022 bedraagt het Eigen vermogen € 500.000 Vreemd vermogen € 350.000 (netto) begrotingstotaal € 850.000
Bestuurlijke betrokkenheid Wetterskip Fryslân	De Dijkgraaf is bestuurlijk betrokken vanuit Wetterskip en de directie vanuit Wetterskip Fryslân Deelnemingen BV.

Financieel belang Wetterskip Fryslân	<p><i>Wat is de omvang van het financiële belang van Wetterskip Fryslân?</i>  <i>Wat is ons aandeel in begroting verbonden partij (relatief en absoluut). Hoe groot is ons aandelenbelang, wat betaalt of ontvangt Wetterskip Fryslân jaarlijks</i></p>
	<p>belastingopbrengsten jaarlijks € 280.000  het financieel belang van WF is 50% van het eigen vermogen van de voorzuivering</p>
Risico's	<p>Indien de VZW de operationele doelen niet haalt heeft dit mogelijk gevolgen voor de doelmatige werking van RWZI Workum en daarmee op de lozingen van de RWZI op het oppervlaktewater</p> <p>Het niet functioneren van de samenwerking kan leiden tot milieuschade en hogere kosten voor de bedrijfsvoering van de eigen RWZI. Beëindiging van de samenwerking geeft op langere termijn een extra investeringsopgave voor één van beide deelnemers en kan afhaken / verlies van belastingopbrengsten van een grote lozer met zich meebrengen.</p>
Exit strategie	<p>Er zijn in de oprichtingsovereenkomst afspraken gemaakt over ontbindingsvoorwaarden</p>
Ontwikkelingen/bijzonderheden	<p>De VZW gaat onderzoeken welke stappen het kan nemen om op termijn energie en klimaatneutraal te worden.</p>

## Grienskip BV, Leeuwarden

Rechtsvorm	Besloten Vennootschap
Deelnemende partijen	Caparis NV, Empatec NV, Wetterskip Fryslân Deelnemingen BV.
Doel verbonden partij (openbaar belang)	Het bevorderen van arbeidsparticipatie voor mensen met achterstand op de arbeidsmarkt
Doel dat Wetterskip Fryslân nastreeft met deelname aan verbonden partij	Doel is het uitvoeren van groenonderhoud in het beheergebied van Wetterskip Fryslân en invulling geven aan de maatschappelijke verantwoordelijkheid van de organisatie door dit werk te laten verrichten door mensen met achterstand op de arbeidsmarkt.
Prestaties	Het jaarlijks conform dienstverleningsovereenkomst uitvoeren van het groen onderhoud, de distelbestrijding en exoten bestrijding in het beheergebied van Wetterskip Fryslân.
Financiële situatie verbonden partij	<p>Per 31-12-2022 bedraagt het  Eigen vermogen €178.000  (kort) vreemd vermogen € 252.000  Begrotingstotaal € 2.025.000.</p>

Bestuurlijke betrokkenheid Wetterskip Fryslân	De secretaris directeur en de adjunct directeur zijn als bestuurder van Wetterskip Fryslân Deelnemingen BV betrokken.  Deelnemingen BV bezit een meerderheidsaandeel van 52% en heeft daarmee invloed op de BV
Financieel belang Wetterskip Fryslân	Wetterskip Fryslân Deelnemingen BV bezit 52% van de aandelen van de BV.  Winst en verlies wordt jaarlijks op basis van het aandelenpercentage betaald of doorbelast aan de deelnemende partijen.
Risico's	Er bestaat een beperkt operationeel risico voor Wetterskip Fryslân als Grienskip het groenonderhoud niet conform afspraken uitvoert. Wetterskip Fryslân is daarnaast mede risicodragers voor mogelijke verliezen van de onderneming.
Exit strategie	Er zijn in de oprichtingsakte afspraken gemaakt over ontbindingsvoorwaarden
Ontwikkelingen/bijzonderheden	Grienskip gaat de mogelijke samenwerking met andere overheidspartijen onderzoeken.

## Energiepark Ballumerbocht BV

Rechtsvorm	Besloten Vennootschap
Deelnemende partijen	Gemeente Ameland, Ameland Energie Coöperatie en Wetterskip Fryslân Deelnemingen BV
Doel verbonden partij (openbaar belang)	Het realiseren van een slim en toekomstbestendig energiesysteem voor Ameland.
Doel dat Wetterskip Fryslân nastreeft met deelname aan verbonden partij	Wetterskip Fryslân wil met de deelname de energie voor de waterschapstaken op Ameland duurzaam opwekken.
Prestaties	Er dient voor het aantrekken van het vreemd vermogen een sluitende businesscase te zijn.
Financiële situatie verbonden partij	Het door WF ingebrachte vermogen, door een kapitaalstoring voor de aandelen, bedraagt € 100.000. Er is op dit moment nog geen vreemd vermogen aangetrokken voor de realisatie van het energiepark.
Bestuurlijke betrokkenheid Wetterskip Fryslân	Namens Wetterskip Fryslân zijn de secretaris directeur en de adjunct directeur als bestuurder van Wetterskip Fryslân Deelnemingen BV betrokken.
Financieel belang Wetterskip Fryslân	Wetterskip Fryslân heeft met een kapitaalstoring van € 100.000 een belang van 33,3% in de onderneming.

Risico's	In de realisatie van het project zijn er risico's op het gebied van vergunningen, technische problemen en netcongestie problematiek. In de uitvoeringsfase en de exploitatiefase van het park zijn we mede risicodragers van de BV.
Exit strategie	In de oprichtingsakte zijn ontbindingsvoorwaarden opgesteld voor de deelnemende partijen.
Ontwikkelingen/bijzonderheden	Indien Wetterskip Fryslân samen met de Gemeente Ameland garant staan, kan de BV onder gunstigere voorwaarden vreemd vermogen aantrekken. We komen in 2023 hiervoor met een voorstel.

## Het Noordelijk Belastingkantoor, Haren

Rechtsvorm	Gemeenschappelijke Regeling
Deelnemende partijen	Wetterskip Fryslân, Waterschap Noorderzijlvest, Waterschap Hunze en Aa's en gemeente Groningen
Doel verbonden partij (openbaar belang)	Het Noordelijk belastingkantoor wil door de bundeling van kennis en tegen zo laag mogelijke maatschappelijke kosten de lokale overheden vernieuwend en efficiënt ondersteunen bij de uitvoering van hun belastingtaken, nu en in de toekomst.
Doel dat Wetterskip Fryslân nastreeft met deelname aan verbonden partij	Wetterskip Fryslân is uit overwegingen van kwaliteit, continuïteit en efficiency toegetreden tot de Gemeenschappelijke Regeling. Het Noordelijk Belastingkantoor verzorgt voor de deelnemers de heffing en invordering van de waterschapsbelasting en gemeentelijke belastingen. Dit specialistische werk kan beter vanuit een gespecialiseerde organisatie plaatsvinden.
Prestaties	De op te leveren producten en prestaties zijn vastgelegd in een Service Level Agreement (SLA). Deze SLA is in 2022 herzien en deze gewijzigde SLA is op 1 januari 2023 in werking getreden.
Financiële situatie verbonden partij	Per 31-12-2022 bedraagt het Eigen vermogen € 70.000 (Kort) vreemd vermogen € 6.083.302 Begrotingstotaal €14.832.000.
Bestuurlijke betrokkenheid Wetterskip Fryslân	Een lid van het dagelijks bestuur van Wetterskip Fryslân heeft zitting in het bestuur. Elke deelnemer heeft één afgevaardigde in het bestuur met een gelijke stem.
Financieel belang Wetterskip Fryslân	Wetterskip Fryslân betaalde in 2022 een bedrag van € 3.923.000. Dit is 26,4% van de totale exploitatiekosten van het Noordelijk Belastingkantoor.

Risico's	Als de doelen niet worden gehaald worden er geen aanslagen verzonden en ingevorderd. Dit betekent dat Wetterskip Fryslân geen financiële middelen ontvangt. Omdat het waterschap voor de inkomsten bijna 100% afhankelijk is van de waterschapsbelastingen belooft het financieel risico de begrote opbrengst belastingen. Voor 2022 is de netto belastingopbrengst geraamd op een bedrag van € 160 miljoen. Als het waterschap geen geld ontvangt kan de uitvoering van de wettelijke taken in het geding komen. Dit kan in het uiterste geval leiden tot schadeclaims in verband met wateroverlast-/tekort en lozing van ongezuiverd water.
Exit strategie	De regeling is met ingang van 1 januari 2018 in werking getreden en is voor onbepaalde tijd getroffen. Gedurende vijf jaar na de datum van toetreding tot de regeling is uittreding niet mogelijk.
Ontwikkelingen/bijzonderheden	Door het Noordelijk belastingkantoor is actief bezig om de diensten op het gebied van belastingen voor steeds meer gemeenten uit te voeren. Door deze uitbreiding worden de vaste kosten verdeeld over meer overheden waardoor de kosten per deelnemer dalen.

## Het Waterschapshuis, Amersfoort

Rechtsvorm	Publieke rechtspersoon
Deelnemende partijen	Alle waterschappen, Rijkswaterstaat, Provincies.
Doel verbonden partij (openbaar belang)	Het Waterschapshuis (hWh) is een gemeenschappelijke regeling waarin de waterschappen een deel van hun activiteiten met betrekking tot de gegevenshuishouding en informatievoorziening hebben samengebracht. Binnen Het Waterschapshuis zijn twee afzonderlijke onderdelen opgezet waarin de collectieve en facultatieve taken zijn ondergebracht.
Doel dat Wetterskip Fryslân nastreeft met deelname aan verbonden partij	Het Waterschapshuis bevordert dat waterschappen samenwerken aan het datagedreven waterschap van de toekomst om gezamenlijk voordeel te behalen. Zij vervult de wensen van waterschappen, inventariseert of er samenwerking mogelijk is en vindt oplossingen voor problemen.
Prestaties	De te leveren prestaties door hWh worden vastgelegd in een DVO (dienstverleningsovereenkomst). Per dienst/prestatie wordt een DVO opgesteld en deze wordt ter begroting gebracht.
Financiële situatie verbonden partij	Per 31-12-2022 bedraagt het Eigen vermogen: € 0 Vreemd vermogen: € 262.669 (Netto) begrotingstotaal : € 32.813.634 (geactualiseerde begroting 2023)

Bestuurlijke betrokkenheid Wetterskip Fryslân	Luzette Kroon is lid van het Algemeen bestuur. Zij heeft daar 1 stem van de in totaal 21 stemmen. Zij kan daarmee invloed uitoefenen op de begroting en het algemeen te voeren beleid van hWh.
Financieel belang Wetterskip Fryslân	Financiële belang van Wetterskip Fryslân: € 1.556.000 begroot in begroting 2023. Relatief aandeel WF in begroting hWh: 4,74% Absoluut aandeel WF in begroting hWh: € 1.556.000
Risico's	Wetterskip Fryslân (WF) loopt een beperkt risico op het moment dat hWh zijn doelen niet behaalt. Sturing op het behalen van de doelen is geregeld via de reguliere P&C cyclus. Daar waar het behalen van doelstellingen financieel uit de pas lopen, loopt WF het risico dat er geen dekking is in de eigen begroting. Dit risico wordt beperkt, omdat de P&C cyclus hWh is afgestemd op de interne P&C cyclus bij WF.
Exit strategie	In de vastgestelde Gemeenschappelijke regeling Het Waterschapshuis, d.d. 1-4-2017, is in artikel 45 vastgelegd op welke wijze een deelnemende partij kan uittreden.
Ontwikkelingen/bijzonderheden	hWh is ingericht als uitvoeringsorganisatie. De toename van complexiteit door andere maatschappelijke verwachtingen, (europese) wetgeving en bestuurlijke afspraken zorgt voor een andere behoefte richting hWh. Om invulling te geven aan deze nieuwe positie is gestart met het opstellen van een nieuwe strategienota welke wordt afgerond in 2023.

## Fryske Utfieringstsjinst Miljeu en Omjouwing, Grou

Rechtsvorm	Gemeenschappelijke Regeling
Deelnemende partijen	Friese gemeenten, provincie Fryslân en Wetterskip Fryslân
Doel verbonden partij (openbaar belang)	De FUMO voert de vergunningverlening, toezicht en handhaving van complexere inrichting uit voor alle Friese gemeenten, de provincie en het waterschap.
Doel dat Wetterskip Fryslân nastreeft met deelname aan verbonden partij	Het waterschap heeft de vergunningverlening, toezicht en handhaving van de indirecte lozing ondergebracht bij de FUMO
Prestaties	Verzorgen vergunningverlening, toezicht en handhaving van de indirecte lozingen
Financiële situatie verbonden partij	<i>Per 31-12-2021 bedraagt het Eigen vermogen € 1.422.044 Vreemd vermogen € 622.268 Exploitatieomvang € 17.506.963</i>  <i>De jaarrekening 2022 is nog niet opgesteld</i>

Bestuurlijke betrokkenheid Wetterskip Fryslân	<i>Mw. A. van der Hoek is DB lid bij de FUMO</i>
Financieel belang Wetterskip Fryslân	<i>Wij betalen jaarlijks € 56.571 voor de dienstverlening van de FUMO ten behoeve van Wetterskip Fryslân</i>
Risico's	<i>n.v.t.</i>
Exit strategie	<i>n.v.t.</i>
Ontwikkelingen/bijzonderheden	<i>n.v.t.</i>

## De Nederlandse Waterschapsbank N.V., Den Haag

Rechtsvorm	Naamloze vennootschap
Deelnemende partijen	De aandeelhouders. 21 waterschappen, 9 provincies en Rijksoverheid
Doel verbonden partij (openbaar belang)	Verstrekken van financiering in de breedste zin aan overheden en semi-overheden. De Nederlandse Waterschapsbank (NWB Bank) is een bank van en voor de publieke sector met bijzondere aandacht voor water en duurzaamheid. Met de AAA/Aaa-ratings trekken ze op een goedkope en duurzame manier geld aan voor de klanten. Zo blijven de lasten voor burgers laag en de verduurzaming betaalbaar.
Doel dat Wetterskip Fryslân nastreeft met deelname aan verbonden partij	Vanuit het verleden is het waterschap aandeelhouder geworden. Voor de financiering van de vele investeringen door het waterschap moet geld worden geleend. De Nederlandse Waterschapsbank is hiervoor een zeer geschikte partner waardoor de rentekosten voor Wetterskip Fryslân op een laag niveau kunnen worden gehouden.
Prestaties	Er zijn geen specifieke prestaties met de bank gemaakt.
Financiële situatie verbonden partij	Per 31-12-2021 bedraagt het Eigen vermogen € 1.902.000.000 Vreemd vermogen € 93.791.000.000 Totale inkomsten € 1.462.000.000.  De jaarrekening 2022 is nog niet opgesteld
Bestuurlijke betrokkenheid Wetterskip Fryslân	Op basis van het aandeelhouderschap is het waterschap gerechtigd om de jaarlijkse aandeelhoudersvergadering te bezoeken. Hier kan mee worden gestemd over het beleid van de bank.

Financieel belang Wetterskip Fryslân	Het waterschap heeft een belang van ongeveer € 426.500 in de Nederlandse Waterschapbank, wat overeen komt met een percentage van 4,4% van het totale aandelenkapitaal. Jaarlijks wordt ongeveer een bedrag van € 2,8 miljoen aan dividend ontvangen.
Risico's	Als de Nederlandse Waterschapbank niet kan voldoen aan de diverse financiële ratio's kan worden besloten om geen dividend uit te keren. Dit zou voor Wetterskip Fryslân een financieel nadeel opleveren.
Exit strategie	Er zijn geen afspraken gemaakt over beëindiging van de deelneming.
Ontwikkelingen/bijzonderheden	Er zijn op dit moment geen ontwikkelingen die invloed hebben op doel en bestaan van de verbonden partij.

## Vereniging Waterketen Onderzoek Noord, Glimmen

Rechtsvorm	Vereniging
Deelnemende partijen	Waterschap Noorderzijlvest, Waterschap Hunze en Aa's, Waterbedrijf Groningen, WMD water en Wetterskip Fryslân.
Doel verbonden partij (openbaar belang)	Het bundelen van onderzoeksactiviteiten in de waterketen.
Doel dat Wetterskip Fryslân nastreeft met deelname aan verbonden partij	Inhoudelijke samenwerking met andere water gerelateerde organisaties in het uitvoeren van waterketen onderzoeken in het noorden van Nederland.
Prestaties	Er zijn geen specifieke prestatie afspraken gemaakt met de vereniging. De onderzoeksresultaten worden intern gedeeld.
Financiële situatie verbonden partij	Per 31-12-2022 bedraagt het Eigen vermogen € 1.989 Vreemd vermogen € 36.311 Het begrotingstotaal € 200.000.
Bestuurlijke betrokkenheid Wetterskip Fryslân	Wetterskip Fryslân is ambtelijk in het bestuur van de vereniging vertegenwoordigd. De portefeuillehouder Waterketen is als DB lid betrokken.
Financieel belang Wetterskip Fryslân	Wetterskip Fryslân draagt financieel bij in het lidmaatschap van de vereniging en in de financiering van de uit te voeren onderzoeken.
Risico's	Het risico voor Wetterskip Fryslân in deze verenigingsdeelname is zeer beperkt.



Exit strategie	Er zijn geen afspraken gemaakt over de voorwaarden van beëindiging van het lidmaatschap van de vereniging.
Ontwikkelingen/bijzonderheden	Geen bestuurlijk relevante ontwikkelingen

### Centre of Expertise Watertechnology, Leeuwarden

Rechtsvorm	Het CEW is een stichting zonder winstoogmerk
Deelnemende partijen	De founding partners zijn: Van Hall Larenstein; NHL Stenden; Wetsus; Vitens; WLN; Wetterskip Fryslân; Well, PBT
Doel verbonden partij (openbaar belang)	Het Centre of Expertise Water Technology (CEW) is hét kennis- en innovatiecentrum voor toegepast onderzoek en productontwikkeling op het gebied van watertechnologie. Het CEW bundelt expertise van onderwijs, onderzoek, overheden en ondernemingen. Wij zijn uw partner op het gebied van toegepast onderzoek, productontwikkeling en onderzoeksfaciliteiten.
Doel dat Wetterskip Fryslân nastreeft met deelname aan verbonden partij	Voor Wetterskip Fryslân is als eindgebruiker van technologie afhankelijk van de innovatiekracht die er is bij het MKB-bedrijf. Het MKB wordt hierbij geholpen door het CEW, enerzijds door het onderwijs en de hier opgeleide studenten te verbinden aan het bedrijfsleven anderzijds krijgt het MBK toegang tot ontwikkel subsidies via het CEW. Wetterskip Fryslân ondersteunt dit graag.
Prestaties	In 2022 zijn er (mondelinge) afspraken gemaakt met het CEW over het opleiden van net of bijna afgestudeerde zuiveringstechnologen in de dagelijkse praktijk. In 2023 wordt de samenwerkingsovereenkomst uit 2012 geactualiseerd tot een nieuwe overeenkomst.
Financiële situatie verbonden partij	Per 31-12-2021 bedraagt het Eigen vermogen € 2.646.967 (Kort) vreemd vermogen € 845.973 Begrotingstotaal €xx.  De jaarrekening 2022 is nog niet opgesteld.
Bestuurlijke betrokkenheid Wetterskip Fryslân	Bestuurlijke vertegenwoordiging A. van der Hoek
Financieel belang Wetterskip Fryslân	2012 t/m 2017 € 50.000 per jaar in-kind. De overeenkomst is tot op heden steeds met een jaar verlengd, waarbij de in-kind bijdrage is afgebouwd.
Risico's	geen
Exit strategie	Het contract is sinds 2017 per jaar opzegbaar.
Ontwikkelingen/bijzonderheden	Op dit moment wordt gewerkt aan een nieuwe overeenkomst.

## Stichting Waterschapserfgoed, Leeuwarden

Rechtsvorm	Stichting
Deelnemende partijen	n.v.t.
Doel verbonden partij (openbaar belang)	De stichting Waterschapserfgoed heeft ten doel: de instandhouding van onroerend waterschapserfgoed, voornamelijk – zonder daartoe beperkt te zijn – de monumenten die beschermd zijn op groen van de Monumentenwet 1988. Daarnaast heeft de stichting Waterschapserfgoed ten doel: het uitdragen van het waterschapsverhaal.
Doel dat Wetterskip Fryslân nastreeft met deelname aan verbonden partij	Instandhouding van cultuurhistorisch waardevolle waterschapsobjecten en het laten uitdragen van het waterschapsverhaal.
Prestaties	De Stichting Waterschapserfgoed draagt zorg voor de instandhouding van de overgedragen gekregen objecten en het uitdragen van het waterschapsverhaal. Deze verplichting vloeit voort uit de overeenkomst zoals deze tussen Wetterskip Fryslân en Stichting Waterschapserfgoed geldt. Ter invulling van deze verplichting en op basis van haar eigen statutaire doel werkt Stichting Waterschapserfgoed met zesjarige instandhoudingsplannen om het dertigtal overgedragen objecten in stand te houden. Er is geen sprake van concrete prestatieafspraken over het leveren van producten of diensten.
Financiële situatie verbonden partij	geen informatie bekend gemaakt
Bestuurlijke betrokkenheid Wetterskip Fryslân	Stichting Waterschapserfgoed is bestuurlijk volledig onafhankelijk van Wetterskip Fryslân en heeft een eigen rechtspositie en bestuur. Eén bestuurslid van de Stichting Waterschapserfgoed is op bindende voordracht van het dagelijks bestuur van Wetterskip Fryslân benoemd; deze voorgedragene dient voldoende band te hebben met Wetterskip Fryslân; maar deze persoon is 'algemeen lid' en neemt deel aan het stichtingsbestuur als eigen persoon zonder last en ruggespraak met het waterschap.
Financieel belang Wetterskip Fryslân	Indien Stichting Waterschapserfgoed – om wat voor reden dan ook – haar werkzaamheden beëindigt, dan komt het arsenaal aan objecten weer onder verantwoordelijkheid en beheer van Wetterskip Fryslân. Voor het jaarlijkse bedrag zal dan minder aan instandhouding van de objecten gedaan kunnen worden, aangezien Wetterskip Fryslân als overheidsinstantie recht heeft op beduidend minder subsidie. De kosten voor instandhouding van de objecten zullen daarmee hoger uitvallen dan het jaarlijkse bedrag dat Wetterskip Fryslân jaarlijks aan Stichting Waterschapserfgoed betaalt.
Exit strategie	nee

Ontwikkelingen/bijzonderheden	<p>Door Corona is, hoewel anders gewild, noodgedwongen te weinig aan onderhoud gedaan. De inzet van Stichting Waterschapserfgoed is om de opgelopen achterstand z.s.m. in te lopen.</p> <p><b>Per definitie is Stichting Waterschapserfgoed geen 'verbonden partij', aangezien het waterschap geen zeggenschap of stemrecht heeft in het bestuur van de stichting en ook niet aansprakelijk gesteld kan worden als de stichting failliet gaat of haar verplichtingen niet nakomt.</b></p>
-------------------------------	---

## Unie van Waterschappen

Rechtsvorm	Vereniging (overkoepelend)
Deelnemende partijen	Alle 21 waterschappen
Doel verbonden partij (openbaar belang)	De Unie van Waterschappen vertegenwoordigt de waterschappen in het nationale en internationale speelveld, behartigt de belangen van de waterschappen en stimuleert kennisuitwisseling en samenwerking.
Doel dat Wetterskip Fryslân nastreeft met deelname aan verbonden partij	Het doel dat Wetterskip Fryslân nastreeft met deelname aan deze verbonden partij is dat de Unie van Waterschappen als onze koepelorganisatie namens de 21 waterschappen haar belangen behartigt bij de Rijksoverheid en in Europa; door onze krachten als waterschappen te bundelen zijn wij in het nationale en internationale krachtenveld een steviger bestuurslaag.
Prestaties	In zijn algemeenheid behartigt de Unie van Waterschappen de belangen van de waterschappen in Den Haag en Brussel en zorgt zij voor kennis- en ervaringsuitwisseling tussen de waterschappen. De concrete plannen van de Unie van Waterschappen voor een bepaald jaar zijn opgenomen in de begroting, die binnen de vereniging wordt behandeld en uiteindelijk door de Ledenvergadering wordt vastgesteld. De begroting voor het jaar 2022 is vastgesteld op 8 oktober 2021
Financiële situatie verbonden partij	Per 31-12-2022 bedraagt het: Eigen vermogen € 2.697.666 Vreemd vermogen € 22.246.316 Exploitatie resultaat +/- € 437.044
Bestuurlijke betrokkenheid Wetterskip Fryslân	Ieder Dagelijks Bestuur (DB)-lid van Wetterskip Fryslân is voor zijn/ haar portefeuille betrokken bij werkgroepen van de Unie. De invloed, op bijvoorbeeld de stemverdeling, is voor alle andere 21 leden (waterschappen) gelijk.
Financieel belang Wetterskip Fryslân	Wetterskip Fryslân betaalde in 2022 € 537.118 contributie. Daarnaast betaalde Wetterskip verschillende bijdragen, onder andere in het kader van de verkiezingen (€ 27.349).

Risico's	De Unie van Waterschappen doet haar best om de 21 waterschappen zo goed mogelijk te vertegenwoordigen. Daarbij worden er natuurlijk geen garanties gegeven. Veel hangt af van de diverse belangen die er spelen, zoals de positie van de waterschappen in het betreffende beleidsveld waarover onderhandeld wordt.
Exit strategie	De statuten van de Unie van Waterschappen bepalen de procedure die een waterschap moet doorlopen om zijn lidmaatschap van de vereniging op te zeggen. Dezelfde statuten bevatten de procedure voor een eventuele ontbinding van de vereniging als geheel.
Ontwikkelingen/bijzonderheden	Bestuurlijk relevant om te weten is welke nieuwe wetgeving er in de pijplijn zit; welke inspanningen en kosten dat voor een waterschap met zich mee zou kunnen brengen; welke mogelijke subsidiestromen er aangeboord kunnen worden; welke issues er spelen in de koepel overleggen tussen de Unie van Waterschappen, het VNG en het IPO en tussen genoemde koepelorganisaties en het Rijk.

### Stichting Toegepast Onderzoek Waterbeheer (STOWA), Amersfoort

Rechtsvorm	STOWA is een stichting met een stichtingsbestuur.
Deelnemende partijen	Het bestuur bestaat uit vertegenwoordigers van de in STOWA deelnemende partijen: waterschappen, provincies en het Rijk.
Doel verbonden partij (openbaar belang)	STOWA ontwikkelt, vergaart, verspreidt en implementeert toegepaste kennis die de waterbeheerders nodig hebben om de opgaven waar zij in hun werk voor staan, goed uit te voeren. Deze kennis kan liggen op toegepast technisch, natuurwetenschappelijk, bestuurlijk-juridisch of sociaalwetenschappelijk gebied.
Doel dat Wetterskip Fryslân nastreeft met deelname aan verbonden partij	Toegang hebben tot de kennis die wij als waterbeheerder nodig hebben om de opgaven waar wij in ons werk voor staan, goed uit te kunnen voeren.
Prestaties	Doen van onderzoek volgens de door de programmacommissies vastgestelde agenda
Financiële situatie verbonden partij	Realisatie 2022 (geschat) bedraagt totaal € 17 miljoen. Hiervan is € 15 miljoen besteed aan onderzoek en ontwikkeling.
Bestuurlijke betrokkenheid Wetterskip Fryslân	WF is ambtelijk vertegenwoordigd in de programmacommissies Waterketen en Waterkeren. WF is bestuurlijk vertegenwoordigd in het bestuur.
Financieel belang Wetterskip Fryslân	Jaarlijkse bijdrage van € 480.000
Risico's	geen

Exit strategie	Er liggen geen concrete afspraken.
Ontwikkelingen/bijzonderheden	Er zijn geen bijzonderheden en/of ontwikkelingen.

## Centrum Innovatief Vakmanschap-Water, Leeuwarden

Rechtsvorm	Coöperatie
Deelnemende partijen	
Doel verbonden partij (openbaar belang)	Met het Centrum voor Innovatief Vakmanschap - Water (CIV-Water) worden water gerelateerde opleidingen en cursussen aangeboden.
Doel dat Wetterskip Fryslân nastreeft met deelname aan verbonden partij	Deelname aan het CIV-Water biedt ons waterschap de mogelijkheid goed opgeleid personeel te werven en zittend personeel om te scholen.
Prestaties	
Financiële situatie verbonden partij	Eigen vermogen: € 990.401 (peiljaar 2019) Vreemd vermogen: € 769.561 (peiljaar 2019)
Bestuurlijke betrokkenheid Wetterskip Fryslân	
Financieel belang Wetterskip Fryslân	
Risico's	
Exit strategie	
Ontwikkelingen/bijzonderheden	

## Bedrijfsvoering

De ontwikkelingen op het gebied van de bedrijfsvoering staan beschreven onder de opgave Bedrijfsvoering.

## Fraude

Het dagelijks bestuur van Wetterskip Fryslân is zich bewust van het inherente risico van fraude dat zij, zowel intern als extern, loopt bij het uitvoeren van haar dienstverlening.

Het dagelijks bestuur heeft in haar bespreking van de interim controle (n.a.v. de managementletter 2022) met de accountant dit onderwerp besproken en heeft het advies van de accountant ter harte genomen om de protocollen, beleidsstukken en regelingen met betrekking tot fraude nog eens op volledigheid en toepasbaarheid te beoordelen. Dit zal in het controlejaar 2023 nadere aandacht krijgen. Wij zijn in november 2022 gestart met het opstellen van een frauderisicoanalyse, maar deze is nog niet geformaliseerd.

Externe partijen moeten er op kunnen vertrouwen dat het Wetterskip Fryslân en haar medewerkers op een betrouwbare, eerlijke en zorgvuldige manier zaken doen. Daarom hebben wij een gedragscode (integriteit) opgesteld die door iedere medewerker bij indiensttreding wordt ondertekend. Het belang van de gedragscode en de naleving wordt periodiek benadrukt en is onderwerp van gesprek tussen leidinggevende en medewerker. Er is een vertrouwenspersoon (integriteit) en meldpunt ingesteld waarbij eventuele misstanden vertrouwelijk kunnen worden gemeld. De gedragscode is beschikbaar via onze website en wordt (daarmee) ook gedeeld met onze externe relaties. Wij willen het fraudebeleid op het integriteitsbeleid aan laten sluiten.

Onze (financiële) processen kenmerken zich door de aanwezigheid van functiescheiding. Hiermee voorkomen we dat slechts één persoon ongecontroleerd transacties of verplichtingen kan aangaan, autoriseren, verwerken en afwickelen en toegang heeft tot activa.

Ondanks alle beheersingsmaatregelen resteren de risico's dat de leiding maatregelen doorbreekt en het risico van samenspanning tussen medewerkers. Transparante besluitvorming, de governance structuur, een open cultuur waarbij we elkaar durven aan te spreken, de aanwezigheid van een vertrouwenspersoon om niet-integer handelen (anoniem) te melden, periodieke interne en externe audits op de naleving van beheersingsmaatregelen moeten er toe bijdragen dat override of controls wordt gesignaleerd.

De afgelopen jaren zijn er regelmatig berichten in de media over cyberaanvallen, gevallen van ransomware en datalekken. Gezien onze activiteiten heeft informatiebeveiliging vanuit de perspectieven continuïteit, fraude en privacy en daarmee samenhangende reputatie een hoge prioriteit.

Tijdens de dagelijkse bedrijfsvoering vinden controles plaats om vast te stellen of gewerkt wordt volgens de daarover gemaakte afspraken, waaronder de diverse protocollen voor informatiebeveiliging. Daarnaast beoordelen de security- en privacyofficer de kwaliteit en naleving van de getroffen beheersingsmaatregelen. Periodiek wordt de beheersing van informatiebeveiliging getoetst, zowel intern via interne audits, als extern via het ISAE 3402 onderzoek en ISO 27001 audit. Eventuele verbeterpunten vormen de input voor verdere aanscherping en/of naleving van het informatiebeveiligingsproces.

#### Conclusie

Het dagelijks bestuur is van mening dat, met alle analyses en getroffen beheersingsmaatregelen, de risico's met betrekking tot een beheerste en integere bedrijfsvoering inzichtelijk zijn en op een adequate wijze worden gemitigeerd.

## EMU-saldo

Het EMU-saldo van de waterschappen wordt bepaald door de netto investeringsuitgaven, de bruto uitgaven minus de ontvangen investeringssubsidies en andere bijdragen van derden.

Bedragen x € 1.000

EMU-saldo	Realisatie 2021 a	Begroting 2022 b	Realisatie 2022 c	Vershil c-b
<u>EMU/exploitatiesaldo</u>				
§ Bruto resultaat (voor onttrekking bestemmingsreserve)	6.146	-4.713	5.426	10.139
<u>Invloed investeringsuitgaven</u>				
§ Netto investeringsuitgaven	-39.268	-73.947	-48.117	25.830
§ Verkoop van materiële en immateriële activa				
§ Afschrijvingen	39.934	42.173	40.882	-1.291
<u>Invloed reserves en voorzieningen</u>				
§ Toevoegingen aan voorzieningen en 'onvoorzien' t.l.v. exploitatie	537	450	364	-86
§ Onttrekkingen aan voorzieningen en 'onvoorzien' t.b.v. exploitatie	-254		-852	-852
§ Betalingen rechtstreeks uit voorzieningen	-654	-800	-1.638	-838
§ Toevoeging rechtstreeks aan voorzieningen				
<u>Aandeel EMU-saldo gemeenschappelijke regelingen</u>				
§ NBK (27,0%)				
§ Waterschapshuis (4,9%)				
§ Fryske Utfieringstsjinst Miljeu en Omjouwing (FUMO)				
<b>EMU saldo</b>	<b>6.441</b>	<b>-36.837</b>	<b>-3.935</b>	<b>32.902</b>
<b>Referentiewaarde (toelaatbaar EMU tekort)</b>			<b>-21.300</b>	

## Toelichting

Zoals uit de tabel blijkt, is de EMU referentiewaarde in 2022 niet overschreden. Het EMU-saldo is lager dan begroot. Dit is een gevolg van lagere netto uitgaven op investeringen dan begroot en een gunstiger exploitatieresultaat.

## Begrotingsrechtmatigheid

### Inleiding

Tijdens het uitvoeren van het beleid geldt de hoofdregel dat het algemeen bestuur (beleidsmatige en/of financiële) budgetoverschrijdingen autoriseert. Het dagelijks bestuur legt begrotingswijzigingen ter autorisatie vooraf voor aan het algemeen bestuur. Hiermee vraagt het dagelijks bestuur toestemming voor het te realiseren beleid en de besteding van het benodigde bedrag.

Het dagelijks bestuur is bevoegd zonder toestemming vooraf van het algemeen bestuur de netto-kosten van een programma met 5 procent te overschrijden (met een maximum van € 500.000). De inzet van de financiële middelen moet in dat geval wel passen binnen het vastgestelde beleid. Ook moet het dagelijks bestuur de hiervoor benodigde financiële ruimte elders binnen de begroting kunnen vinden. Kortom de gewijzigde inzet van financiële middelen mag niet een uitzetting van de begroting tot gevolg hebben.

Alleen als de omstandigheden een autorisatie vooraf niet mogelijk maken, moet het dagelijks bestuur achteraf een voorstel voor een begrotingswijziging voorleggen. Als het algemeen bestuur daarmee instemt, is de besteding alsnog geautoriseerd.

## Toelichting

Op basis van onderstaande tabel, kan geconcludeerd worden dat er geen begrotingsonrechtmatigheid heeft plaatsgevonden in 2022.

*Bedragen x € 1.000*

Opgave	Oorspronkelijke begroting 2022	Gewijzigde begroting 2022	Jaarrekening 2022	Vershil Gew. begroting +/- JR
Assetmanagement	3.146	3.175	3.141	34
Bedrijfsvoering	17.301	14.613	12.070	2.543
Boezem	24.203	23.960	24.065	-105
Deelsystemen	54.824	56.994	55.092	1.902
Primaire keringen	14.091	12.985	12.678	307
Strategie & Omgeving	8.592	8.839	8.646	193
Waterketen	42.587	42.957	41.967	990



## Jaarrekening Exploitatie

### Exploitatierekening naar opgaves

#### Watersysteembeheer

Bedragen x € 1.000

Opgave	Jaarrekening 2022	Gewijzigde begroting 2022	Begroting 2022	verschil gewijz begroting -/- jaarrekening
Assetmanagement	3.141	3.175	3.146	34
Bedrijfsvoering	1.817	3.267	5.735	1.451
Boezem	24.059	23.942	24.184	-118
Deelsystemen	54.717	56.388	54.246	1.670
Primaire keringen	12.678	12.985	14.091	308
Strategie & Omgeving	6.029	6.188	6.126	159
Waterketen	986	1.132	1.231	146
<b>Totaal</b>	<b>103.427</b>	<b>107.076</b>	<b>108.758</b>	<b>3.650</b>
Netto belastingen	-108.007	-107.082	-105.278	924
<b>Resultaat</b>	<b>4.580</b>	<b>6</b>	<b>-3.480</b>	<b>4.574</b>

#### Zuiveringsbeheer

Bedragen x € 1.000

Opgave	Jaarrekening 2022	Gewijzigde begroting 2022	Begroting 2022	verschil gewijz begroting -/- jaarrekening
Assetmanagement	-	-	-	-
Bedrijfsvoering	10.328	11.346	11.567	1.018
Boezem	16	19	19	2
Deelsystemen	502	606	578	105
Primaire keringen	-	-	-	-
Strategie & Omgeving	2.617	2.651	2.466	34
Waterketen	41.100	41.825	41.357	725
<b>Totaal</b>	<b>54.564</b>	<b>56.447</b>	<b>55.986</b>	<b>1.884</b>
Netto belastingen	-55.410	-56.668	-54.753	-1.258
<b>Resultaat</b>	<b>846</b>	<b>221</b>	<b>-1.233</b>	<b>625</b>

#### Totaal

Bedragen x € 1.000

Opgave	Jaarrekening 2022	Gewijzigde begroting 2022	Begroting 2022	verschil gewijz begroting -/- jaarrekening
Assetmanagement	3.141	3.175	3.146	34
Bedrijfsvoering	12.145	14.613	17.301	2.468
Boezem	24.076	23.960	24.203	-115
Deelsystemen	55.219	56.994	54.824	1.775
Primaire keringen	12.678	12.985	14.091	308
Strategie & Omgeving	8.646	8.839	8.592	193
Waterketen	42.086	42.957	42.587	871
<b>Totaal</b>	<b>157.990</b>	<b>163.524</b>	<b>164.744</b>	<b>5.533</b>
Netto belastingen	-163.416	-163.750	-160.032	-334
<b>Resultaat</b>	<b>5.426</b>	<b>227</b>	<b>-4.713</b>	<b>5.199</b>

## Exploitatierkening naar Kostendragers

### Watersysteembeheer

bedragen x € 1.000

Omschrijving	Jaarrekening	Gewijzigde begroting	Begroting	verschil gewijz begroting	-/- jaarrekening
	2022	2022	2022		
<b>Lasten:</b>					
Netto lasten	105.597	107.854	107.289		2.257
Onvoorzien	-	61	75		61
Kwijtschelding/oninbaar	941	1.108	1.146		167
Dividenden en overige algemene opbrengsten	-2.170	-839	1.394		1.332
<b>Subtotaal lasten</b>	<b>104.368</b>	<b>108.185</b>	<b>109.904</b>		<b>3.817</b>
Belastingen	-108.948	-108.191	-106.424		757
<b>Resultaat voor bestemming</b>	<b>4.580</b>	<b>6</b>	<b>-3.480</b>		<b>4.574</b>
Mutaties bestemmingsreserve	3.493	472	472		3.020
<b>Nog te bestemmen resultaat watersysteembeheer</b>	<b>8.072</b>	<b>478</b>	<b>-3.008</b>		<b>7.594</b>

### Zuiveringsbeheer

bedragen x € 1.000

Omschrijving	Jaarrekening	Gewijzigde begroting	Begroting	verschil gewijz begroting	-/- jaarrekening
	2022	2022	2022		
<b>Lasten:</b>					
Netto lasten	46.324	47.256	46.622		931
Onvoorzien	-	61	75		61
Kwijtschelding/oninbaar	2.679	3.154	3.262		475
Dividenden en overige algemene opbrengsten	8.239	9.130	9.289		891
<b>Subtotaal lasten</b>	<b>57.243</b>	<b>59.602</b>	<b>59.248</b>		<b>2.359</b>
Belastingen	-58.089	-59.822	-58.015		-1.733
<b>Resultaat voor bestemming</b>	<b>846</b>	<b>221</b>	<b>-1.233</b>		<b>625</b>
Mutaties bestemmingsreserve	406	25	25		379
<b>Nog te bestemmen resultaat zuiveringsbeheer</b>	<b>1.252</b>	<b>246</b>	<b>-1.208</b>		<b>-246</b>

### Totaal

bedragen x € 1.000

Omschrijving	Jaarrekening	Gewijzigde begroting	Begroting	verschil gewijz begroting	-/- jaarrekening
	2022	2022	2022		
<b>Bruto resultaat</b>	<b>5.426</b>	<b>227</b>	<b>-4.713</b>		<b>5.199</b>
Mutaties bestemmingsreserves	3.898	497	497		3.401
<b>Totaal nog te bestemmen resultaat</b>	<b>9.324</b>	<b>724</b>	<b>-4.216</b>		<b>8.600</b>

## Exploitatierkening naar kosten en opbrengstsoorten

bedragen x €  
1.000

Omschrijving van de kostensoorten	Jaarrekening 2022	Gewijzigde begroting 2022	Begroting 2022	Jaarrekening 2021	Omschrijving van de opbrengstsoorten	Jaarrekening 2022	Gewijzigde begroting 2022	Begroting 2022	Jaarrekening 2021
Rente	11.904	11.931	11.895	12.136	Financiële baten	3.021	2.875	2.400	2.600
Afschrijvingen	40.882	41.267	42.173	39.934	Personeelsbaten	615	466	189	604
Personeelslasten	58.320	59.321	57.666	55.894	Goederen en diensten aan derden	6.753	5.690	2.644	4.188
Onderhoud door derden	24.917	23.620	21.650	21.781	Bijdragen van derden	2.192	1.431	1.559	5.092
Goederen en diensten derden	32.681	35.495	36.671	32.834	Waterschapsbelastingen	167.037	168.013	164.439	164.088
Bijdragen aan derden	13.266	13.155	12.421	13.464	Kwijtschelding en oninbaarverklaring	-3.621	-4.263	-4.407	-4.267
Dotatie voorzieningen	364	200	300	538	Geactiveerde lasten	10.909	11.125	11.390	10.035
Onvoorzien	0	123	150	0	Onttrekking aan voorzieningen	852	0	0	254
<b>Totale lasten</b>	<b>182.333</b>	<b>185.111</b>	<b>182.927</b>	<b>176.582</b>	<b>Totale baten</b>	<b>187.759</b>	<b>185.337</b>	<b>178.215</b>	<b>182.595</b>
<b>Voordelig resultaat</b>	<b>5.426</b>	<b>227</b>	<b>0</b>	<b>6.013</b>	<b>Nadelig resultaat</b>	<b>0</b>	<b>0</b>	<b>4.713</b>	<b>0</b>
<b>Totalen</b>	<b>187.759</b>	<b>185.337</b>	<b>182.927</b>	<b>182.595</b>		<b>187.759</b>	<b>185.337</b>	<b>182.927</b>	<b>182.595</b>

## Te bestemmen resultaat

In onderstaande tabel doen wij een voorstel voor de bestemming van het resultaat 2022.

bedragen x € 1

Voorstel dotatie bestemmingsreserves				
Bestemmingsreserve	Watersysteem	Waterzuivering	Totaal	Looptijd
			-	
Loopbrug hoofdkantoor	75.000	75.000	150.000	31-12-2023
Verouderde techniek	200.000	-	200.000	31-12-2023
Baggeren achterstallig onderhoud stedelijk water	125.000	-	125.000	31-12-2024
Baggeren grote vaarten	1.181.000	-	1.181.000	31-12-2023
KCC (KlantenContactCenter)	50.000	50.000	100.000	31-12-2023
inzet Woudagemaal en compensatie werk met bijzondere eisen	88.200	-	88.200	31-12-2023
Opstellen biodiversiteitsplan	200.000	-	200.000	31-12-2026
Baggeren waterkwaliteit	200.000	-	200.000	31-12-2023
Innovatie	141.500	141.500	283.000	n.v.t.
BOVI	55.000	55.000	110.000	31-12-2023
HWBP	676.000	-	676.000	n.v.t.
Waterconservering zandgronden	62.500	-	62.500	31-12-2027
Toegangsbeveiliging	150.000	-	150.000	31-12-2023
Overdracht Primaire keringen	55.000	-	55.000	31-12-2023
Algemene reserve	4.579.759	846.290		n.v.t.
<b>Totaal</b>	<b>7.838.959</b>	<b>1.167.790</b>	<b>9.006.749</b>	

## Toelichting op voorstellen bestemmingsreserves

### Loopbrug hoofdkantoor

De bestemmingsreserve groot onderhoud loopbrug vervalt op 31-12-2022. De werkzaamheden zijn echter nog niet verricht. Voor de verbodsbepaling blijkt in het verleden Chrom 6 te zijn gebruikt. Dit heeft tot gevolg dat het onderhoud niet regulier kan zijn, een langere voorbereidingstijd vraagt en duurder uitvalt. Het groot onderhoud is nu gepland in 2023.

### Verouderde techniek

Voor het vervangen de verouderde protocollen van de 2G en 3G netwerken van het telemetrienetwerk van de gemalen is jaarlijks een budget beschikbaar. Voor 2022 kon weer een deel van het budget niet worden benut door problemen met de levering van de benodigde materialen en de nodige menskracht om te installeren. Om alle gemalen te voorzien van de benodigde procesautomatisering is het nodig dat het niet benutte budget van 2022 beschikbaar is om de werkzaamheden alsnog in later te kunnen uitvoeren.

### Baggeren achterstallig onderhoud stedelijk water

Met de gemeenten is afgesproken dat het wegwerken van het achterstallig onderhoud volgens een programma wordt uitgevoerd. Dit programma is ook zo opgenomen in het Meerjarenprogramma van WF. Het wegwerken van het achterstallig onderhoud wordt uitgevoerd door de gemeenten, waarbij WF 50% van de kosten betaalt. De gemeenten hebben ook in 2022 niet kunnen waarmaken wat was afgesproken en daarom schuift het wegwerken van het achterstallig onderhoud door naar volgende jaren en wordt het resterende budget 2022 aan de bestaande reserve toegevoegd.

### **Baggeren grote vaarten**

Door procedures, beschikbare baggercapaciteit en weersomstandigheden zijn niet alle geplande werkzaamheden uitgevoerd, waardoor het gehele baggerbudget niet in 2022 is benut. Een deel van de werkzaamheden wordt in 2023 uitgevoerd (Dijksvaart Ropta/Koehool, Poldyksfeart, Zwarte Haan, Roptafeart/Seisbierumerfeart, Schoterlandse Compagnons vaart). Deze kosten zijn niet voorzien in de begroting 2023.

### **KCC (KlantContactCenter)**

De huidige bestemmingsreserve voor het KCC heeft een looptijd tot 31-12-2023. De oorspronkelijke omvang van de reserve bedroeg € 150.000, daarvan hebben we al € 110.000 ingezet. Het resterende saldo per 31-12-2022 is € 40.000. De totale verwachte uitgaven voor de ontwikkeling van het KCC zijn hoger dan verwacht. Om ons telefoonsysteem en belprocessen te optimaliseren, een kwaliteitshandboek op te stellen en een kennisbank in te richten in naar verwachting in 2023 nog € 100.000 nodig, een toevoeging van € 60.000 aan de bestemmingsreserve is daarvoor nodig.

### **Inzet Woudagemaal en compensatie werk met bijzondere eisen**

De Regeling vergoedingen en Werktijden Woudagemaal en de regeling Compensatie werk met bijzondere eisen zijn met terugwerkende kracht vastgesteld. De uitbetaling vindt plaats in 2023 en deze extra kosten zijn niet voorzien in de begroting 2023.

### **Opstellen biodiversiteitsplan**

In het algemeen bestuur is bij de behandeling van de 1e voortgangsrapportage 2022 (datum 12 juli 2022) besloten een bedrag van € 200.000 te reserveren vanuit het te verwachten resultaat 2022, om zodoende een start te kunnen maken met de uitvoering van (het nog op te stellen) biodiversiteitsplan.

### **Baggeren waterkwaliteit**

Project Nanneviid wordt voorbereid en de komende jaren uitgevoerd. Het betreft een groot integraal project waarbij rekening wordt gehouden met de in begroting 2022 en verder geplande bijdragen ten laste van het kwaliteitsbaggeren-budget. Omdat er sprake is van een langere voorbereidingstijd (vergunningen/procedures) is het budget 2022 niet volledig ingezet.

### **Innovatie**

Het beschikbare budget 2022 voor innovatie laat een onderbesteding zien van € 33.000. Conform voorgaande jaren wordt voorgesteld, om dit deel van het budget toe te voegen aan de bestaande bestemmingsreserve Innovatie. Daarnaast is er met het algemeen bestuur afgesproken, bij de vaststelling van de kadernota 2022-2026, dat indien het rekeningsaldo het toelaat, er jaarlijks een extra dotatie aan de bestemmingsreserve wordt gedaan van € 250.000.

### **Blauwe Omgevingsvisie (BOvi)**

De werkzaamheden voor de BOvi lopen door tot in 2023. Dan is de inspraakperiode en wordt ook de besluitvorming afgerond. Dat was eerst voor 2022 maar door het samen optrekken met de provincie is enige vertraging ontstaan. Van de verwachte kosten ad. € 150.000 is in 2022 € 40.000 daadwerkelijk besteed. Het restant van de kosten volgt in 2023. De bestemmingsreserve had echter een einddatum van 31-12-2022. Daarom wordt opnieuw een bestemmingsreserve gevormd van € 110.000 met als einddatum 31-12-2023.

### **HWBP**

Zoals reeds al bij de voortgangsrapportage aan het algemeen bestuur is gemeld, zijn er een aantal HWBP projecten in 2022 financieel afgerond. Het betreft hier met name de Lauwersmeerdijk. Per saldo is er voor € 676.000 meer subsidie ontvangen dan dat is uitgegeven aan de projecten. Conform hetgeen gemeld is bij de voortgangsrapportages in 2022 stellen we hierbij voor om dit bedrag toe te voegen aan de bestemmingsreserve HWBP. Deze werkwijze past binnen de bestuurlijk vastgestelde alliantie principes en komt overeen met de richtlijnen die door het alliantiebestuur in de loop van 2023 uitgevaardigd zullen gaan worden.

### **Waterconservering zandgronden**

Op 20 februari 2023 heeft het algemeen bestuur besloten een subsidieregeling in te stellen voor maatregelen die watertekorten als gevolg van droogte tegen gaan. Op basis van dit besluit gaan we in de periode 2023 tot met 2027 subsidie verstrekken aan grondeigenaren in het zandgebied. Vooruitlopend op de subsidieregeling was in 2021 € 50.000 en 2022 € 12.500 in de begroting opgenomen, maar deze bedragen zijn in die jaren niet ingezet en daarmee in het betreffende rekeningresultaat opgenomen.

Om deze bedragen de komende jaren voor de beoogde subsidieverstrekking beschikbaar te hebben, wordt het totaal van € 62.500 in een bestemmingsreserve opgenomen. Voor 2023 tot en met 2027 is ook jaarlijks een bedrag van € 62.500 in onze begroting opgenomen, zodat het totaal aan beschikbare middelen overeenkomt met de totale eigen bijdrage.

### **Overdracht Primaire keringen**

Na een bestuurlijk overleg met Rijkswaterstaat (RWS) zijn we eind 2021 gestart met de inventarisatie en een voorzichtige eerste onderhandeling overdracht van het beheer van de primaire waterkering op de Friese Waddeneilanden. Volgens plan had de uitwerking van de overdracht van het beheer van de primaire waterkeringen op de Friese Waddeneilanden in 2022 in detail uitgewerkt moeten zijn. Dit proces vergt meer tijd gedacht mede door personele wisselingen bij RWS. Het werk loopt nog door in 2023 en de benodigde onderzoeken hiervoor zullen in 2023 uitgevoerd gaan worden in plaats van in 2022.

Het resterende 'te bestemmen resultaat' wordt toegevoegd aan de Algemene reserve.

## Jaarrekening Balans per 31-12-2022

### Balans per 31-12-2022

Bedragen x € 1.000

Activa	2022	2021
<b>Vaste activa</b>	<b>514.689</b>	<b>507.455</b>
Immateriële vaste activa	24.092	24.762
Materiële vaste activa	490.085	482.180
Financiële vaste activa	512	512
Voorraden	805	807
Uitzettingen korter dan één jaar	37.008	0
Liquide middelen	194	77
Kortlopende vorderingen	50.667	50.465
Overlopende activa	4.285	3.528
<b>TOTALEN</b>	<b>607.648</b>	<b>562.331</b>

Vaste passiva	2022	2021
<b>Eigen vermogen</b>	<b>40.339</b>	<b>34.912</b>
Algemene reserves	23.876	5.000
Egalisatiereserves	0	16.553
Bestemmingsreserves	7.140	5.536
Nog te bestemmen resultaat	9.322	7.823
<b>Vorzieningen</b>	<b>6.073</b>	<b>8.199</b>
<b>Langlopende schulden</b>	<b>493.671</b>	<b>482.974</b>
<b>Kortlopende schulden</b>	<b>67.565</b>	<b>36.246</b>
Netto vlottende schulden korter dan één jaar	26.576	20.640
Overlopende passiva	40.990	15.606
<b>TOTALEN</b>	<b>607.648</b>	<b>562.331</b>

### Toelichting op de balans

#### Gebeurtenissen na balansdatum

Na het afsluiten van het boekjaar 2022 deden zich geen ontwikkelingen voor die de hoogte en samenstelling van de balans per balansdatum aanzienlijk beïnvloeden.

#### Grondslagen van waardering en bepaling van het resultaat

Bij het opstellen van de jaarrekening volgen we de regels van het Waterschapsbesluit en de Regeling beleidsvoorbereiding en verantwoording waterschappen (BBVW). Deze jaarrekening heeft betrekking op de gegevens over 2022. Deze jaarrekening is opgesteld uitgaande van de continuïteitsveronderstelling. De activiteiten en kosten van waterschappen zijn gefinancierd door een omslagstelsel en tarieven. Daardoor lopen wij, rekening houdend met de impactanalyse, geen risico ten aanzien van de continuïteit.

#### Consolidatie

In de jaarrekening 2022 heeft op grond van wettelijke verslaggevingsregels geen consolidatie plaatsgevonden van de balansen van Wetterskip Fryslân en Wetterskip Fryslân Deelnemingen BV.

## Vaste activa

### Immateriële vaste activa

Immateriële vaste activa zijn gewaardeerd tegen vervangings- of verkrijgingsprijs. Onder immateriële vaste activa zijn de bijdragen aan activa in eigendom van derden betreffende het Hoogwaterbeschermingsprogramma opgenomen. Deze bijdragen schrijven we in overeenstemming met de investeringen in de primaire keringen in dertig jaar af. De solidariteitsheffing Hoogwaterbeschermingsprogramma schrijven we met ingang van 2014 in vijf jaar af.

### Materiële vaste activa

Materiële vaste activa zijn gewaardeerd tegen historische kostprijs onder aftrek van cumulatieve afschrijvingen gebaseerd op de economische levensduur en rekening houdend met eventuele restwaarde. Afschrijvingen vinden lineair plaats vanaf 1 januari of 1 juli na het moment van ingebruikname. Overboeking van opgeleverde werken vanuit onderhanden werk naar investeringen vindt plaats op 1 januari of 1 juli van het jaar. Op terreinen schrijven wij niet af. De historische kostprijs is de aanschaf- of vervaardigingsprijs met aftrek van ontvangen subsidies, bijdragen van derden en bijdragen uit reserves en/of voorzieningen. Bij de waardering houden we in voorkomende gevallen rekening met een bijzondere 'vermindering' van de waarde als deze duurzaam blijkt te zijn. In 2017 is besloten om zonnepanelen in te delen onder de overige bedrijfsmiddelen en de panelen in 20 jaar af te schrijven.

Materiële vaste activa	Afschrijvingstermijnen
Gronden	geen
Vervoermiddelen en Werktuigen	5 - 10 jaar
Overige bedrijfsmiddelen	4 - 20 jaar
Kantoren en werkplaatsen	15 - 50 jaar
Primaire waterkeringen	10 - 30 jaar
Oevers en kaden	25 jaar
Watergangen en kunstwerken	10 - 25 jaar
Gemalen waterkwantiteit	10 - 40 jaar
Zuiveringsinstallaties	10 - 30 jaar
Wegen	10 - 20 jaar

### Financiële vaste activa

De financiële vaste activa waarderen we tegen de verkrijgingsprijs of lagere marktwaarde. Duurzame waardeverminderingen op balansdatum moeten we onafhankelijk van het resultaat van het boekjaar in aanmerking nemen. De afboeking maken we ongedaan zodra de oorzaken van de waardevermindering niet meer bestaan. Voor bestaande risico's van toekomstige waardeverminderingen vormt het waterschap voorzieningen. Dergelijke voorzieningen moeten we als een aftrekpost op het betreffende actief verwerken. Een individuele beoordeling van de financiële vaste activa bepaalt deze voorziening.



## Flottende activa

### Vorraden

Vorraden bestaan uit grond- en hulpstoffen en zijn gewaardeerd tegen verkrijgingprijs of de lagere marktwaarde met aftrek van een voorziening wegens incourantheid. De individuele beoordeling van de voorraden per balansdatum bepaalt deze voorziening. Activering vindt plaats als er toekenning van een materiële waarde mogelijk is. Dit houdt in dat zogenaamde 'grijpvoorraden' niet geactiveerd worden.

### Overige activa en passiva

Activa en passiva zijn, voor zover niet anders vermeld, gewaardeerd tegen nominale waarde. Op vorderingen brengen we, indien noodzakelijk, een voorziening wegens oninbaarheid in mindering. Passiva zijn gewaardeerd tegen nominale waarde met uitzondering van voorzieningen die tegen contante waarde zijn gewaardeerd en de pensioenvoorziening die tegen actuariële waarde is gewaardeerd.

### Resultaatbepaling

Baten en lasten zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben. Verliezen nemen we als last zodra zij voorzienbaar zijn. Baten verantwoorden we voor zover ze zijn gerealiseerd.

## Eigen vermogen

### Algemene reserves en bestemmingsreserves

Het eigen vermogen is opgesplitst in algemene reserves waaronder reserves voor tariefegalisatie, en bestemmingsreserves. De algemene reserve is het deel van het vermogen dat dient als buffer om algemene risico's op te vangen. De egalisatiereserves zijn ingesteld om fluctuaties in de tarieven te beperken. De bestemmingsreserves zijn dat deel van het eigen vermogen dat is gereserveerd voor (de dekking van) specifieke uitgaven. Het eigen vermogen vormt het saldo van bezittingen en schulden.

### Voorzieningen

Voorzieningen worden gevormd door:

- verplichtingen en verliezen waarvan de omvang op de balansdatum onzeker is, maar redelijkerwijs zijn in te schatten;
- op de balansdatum bestaande risico's voor bepaalde, te verwachten verplichtingen of verliezen, waarvan de omvang redelijkerwijs is in te schatten;
- kosten die we in een volgend begrotingsjaar zullen maken tenzij het maken van die kosten plaatsvindt in het begrotingsjaar of in een voorafgaand begrotingsjaar en de voorziening strekt tot gelijkmatige verdeling van lasten over een aantal begrotingsjaren.

### Kortlopende schulden en overlopende passiva

Hieronder vallen de verplichtingen die op balansdatum bestaan en vaststaan. Verplichtingen die uit een overeenkomst voortvloeien, nemen we pas op als de tegenprestatie is geleverd. Inkoopverplichtingen die zijn aangegaan in het boekjaar, maar waarvan de prestatie het volgende boekjaar wordt geleverd, nemen we niet onder de kortlopende schulden op. Deze zijn toegelicht als 'niet uit de balans blijvende verplichtingen'.

## Toelichting op de balans Activa

### Vaste activa - Immateriële vaste activa

Bedragen x € 1.000

Immateriële vaste activa	Boekwaarde 31-12-2021	Investering/ desinvestering	Bijdragen van derden	Afwaarderingen Afschrijvingen	Boekwaarde 31-12-2022
Geactiveerde bijdrage aan het Rijk	18.854	5.908		6.646	18.116
Onderhanden werk (2021)	5.908	68			5.976
	<b>24.762</b>	<b>5.976</b>	-	-	<b>24.092</b>

## Toelichting immateriële vaste activa

In overeenstemming met de notitie waarderingsgrondslagen is de bijdrage Hoogwaterbeschermingsprogramma met ingang van 2012 opgenomen onder de post immateriële vaste activa. De bijdrage 2021 van € 5.908.000 is in 2022 overgeboekt van onderhanden werk naar de geactiveerde bijdrage. De bijdrage van 2022 van € 5.956.200 is opgenomen onder de post onderhanden werk immateriële vaste activa en wordt op 1 januari 2023 geactiveerd. Dit bedrag wordt vanaf 2023 in vijf jaar afgeschreven.

## Vaste activa - Materiële vaste activa

De post materiële vaste activa bestaat uit de activa van Wetterskip Fryslân. Het verloop van de materiële vaste activa is als volgt:

*Bedragen x € 1.000*

Materiële vaste activa	Boekwaarde 31-12-2021 a	Investering/ desinvestering b	Bijdragen van derden c	Afwaarderingen d	Afschrijvingen e	Boekwaarde 31-12-2022 (a+b-c-d-e)
Gronden	6.280					6.280
Vervoermiddelen en Werktuigen	2.960			37	560	2.363
Overige bedrijfsmiddelen	15.217	2.130			2.544	14.803
Kantoren en werkplaatsen	20.040				1.107	18.933
Primaire waterkeringen	17.580	2.187			1.370	18.397
Oevers en kaden	109.949	4.445			7.614	106.780
Watergangen en kunstwerken	54.569	3.826			4.098	54.297
Gemalen waterkwantiteit	76.993	11.048			6.838	81.203
Zuiveringsinstallaties	115.597	2.117			10.069	107.645
Onderhanden werk	62.994	23.390	7.002			79.382
	<b>482.179</b>	<b>49.143</b>	<b>7.002</b>	<b>37</b>	<b>34.200</b>	<b>490.083</b>

## Vaste activa - Financiële vaste activa

De post financiële vaste activa is als volgt samengesteld:

*Bedragen x € 1.000*

Financiële vaste activa	Stand 31-12-2021	+	-	Stand 31-12-2022
<i>Kapitaalverstrekking aan bedrijven</i>				
Deelneming Wetterskip Fryslân Deelnemingen BV	100			100
Aandelen Waterschapsbank	412			412
	<b>512</b>	<b>0</b>	<b>0</b>	<b>512</b>

## Flottende activa - Voorraden

Bedragen x € 1.000

Voorraden grond- en hulpstoffen voor eigen gebruik	Stand	
	31-12-2022	31-12-2021
Vorraad brandstof gemalen	89	84
Vorraad materialen technische dienst	698	697
Merchandise Bezoekerscentrum	18	26
<b>Totaal</b>	<b>805</b>	<b>807</b>

## Uitzettingen korter dan één jaar

Bedragen x € 1.000

Uitzettingen korter dan één jaar	Stand	
	31-12-2022	31-12-2021
Uitzettingen in 's Rijks schatkist	37.008	0
<b>Totaal</b>	<b>37.008</b>	<b>0</b>

## Rapportage schatkistbankieren

In de Wet Financiering decentrale overheden is vastgelegd dat waterschappen de middelen die zij tijdelijk niet voor hun publieke taken nodig hebben in de Rijksschatkist moeten aanhouden. Het Rijk beoogt hiermee de overheidsschuld (EMU-schuld) te verlagen. Alleen overtollige middelen die een drempelbedrag te boven gaan moeten we tijdelijk overboeken naar het Rijk. Hierna verantwoorden we het gebruik van het drempelbedrag.

Het drempelbedrag voor het verslagjaar 2022 is € 3.658.000, gebaseerd op een percentage van 2,0% van het begrotingstotaal. In 2022 werd in maart het drempelbedrag bereikt. Vanaf dat moment zijn de overtollige liquide middelen bij de Rijks schatkist aangehouden. Aan het eind van 2022 was een bedrag van € 37.007.500 uitgezet bij de Rijksschatkist. Vanaf de tweede helft van september wordt rente vergoed op het uitstaande saldo.

Bedragen x € 1.000

Liquide middelen	Kwartaal			
	1	2	3	4
Drempelbedrag	3.658	3.658	3.658	3.658
Op dagbasis buiten 's Rijks schatkist aangehouden middelen	716	2.352	1.197	3.053
<b>Ruimte onder het drempelbedrag</b>	<b>2.942</b>	<b>1.306</b>	<b>2.461</b>	<b>605</b>

## Flottende activa - Liquide middelen

Bedragen x € 1.000

Liquide middelen	Stand	
	31-12-2022	31-12-2021
Kas	2	2
Rabobank	191	75
<b>Totaal</b>	<b>193</b>	<b>77</b>

## Flottende activa - Kortlopende vorderingen

Met betrekking tot debiteuren maken we de volgende onderverdeling:

Bedragen x € 1.000

Kortlopende vorderingen	Stand	
	31-12-2022	31-12-2021
Belastingdebiteuren	39.751	44.229
Nog vast te stellen aanslagen	9.726	4.867
Overige vorderingen	1.191	1.368
<b>Totaal</b>	<b>50.668</b>	<b>50.464</b>

## Toelichting kortlopende vorderingen

Van de totale post kortlopende vorderingen is de post overige vorderingen direct opeisbaar. De invordering van de belastingdebiteuren vindt voor ongeveer 60% plaats via een automatische incasso waarbij het bedrag in 10 termijnen wordt betaald. De aanslagen die niet via een automatische incasso worden betaald, zijn drie maanden na dagtekening van de aanslag invorderbaar. Deze verhouding geldt ook voor de nog vast te stellen aanslagen. Het bedrag aan nog af te dragen ontvangsten is in de eerste week van 2023 ontvangen. Vanaf 2020 is door het Noordelijk Belastingkantoor een andere berekeningswijze toegepast voor het bepalen van de post voorziening dubieuze debiteuren. Op basis van historische gegevens is bepaald welk percentage van de opgelegde aanslagen uiteindelijk oninbaar wordt geleden. Over deze nieuwe berekeningswijze heeft overleg plaatsgevonden tussen het Noordelijk Belastingkantoor en Wetterskip Fryslân. De accountants van beide organisaties hebben ingestemd met de berekeningswijze en zijn van mening dat het nu berekende bedrag een juiste afspiegeling is van het risico op oninbaarheid van de opgelegde aanslagen.

## Nog vast te stellen aanslagen

### Nog vast te stellen aanslagen

De post nog vast te stellen aanslagen bestaat uit nog vast te stellen aanslagen zuiveringsheffing van € 1.958.000 en nog vast te stellen integrale nota belastingen van € 7.768.000. Dit betreft het saldo van de nog op te leggen aanslagen aan het eind van 2022.

### Nog vast te stellen aanslagen zuiveringsheffing

Op 1 januari 2018 is het Noordelijk Belastingkantoor van start gegaan met het opleggen van aanslagen. In de beginjaren van het Noordelijk belastingkantoor was de balanspost nog op te leggen aanslagen hoger dan gebruikelijk. In de afgelopen jaren is een flinke inhaalslag gepleegd en de post nog op te leggen is in de afgelopen jaren gedaald van bijna € 4,1 miljoen naar minder dan € 2,0 miljoen aan het eind van 2022. Het opleggen van de aanslagen gebeurt zo spoedig mogelijk in 2023.

Bedragen x € 1.000

Nog vast te stellen zuiveringsbelasting	Stand 31-12 2022			Stand 31-12 2021	
	Tarief in €	ve's in aantallen	Totaal in €	ve's in aantallen	Totaal in €
Lopend boekjaar	61,73	21.959	1.356	21.906	1.308
Vorig boekjaar	59,70	7.437	444	10.107	592
Voorgaande jaren	58,53	2.700	158	5.288	302
<b>Totaal</b>			<b>1.958</b>		<b>2.202</b>

## Nog vast te stellen integrale nota belastingen

### Gebouwd

De balanspost nog op te leggen aanslagen is aan het eind van 2022 ten opzichte van 2021 met ruim € 5,2 miljoen gestegen. De relatief hoge balanspost per 31-12-2022 wordt veroorzaakt door de koppeling met de Landelijke Voorziening WOZ (LV-WOZ). Het blijkt dat nog niet alle gebouwde objecten van een waarde zijn voorzien en daarnaast is de kwaliteit ook niet altijd voldoende. Er wordt hard gewerkt om deze omissies op te lossen. Daarnaast zijn na de invoering van de LV-WOZ de controles verwerking vanuit de LV-WOZ aangescherpt. Hierdoor is er meer uitval ontstaan dan werd verwacht. Het gevolg van de uitval is dat de desbetreffende objecten vanuit de LV-WOZ niet voorzien worden van een WOZ waarde. De handmatige correctie is een bewerkelijke aangelegenheid die nog een extra inspanning zal vragen. De inhaalslag verloopt trager dan verwacht.

### Ongebouwd

Er is een klein aantal gebouwde objecten (zie uitleg hierboven) die de aanslagoplegging 2022 verhinderen. Om foutieve aanslagen te voorkomen en de aanslagen voor 2022 en verder veilig te stellen is voor blokkade van de aanslag gekozen. De handmatige correctie is een bewerkelijke aangelegenheid die een extra inspanning zal vragen. Op dit moment wordt er gewerkt om de belemmeringen voor de aanslagoplegging weg te nemen. De verwachting is dat dit in het tweede kwartaal van 2023 het geval is. Tijdens de eerste en tweede kwartaalrapportage 2023 zal over de voortgang van de werkzaamheden worden gerapporteerd.

Bedragen x € 1.000

	Stand 31-12-2022	Stand 31-12-2021
Gebouwd	3.728	2.340
Ongebouwd	3.683	83
Ingezetenen	193	116
Verontreinigingsheffing	158	-12
Natuur	6	10
<b>Totaal</b>	<b>7.768</b>	<b>2.537</b>

## Flottende activa - Overlopende activa

Bedragen x € 1.000

Overlopende activa	Stand 31-12-2022	Stand 31-12-2021
Nog te ontvangen subsidies rijk	1.434	0
Nog te ontvangen subsidies provincie	0	38
Nog te ontvangen bijdrage internationale projecten		49
Afrekeningen Gemeenschappelijke Regelingen	229	277
Nog te ontvangen dividend	0	863
Nog te ontvangen rente	120	0
Overige nog te ontvangen en vooruitbetaalde bedragen	2.503	2.301
<b>Totaal</b>	<b>4.286</b>	<b>3.528</b>

## Specificatie nog te ontvangen subsidies

Bedragen x € 1.000

Nog te ontvangen subsidies	Stand 31-12-2021	verminderingen	vermeerderingen	Stand 31-12-2022
Rijksoverheid - Klimaat robuuste polders	0	0	1.434	1.434
Provinsje Fryslân – Bijdrage Tsjonger	38	38	0	0
<b>Totaal</b>	<b>38</b>	<b>38</b>	<b>1.434</b>	<b>1.434</b>

## Toelichting op de balans Passiva

### Eigen vermogen

bedragen x € 1.000

Eigen vermogen	Balans per	Resultaat bestemming	Balans per	Mutatie 2022		Balans per
	31-12-2021	2021	1-1-2022	Vermindering	vermeerdering	31-12-2022
<b>Algemene reserves</b>						
Algemene reserve watersysteembeheer	3.000	-	3.000	-	13.950	16.950
Algemene reserve zuiveringsbeheer	2.000	-	2.000	-	4.926	6.926
<b>Subtotaal algemene reserves</b>	<b>5.000</b>	<b>-</b>	<b>5.000</b>	<b>-</b>	<b>18.876</b>	<b>23.876</b>
<b>Nog te bestemmen resultaat</b>						
Watersysteembeheer	6.738	-6.738	-	-	8.072	8.072
Zuiveringsbeheer	1.085	-1.085	-	-	1.251	1.251
<b>Nog te bestemmen resultaat</b>	<b>7.823</b>	<b>-7.823</b>	<b>-</b>	<b>-</b>	<b>9.322</b>	<b>9.322</b>
<b>Bestemmingsreserve voor tariefsegalisatie</b>						
Egalisatiereserve watersysteembeheer	11.785	2.165	13.950	13.950	-	-0
Egalisatiereserve zuiveringsbeheer	4.768	158	4.926	4.926	-	-0
<b>Subtotaal tariefsegalisatie reserves</b>	<b>16.553</b>	<b>2.323</b>	<b>18.876</b>	<b>18.876</b>	<b>-</b>	<b>-0</b>
<b>Overige bestemmingsreserves</b>						
<i>Langdurige bestemmingsreserves</i>						
Opwaarderen serviceniveau gegevensbeheer	55	-	55	-	-	55
Generatiebeleid	369	-	369	-	-	369
Innovatie	340	180	520	-	-	520
Renovatie sluzen Lauwersoog	995	-	995	200	-	795
HWBP	885	-	885	-	-	885
Overdracht/ onderhoud Noorderpier	674	-	674	-	-	674
Overdracht/ onderhoud vaarwegbeheer	214	-	214	214	-	-
Doorontwikkeling organisatie	191	-	191	59	-	132
<i>Bestemmingsreserves met korte looptijd</i>						
Veiligheidstoetsing PK	538	-	538	-	-	538
Implementatie omgevingswet	306	-	306	-	-	306
Werkplaats Holstmeeweg	161	-	161	161	-	-
Bestemmingsres Expositie Bez. Centrum WG	157	-	157	-	-	157
Bezuinigingstaakstelling organisatie (2021)	500	-	500	-	-	500
Persoonsgebonden Basis Budget (PPB)	150	-	150	150	-	-
Bezuinigingstaakstelling organisatie (2022)	-	400	400	-	-	400
<i>Bestemmingsreserves met karakter overlopende post</i>						
100-jarig bestaan Wouda	-	50	50	-	-	50
Blauwe omgevingsvisie (BOVI)	-	150	150	150	-	-
Overdracht Primaire Keringen	-	55	55	55	-	-
KCC	-	80	80	41	-	39
Waternavel	-	500	500	500	-	-
Stedelijk water	-	500	500	500	-	-
Programmamanagement	-	150	150	150	-	-
Loopbrug	-	115	115	115	-	-
Toegangsbeveiliging	-	150	150	150	-	-
Baggeren hoofdwatergangen	-	760	760	760	-	-
Baggeren achterstallig onderhoud	-	1.380	1.380	-	-	1.380
Regiodeal	-	200	200	200	-	-
Huur centrifuge SOI	-	400	400	142	-	259
Legger	-	280	280	280	-	-
Analoge lijnen	-	70	70	70	-	-
Sloop rioolgemaal Exmorra	-	80	80	-	-	80
<b>Subtotaal overige bestemmingsreserves</b>	<b>5.536</b>	<b>5.500</b>	<b>11.036</b>	<b>3.896</b>	<b>-</b>	<b>7.140</b>
<b>Totaal reserves</b>	<b>34.912</b>	<b>-</b>	<b>34.912</b>	<b>22.772</b>	<b>28.198</b>	<b>40.339</b>

## Toelichting Eigen vermogen

### Algemene reserves

#### Algemene reserve watersysteembeheer

Bij de behandeling van de begroting 2023 op 20 december 2022 heeft het algemeen bestuur besloten de minimumnorm voor de reserve van de taak watersysteembeheer vast te stellen op € 5,8 miljoen.

#### Algemene reserve zuiveringsbeheer

Op 20 december 2022 is de minimum norm voor algemene reserve zuiveringsbeheer aangepast. De minimale norm is vastgesteld op € 2,2 miljoen.

### Bestemmingsreserve voor tariefsegalisatie

#### Reserve voor tariefsegalisatie

De bestemmingsreserve voor tariefsegalisatie wordt over het algemeen ook wel egalisatiereserve genoemd. Het hebben van een egalisatiereserve is geen verplichting. Door gebruik te maken van het principe van een sluitende begroting worden reserves niet meer gebruikt om de exploitatie te voeden. Daarom is de egalisatiereserve niet meer van toepassing.

### Bestemmingsreserves

In paragraaf 'Onttrekkingen aan overige bestemmingsreserves en voorzieningen' lichten we de onttrekkingen uit de overige bestemmingsreserves toe.

## Voorzieningen

Voor de toelichting op de voorzieningen, zie paragraaf 'Onttrekkingen aan overige bestemmingsreserves en voorzieningen'.

*bedragen x € 1.000*

Voorzieningen	Stand	Onttrekkingen		Stand
	1-1-2022	c.q. vrijval	Vrijval/ dotatie	31-12-2022
Pensioenvoorziening voormalig bestuur	5.903	1.933		3.970
Wachtgeld voormalig bestuur	537	98		439
Voormalig personeel	354	295	31	90
Jubileumgratificatie	801	164	177	814
Persoonsgebonden basisbudget	474		151	625
Thuiswerkplek	129		5	134
<b>Totaal voorzieningen</b>	<b>8.198</b>	<b>2.490</b>	<b>364</b>	<b>6.072</b>

## Vaste schulden met een looptijd van een jaar of langer

*bedragen x € 1.000*

Vaste schulden met looptijd van een jaar of langer	Stand
	31-12-2022
Leningen van openbare lichamen	15.000
Leningen van binnenlandse banken	467.974
Af te lossen in 2023 (kortlopende schuld)	-9.303
Nieuw afgesloten leningen in 2022	20.000
<b>Totaal</b>	<b>493.671</b>



## Kortlopende schulden - Netto vlottende schulden <1 jaar

### Schulden aan kredietinstellingen

Het waterschap heeft een overeenkomst rekening-courant met de Nederlandse Waterschapsbank. Aan het begin van 2022 had deze rekening een negatief saldo van € 6,7 miljoen. Aan het eind van 2022 had de rekening courant een saldo van € 7,5 miljoen negatief. Op grond van de voorschriften is het negatief saldo gepresenteerd onder de kortlopende schulden.

bedragen x € 1.000

Vaste schulden korter dan één jaar	Stand	Stand
	31-12-2022	31-12-2021
Schulden aan kredietinstellingen	7.488	6.697
Kasgeldleningen		0
Aflossing geldleningen 2023	7.128	6.461
Crediteuren	11.079	4.418
Belastingen en sociale verzekeringspremies	881	3.064
<b>Totaal</b>	<b>26.576</b>	<b>20.640</b>

## Kortlopende schulden - Overlopende passiva

### Overlopende passiva

De overlopende passiva zijn kosten (verplichtingen) die betrekking hebben op 2022, waarvan de betaling in 2023 plaatsvindt. Ook zijn er enkele bedragen opgenomen die betrekking hebben op 2023, maar in 2022 vooruit zijn ontvangen. Hieronder is de post overlopende passiva verder uitgesplitst

bedragen x € 1.000

Overlopende passiva	Stand
	31-12-2022
Vooruitontvangen subsidies Rijk	26.522
Vakantiedagen	4.071
Rente	2.866
Onderhoudskosten	1.993
Energiekosten	1.113
Waardeoverdracht	795
Vooruitontvangen subsidie Openbare lichamen	604
Vooruitontvangen subsidies Provincie	450
Investeringen regionale keringen	327
Kwijtschelding	325
Baggervergoedingen	295
Investeringen primaire keringen	274
Inhuur	264
Bijdrage aan overigen	231
Diversen	209
Slibverwerking	201
Bijdragen aan openbare lichamen	140
Investeringen waterbeheersing/gemalen	137
Investeringen overige bedrijfsmiddelen	81
Investeringen Zuiveringsbeheer	71
Vakantiegeld	21
<b>Totaal</b>	<b>40.990</b>

## Verloopoverzicht vooruitontvangen subsidies

bedragen x € 1.000

Vooruit ontvangen bedragen Rijk	1-1-2022	vermindering	vermeerdering	31-12-2022
HWBP - Koehool-Lauwersmeerdijk (OW.11502)	1.523	0	19.960	21.483
HWBP POV 2	353	353	0	0
Grasmat Ameland	0	0	69	69
HWBP dijkversterking Ameland	223	223	0	0
Klimaat KRW Robuuste Polders (OW22801)	0	0	717	717
Herinrichting Roordapolder/uv OW13906)	0	0	125	125
Dijk en Duin versterking Schier (OW11103)	0	0	3.897	3897
Covid (Min. van VWS en UVW)	0	0	52	52
	2.099	576	24.820	26.343

Bedragen x € 1.000

Vooruit ontvangen bedragen Provincie	1-1-2022	Vermindering	Vermeerdering	31-12-2022
Beheerplan Terschelling	0	0	19	19
Proeftuin Wetterskip Fryslân	39	0	41	80
HWBP POV2-Asfaltbekleding – Fase C OW.11503/S	0	0	0	351
	39	-	-	450

Bedragen x € 1.000

Vooruit ontvangen bedragen Openbare lichamen	1-1-2022	Vermindering	Vermeerdering	31-12-2022
Blue Deal 2022 IWAMBAMBA	0	0	35	35
Blue Deal 2022 Overig	0	0	112	112
Water natuur en landbouw Oldelamer (OW.21105)	442	81	0	361
WGP Ameland Nazuiv.Effluent -Waddenfonds (OW.21401)	0	0	90	90
Nieuwbouw gemaal De Geasten (OW.25018)	0	0	6	6
Covid bemonstering	397	217	0	180
	839	298	243	784

bedragen x € 1.000

Niet uit de balans blijvende verplichtingen	2023	2024	2025	2026	2027	2028
Leaseauto's	1.524	1.132	840	484	112	0

## Garantstellingen

### Voorzuivering Zuivelafvalwater Workum VOF

Wetterskip Fryslân staat, via Wetterskip Fryslân Deelnemingen BV, voor een periode van tien jaar garant voor een eventueel verlies van Voorzuivering Zuivelafvalwater Workum VOF tot een bedrag van maximaal € 113.445 per jaar. Deze garantstelling is ook verstrekt aan de bank waar de financiering is ondergebracht. Deze garantstelling is van toepassing tot 31 december 2022.

### Unie van Waterschappen

De Unie van Waterschappen is eigenaar van het Uniekantoor in Den Haag. Voor de financiering van dit pand is in het verleden een lening met hypothecaire zekerheid afgesloten. Vanwege de lage rentestand is een duidelijk financieel voordeel te behalen. Hiertoe is de hypotheek omgezet naar een geldlening voorzien van een borgtochtverklaring van de waterschappen. De borgstelling geldt voor een bedrag van circa € 4.810.614. De totale borgstelling wordt verdeeld in de verhouding die ook geldt voor de verdeling van de Uniecontributie. Op basis van de verdeling van de Uniecontributie in 2022 bedraagt het maximale bedrag voor Wetterskip Fryslân € 245.341 (5,1%).

## Uitvoeringsinformatie

### Realisatie van baten en lasten naar kosten- en opbrengstensoorten

bedragen x € 1.000

Kostensoortgroepen	Kostensoorten	Jaarrekening 2022	Gewijzigde begroting 2022	Begroting 2022	Jaarrekening 2021
1 Rente en afschrijvingen	1.1 Externe rentelasten	11.904	11.931	11.895	12.136
	1.2 Interne rentelasten	0	0	0	0
	1.3 Afschrijvingen van activa	40.845	41.267	42.173	39.840
	1.4 Afschrijvingen van boekverliezen	37	0	0	94
2 Personeelslasten	2.1 Salarissen huidig personeel en bestuurders	39.420	44.875	40.560	38.307
	2.2 Sociale lasten	9.304	5.070	10.568	8.866
	2.3 Rechtstreekse uitkeringen huidig personeel en bestuurders	2.239	1.190	2.458	2.220
	2.4 Overige personeelslasten	1.384	1.658	1.828	1.243
	2.5 Personeel van derden	5.973	6.528	2.252	5.258
	2.6 Uitkeringen voormalig personeel en bestuurders	0	0	0	0
3 Goederen en diensten van derden	3.1 Duurzame gebruiksgoederen	179	321	440	182
	3.2 Overige gebruiksgoederen en verbruiksgoederen	3.590	3.217	3.255	3.387
	3.3 Energie	8.738	8.216	7.908	7.744
	3.4 Huren en rechten	2.231	2.460	2.260	2.023
	3.5 Leasebetalingen operational lease	0	0	0	0
	3.6 Pachten en erfpachten	0	0	0	0
	3.7 Verzekeringen	326	353	334	261
	3.8 Belastingen	104	171	196	113
	3.9 Onderhoud door derden	24.917	23.620	21.650	21.781
	3.10 Overige diensten door derden	17.512	20.756	22.277	19.124
4 Bijdragen aan derden	4.1 Bijdragen aan bedrijven	0	0	0	0
	4.2 Bijdragen aan het Rijk	1.189	1.106	1.290	1.493
	4.3 Bijdragen aan openbare lichamen	10.689	11.001	10.277	9.663
	4.4 Bijdragen aan overigen	1.388	1.048	853	2.307
5 Toevoegingen voorzieningen-onvoorzien	5.1 Toevoegingen aan voorzieningen	364	200	300	538
	5.2 Onvoorzien	0	123	150	0
		<b>182.333</b>	<b>185.111</b>	<b>182.927</b>	<b>176.582</b>

Opbrengstsoortgroepen	Opbrengstsoorten	Jaarrekening 2022	Gewijzigde begroting 2022	Begroting 2022	Jaarrekening 2021
1 Financiële baten	1.1 Externe rentebaten	145	0	0	48
	1.2 Interne rentebaten	0	0	0	0
	1.3 Dividenden en bonusuitkeringen	2.876	2.875	2.400	2.553
2 Personeelsbaten	2.1 Baten in verband met salarissen en sociale lasten	135	52	0	150
	2.2 Uitlening van personeel	481	414	189	455
3 Goederen en diensten aan derden	3.1 Verkoop van grond	2.843	2.530	60	513
	3.2 Verkoop van duurzame goederen	91	71	0	196
	3.3 Verkoop van overige goederen	4	40	40	57
	3.4 Opbrengst uit grond en water	527	450	375	492
	3.5 Huuropbrengst uit overige eigendommen	44	27	42	49
	3.6 Diensten voor derden	3.244	2.571	2.128	2.880
4 Bijdragen van derden	4.1 Bijdragen van Europese Unie	0	0	0	0
	4.2 Bijdragen van het Rijk	629	917	1.372	1.403
	4.3 Bijdragen van provincies	112	68	0	19
	4.4 Bijdragen van overige openbare lichamen	630	-19	0	935
	4.5 Bijdragen van overigen	821	466	187	2.734

5 Waterschapsbelastingen	5.1 Opbrengst watersysteemheffing gebouwd	51.602	51.072	49.729	50.991
	5.2 Opbrengst watersysteemheffing ingezetenen	29.775	29.668	29.255	29.036
	5.3 Opbrengst watersysteemheffing ongebouwd	25.334	25.242	25.076	24.505
	5.4 Opbrengst watersysteemheffing natuur	420	419	418	423
	5.5 Opbrengst verontreinigingsheffing	1.816	1.790	1.946	1.746
	5.6 Opbrengst zuiveringsheffing bedrijven	18.198	21.153	19.745	19.142
	5.7 Opbrengst zuiveringsheffing huishoudens	39.891	38.670	38.269	38.244
	5.8 Kwijtschelding/oninbaar	-3.621	-4.263	-4.407	-4.267
6 Interne verrekeningen	6.1 Onttrekkingen aan voorzieningen	852	0	0	254
	6.2 Geactiveerde lasten	10.909	11.125	11.390	10.035
		<b>187.759</b>	<b>185.337</b>	<b>178.215</b>	<b>182.595</b>
<b>Jaarresultaat</b>		<b>5.426</b>	<b>227</b>	<b>-4.713</b>	<b>6.013</b>

## Realisatie van netto-kosten naar beleidsproducten

In onderstaande tabel zijn alle baten en lasten over 2022 gerubriceerd naar de beleidsproducten zoals deze in de BBP (Beleids- en Beheerproducten) zijn gedefinieerd.

bedragen x € 1.000

Beleidsproducten jaarrekening 2022	Jaarrekening 2022	Gewijzigde begroting 2022	Begroting 2022	Jaarrekening 2021	
10101	Eigen plannen	7.471	8.139	8.511	7.549
10102	Plannen van derden	1.132	1.124	1.066	1.167
10203	Beheersinstrumenten waterkeringen	1.377	1.489	1.691	1.856
10204	Aanleg en onderhoud waterkeringen	23.830	24.178	25.061	23.044
10205	Dijkbewaking en calamiteitenbestrijding	47	52	58	46
10306	Beheersinstrumenten watersystemen	3.306	3.370	2.984	2.554
10307	Aanleg, verbetering en onderhoud watersystemen	20.216	19.701	18.823	18.838
10308	Baggeren van waterlopen en saneren waterbodems	4.688	5.397	4.760	3.174
10309	Beheer hoeveelheid water	25.129	25.472	25.700	24.320
10310	Calamiteitenbestrijding watersystemen	156	160	68	248
10311	Monitoring watersystemen	5.589	5.746	5.283	4.882
10412	Getransporteerd afvalwater	5.434	5.207	5.137	4.416
10413	Gezuiverd afvalwater	25.221	25.317	25.660	22.898
10414	Verwerkt slib	9.998	10.637	10.057	9.712
10415	Afvalwaterbehandeling door derden	240	310	310	241
10619	Beheersinstrumenten vaarwegens en havens	0	0	0	0
10620	Aanleg en onderhoud vaarwegens en havens	845	780	78	64
10929	Belastingheffing	3.099	3.330	3.568	3.306
10930	Invordering	1.592	1.692	1.829	1.731
11031	Bestuur	7.487	7.652	7.687	7.407
11032	Externe communicatie	77	65	90	74
11101	Onvoorzien	0	123	150	0
11103	Belastingopbrengst	-167.037	-168.013	-164.439	-164.088
11104	Verleende kwijtschelding en oninbaar	3.621	4.263	4.407	4.267
11105	Overige baten en lasten	6.069	8.292	10.683	11.735
11222	Beheer Keurkwartet en VTH-beleid	49	121	50	102
11223	Vergunningen en meldingen	2.491	2.586	2.709	2.326
11224	Adviezen vergunningen	149	152	151	88
11225	Toezicht	1.484	1.728	1.785	1.285
11226	Handhaving	728	619	795	645
11227	Stimulering derden aanpak en subsidies lozingen	89	85	0	100
	<b>Resultaat</b>	<b>-5.426</b>	<b>-227</b>	<b>4.713</b>	<b>-6.013</b>

## Staat van vaste activa

	Stand per 01-01-2022				Mutaties in jaar 2022								Stand per 31-12-2022				
	aanschafpr ijs	cumulatiev e afschrijving en en bijdragen reserves	subsidie es	boekwaar de	overna me	nieuwbo uw derden	geactiveer de lasten	overboek ing onderhand en werk	overboek ing onderhand en werk subsidies	aanschafwaar de desinvesterin gen	cumulatiev e afschrijvingen desinvesterin gen	ontvang en subsidie s	afschrijving en	aanschafpr ijs	cumulatiev e afschrijving en en bijdragen reserves	subsidie es	boekwaar de
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(9)	(10)		(11)	(12)	(13)	(14)	(15)	(16)
<b>A Werken in exploitatie (IVA)</b>																	
* primaire waterkeringen (bijdrage HBWP)	33.746.169	15.225.399		18.520.770				5.908.344		6.599.021	6.599.021		6.479.770	33.055.492	15.106.148		17.949.344
* Overige immateriele vaste activa	666.556	333.278		333.278			0		0	0	0		166.639	666.556	499.917		166.639
<b>A Werken in exploitatie (MVA)</b>																	
* gronden	6.279.758	0		6.279.758			0		0	0	0		0	6.279.758	0		6.279.758
* vervoermiddelen en werktuigen	6.012.780	3.052.396		2.960.384			0		276.396	239.428		559.836	5.736.384	3.372.804			2.363.581
* overige bedrijfsmiddelen	19.032.609	3.815.498		15.217.110			2.130.207		2.693.414	2.693.414		2.543.984	18.469.401	3.666.068			14.803.333
* kantoren, dienstwoningen en werkplaatsen	31.283.855	11.243.887		20.039.968			0		0	0		1.107.100	31.283.855	12.350.987			18.932.868
* primaire waterkeringen	33.749.145	16.169.233		17.579.912			2.187.101		189.648	189.648		1.369.653	35.746.598	17.349.238			18.397.360
* boezemwaterkeringen	186.521.074	76.571.418		109.949.656			4.444.923		0	0		7.613.753	190.965.997	84.185.171			106.780.827
* watergangen en waterkwantiteitskunstwerken	105.130.549	50.561.264		54.569.285			3.826.120		7.201.154	7.201.154		4.098.038	101.755.516	47.458.148			54.297.367
* gemalen waterkwantiteit	121.296.451	44.303.680		76.992.772			11.047.797		3.488.644	3.488.644		6.837.740	128.855.605	47.652.775			81.202.829
* zuiveringstechnische werken :				0													
- zuiveringsinstallaties	179.644.098	92.302.794		87.341.305			1.674.624		11.311.680	11.311.680		8.193.425	170.007.043	89.184.538			80.822.504



- transportsystemen	44.802.575	17.220.936	27.581.640				442.319		1.484.619	1.484.619	1.630.743	43.760.276	17.367.060	26.393.216
- slibverwerkingsinstallaties	6.454.752	5.780.498	674.254				0		81	81	244.698	6.454.671	6.025.115	429.556
* wegen	0	0	0						0	0	0	0	0	0
Subtotaal werken in exploitatie	774.620.371	336.580.279	0 438.040.092	0	0	0	31.661.437	0	33.244.656	33.207.689	0 40.845.378	773.037.151	344.217.968	0 428.819.183

	Stand per 01-01-2022				Mutaties in jaar 2022								Stand per 31-12-2022				
	aanschafrij	cumulatieve afschrijving en en bijdragen reserves	subsidies	boekwaarde	overname	nieuwboerderden	geactiveerde lasten	overboeking onderhand en werk	overboeking onderhand en werk subsidies	aanschafwaarde desinvesteringen	cumulatieve afschrijvingen desinvesteringen	ontvang en subsidie s	afschrijving en	aanschafrij	cumulatieve afschrijving en en bijdragen reserves	subsidies	boekwaarde
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(9)	(10)		(11)	(12)	(13)	(14)	(15)	(16)
<b>B Onderhanden werken (IVA)</b>																	
* primaire waterkeringen (bijdrage HBWP)	5.908.344			5.908.344		5.956.188		-5.908.344						5.956.188			5.956.188
* verkiezingen	0			0		16.899	3.100	0						19.999			19.999
<b>B Onderhanden werken (MVA)</b>																	
* gronden														0		0	0
* vervoermiddelen en werktuigen	754.316		0	754.316		659.021	0	-68.951	0			0		1.344.387		0	1.344.387
* overige bedrijfsmiddelen	2.811.288		0	2.811.288		1.304.147	33.444	-2.061.256	0			0		2.087.623		0	2.087.623
* kantoren, dienstwoningen en werkplaatsen	0		0	0		0	0	0	0			0		0		0	0
* primaire waterkeringen	43.319.195		40.364.173	2.955.022		3.939.496	3.338.501	-29.476.142				4.943.754		18.933.949		15.831.785	3.102.164
* boezemwaterkeringen	21.034.086		30.000	21.004.086		14.164.138	1.877.913	-4.570.302	125.379			391.483		32.505.835		296.104	32.209.731
* watergangen en waterkwantiteitswerken	11.386.010		2.571.251	8.814.759		2.906.563	1.005.292	-4.658.590	832.470			1.260.104		10.639.274		2.998.885	7.640.390
* gemalen waterkwantiteit	14.777.500		-85.181	14.862.681		4.943.974	2.027.032	-11.047.797	0			407.097		10.700.708		321.916	10.378.792
* zuiveringstechnische werken :				0												0	0
- zuiveringsinstallaties	4.532.735		0	4.532.735		4.176.018	1.607.739	-1.674.624	0			0		8.641.867		0	8.641.867
- transportsystemen	520.800		0	520.800		300.678	168.127	-442.319	0			0		547.286		0	547.286

- slijbverwerkingsinstallaties	6.738.419		o 6.738.419		5.842.776	848.145	o	o		o		13.429.340		o 13.429.340	
* wegen	o		o		o	o	o			o		o		o	
<b>Subtotaal onderhanden werken</b>	111.782.694	o 42.880.243	68.902.451		o 44.209.898	10.909.293	- 30.433.991	62.095.428	0	o 7.002.438		o 104.806.456	o 19.448.689	85.357.767	
<b>Totaal materiële activa</b>	886.403.065	336.580.279	42.880.243	506.942.543	o 44.209.898	10.909.293	- 30.433.991	33.244.656	33.207.689	7.002.438	40.845.378	877.843.608	344.217.968	19.448.689	514.176.950

	Stand per 01-01-2022				Mutaties in jaar 2022								Stand per 31-12-2022				
	aanschafprijs	cumulatieve afschrijving en en bijdragen reserves	subsidies	boekwaarde	overname	nieuwbouwwerden	geactiveerde lasten	overboekingen onderhanden werk	overboekingen onderhanden werk subsidies	aanschafwaarde desinvesteringen	cumulatieve afschrijvingen desinvesteringen	ontvangen subsidies	afschrijvingen	aanschafprijs	cumulatieve afschrijving en en bijdragen reserves	subsidies	boekwaarde
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(9)	(10)		(11)	(12)	(13)	(14)	(15)	(16)
<b>Financiële vaste activa</b>																	
Deelneming Wetterskip Fryslân				99.600					-	-				99.600			99.600
Deelnemingen																	
Kapitaalverstreking aan bedrijven				412.845										412.845			412.845
Deelneming Wetterskip Leasing BV				-					-	-				-			-
Leningen aan ambtenaren				-				-	-	-				-			-
				512.445	o	o	o	o	o	o	o	o	o	512.445	o	o	512.445

## Staat van vaste schulden

### Staat van vaste geldleningen 2022

Bank	Oorspronkelijk bedrag	Soort lening	Rente-%	Stand 1-1-2022	Bedrag van de aflossing	Restant bedrag 31-12-2022	Rente te betalen	Rente t.l.v. jaar	Verschuldigde rente 2022
NWB	15.000.000	fixe	4,310	15.000.000	0	15.000.000	646.500	646.500	642.908
NWB	20.000.000	fixe	4,270	20.000.000	0	20.000.000	854.000	854.000	505.283
NWB	20.000.000	fixe	4,340	20.000.000	0	20.000.000	868.000	868.000	216.405
provincie	15.000.000	fixe	3,170	15.000.000	0	15.000.000	475.500	475.500	161.540
NWB	15.000.000	fixe	3,498	15.000.000	0	15.000.000	524.700	524.700	51.751
NWB	10.000.000	fixe	3,264	10.000.000	0	10.000.000	326.400	326.400	251.283
NWB	10.000.000	fixe	3,332	10.000.000	0	10.000.000	333.200	333.200	128.716
NWB	10.000.000	fixe	3,364	10.000.000	0	10.000.000	336.400	336.400	19.355
NWB	10.000.000	fixe	3,406	10.000.000	0	10.000.000	340.600	340.600	253.817
NWB	10.000.000	fixe	3,422	10.000.000	0	10.000.000	342.200	342.200	168.756
NWB	10.000.000	fixe	2,798	10.000.000	0	10.000.000	279.800	279.800	44.461
NWB	10.000.000	fixe	1,617	10.000.000	0	10.000.000	161.700	161.700	133.347
NWB	173.991.630	lin.	2,925	147.892.886	4.349.791	143.543.095	4.294.059	4.230.443	2.099.318
NWB	10.000.000	fixe	1,528	10.000.000	10.000.000	0	167.033	39.351	0
NWB	10.000.000	fixe	1,205	10.000.000	0	10.000.000	120.500	120.500	8.584
NWB	10.000.000	fixe	1,340	10.000.000	0	10.000.000	134.000	134.000	9.545
NWB	10.000.000	fixe	1,140	10.000.000	0	10.000.000	114.000	114.000	8.121
NWB	5.000.000	fixe	1,270	5.000.000	0	5.000.000	63.500	63.500	9.742
NWB	10.000.000	fixe	1,420	10.000.000	0	10.000.000	142.000	142.000	10.115
BNG	5.000.000	fixe	1,640	5.000.000	0	5.000.000	82.000	82.000	12.581
NWB	10.000.000	fixe	1,216	10.000.000	10.000.000	0	70.295	31.316	0
NWB	10.000.000	fixe	1,328	10.000.000	10.000.000	0	54.575	34.201	0
NWB	9.500.000	lin.	1,273	8.075.000	475.000	7.600.000	102.795	97.344	87.206
NWB	8.300.000	lin.	1,724	8.300.000	415.000	7.885.000	143.092	136.643	122.530
BNG	12.722.681	lin.	2,000	10.178.145	636.134	9.542.011	203.563	197.254	94.636
NWB	1.871.741	lin.	3,220	1.497.393	93.587	1.403.806	48.216	46.788	21.425
EIB	10.000.000	lin.	1,466	9.000.000	333.333	8.666.667	131.940	130.379	40.586
NWB	10.000.000	lin.	1,075	9.333.333	333.333	9.000.000	100.333	97.879	66.267
NWB	20.000.000	lin.	1,058	18.666.667	666.667	18.000.000	197.493	192.952	122.612
BNG	4.000.000	fixe	-0,025	4.000.000	0	4.000.000	1.000-	-1.000	-644
EIB	10.000.000	lin.	0,372	9.666.667	333.333	9.333.333	35.960	35.443	14.467
NWB	10.000.000	lin.	0,410	0	0	10.000.000	-	10.136	10.136
BNG	10.000.000	lin.	0,345	10.000.000	333.333	9.666.667	34.500	34.318	5.280
NWB	10.000.000	lin.	0,415	0	0	10.000.000	-	6.571	6.571
NWB	20.000.000	lin.	1,013	20.000.000	666.667	19.333.333	202.600	200.949	47.874
NWB	10.000.000	fixe	1,107	0	0	10.000.000	-	82.191	82.191
NWB	10.000.000	fixe	1,043	0	0	10.000.000	-	77.439	77.439
NWB	10.000.000	fixe	1,063	0	0	10.000.000	-	78.924	78.924
	575.386.052			491.610.090	38.636.178	502.973.912	11.930.455	11.904.522	5.613.129

## Overig

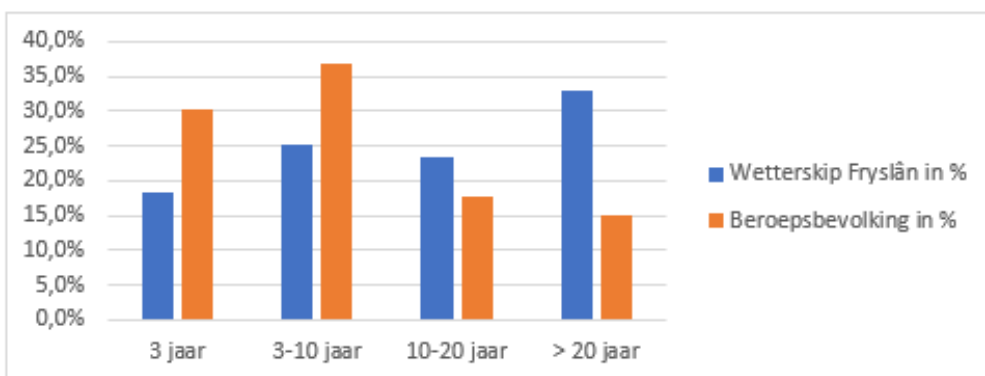
### Statistische gegevens personeel

#### Formatie en bezetting (in fte)

	2022	2021	2020	2019	2018
Formatie	622	604	579	573	569
Bezetting	596	589	586	583	575

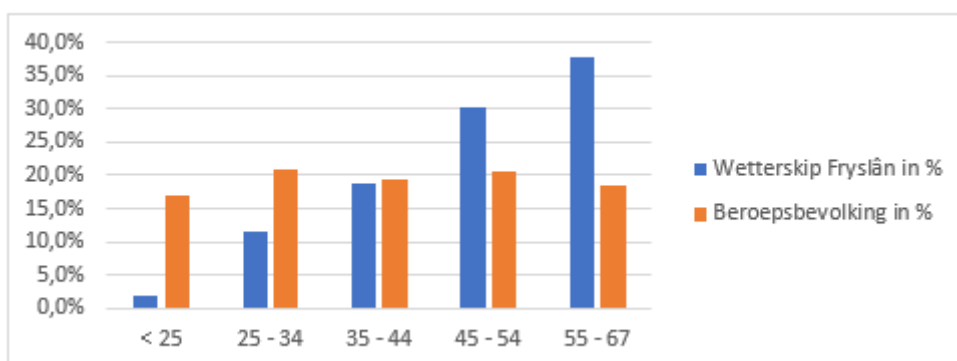
#### Duur dienstverband

	3 - jaar	3 - 10 jaar	10 - 20 jaar	> 20 jaar
Wetterskip Fryslân in aantal	118	161	150	210
Wetterskip Fryslân in %	18,5%	25,2%	23,5%	32,9%
Beroepsbevolking in %	30,4%	36,8%	17,8%	15,0%



#### Verdeling naar leeftijd

	< 25	25 - 34	35 - 44	45 - 54	55 - 67
Wetterskip Fryslân in aantal	11	73	120	193	242
Wetterskip Fryslân in %	1,7%	11,4%	18,8%	30,2%	37,9%
Beroepsbevolking in %	17,1%	20,8%	19,5%	20,7%	18,5%



## Verdeling man - vrouw

	man	vrouw
In aantal	475	182
In %	72%	28%

## Ziekteverzuim

	2022	2021	2020	2019	2018
Ziekteverzuim in % (excl. zwangerschapsverzuim)	6,3%	5,7%	5,0%	5,0%	5,3%

## Inschaling

	Schaal 5 - 8	Schaal 9 - 12	Schaal 13 - 18
Aantal	302	319	18
In %	47,3%	49,9%	2,8%

## Parttime / fulltime

	16 - 24 uur	24 - 32 uur	32 - 36 uur
Aantal	18	43	578
In %	2,8%	6,7%	90,5%

## De 17 SDG en Maatschappelijk verantwoord ondernemen

### Inleiding

Sinds 2016 wordt gerapporteerd over het maatschappelijk verantwoord ondernemen (MVO) door Wetterskip Fryslân in de jaarrapportage. Maatschappelijk verantwoord ondernemen (MVO) is een integrale visie op een duurzame bedrijfsvoering en de positie van het waterschap in de maatschappij. Bij ieder besluit wegen we de impact af op mens, milieu en maatschappij. Ondertussen is MVO doorontwikkeld naar een nog bredere blik op de maatschappij met de duurzame doelen van de Verenigde Naties, de zogenaamde SDG's of Sustainable Development Goals. Vanaf 2019 worden de SDG's betrokken in de jaarrapportage.

In 2022 heeft Wetterskip Fryslân grote stappen gezet in het aanpakken van haar aandeel in de klimaatcrisis. Zo is onder meer het programmaplan Klimaatneutraal en circulair 2030 ontwikkeld en gereed gemaakt voor besluitvorming in januari van 2023. Hierbij houden wij rekening met onze rol en voorbeeldfunctie in de maatschappij.

Wij werken met het programmaplan klimaatneutraal 2030 aan een agenda waarin klimaatadaptatie en klimaatmitigatie vertegenwoordigd zijn. Andere aspecten, zoals grondstoffengebruik en het bevorderen van de biodiversiteit, worden steeds belangrijker. Dit blijkt bijvoorbeeld ook in de aanpak Duurzaam GWW, en de doorontwikkeling naar duurzaam opdrachtgever- en opdrachtnemerschap, die we toepassen in onze plannen en uitvoeringsprojecten. Hierin bevinden zich aspecten die mens, milieu en welvaart beïnvloeden. Een integraal kader helpt ons het gehele spectrum beter te begrijpen, zodat we weten waar onze opgaven op het gebied van duurzaamheid liggen en waar we de meeste impact hebben.

Ook inventariseert de Unie in welke mate de SDG's bepalend zijn voor de toekomstvisie / het beleid van het waterschap. De resultaten van de inventarisatie van de Unie worden opgenomen in de Klimaatmonitor, ook voor het verslagjaar 2022.

In 2021 heeft Wetterskip Fryslân het standpunt ingenomen om in 2022 onze MVO-doelen naar SDG's te vertalen en daarover te gaan rapporten in onze jaarrapportage (bron: begroting 2022 Wetterskip Fryslân, pag. 9). Om dit voornemen kracht bij te zetten, is op 23 september 2022 de SDG-vlag gehesen voor het hoofdgebouw van Wetterskip Fryslân.



## De 17 United Nations Sustainable Development Goals

Sinds 2016 zijn de 17 'Sustainable Development Goals' zijn het internationale en universele kader voor duurzaamheid. Deze 17 duurzame ontwikkelingsdoelen hebben tot doel de wereld tot 'een betere plek te maken in 2030', en gaan zowel over het milieu, mensen en de welvaart van de maatschappij. Het eerste en belangrijkste doel is het beëindigen van extreme armoede, volgens de VN 'de grootste uitdaging van deze tijd'. Verder zijn er doelen over gezondheid, onderwijs en schoon drinkwater, maar ook doelen over duurzame energie, minder ongelijkheid en het aanpakken van de klimaatcrisis.

In dit jaarverslag is gekeken naar de wijze waarop Wetterskip Fryslân tegemoetkomt aan de United Nations Sustainable Development Goals (SDG's). Voor een heel aantal doelen is voortgang te melden. Bij de betreffende doelen is aangegeven op welke wijze het SDG-doel wordt versterkt. Ook in dit jaarverslag is ervoor gekozen om uit de activiteiten en beleidsdocumenten van Wetterskip Fryslân te herleiden in welke mate het waterschap tegemoet is gekomen aan de SDG-doelen. In tabel verderop in deze paragraaf is een beperkt overzicht opgenomen.

### We werken met de SDG-doelen

Een succesvolle implementatie van de SDG's heeft een systematische aanpak nodig. De onderstaande indeling van de SDG-doelen helpt hierbij en geeft duidelijk aan hoe gezonde ecosystemen functioneren, hoe de zoetwatercyclus en klimaatregulering de basis vormt van alle waardecreatie voor de maatschappij en de economie binnen de begrenzing van de biosfeer. Vanzelfsprekend komen hierin de kaders van MVO ook weer in naar voren: planet, people, prosperity. De biosfeer is hieraan als maatgevende begrenzing toegevoegd.



## Duurzaamheidsdoelen Wetterskip Fryslân

We zijn gebonden aan een aantal duurzaamheidsdoelen op het gebied van milieu. De Unie van waterschappen heeft zich namens de Nederlandse waterschappen geïnteresseerd in het klimaatakkoord, het grondstoffenakkoord en een aantal andere duurzaamheidsdoelen. Deze doelen zijn leidend in het prioriteren van duurzaamheidsacties die we uitvoeren.

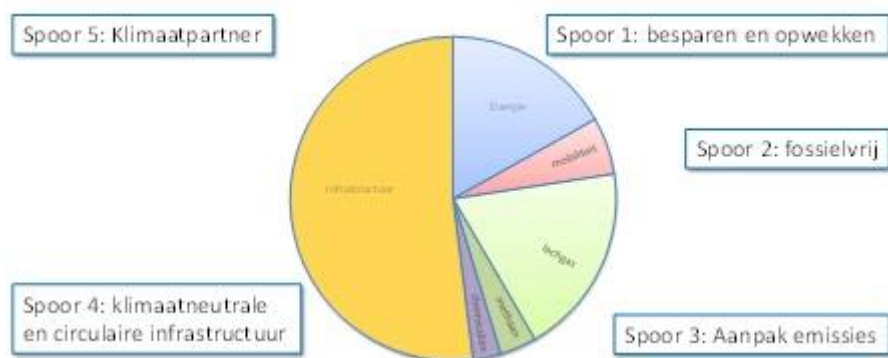
De Unie van Waterschappen heeft een overzicht gemaakt van SDG's die zijn gekoppeld aan taken van het waterschap. De Waterschappen dragen bij aan het behalen van de waterdoelen binnen de SDG's en zetten in op verduurzaming. Bij verduurzaming streven de waterschappen naar klimaatneutraliteit, energieneutraliteit en circulariteit. Deze onderwerpen vallen onder SDG 11 (duurzame steden en gemeenschappen) en SDG 13 (klimaatactie). De Unie van Waterschappen verwijst ook naar de waterdoelen SDG 6 (schoon water en sanitatie) en SDG 14 (leven in het water).

SDG 11 staat weergegeven in de middelste laag van de SDG wedding cake. De andere 3 SDG's behoren tot de onderste laag van de SDG wedding cake. Dit geeft aan dat het werk van de waterschappen van belang is voor het functioneren van de biosfeer.

In 2018 is de klimaatagenda vastgesteld. Deze klimaatagenda is opgegaan in het programma Klimaatneutraal 2030 en het programma Klimaatadaptatie. De aansturing en verantwoording vindt nu plaats vanuit deze programma's via de opgave Strategie en Omgeving.

Om alle activiteiten van Wetterskip Fryslân te omvatten, hebben we een vijfsporen aanpak gemaakt.





In het coalitieakkoord van 2019 is ook biodiversiteit als een belangrijke kernwaarde genoemd.

Voor duurzaamheid wordt het volgende doel gesteld:

- We houden vast aan de klimaatdoelstellingen (energieneutraal in 2025 en klimaatneutraal en 50% circulair werken in 2030), dragen bij aan het verbeteren van de biodiversiteit en werken mee aan recreatiefmaatschappelijke ontwikkelingen.



## Duurzaam opdrachtgeverschap






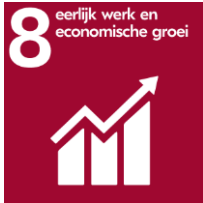

Geen specifiek beleid. De strategie duurzaam opdrachtgeverschap Waterschappen (strategie DOW) is in 2021 positief besloten door de Ledenvergadering van de Unie. In 2022 is deze strategie uitgerold bij de waterschappen. Het programmaplan klimaatneutraal 2030 van Wetterskip Fryslan voorziet in deze ontwikkeling.







De strategie DOW is bedoeld voor de gehele organisatie: van bestuur en directie, beleid en planvorming, van budgethouders en projectleiders tot en met de inkoopadviseurs. Deze strategie gaat over de uitgangspunten en kaders die nodig zijn om Duurzaam Opdrachtgeverschap bij de waterschappen te laten slagen.

Door de gehele organisatie heen, voor alle organisatieonderdelen en activiteiten, gelden deze duurzame afspraken en doelen. Dit houdt in dat een overzicht van activiteiten, die invulling geven aan de SDG's, gehaald dienen te worden uit de gehele organisatie.

Tabel: Op welke wijze passen de SDG's bij de duurzaamheidsdoelen van WF?

SDG-doel	Beleidsdoel bij WF	Maatregelen bij WF	Paragraaf
 <p>1. Einde aan armoede</p>	Geen specifiek beleid	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Maatregel vermindering kwijtschelding van 100% van het bestaansminimum naar 90% teruggezet op niveau van voor 2022.</li> </ul>	
 <p>2. Einde aan honger</p>	Geen specifiek beleid		

	<p>3. Gezondheid en welzijn</p>	<p>Arbo</p>	
	<p>4. Goed onderwijs</p>	<p>Een leven lang leren</p>	
	<p>5. Vrouwen en mannen gelijk</p>	<p>Geen specifiek beleid</p>	
	<p>6. Schoon water en sanitatie</p>	<p>Deltaplan zoetwater</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Blue deal Mozambique</li> </ul>
	<p>7. Duurzame en betaalbare energie</p>	<p>Energieneutraal 2025</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• zeegemaal Ropta voorzien van een energiebesparende regeling (-31%)</li> </ul>
	<p>8. Fatsoenlijke banen en economische groei</p>	<p>Geen specifiek beleid</p>	
	<p>9. Innovatie en duurzame infrastructuur</p>	<p>Innovatieplan 2021</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• TBW</li> <li>• HWBP-KLM</li> </ul>

	<p>10. Minder ongelijkheid</p>	<p>Geen specifiek beleid</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Opgave PK, HWBP-KLM en Schiermonnikoog</li> </ul>
	<p>11. Duurzame steden en gemeenschappen</p>	<p>Friese klimaat-adaptatiestrategie</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Opgave PK, HWBP-KLM en Schiermonnikoog</li> </ul>
	<p>12. Duurzame consumptie en productie</p>	<p>Actieplan MVI</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Programmaplan Klimaatneutraal</li> </ul>
	<p>13. Klimaatactie</p>	<p>a) Mitigatie-doelen b) Adaptatie-doelen</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Programmaplan Klimaatneutraal</li> <li>• Impulsregeling klimaatadaptatie</li> </ul>
	<p>14. Leven in het water</p>	<p>Water-kwaliteits-zaken, KRW Zuivering afvalwater</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Opgave Boezem, opgave Deelsystemen,</li> </ul>
	<p>15. Leven op het land</p>	<p>KRW Biodiversiteitspact</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Opgave Deelsystemen</li> </ul>
	<p>16. Vrede, veiligheid en rechtvaardigheid</p>	<p>Geen specifiek beleid</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Opgave Deelsystemen</li> </ul>



17.  
Partnerschappen voor de doelen

- Continuering RES Fryslân, Vereniging Circulair Fryslân, Freonen fan fossil fry Fryslân, deelname aan het Veenweideprogramma, Waterakkoorden met Friese gemeenten, FBWK, PBOW.

Het bovenstaande is waarschijnlijk niet compleet, omdat niet structureel gerapporteerd wordt op de SDG's. De rapportage is op de individuele SDG's nader te preciseren aan de hand van de 170 subdoelen. De mate waarin WF hier invulling aan gaat geven volgt in 2023.

## Bijlagen

### Specificatie verloopoverzicht kredietportefeuille

bedragen x € 1.000

Omschrijving investering	BIJ- EN AFRAMINGEN		AFGEROND IN 2022 (30/6)		AFGEROND IN 2022 (31/12)		Stand 1-1-2023	
	Bruto	Netto	Bruto	Netto	Bruto	Netto	Bruto	Netto
Kredietreserve HWBP	1.425	1.425	164	164	-	-	1.589	1.589
HWBP - Steenbekleding Waddenzeedijk	10.163	-	-	-	-	-	10.163	-
Dijk en Duin versterking Schier	6.380	930	-	-	-	-	6.380	930
HWBP - Landelijke bijdrage 2022	-	-	5.900	5.900	-	-	5.900	5.900
Noorderhavendam	-	-	2.950	2.950	-	-	2.950	2.950
HWBP - KLM Grasbekledingproeven	39.404	3.581	-11.929	-46	-	-	27.475	3.535
HWBP POV2-Asfaltbekleding – Fase C	1.575	-	-	-	-	-	1.575	-
Verbeteren waterkering Oudega (Sm)	1.650	1.650	-300	-300	-	-	1.350	1.350
Sneek e.o	3.000	3.000	5.000	5.000	-	-	8.000	8.000
O&K Ljouwert	-	-	1.000	1.000	-	-	1.000	1.000
O&K Zuid	-	-	800	800	-	-	800	800
O&K Oudega aan het water	900	900	-	-	-	-	900	900
Leeuwarden Oost	7.200	7.200	-	-	-	-	7.200	7.200
Retentiepolder Fryslân-1, loc Boaium	2.405	1.595	100	100	-	-	2.505	1.695
KRW oevers boezemkanalen	3.030	590	-	-	-	-	3.030	590
Stavoren	2.200	2.200	150	150	-	-	2.350	2.350
Natuurvriendelijke oevers Fr. meren 1	1.500	920	-	-	-	-	1.500	920
Leeuwarden Zuid	4.000	4.000	2.500	2.500	-	-	6.500	6.500
KRW boezemkanalen 2	2.610	310	-	-	-	-	2.610	310
Herinrichting Roordapolder	650	100	-	-	650	100	-	-
Ruim baan voor Water-De Foarútgong	4.094	2.504	-	-	-	-	4.094	2.504
Binnenmieden-Weeshuispolder	1.250	1.250	-	-	-	-	1.250	1.250
Voorbereiding Projecten O&K	1.500	1.500	-	-	-	-	1.500	1.500
GBO FH-Gebiedsontwikk. Fran.-Harl.	1.403	1.403	251	251	-	-	1.654	1.654
Aanpassen gebied Oldelamer-Nijelamer	1.650	1.650	750	750	-	-	2.400	2.400
Schoterlandse Compagnonsvaart	460	460	-	-	460	460	-	-
Water natuur en landbouw (Oldelamer)	415	415	1.585	1.085	-	-	2.000	1.500
Beekdal Linde, 4e module	670	670	-	-	-	-	670	670
Aldeboarn De Deelen Noord	-	-	500	288	-	-	500	288
GBO beekdal Koningsdiep 4e module	-	-	395	395	-	-	395	395
WGP Ameland Nazuiv.Effluent - Waddenfonds	1.209	289	-	-	-	-	1.209	289
2e fase gebiedsontwikk. Centrale As	1.174	1.095	-	-	-	-	1.174	1.095
De Dulf-Mersken e.o. fase 2 en 3	200	200	-	-	-	-	200	200
Bijdrage cofinanciering POP3 2017 1/2	1.025	1.025	-	-	-	-	1.025	1.025
Maatregelen waterplan Drachten	323	323	-130	-130	193	193	-	-
Súd Ie, fase 3	225	225	-	-	-	-	225	225
Voorbereiden Inrichting Watersystemen	500	500	-	-	-	-	500	500
Vispassages Fryslân 1	1.224	300	-	-	-	-	1.224	300
Vispassages Fryslân 2	3.550	1.850	-	-	-	-	3.550	1.850
Hermeandering Beekdal Linde	1.600	1.600	-	-	-	-	1.600	1.600
Bijdrage cofinanciering POP3 2016	985	985	-	-	-	-	985	985
Bijdrage cofinanciering POP3 2017 2/2	130	130	-	-	-	-	130	130
Klimaat KRW Robuuste Polders	2.556	1.738	-	-	2.556	1.738	-	-
KRW Van Harinxmakanaal	70	70	-	-	-	-	70	70
Verbreiding hoofdwatergang WolvegaOost	350	350	-	-	350	350	-	-
Bijdrage cofinanciering POP3 2019	850	850	-	-	-	-	850	850
Minigemalen 2020	97	97	-	-	97	97	-	-

Renovatie Tjongersluis 3	1.110	1.110	-	-	-	-	-	1.110	1.110
Nieuwb. bruggen nabij gemaal De Welle	1.450	1.450	-	-	-	-	-	1.450	1.450
Nieuwbouw Vijfhuizen/wegen-waterl.b.	500	500	-	-	-	-	-	500	500
Nieuwb. gemalen Leijepolder & Hatzum	1.980	1.980	-	-	-	-	-	1.980	1.980
Nieuwbouw Gemaal Kalverdijkje	500	500	340	340	-	-	-	840	840
Nieuwbouw gemaal De Geasten	-	-	490	-	-	-	-	490	-
Minigemalen 2021	760	760	-	-	-	-	-	760	760
Nieuwbouw gemalen Terwispel	1.900	1.900	300	300	-	-	-	2.200	2.200
Renovatie gemaal Auke Algera	755	755	1.385	1.385	-	-	-	2.140	2.140
Gemalen Aldegea SWF e.o.	2.500	2.500	1.900	1.900	-	-	-	4.400	4.400
Gemalen Greidhoeke 2021	-	-	1.200	1.200	-	-	-	1.200	1.200
Minigemalen 2022	-	-	865	865	-	-	-	865	865
Nieuwbouw gemalen Greidhoeke 2	-	-	3.725	3.725	-	-	-	3.725	3.725
Gemalen Centrale As	366	366	507	507	874	874	-	-	-
Gemalen 2018	4.000	4.000	-	-	-	-	-	4.000	4.000
Nieuwbouw gemaal Elahuizen	5.600	5.600	-	-	-	-	-	5.600	5.600
Vrije vismigratie Friese boezem	1.350	780	300	300	-	-	-	1.650	1.080
Revisie/verv.actieve kunstwerken 2020	225	225	-150	-150	-	-	-	75	75
Nieuwbouw gemaal Hoarslân	1.170	1.170	-	-	-	-	-	1.170	1.170
Voorbereiding Projecten Gemalen	600	600	-	-	-	-	-	600	600
Persleiding verleggen N359	575	575	-	-	-	-	-	575	575
Persleiding Westhoek	400	400	-	-	-	-	-	400	400
Rioolgemaal Exmorra	-	-	555	555	-	-	-	555	555
Rioolgemalen WF ombouwen Do5	-	-	900	900	-	-	-	900	900
Persleiding Buitenpost	200	200	20	20	-	-	-	220	220
Persleiding Stortemelk Vlieland	-	-	150	150	-	-	-	150	150
Persleiding De Westereen-RWZI Damwâld	-	-	225	225	-	-	-	225	225
Persl. Buitenpost - RWZI Koatstertille	-	-	225	225	-	-	-	225	225
Zuiv techn werken Algemeen	500	500	-	-	-	-	-	500	500
Zonnepanelen op RWZI fase 2	250	250	-	-	-	-	-	250	250
GO 2020: RWZI Leeuwarden GO	1.896	1.896	598	598	-	-	-	2.494	2.494
RWZI Drachten, relinen vrij.riolering	320	320	-	-	-	-	-	320	320
GO en KAM 2021	1.781	1.781	162	162	-	-	-	1.943	1.943
Zonnepanelen Woudagemaal	125	125	-125	-125	-	-	-	-	-
RWZI Franeker en St.Anna	500	500	-	-	-	-	-	500	500
RWZI Heerenveen, perscont/fijnrooster	-	-	2.200	2.200	-	-	-	2.200	2.200
RWZI Oosterwolde, beluchting schotels	725	725	-135	-135	-	-	-	590	590
RWZI Burgum biogasreiniging/ vb	-	-	1.250	1.250	-	-	-	1.250	1.250
Burgum, vrijvervalriool bijdrage	830	830	-	-	-	-	-	830	830
Nij Hiddum Houw	200	200	300	300	-	-	-	500	500
Zonnepanelen op rioolwaterzuiveringen	3.265	3.265	-225	-225	-	-	-	3.040	3.040
RWZI Bolsward renovatie	7.500	7.500	1.000	1.000	-	-	-	8.500	8.500
GO 2019: RWZI GO en KAM	813	813	717	717	-	-	-	1.530	1.530
Centrifuges SOI Heerenveen (DP2)	49.600	49.600	350	350	-	-	-	49.950	49.950
Werkmaterieel CTO 2022	-	-	779	779	-	-	-	779	779
Vervanging Quads 2022	-	-	24	24	-	-	-	24	24
Vervanging materieel, voertuigen, overig	1.537	1.537	-	-	-	-	-	1.537	1.537
Vervanging Quads (5 x) 2019 MURA	61	61	-	-	-	-	-	61	61
VTH Zaaksysteem Iris vernieuwen	1.200	1.200	-	-	1.091	1.091	-	109	109
Globale vervangingskosten	190	190	-93	-93	-	-	-	97	97

Implementatie Power BI	100	100	-61	-61	-	-	-	-	39	39
Oracle migratie	130	130	-16	-16	-	-	-	-	114	114
Informatiebeveiliging 2020	101	101	-101	-101	-	-	-	-	0	0
Software/regelbeheer	100	100	-	-	100	100	-	-	-	-
Laboratorium apparatuur	171	171	133	133	36	36	-	-	268	268
Globale vervangingskosten	395	395	-267	-267	-	-	-	-	128	128
ICT organisatieprojecten 2021	441	441	-404	-404	-	-	-	-	37	37
Informatiebeveiliging 2021	300	300	-	-	-	-	300	300	-	-
LAB automatisering BC	400	400	-	-	-	-	-	-	400	400
Informatiebeveiliging 2021 organisatie	500	500	-500	-500	-	-	-	-	-	-
Toegangspasjes	-	-	1.077	1.077	-	-	-	-	1.077	1.077
Documentbeheer 3e tranche	415	415	-	-	-	-	-	-	415	415
Onderhoudsproces + proces voorraadbeheer	85	85	-	-	-	-	-	-	85	85
Informatiebeveiliging	9	9	-	-	-	-	-	-	9	9
ICT organisatieprojecten	42	42	-34	-34	8	8	-	-	-0	-0
Documentbeheer (sharepoint)	250	250	-	-	-	-	-	-	250	250
Hardware	-	-	229	229	-	-	-	-	229	229
Hardware	-	-	559	559	-	-	-	-	559	559
Software	-	-	469	469	-	-	-	-	469	469
Verkiezingen	-	-	100	100	-	-	-	-	100	100
	216.277	149.985	30.608	41.289	6.415	5.047	300	300	240.171	185.928

## Investeringen

In de onderstaande tabellen zijn de afgeronde projecten per opgave weergegeven. De afwijkingen tussen het netto beschikbare krediet en de werkelijke realisatie worden verklaard. De afgeronde projecten met een over- of onderschrijding van meer dan € 100.000 op het krediet worden aansluitend aan de tabel per investeringsproject toegelicht. In de verordening beleids- en verantwoordingsfunctie Wetterskip Fryslân is vastgesteld dat een investeringskrediet voor een project met 5% tot een maximum van € 100.000 mag worden overschreden.



Project	Moment van activeren	Krediet		Werkelijke netto uitgaven	Netto verschil		Toelichting afwijking
		Bruto	Netto		in €	in %	
<b>Opgave Primaire keringen</b>							
HWBP - Steenbekleding Waddenzeedijk	1-1-2023	10.163.000	-	-79.542	79.542	0,0%	A1
HWBP - Landelijke bijdrage 2022	1-1-2023	5.900.000	5.900.000	6.085.182	-185.182	-3,1%	
HWBP POV2-Asfaltbekleding – Fase C	1-1-2023	1.575.000	-	-168.250	168.250	0,0%	A1
HWBP - Lauwersmeerdijk (280)	1-1-2023	-	-	-72.495	72.495	0,0%	
HWBP - Noorderhavendam	1-1-2023	2.950.000	2.950.000	-75.096			A2
HWBP - Koehool-Lauwersmeerdijk/vb	1-7-2022	2.858.750		-676.447		123,7%	A1
					3.535.197		
<b>Opgave Boezem</b>							
Verbeteren waterkering Oudega (Sm)	1-1-2023	1.350.000	1.350.000	1.027.847	322.153	23,9%	B
KRW oevers boezemkanalen Stavoren	1-1-2023	3.030.000	590.000	684.619	-94.619	-16,0%	C
Ruim baan voor Water-De Foarútgong	1-1-2023	2.350.000	2.350.000	2.516.317	-166.317	-7,1%	D
Ruim baan voor Water-De Foarútgong	1-1-2023	2.594.000	1.504.000	1.501.812	2.188	0,1%	
Binnenmieden-Weeshuispolder	1-1-2023	1.250.000	1.250.000	989.759	260.241	20,8%	E
Herinrichting Roordapolder	1-7-2022	650.000	100.000	171.736	-71.736	-71,7%	F
<b>Opgave Deelsystemen</b>							
GBO FH-Gemaal de Mieden - uv	1-1-2023	1.222.380	1.222.380	1.222.380	-	0,0%	
WGP Ameland Nazuiv.Effluent - Waddenfonds	1-1-2023	1.209.186	289.186	-90.374	379.560	131,3%	G
Renovatie Tjongersluis 3	1-1-2023	1.110.000	1.110.000	1.131.522	-21.522	-1,9%	
Nieuwb. bruggen nabij gemaal De Welle	1-1-2023	1.450.000	1.450.000	1.367.430	82.570	5,7%	H
Schoterlandse Compagnonsvaart	1-7-2022	460.000	460.000	466.978	-6.978	-1,5%	
Maatregelen waterplan Drachten	1-7-2022	193.000	193.000	173.077	19.923	10,3%	I
Klimaat KRW Robuuste Polders	1-7-2022	2.556.000	1.738.000	1.428.469	309.531	17,8%	J
Verbreding hoofdwatergang WolvegaOost	1-7-2022	350.000	350.000	331.441	18.559	5,3%	K
Minigemalen 2020	1-7-2022	97.283	97.283	-	97.283	100,0%	L
Nieuwbouw Vijfhuizen	1-1-2023	500.000	500.000	44.735	455.265	91,1%	M
Gemalen Centrale As	1-7-2022	873.557	873.557	873.557	-	0,0%	
<b>Opgave Waterketen</b>							
Persleiding Buitenpost	1-1-2023	220.000	220.000	222.390	-2.390	-1,1%	
GO 2020:RWZI Drachten, gasfakkel-buf	1-1-2023	954.267	954.267	954.267	-	0,0%	
GO 2020:RWZI Drachten, slurry put	1-1-2023	718.853	718.853	718.853	-	0,0%	
RWZI Drachten, relinen vrij.riolering	1-1-2023	320.000	320.000	282.799	37.201	11,6%	N
RWZI Oosterwolde, beluchting schotels	1-1-2023	590.000	590.000	587.246	2.754	0,5%	
Burgum, vrijvervalriool bijdrage	1-1-2023	830.000	830.000	789.872	40.128	4,8%	
Zonnepanelen op rioolwaterzuiveringen	1-1-2023	3.039.736	3.039.736	831.743		0,0%	Deelactivering
GO 2019: RWZI Leeuwarden PLC's	1-1-2023	355.762	355.762	355.762	-	0,0%	
OS RWZI Lwd Vern. en renovatie DP1	1-1-2023	1.517.833	1.517.833	1.517.833	-	0,0%	
RWZI Harlingen renovatie	1-7-2022			-298.292	298.292		O
<b>Opgave Bedrijfsvoering</b>							
Vervanging materieel, voertuigen, overig	1-1-2023	1.536.962	1.536.962	1.244.498		0,0%	Deelactivering
Verbindingen naar colocaties	1-1-2023	96.827	96.827	96.827	-	0,0%	
Oracle migratie	1-1-2023	113.543	113.543	113.543	-	0,0%	
Globale vervangingskosten	1-1-2023	128.009	128.009	128.009	-	0,0%	
Vervangen MDM oplossing	1-1-2023	36.551	36.551	36.551	-	0,0%	
Documentbeheer 3e tranche	1-1-2023	415.000	415.000	392.357	22.643	5,5%	

Informatiebeveiliging	1-1-2023	8.894	8.894	8.894	-	0,0%	
Reken PC GIS en Datascience analyses	1-1-2023	18.755	18.755	18.755	-	0,0%	
VTH Zaaksysteem Iris vernieuwen	1-7-2022	1.200.000	1.200.000	1.090.566		0,0%	Deelactivering
Software/regelbeheer	1-7-2022	100.000	100.000	99.752	248	0,2%	
LAB apparatuur 2021	1-7-2022	36.227	36.227	36.227	-	0,0%	
ICT organisatieprojecten	1-7-2022	7.929	7.929	7.929	-	0,0%	

## Toelichting op investeringen

### A1. Afronding Diverse HWBP projecten en toevoeging aan de bestemmingsreserve

Zoals reeds al bij de voorgangsrapportage aan het algemeen bestuur is gemeld, zijn er een aantal HWBP projecten in 2022 financieel afgerond. Het betreft hier met name de Lauwersmeerdijk, POV asfaltbekleding Verkenningfase KLM en verbeteren Noorderhavendam. Per saldo is er voor € 901.000 meer subsidie ontvangen dan dat is uitgegeven aan de projecten. Conform hetgeen gemeld is bij de voortgangsrapportages in 2022 stellen we hierbij voor om dit bedrag toe te voegen aan de bestemmingsreserve HWBP. Deze werkwijze past binnen de bestuurlijk vastgestelde alliantie principes en komt overeen met de richtlijnen die door het alliantiebestuur in de loop van 2023 uitgevaardigd zullen gaan worden.

### A2. HWBP Noorderhavendam

Begin 2023 is de bevestiging van het HWBP ten aanzien van de tussentijdse afspraak m.b.t. de financiering van het herstel van de Noorderhavendam ontvangen. De herstelkosten zijn voor 90% subsidiabel en kunnen meegenomen worden in de aanvraag voor de Realisatiefase van het traject Zurich-Koehool, mits aangetoond kan worden dat de havendam een positieve bijdrage levert aan de waterveiligheid van het traject Zurich-Koehool en de veiligheidsopgave van het VKA door de herstelmaatregelen verminderd wordt. Vanwege de onzekerheid over de hoogte van de bijdrage van het HWBP hadden we in de krediet aanvraag richting AB nog geen rekening gehouden met een te ontvangen subsidiebedrag.

B. Verbeteren waterkering Oudega (Sm): Project is opgeleverd medio 2022. De onderschrijding is veroorzaakt door lagere hoeveelheid benodigde grond, lagere transportkosten en meevallende risicoregeling. Het project wordt op 1 januari 2023 geactiveerd.

C. KRW Oevers boezemkanalen is geactiveerd per 1 januari 2023. Er is efficiënt gewerkt zodat nauwelijks onvoorziene kosten zijn opgetreden, zo is grond ter plaatse verwerkt in plaats van afgevoerd. De subsidiedeclaratie is ingediend, maar nog niet definitief vastgesteld i.v.m. discussie over aanbesteding van een raamcontract. Het gedeelte engineeringkosten van derden in de subsidiedeclaratie is niet gehonoreerd door RVO. De efficiencyvoordelen in de uitvoering wegen niet volledig op tegen de aangevraagde subsidie voor de engineeringkosten. Hierdoor ontstaat een overschrijding.

D. Stavoren: In 2019 is een eerste krediet van € 2.200.000 aangevraagd met de verwachting dat de totale projectkosten een veelvoud hiervan zouden bedragen. Er is maximaal ingezet op kadeverkortingen en 'risico gericht ontwerpen' en er is zoveel mogelijk gewerkt met grond in plaats van damwanden. Hierdoor is het project tegen veel lagere kosten gerealiseerd. Het leek er zelfs even op dat het eerste krediet volstond. Tijdens de uitvoering van de laatste deelprojecten bleek echter aanzienlijk meer grond nodig te zijn dan geraamd, waardoor de kosten alsnog het krediet hebben overschreden. In december 2022 zijn de laatste kadetrajecten bij Warns en Gaastmeer gerealiseerd. Het project is in januari 2023 geactiveerd.

E. Binnenmieden en Weeshuispolder is op 1 januari 2023 geactiveerd. Hier is een onderschrijding opgetreden door deskundige directievoering en toezicht en een aannemer die het werk kon opleveren zonder bijkomende kosten.

F. Herinrichting Roordapolder: In dit project zijn werkzaamheden uitgevoerd in het kader van POP3. Deze kosten worden gefinancierd uit het krediet Bijdrage cofinanciering POP3 2017, wat voor dergelijke investeringen is gevormd.

G. WGP Ameland Nazuivering Effluent : Als gevolg van een een bezwaarprocedure bij subsidieverstrekker is de uiteindelijke beschikking aangepast. Daardoor bleken kosten uiteindelijk alsnog subsidiabel.

H. Nieuwbouw bruggen nabij gemaal De Welle: Het betreft een project met deels nieuwbouw en deels renovatie. Bij renovatie is de kans reëel aanwezig dat zich onvoorziene omstandigheden/kosten voordoen. Hier is bij de kredietaanvraag rekening mee gehouden. De ingeschatte projectrisico's zijn niet opgetreden.

I. Maatregelen waterplan Drachten: Door onvoldoende voortgang komt een aantal deelprojecten niet tot uitvoering. Hierdoor ontvangt de gemeente Smallingerland een lagere bijdrage van het waterschap dan vooraf gepland.

J. Klimaat KRW Robuuste Polders: De uitvoering van dit project is voorspoedig verlopen. Tussentijds heeft dit geleid tot een neerwaartse bijstelling van het krediet. Doordat er in dit project geen gebruik gemaakt hoefde te worden van de risicoreservering valt deze nu vrij.

K. Verbreding hoofdwatgang Wolvega-Oost: De uitvoering van dit project is voorspoedig verlopen en daardoor is een deel van de risicoreservering niet gebruikt.

L. Minigemalen 2020: Restant krediet is om administratieve redenen afgeboekt.

M. Nieuwbouw Vijfhuizen: Dit krediet was bestemd voor de afronding van de nazorg fase en de afwikkeling van de rechtszaak met de aannemer. De gerechtelijke uitspraak heeft in financiële zin voor het project goed uitgedrukt, waardoor het restant krediet nu kan komen te vervallen.

N. RWZI Drachten, relinen vrijverval riolering: De onderschijding wordt voornamelijk veroorzaakt omdat de post Risicoreservering ter grootte van € 30.000 geheel niet gebruikt is. Daarnaast is het project binnen de aanneemsom uitgevoerd, er was sprake van minderwerk- in plaats van meerwerk. Tenslotte waren de kosten van het externe toezicht lager dan verwacht.

O. Dit betreft een uiteindelijk ontvangen schadevergoeding van gemeente Harlingen, voor een calamiteit met een persleiding die is ontstaan tijdens de werkzaamheden voor het reeds geactiveerde project renovatie RWZI Harlingen. Dit bedrag zal in mindering gebracht gaan worden op hetgeen is gactiveerd.

## WNT

### Wet normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector (WNT)

Het doel van de Wet Normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector (de WNT) is het tegengaan van bovenmatige beloningen en ontslagvergoedingen bij instellingen in de (semi-) publieke sector. Deze wet bepaalt dat inkomens- en ontslagvergoedingen van topfunctionarissen bij instellingen met een publieke taak aan een norm moeten voldoen. Ook moeten organisaties deze vergoeding openbaar maken. Een ministeriële regeling legt jaarlijks de bezoldigingsnormen vast. Het wettelijke bezoldigingsmaximum voor topfunctionarissen (met dienstbetrekking) in 2022 is €216.000. Voor waterschappen is de functie van secretaris-directeur aangewezen als topfunctionaris in de zin van de WNT. Onder de WNT geldt een publicatieverplichting in de jaarrekening. Ook is bepaald dat van de topfunctionarissen de bezoldiging openbaar moet zijn ongeacht of de bezoldiging onder de WNT-norm uitkomt.

Naast de hieronder vermelde topfunctionarissen zijn er geen overige functionarissen met een dienstbetrekking die in 2022 een bezoldiging boven het individueel toepasselijke drempelbedrag hebben ontvangen.

*bedragen x € 1*

Gegevens 2022		O. Bijlsma
<b>Functiegegevens</b>		<b>Secretaris directeur</b>
Aanvang en einde functievervulling in 2022		01/01 – 31/12
Omvang dienstverband (als deeltijdfactor in fte)		1,00
Dienstbetrekking?		ja
<b>Bezoldiging</b>		
Beloning plus belastbare onkostenvergoedingen		€ 173.557
Beloningen betaalbaar op termijn		€ 23.634
<i>Subtotaal</i>		€ 197.191
Individueel toepasselijke bezoldigingsmaximum		€ 216.000
-/- Onverschuldigd betaald bedrag		N.v.t.
<b>Totale bezoldiging 2022</b>		<b>€ 197.191</b>
Het bedrag van de overschrijding en de reden waarom de overschrijding al dan niet is toegestaan		N.v.t.
Toelichting op de vordering wegens onverschuldigde betaling		N.v.t.

Gegevens 2021		
Aanvang en einde functievervulling in 2021		01/01-31/12
Omvang dienstverband (als deeltijdfactor in fte)		1,00
Dienstbetrekking?		ja
Beloning plus belastbare onkostenvergoedingen		€ 167.236
Beloningen betaalbaar op termijn		€ 23.090
<i>Subtotaal</i>		€ 190.326
Individueel toepasselijke bezoldigingsmaximum		€ 209.000
<b>Totale bezoldiging 2021</b>		<b>€ 190.326</b>

## Sisa verantwoording

SiSa bijlage verantwoordingsinformatie 2022 op grond van artikel 3 van de Regeling informatieverstrekking sisa - d.d. 20-1-2023																				
Verstrekker	Uitkeringscode	Specifieke uitkering	Indicator	Indicator	Indicator	Indicator	Indicator	Indicator												
		Juridische grondslag																		
		Ontvanger																		
BZK	C75B	Regiodeals 3e tranche	Hieronder per regel één code selecteren en in de kolommen ernaast de verantwoordingsinformatie voor die medeoverheid invullen	Kenmerk/ beschikingsnummer	Betreft pijler	Besteding per pijler (jaar T)	Cofinanciering per pijler (jaar T)													
									SiSa tussen medeoverheden	Aard controle n.v.t. Indicator: C75B/01	Aard controle n.v.t. Indicator: C75B/02	Aard controle n.v.t. Indicator: C75B/03	Aard controle R Indicator: C75B/04	Aard controle R Indicator: C75B/05						
															1	040653 Wetterskip Fryslân	DGNVLG/20208478	Pijler 1: Vitale kernen	€ 0	€ 0
															2	040653 Wetterskip Fryslân	DGNVLG/20208479	Pijler 2: Veerkrachtig landschap	€ 400.196	€ 200.098
															100					
Hieronder verschijnt de code conform de keuzes gemaakt bij indicator C75B/01	In de kolommen hiernaast de verantwoordingsinformatie voor die medeoverheid invullen	Totale cumulatieve besteding per pijler (t/m jaar T)	Totale cumulatieve cofinanciering per pijler (t/m jaar T)	Toelichting																
						Aard controle n.v.t. Indicator: C75B/06	Aard controle n.v.t. Indicator: C75B/07	Aard controle n.v.t. Indicator: C75B/08	Aard controle n.v.t. Indicator: C75B/09											

			1 040653 Wetterskip Fryslân	€ 0	€ 0			
			2 040653 Wetterskip Fryslân	€ 724.068	€ 359.210			
		100						
			Totale cumulatieve uitvoeringskosten (t/m jaar T)	Totale compensabele BTW (t/m jaar T)	Eindverantwoording (Ja/Nee)			
			<i>Aard controle n.v.t. Indicator: C75B/10</i>	<i>Aard controle R Indicator: C75B/11</i>	<i>Aard controle n.v.t. Indicator: C75B/12</i>			
			€ 0	€ 0	Nee			
<b>IenW</b>	<b>E44B</b>	<b>Tijdelijke impulsregeling klimaatadaptatie 2021–2027 (SiSa tussen medeoverheden)</b>	Hieronder per regel één CBS(code) uit (jaar T) selecteren en in de kolommen ernaast de verantwoordingsinformatie voor die medeoverheid invullen	Besteding (jaar T) ten laste van de verstrekker	Cumulatieve besteding (t/m jaar T) ten laste van de verstrekker	Besteding ten laste van cofinanciering (jaar T)	Besteding cofinanciering cumulatief (t/m jaar T)	Eindverantwoording (Ja/Nee)
			<i>Aard controle n.v.t. Indicator: E44B/01</i>	<i>Aard controle R Indicator: E44B/02</i>	<i>Aard controle n.v.t. Indicator: E44B/03</i>	<i>Aard controle R Indicator: E44B/04</i>	<i>Aard controle n.v.t. Indicator: E44B/05</i>	<i>Aard controle n.v.t. Indicator: E44B/06</i>
		1	030002 Provincie Friesland	€ 258	€ 16.758	€ 524	€ 34.024	Nee
		2	030002 Provincie Friesland	€ 86.925	€ 87.331	€ 176.483	€ 177.309	Nee
		10						
			Kopie CBS(code)	Naam/nummer maatregel	Maatregel afgerond in (jaar T)? (Ja/Nee) - per maatregel			
			<i>Aard controle n.v.t. Indicator: E44B/07</i>	<i>Aard controle n.v.t. Indicator: E44B/08</i>	<i>Aard controle n.v.t. Indicator: E44B/09</i>			
		1	030002 Provincie Friesland	27 - Gemaal verwijderen, boezemerging, KRW (Polder Hoekstra)	Nee			
		2	030002 Provincie Friesland	29 - Waterberging en afvoercapaciteit vergroten deelsysteem (Wolvega oost)	Ja			
		10						

